ATATÜRK KÜLTÜR, DİL VE TARİH YÜKSEK KURUMU
ATATÜRK KÜLTÜR MERKEZİ

ALTAY KAYA RESİMLERİ

BİÇİKTU-BOOM

A.İ. MARTINOV

ANKARA- 2013

ATATÜRK KÜLTÜR, DİL VE TARİH YÜKSEK KURUMU
ATATÜRK KÜLTÜR MERKEZİ

ALTAY KAYA RESİMLERİ

BİÇİKTU-BOOM

Prof.Dr. A.İ. MARTINOV

Rusçadan çeviren: Prof.Dr. Z.Bağlan ÖZER

ANKARA- 2013

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ
GİRİŞ

I. **BÖLÜM. TARİH VE KÜLTÜR MİRASI NASIL İNCELENDİ**

II. **BÖLÜM. KAYALAR VE RESİMLER**
1. BİÇİKTU- BOM TASVİRLERİ
2. RESİM TEKNİĞİ VE ÜSLUP
3. SEMBOL RESİMLER VE TASVİRLER

III. BÖLÜM. RESİMLER VE ZAMAN
1. HUN DÖNEMİ RESİMLERİ
2. VI.-VIII. YY. KADİM TÜRK RESİMLERİ
3. IX.-XII. YY. TÜRK RESİMLERİ VE MOĞOL HÂKİMİYETİ DÖNEMİ RESİMLERİ
4. JUNGAR DÖNEMİ TASVİRLERİ
5. ÇAĞDAŞ TASVİRLER

IV. BÖLÜM. İÇİKTU BOOM HAZİNESİ
1. HAYATTAN RESİMLER
2. MİTOLOJİ VE EPOSUN KUTSAL TASVİRLERİ
3. BİÇİKTU-BOOM – DOĞANIN TARİHÎ HAZİNESİ

KAYNAKÇA

ÖNSÖZ

(kitabın Türkçe baskısı için)

Değerli okur! Elinizde tuttuğunuz bu kitap, Türkiye'den çok uzaklarda Rusya Federasyonu'nun Güney Sibirya bölgesinde dağlarla çevrili Karakol Nehri kıyısında bulunan Dağlık Altay havzasının merkezinde kadim döneme ait Biçiktu-Boom kaya resimlerini anlatmaktadır. Coğrafi olarak bu yer, Avrasya Türk halklarının çağdaş yerleşimlerinin merkezi olarak kabul edilebilir. Çok uzaklarda, Kuzey-Doğu Asya'nın doğusunda, Lena Nehri'nin vücut bulduğu geniş alanlarında Türk halklarından biri olan Sahalar (Yakutlar) yaşıyor. Yakutların yaşadığı bölgenin güney ve batı kısmına doğru bozkırlarda Sayan Hakasları; Doğu Sayan vadilerinde bir Türk halkı olan Tuvalılar; onların yanındaki vadilerde ise Altaylılar yaşamaktadır.

Güney Sibirya bozkırları ve dağların eteklerinde Şor, Teleut ve Kumandin gibi azınlıkta olan bir kısım Türk etnik grupları da yaşamaktadır. Çin coğrafyası içinde bulunan Uygur Özerk Bölgesi ile Moğolistan'ın batı kısmında yaşayan Türklerin de bu tarihî bölge ile bağlantısı vardır. Batı Sibirya bozkırları ve ormanlarında, Tom Nehri boylarında azınlıkta olan Çulım ve Tomsk Tatarları ile Sibirya Hanlığı'nın soyundan gelen Sibirya Tatarları da yaşamaktalar. Batıya doğru, İdil ve Ural Nehirleri havzasını meydana getiren bölgede çok eski zamanlardan beri iki büyük Türk halkı Tatarlar ve Başkurtlar yaşamaktadırlar. Doğuda Altay ve kuzeyde Ural'dan başlayarak, güneye doğru uzanan Asya'nın büyük kısmında Türk kökenli Kazaklar, Kırgızlar, Özbekler ve Türkmenler bulunmaktadır. Kafkasya'da ve Batı İran'da büyük bir nüfusa sahip olan bir Türk halkı olan Azeriler yaşamaktadır. Batıda, Türkiye'de ise bu Türk halkları halkasını tamamlayan Türkler yaşamaktadır.

Türk halklarının tarihî kaderi, menşei, kültür gelişimleri faklı şekilde gelişmişti. Hayat tarzlarını geniş ölçüde etkileyen iklim ve tabiat şartları da oldukça faklı idi. Bu tabii şartların farklığından doğan sebepler onların dış görünüşlerine, çağdaş dillerine ve kültürlerine de büyük ölçüde yansımıştı. Saha Türkleri ile Azerbaycan Türklerinin dış görünüşlerinin bir birine hiç benzemeyişi gibi, Türkiye Türkleri ile Kazak Türkleri de bir birine benzememektedirler. Asya'nın kuzeyi, Sayan ve Altay dağları, Kazakistan Bozkırları veya Türkiye ve Azerbaycan'ın güney bölgelerinde Türk halklarının yaşadıkları coğrafi ve iklim şartları farklıdır. Çağdaş devlet ve toplum yapıları da farklıdır.

Atatürk tarafından kurulan Türkiye Cumhuriyeti; Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra kurulan Kazakistan, Azerbaycan, Türkmenistan, Kırgızistan ve Özbekistan Cumhuriyetleri ile Rusya Federasyonu'nun üyeleri olan ve Rusya Federasyonu kanunları çerçevesinde kendi hükümetleri, seçim kurumları, bayraklar, millî bayramları, dil, edebiyat ve kültürleri ile gelenek ve kanunları olan Tataristan, Başkurdistan, Saha, Hakas, Tuva ve Altay Özerk Cumhuriyetleri mevcut Türk dünyasını meydana getirmektedir. Bu, günümüzde sahip olduğumuz bir gerçek durum...

Türklerin tarihi çok yönlü ve karmaşıktır. Her bir Türk halkının tarihî göçü bir birine benzemeyen tarafları mevcuttur. Her bir Türk halkı, azınlıkta olsa bile, çok özel ve eşi emsali bulunmaz özelliklere sahiptir. Meselâ, Kurıkan Türkleri'nin esrarlı bir şekilde kuzeye göçü, onların daha önceden alışık olmadıkları orman ortamında yaşamaları ve Saha ulusunun oluşumu; Büyük Göç döneminden beri bu topraklarda yaşayan Hakas Türklerinin, Tuvalıların ve Altaylıların atalarının durumu… Sibirya bozkırlarında ve ormanlarında yaşayan, ancak kökeni olarak Türk olmayan diğer halkların Türkleşmesi süreci yeteri kadar araştırılmamış; sır dolu bir konu olarak durmaktadır. Türklerin ve diğer halkların oluşumu Kavimler Göçü dönemine, hatta daha önceki dönemlere kadar uzanmakta; Orta Asya ve Eski Hunlarla bağlantılıdır.

Avrasya tarihinde Türklerin aktif bir rol aldığı dönem, M.S. 1. binyılın ortalarına rastlar. Hun önderlerinden biri olan Aşina, göçebe Türk kabilelerini Dağlık Altay'a 460 yılında getirmişti. Altay'da Aşina Türkler çevresinde bir yerel kabileler birliği oluşmuştu. Bu kabileler Pazırık'taki kurganları ile bilinen Pazırık kültürünün mirasçısı olan nesilleridir. İlk Türk devletinin (552-745) temeli böyle oluşmuştur. Bu ilk oluşum, Türklerin önderliğini ve Türk

adını kabul eden yerel kabilelerin Birliği idi. “Türk” etnonimi ilk Türk devletine dahil olan halkların adı olmaya başladı. Türklerin ilk önderleri olan A-hsien (Aşien) Şad, Bumın ve T’u-wu (Tuu), Göktürk devletinin askerî ve siyasî teşkilatlarını kurdular. Bu devletin ana politikası, sınırlarını genişletmek, diğer halkları üzerinde askerî üstünlük sağlamak; bunun tabii sonucu olarak da bir nevi Türkleştirme ve Türk dilinin yayılmasını sağlamak idi. Neticede 556 yılına doğru bütün Orta Asya Türklerin hâkimiyeti altına girmişti. Hakanın karargâhı Altaylardan Orhun Nehri tarafına taşınmış oldu. 560’lı yıllarda Orta Asya devletleri Türklerin hâkimiyeti altına girmiş oldu; Mukan Han’ın (553-572) döneminde, Türklerin hâkimiyeti Kuzey Çin Chou ve Ch’i (Çi) devletlerini de kapsıyordu. 571 yılında İpek Yolu’nun denetimi için Bizans’la ittifak kurulmuş, 576 yılında Karadeniz kıyılarına ulaşarak Hersones’i kuşatmışlardı. 571 yılından sonra Türk dünyasının sınırları güneyde Amuderya kıyılarına kadar uzanmıştı. 6. asrın sonu, 7. asrın başlarında hâlâ güçlenememiş olan ilk Türk devleti kriz içerisinde idi ve parçalanmaya doğru gitmekteydi. Bölgenin büyüklüğü, çeşitli halkların devlet bünyesine dâhil edilmesi, göçebe aristokrasinin hâkimiyeti, ayaklanmalar ve Çin ile savaşlar gibi sebepler devleti zayıflatıyordu. Bunun neticesinde devlet bir birine düşman Doğu Göktürk (Orta Asya) ve Batı Göktürk Hanlıkları’na ayrılır. Ancak Kapgan Han döneminde 7. asır sonu ve 8. asrın başlarında Göktürk hâkimiyetinin yeniden güçlendiği görülmekteydi. 8. asrın başında Kültegin, Tang imparatorluğu dönemi Çin ile 618 yılından beri sayısız savaşlarda Türk Hanlığının egemenliği için mücadele etmek zorunda idi. Bu durum Türk devletinin büyük ölçüde güç kaybına yol açmıştı. 745 yılında devlet parçalanmış ve Uygurlar tarafından ortadan kaldırılmıştı. Bu, Türk tarihinin başlangıcında yaşanan hadiselerdi. Türk halkların tarihi ve Türk kültürünün pek çok önemli olayı bununla bağlantılıdır. Göktürk ulusunun temelleri, parçalanmaya başlayan Asya ve Doğu Avrupa halklarının diğer etnik gruplarına karışarak, kendi etkisini genişletmeye başlaması ve diğer kültür miraslarının benimsenmesi ile zenginleşmeye devam etmişti. İlk devletin başarıları, çok kültürlü çağdaş Türk halklarının genel temelini oluşturmuştu. Ural, İdil ve Kafkasya’ya kadar uzanan Türk dünyası toprakları, kültürel ve maddî değerleriyle İdil Bulgarlarının; yapısı ve kültürü açısından karmaşık olan Hazar devletinin var oluşu zamanlarda Türklerin manevî ve maddî kültürünün temelleri atılmış oldu. Türk kültürünün maddî ve manevî temeli o zamanda atılmış oldu.

Türk halklarının birleşmesi ve Avrasya nüfusunun Türkleştirilmesinde Göktürk Orhun-Yenisey yazıtlarının oluşumu ve yayılması en büyük etken idi. Göktürk yazıtlarının yer aldığı tabiî ve kutsal mekânlar bugüne kadar ulaşmıştır. Anlaşıldığı üzere, Göktürk yazıtları çok daha geniş bir sahaya yayılmıştı. Bu yazıtlar ancak taşlarda muhafaza edilmiştir. Yazıtlar ahşap, deri ve ağaç kabuklarında da yer alıyordu. Türk halklarının kahramanlık destanlarının mitolojik ve tarihi hadiseler temelinde ortaya çıkması çok önemli bir kültür unsuru olarak değerlendirilebilir. Bugünlere ulaşan kaya resimleri Güney Sibirya'da muhafaza edilmiştir. Bu anutlar eski tarihin ve kültürün izleridir. Onların sayısı çok ve her halkın benzer anıtları mevcut. Tarihî hafızayı barındıran bu anıtlar çok farklı olabilir. Kadim kaya resimleri, ayrı bir kabile veya tüm halk için büyük önem taşıyabilir. Ama hepsinin ortak bir özelliği, muhakkak doğa ile olan bağı ve kültürün önemli ve değerli bir parçası olan cenaze törenleri, anıtları ve tarihin daha eski dönemlerini yansıtan unsurları ihtiva etmesidir. Kaya resimlerinin temel özelliği, Türk görsel sanatının eşi emsali olmayan üslubunu, resmin mitoloji ve kahramanlık destanlarıyla olan bağlantısı bugünlere aktarmasıdır.

Güney Sibirya, Orta Asya ve Kuzey Kafkasya bölgelerinde tanınmış kaya resmi sanatı arasında kitabımızın konusu olan Biçiktu-Boom kompleksi çok önemli bir yer teşkil etmektedir.

Biçiktu-Boom, resim sayısı açısından en büyük anıt olarak değerlendirilebilir. Bu eserde 844 kompozisyon resim ve genellikle onlarca ayrı resimden oluşan tasvirler bulunmaktadır. Aslında resimlerin sayısı daha çoktu. Taş oldukça yumuşak olduğu için tahrip oluyordu. Dolayısıyla resimlerin bir kısmı zamanla tahrip olarak kayboluyordu. Bu anıtın Türk kadim tarihinin bölgesinde bulunması durumu da dikkate alınmalıdır.

Muhtelif dönemlere ait ve farklı yöntem ve üslupla yapılmış resimlerin incelenmesi, resim sayısı az olan diğer anıtlardan daha sağlam sonuçlara ulaşmaya imkân sağlıyordu.

Çok sayıdaki resimler arasından Hun döneme ait resimler tespit edilmiş; Kavimler Göçü zamanına ait iki çeşit tasvir tespit edilmiş: Hunlar tarafından sürülmüş İskit-Sibirya toplumunun mirasçıları tarafından İskit üslubunda yapılmış resimler ve Dağlık Altay'a gelen yeni topluma, Hunlara ait resimler. 6-8 yy. Göktürk dönemine ait kaya resimleri ve 9-12 yy. dönemi, Kırgızlar ve Cungarlar ile mücadele sahnelerini yansıtan resimler tespit edilmiş. Biçiktu-Boom kaya

resimlerinden ilk defa Türk mitoloji tasvirlerini belirleme imkânı sağlanmış oldu. Av, hayvanların otlatılması, yarışlar gibi hayattan resimler ilgi çekicidir.

Biçiktu-Boom ile ilgili bu kitap neden Türkiye'de yayınlanıyor? Bu sorunun cevabı çok basit. Tüm Türk dünyasında Biçiktu-Boom gibi genel Türk tarihi ve kültürünü simgeleyen başka bir anıt yok…

Prof. Dr. A.İ. MARTINOV

GİRİŞ

Karakol ve Ursul dağı nehirlerinin birleştiği Dağlık Altay'ın orta kısmında kaya resimlerinin bulunduğu Biçiktu-Boom kayaları bulunmaktadır. Bu kayaların bulunduğu bölgenin yakınlarında aynı adı taşıyan bir de köy var. ***(1. RESİM)*** Çeşitli tasvirler ihtiva eden gruplar halindeki yaklaşık bin resim, araştırmacılar tarafından farklı yıllarda kopyalanmıştır. Biçiktu-Boom, tek kelimeyle Dağlık Altay'ın tarihî ve kültür mirasıdır. Keşfedilen resimlerin bir çoğu Dağlık Altay ve Orta Asya tarihinin farklı dönemlerine aittir. Bu resimlerde milâdi yıllara geçiş dönemindeki Hunlara ve 6.-8. yüzyıllardaki Göktürk dönemine ait; ayrıca Dağlık Altay'ın Uygur Kağanlığına dâhil olduğu dönem, Yenisey Kırgızları ile mücadele dönemi ile Dağlık Altay'ın Cengiz Han ve Cungarya imparatorlukları içerinde yer aldığı dönemin tarihî gelişmeleri yansıtılmaktadır. ***(2. RESİM)*** Dağlık Altay'ın tarihi çok yönlü ve oldukça karmaşıktır. Kaya üzerinde mevcut bu resimlerin asıl değerini, Dağlık Altay tarihî hadiselerinin dolaylı da olsa, bir

şekilde Türk, Ural-Altay ve Hint-İran mitoloji unsurlarıyla iç içe geçmiş tasvirlerinden meydana gelmiş olması oluşturmaktadır.

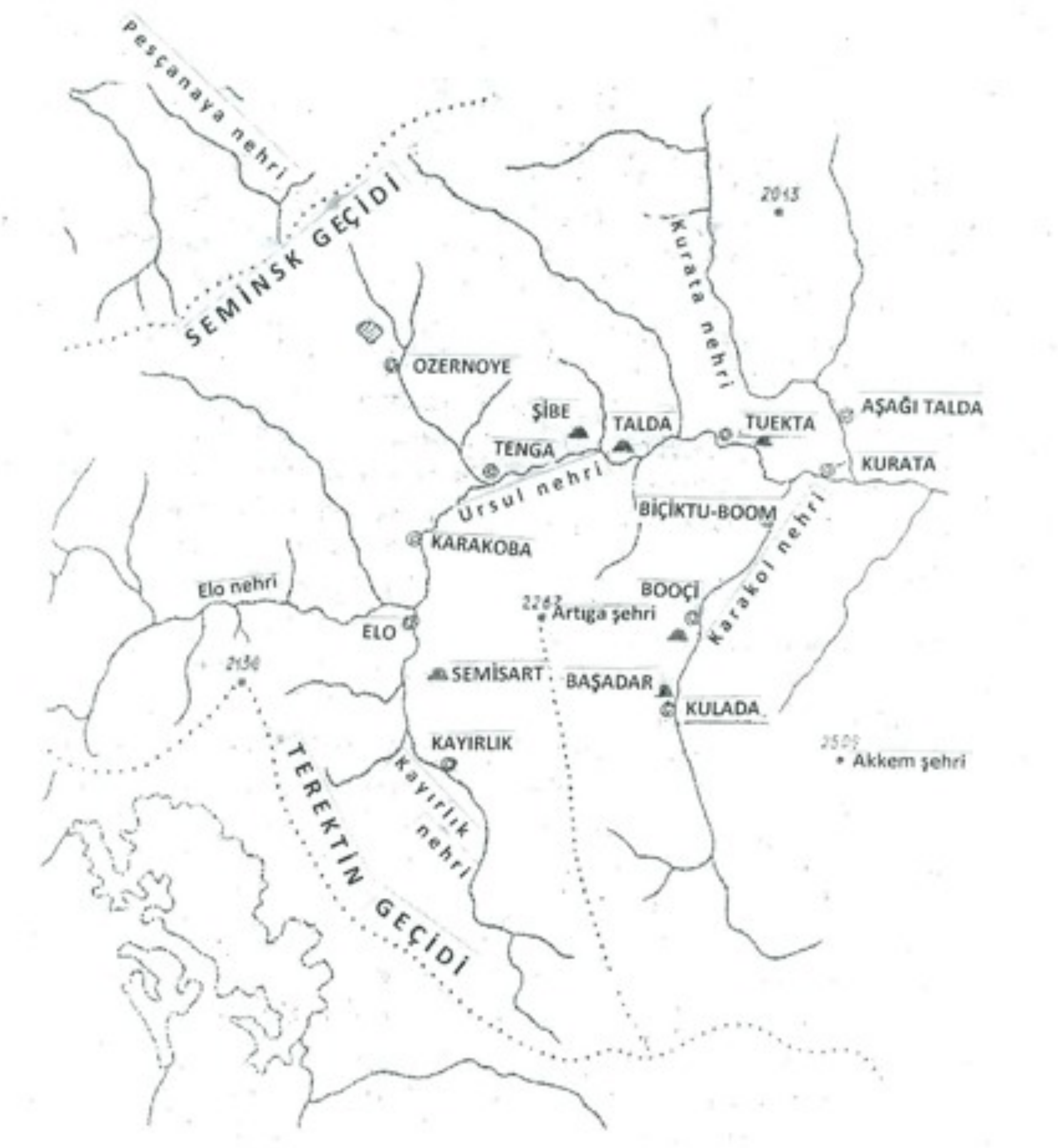
Bizim temel amacımız, Biçiktu-Boom kaya resimlerindeki bu tasvirlerin içerdiği konu ve manayı anlayabilmektir. Fakat kaya resimlerinin, elbette resimli bir tarih ve bir destanın süjesi olmadığını da dikkate almak gerekmektedir. Bu özel bir sanat ve bir tarihî dönemin önemli tasvirlerini defalarca tekrarlayan gelenekli kadim sanatın özelliklerini taşımaktadır. Hun devri ve M.S. 1. yüzyıldan sonraki dönemlerde süvari veya yaya asker tasvirleri, savaş sahneleri, geyik tasvirleri Türk ve İskit-Sibirya sanatının önemli birer sembolüdür.

Kaya resim sanatı ile taşlar üzerine yapılan resimlerde bir milletin manevî kültürü yansıtılmaktadır. Dağlık Altay'ın tabiat, kültür ve tarihinin muhteşem bir abidesi olan tasvirleri ve bu tasvirlerden Biçiktu-Boom kaya tasvirlerinden oluşan muhteşem yapı önümüze serilmektedir. Kaya resim sanatı için tabiatın önemi çok büyüktür. Tasvir için çıplak, oldukça düz ve uygun yüzey gerekir. Kaya oldukça yumuşak olmalı. Kaya çıkıntılarının güneye bakması ve iyi aydınlanması da önemli bir gerekliliktir. Bu özellikler kaya resim sanatı için çok büyük önem taşıyordu. Bunun dışında bölgenin kendisi de, yani bizatihi dağ, kayalar, dereler ve tüm mekân da milletin tarihî veya epik hafızasının taşıyıcıları olabilme kabiliyetine sahip olmak zorundadır. Ayrıca, kayalar çok gösterişli ve muazzam olmalıdırlar. Biçiktu-Boom kayaları, sayılan bütün bu özelliklere sahiptir. ***(3.-6. RESİM)*** Kayalar, Karakol Nehri'nin güzel vadisine bakıyor. Abide tek başına değil, farklı zamanların muhtelif arkeolojik eserlerinin arasında bulunmaktadır. Karakol vadisindeki köyün tam kıyısında, eneolitik devre ait bir mezarlık bulunuyor. Mezarlık taşlarında aynı noktada birçok rengin kullanıldığı ender tasvirler yer alıyor. ***(KUBAREV, 1988)*** M.P. Gryaznov tarafından 1927 yılında Ursul Nehri'nin yakınlarında Şibe'de yapılan kazılarla keşfedilen kurganlar ve Kulada yakınlarında, Karakol Nehri'nin sol yakasında M.Ö. 1. yüzyıl, İskit dönemine ait ünlü Başadar kurganları mevcut. ***(RUDENKO, 1960, s.14, 22-41)*** Orta Altay'da, Ursul vadisindeki Tüekta köyü civarında S.İ. Rudenko tarafından İskit devrine ait başka bir kurgan incelenmişti. ***(RUDENKO, 1960, s.93-108)*** Bu kurgana mücavir birkaç kilometre uzağında kaya abideleri bulunmaktadır. Bunlar arasında V.N.Elin ve Gorno-Altaysk Üniversitesi araştırma heyeti tarafından incelenen, Kulada köyü civarında Kızıl-Tal'daki kaya resmi yapıları mevcuttur. ***(ELİN,1995, s.182)*** Onguday kasabası Ozernoye (Göl) köyü civarında bulunan bir arkeolojik yapı

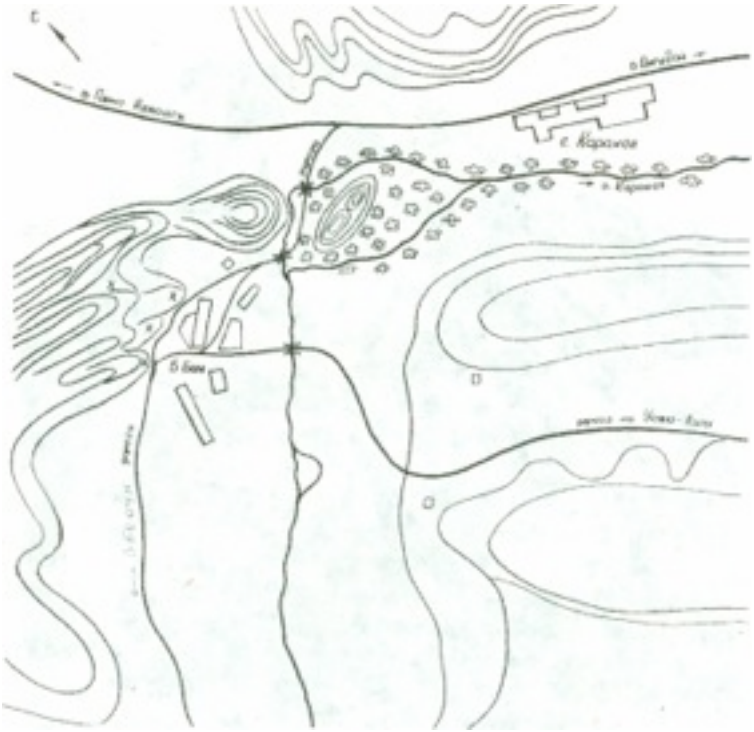
da dikkate değer. ***(ELİN, 1991, s.147)*** Kaya resimleri Biçiktu-Boom'un etrafındaki bölgelerde, Teneş vadisinde, Talda deresinin yanındaki kayada, Booçi köyünün civarlarında ve Booçi köyüne giden yolda, Karakol Nehri'nin sol yakasında tam yolun üstünde Süterlü resimleri ile ünlü pek çok kaya bulunmaktadır. Biçiktu-Boom işte böyle bir ortamda yer almaktadır.

Bu eserde 20. asrın sonunda başlayan ve 2005 yılında tamamlanmış olan kaya resimleri araştırmalarının sonuçları yer almaktadır. Biçiktu-Boom kaya resimlerinin tamamına yakını burada verilmektedir. Ancak iki duruma dikkat çekmeliyiz. Öncelikle, tasvirlerin büyük bir kısmı maalesef muhafaza edilmemiş. Maalesef, kayanın özelliklerinden ve antropogen etkisinden dolayı, yani bizim cehaletimizden ve tarihî hafızasızlığımızdan dolayı çoğu resimler kısmen tahrip olmuş. Diğer taraftan, farklı yıllarda yapılan çalışmalar sırasında tüm resimli taş yüzeylerinin dikkate alınıp alınmadığından tam olarak emin olamıyoruz. Ayrıca, Biçiktu-Boom tasvirlerin yoğunlaştığı kayadan, yıpranmaktan dolayı ayrılan kaya parçalarındaki resimler de dikkate alınmamıştır.

Bu kitabın iki ana amacı var. İlk olarak, kaynakları yayınlamak, yani resimleri tespit etmek; ikinci olarak, onların açıklanması ve resimlerin grafik olarak kopyalanması. Çünkü bu tarih ve kültürün bu taşınmaz abide resimleri, sadece belli bir uzmanlar grubunun ve yakınlarda ikamet eden ve buraları ziyaret edenlerin değil… Dağlık Altay'ın ve Orta Asya tarihî kültür bölgesinin tarihi ve kültürünün abidesi olarak layık olduğu yeri alması gerektiğini düşünmekteyiz.

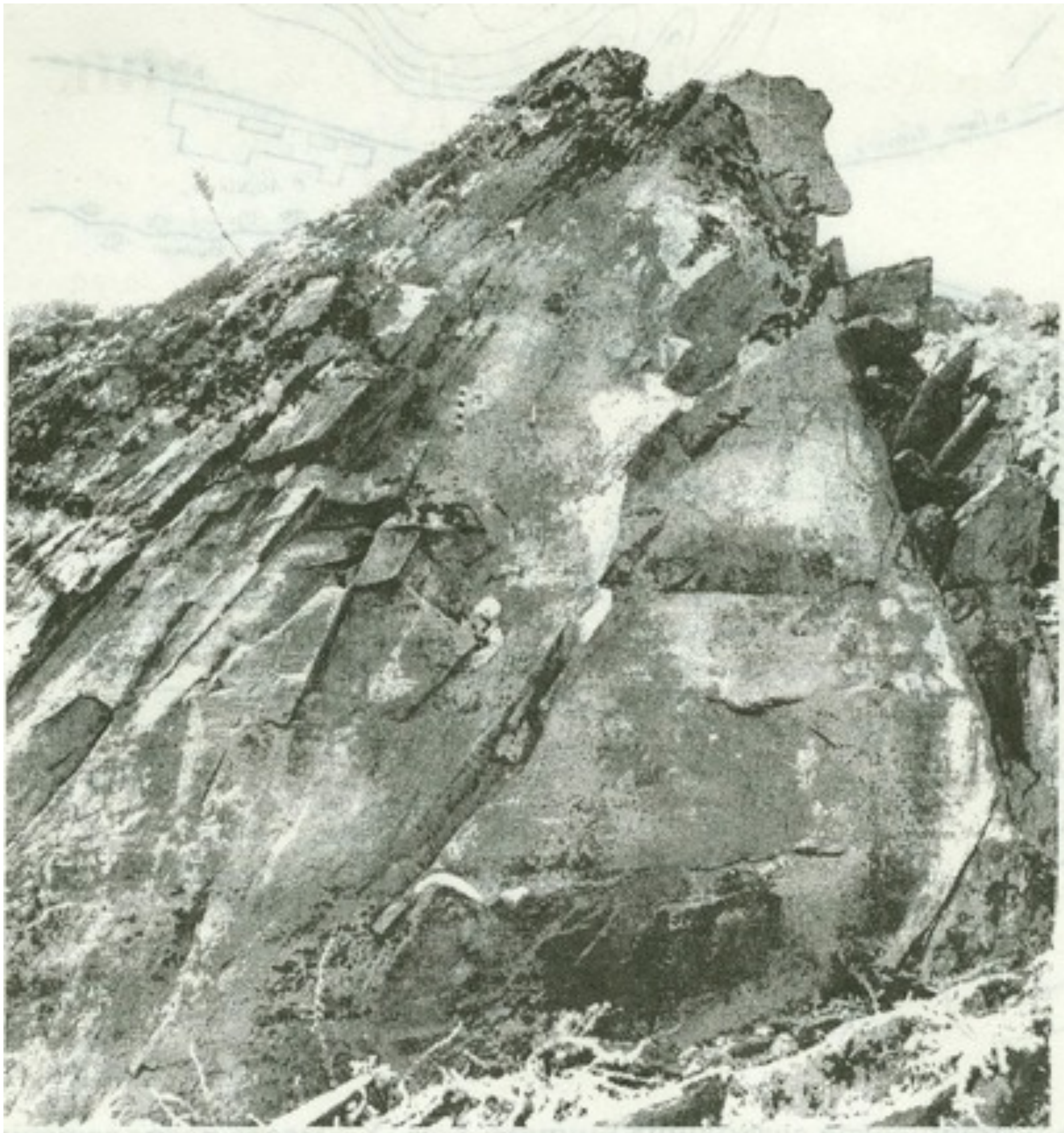

1.Resim. *Biçiktu-Boom ve Orta Asya kurganları.*

1. **Resim.** *Doğal tarihî mekân Biçiktu-Boom.*

3. Resim. *Biçiktu-Boom. Taşın yüzeyinde resimler*

4.Resim. *Biçiktu-Boom kaya geçitleri.*

5.Resim. *Resimli kayanın genel görünümü.*

6.Resim. *Biçiktu-Boom civarı.*

1. BÖLÜM

TARİH VE KÜLTÜR MİRASI NASIL İNCELENDİ

Biçiktu-Boom , uzun yıllar öncesine uzanan bir araştırma tarihine sahiptir. Araştırmaların büyük bir kısmı 20. yüzyılda yapılmıştır. Orta Asya araştırmacıları G.N.Potanin, A.V.Potanina ve N.M.Yadrintsev'in çalışmalarında Biçiktu-Boom ile ilgili herhangi bir bilgiye tarafımızdan rastlanmamıştır. Altay arkeolojisini araştıran V.Radlov'un çalışmalarında da herhangi bir bilgiye rastlamadık. Bilindiği gibi, V.Radlov'un ilgilendiği alan kurganlar gibi klasik arkeolojik eserler ve somut arkeolojidir. V.Radlov'un, farklı devirlerin eski eşyalarını ve kadim Türk Runik yazılarını araştırdığını söylemek, doğru bir tespittir. Biçiktu-Boom gibi kayaların üzerindeki resimler onu pek ilgilendirmiyordu. V.Radlov, bilim alanında en az iki olağanüstü başarının sahibidir. *Sibirskiye Derevnosti* adlı dergi dizisinde 19. yüzyılın sonuna kadar bilinen somut arkeolojik materyallerin bir kısmının tamamına yakın bölümünü hazırladı ve yayınladı. ***(RADLOV, 1988-1902)*** İkincisi, unutulan Göktürk yazıtlarını deşifre etti.

20. yüzyılın başlarında, Dağlık Altay'ın kaya resimleri gibi çok ender görülen arkeolojik abidelere de bilimsel bir ilgi oluşmaya başlar. Kaya resim sanatı, arkeologların bilimsel araştırma alanı oldu. Gerçi, kaya resim sanatı abideleri tam olarak arkeolojik eserler sayılmazlar. Çünkü onlar genel arkeolojik nesneler gibi toprak içinde gizli kalmamış; dolayısıyla bilinenden farklı araştırma yöntemi gerekmektedir. Kaya resimleri, genel manasıyla geçmişin resimlere dökülmüş manevi kültürünü oluşturur.

Biçiktu-Boom kaya resimleriyle ilk ilgilenen, bazı resim kompozisyonları ve figürleri ilk kopyalan Altay ressamı G.İ.Çoros-Gurkin idi. Altay kaya resim sanatı araştırmalarının en önemli dönemi onun faaliyetleri ile doğrudan bağlantılıdır. Ressam, Altay boyunca yaptığı uzun geziler sırasında Altaylıların gelenekleri ve yaşayış tarzlarıyla ilgili geniş ve önemli bilgiler topluyordu. Kaya resimleri de zaten onun ilgi alanında idi. Meselâ, G.İ.Çoros-Gurkin yeni resimleri bulabilmek amacıyla Katun'a 1902-1903 yıllarında özel geziler yapmıştı. Bugün bilinen çoğu resimleri de Çoros-Gurkin kopyalamıştır. ***(ERKİNOVA, KUBAREV, s.88)*** G.İ.Çoros-Gurkin tarafından kopyalanan petroglifleri bugün Altay Cumhuriyeti Milli Müzesi arşivinde ve Altay Eyaleti Barnaul şehrinde Devlet Sanat Müzesi'nde bulunmaktadır.

1922-1926 yıllarında Barnaul'lu öğrenciler, A.V.Anohin'in önderliğinde, Altay'da beş yıl boyunca yaz aylarında araştırma gezisi yaptılar. Onların araştırma alanı Kuzey Altay'ın Ursul Nehri boyunca uzanan, Onguday köyüne ve Çulışman Nehri boyunca uzanan Telets Gölü'ne kadar devam eden bölge oluşturuyordu. Bilimsel yöntemleri bilmedikleri halde, bu gruplar "kayalar üzerindeki yüz resimden fazlasını inceledi. Ancak, bu çalışma (*Pisanitsı*) Altay ile ilgili araştırma kaynaklarında henüz yer almamıştır." ***(OSTROVSKİH, 1927, s.185)*** Ancak, bu izcilerin çalışma sonuçları el yazısı olarak *U Plemyon Altaya* adlı külliyatta yer almıştır. Bunların içinde kadim abidelerin resimli güzergâh haritası da mevcut. Bu külliyat yayınlanmak üzere Moskova'ya Eğitim Bakanlığı'na gönderilmiş olmasına rağmen, bu çalışmanın akıbeti hakkında bugüne kadar maalesef bir bilgi alınamamıştır. Eğitim Bakanlığı ofislerinin birinde kaybolmuş da olabilir, kim bilir?

1930'lı yılların başlarında G.İ.Çoros-Gurkin Biçiktu-Boom kayalarına defalarca gitmiştir. 1930 yılı yazında Sibirya Araştırma Vakfı tarafından bir Altay etnografik gezisi düzenlemişti. Bu geziye diğer etnograflar ile birlikte G.İ.Çoros-Gurkin de katıldı. O, bu gezide Biçiktu-Boom taşlarından birkaç tasvir ve sahneyi resmetmişti. Çoros-Gurkin tarafından yapılmış "Biçiktu-Boom kaya resimleri sayı olarak çok olmazsa da, abide kayaların bir kısmı tahrip edilmiş olduğu için bugünlerde büyük önem taşımaktadırlar." ***(ERKİNOVA, KUBAREV, s.88)*** Tasvirlerin bir özelliği de orijinal oranlarda bütün detayların verilerek resmedilmiş olmasıdır. G.İ.Gurkin'ın *Pisanitsı* adlı resim albümü Altay Cumhuriyeti'nde Anohin'in adını taşıyan Milli Müze'de bulunuyor. 1930 yılında Biçiktu-Boom petrogliflerinden kopyalanmış resimler bu albümde mevcut. G.İ.Gurkin, petroglif resimlerini kurşunkalemle kağıda geçiriyordu. Ressam, kaya resimlerinden beğendiklerini kopyalıyordu. Yaptığı resimlerde kaya resimlerinin üslubunu ve özelliklerini tam olarak yansıtabilmiş olması onun ustalığını gösterir. Ancak, bu resimlerin çoğu bugün Biçiktu-Boom'da artık yok; sadece G.İ.Çoros-Gurkin'in resimlerinde muhafaza edilmiştir. G.İ.Çoros-Gurkin tarafından resmedilen ve Altay Milli Müzesi'nde bulunan 10 resim ile Biysk Halkbilim Müzesi'ndeki bir resim, R.M.Erkinova ve G.V.Kubarev tarafından *Graffiti Biçiktu-Boma* adlı eserde yayınlanmıştır. ***(ERKİNOVA, KUBAREV, s.88-97)*** Fakat G.İ.Çoros-Gırkin'in tüm resimleri yayınlanmadı. Resimlerin büyük kısmında yapılış tarihi olarak 22-29 Ağustos 1930 tarihi görünmektedir. Bazılarında ise, tarih gösterilmemiştir. Çoros-Gurkin, Biçiktu-Boom'da büyük

ihtimalle 1930 yılı 21-30 Ağustos tarihleri arasında bulunmuştu. Bütün resimlerde kendisi tarafından yazılan *Piçiktu-Taş* veya *Biçiktu-Boom*, *Karakol Vadisi* veya sadece *Karakol* ibareleri yer alıyordu. G.İ.Çoros-Gurkin'ın resim arşivi her açıdan çok değerlidir. Öncelikle, Çoros-Gurkin'in kendisi Altaylı'dır. Eğitimli, kendi tarihini ve kültürünün değerini bilen bir insan olarak G.İ.Çoros-Gurkin'ın bu abidelere merak salması elbette ki boşuna değil. Resimlerin Dağlık Altay'ın kültürel-tarihî değerleri arasındaki yerini ve anlamını muhakkak biliyordu. Seyahatlerinde o yalnız değildi. Resimlerden birinde el yazısıyla "refakat edenler 10 yaşındaki Yanar Mıjlakov ve 17 yaşındaki Azan Nonukov" olarak not ilave etmişti. G.İ.Çoros-Gurkin taşlardaki resimleri aynen bire bir kopyalıyordu; Ayrıca, ressam oluşu ona kaya resimlerinin en ince detaylarını tamamlaması, bazı durumlarda hayvan tüylerine kadar resmetmesi ve 7. resimde de görüldüğü gibi elbise detaylarını dahi vermesi imkânı sağlıyordu. Elbette, bir ressam için bir resmin kağıda aktarması sıradan ve alışık olduğu bir iş. 20. asrın başlarında resim kopyalama yönteminin olmadığı dikkate alınırsa, doğru bir karar. 1954 yılının envanter kitabında bu resimler diğer etnografik resimler ile 1004-1095 numaralarıyla kaydedilmişti.

En önemli tasvirler üzerinde durmakta fayda var. Onların arasında "atı ile bir adam" figürü fark ediliyor. ***(7.RESİM)*** Bu, sıra dışı bir resim. Duran bir adamın cepheden görünüşü. Yüzü yuvarlak. Kulakları, ağzı, burnu ve çenesi görülüyor. Elinde Türk heykellerini tutan kaide parçasını tutuyor. Başında geniş kenarlı hafif bir şapka var. Üzerinde yakalı bir hilat. Kemerinde kamçı veya hançere benzeyen bir nesne takılı. Atın gemi vurulmuş ve eyerlenmiş. Koşan geyiğin resmedilme tarihini kronolojik olarak belirlemek çok zor. Uzun gövdesi, kalın, çatallı boynuzları, ayak kısmı tamamlanmamış. Hayvanın boynunda gür tüyler görülüyor. Arşiv materyallerin arasında "Çoros-Gurkin. Piçiktu-Taş (Karakol), 29 Ağustos 1930" imzalı kağıt üzerine yapılmış benzer iki tane daha resim bulunmaktadır. ***(9.10. RESİM)*** Resimlerin birinde, saçı dağılmış bir atlı figürü tasvir edilmiş. Süvari, kuvvet gerektiren bir yayla geyiğe atış yapıyor. Ok düdüklü, atlının arkasındaki sadakta daha beş tane ok var. Atın yelesi kirpi iğneleri gibi; kuyruğu çam ağacına benziyor. Kağıdın tamamına yakın dikey olarak eş kenar dörtgen şeklindeki temren görülür. Diğer kağıtta kare şeklinde taranmış olarak aynı resim mevcut. Ayrıca bir şaman davulu ilave edilmiştir. ***(10. RESİM)*** Aynı davul 22 ağustos1930 tarihli başka bir kağıt resimde de (kayıt No 122) bulunmaktadır. ***(11.RESİM)*** Başka bir kağıt üzerinde ***(12. RESİM)***

çatal boynuzlu bir geyiğe yayla atış yapan, cepheden bir adamın figürü resmedilmiş. Başka bir kağıtta ***(13. RESİM)*** G.İ.Çoros-Gurkin tarafından, büyük ihtimalle Biçiktu-Boom'un farklı bölgelerinde yapılmış resimler toplanmış. Üstte ayakları bükülmüş, büyük boynuzlu, kare şeklinde taranmış geyik figürü, altta iki insan figürü, şematik olarak resmedilmiş bir koç ve koşan geyik ve uzun çatallı boynuzlarıyla koşan bir geyik figürü görülür. G.İ.Çoros-Gurkin tarafından Biçiktu-Boom'un farklı cephelerinden kopya edilmiş çeşitli resimleri 22 x 35 santim ebadındaki üç büyük kağıtta resmedilmiş. ***(14-26. RESİM)*** Bu resimde elbiseli ve şapkalı insanlar; ağaca bağlı bir at, geyikler ve atış yapan bir süvari de görülüyor. Ayrı bir kağıtta ***(15. RESİM)*** üç boynuzlu geyik ve at tasvir edilmiş. Figürler taranmış. Büyük ihtimalle bu tasvirler farklı yüzeylerden resmedilmiş. 16. resimdeki tasvirler tamamen farklı bir şekilde görülüyor. Büyük ihtimalle bu bir av sahnesi. Sağ tarafta ikisi boynuzlu, birisi boynuzsuz geyikler koşuyorlar. Ortada büyük bir şaman davulu görülüyor. Altta kompozit yayları ile iki okçu görülmekte. Okçulardan biri sağa doğru koşan geyiklere atış yapıyor, diğeri ise, boynuzsuz bir geyiğe isabet ettiriyor. Okçuların arasında sakallı bir keçi duruyor.

40'lı yılların sonunda, Maddi Kültür Enstitüsü Külliyatı'nda, Sibirya arkeologu P.P.Horoşih'in Dağlık Altay'ın kaya resimleri ile ilgili bir makalesi yayınlandı. ***(HOROŞİH, 1949)*** Bu makalede tarihte mevcut olan Dağlık Altay'daki resimli kaya abidelerinin hepsini açıklamıştı. Biçiktu-Boom kaya resimleri ile ilgili de kısa bilgi vermişti. Geçen asrın 50'li yılların başında *Altay Dağları* adlı sinema belgeseli için çekim yapan A.İ.Minorskiy Altay'da çalıştı. Esas işi dışında kadim kaya resimleri ile de ilgileniyordu. O zamanlarda bilinen kaya üstü resimlerinin bir kısmını kamera ile çekti. Bunlardan en ilginç olan bir grup tasvir daha sonra yayınlanmıştı. ***(MİNORSKİY, 1951, s.184-188)*** A.İ.Minorskiy, Altay'ın farklı bölgelerinde 20 tane kaya-abideden söz eder, ama makalesinde sadece iki tanesinden, Kulada köyü civarındaki Karakol Nehri vadisi ve Biçiktu-Boom ile ilgili malumatlar yer alır. A.İ.Minorskiy, kaya resimlerinin bulunduğu yeri şöyle açıklıyor: "Altay'da Karakol Nehri'nin Ursul Nehri ile birleşmesi noktasının iki kilometre yukarısında, nehrin sol yakasında, "Biçiktu-Boom" olarak tanınan resimli kayalar bulunmaktadır." ***(MİNORSKİY, 1951, s.186)*** A.İ.Minorskiy, ilk defa Biçiktu-Boom'un tüm güney cephesinin taş tabletlerden oluştuğunu belirterek bu bölge ile ilgili olarak şöyle bir genel açıklama yapar. "Dağ eteklerinden zirvesine kadar onlarca "kat" yükseldiğinde, dağın yatay

kesitleri ise çok dar ve çıkmak için kullanılan yollar tehlikeli ve dar patikalar şeklinde uzanmakta. Resimlerin bulunduğu taş yüzeyleri dikey olarak duruyor. Ölçüleri 0,5'x 3-4 metre şeklindedir. Taş yüzeylerinin hakim rengi kahverengi ve kırmızı… Yüzeyler pürüzsüz… Taş yüzeylerinin tamamına yakını resimlidir. Bazılarında bir kısım yazılar da görülür. "Biçiktu-tu" resimlerin sayısı yüzlerce. ***(MİNORSKİY, 1951, s.186)*** A.İ.Minorskiy, bu resimlerin sanat özelliklerine yüksek değer biçiyor. "Ressam arayış içerisinde idi, farklı yollar deneyerek gövdenin, bilhassa harekette olan ayakların en iyi çizgisini vermeye çalışıyordu. Hareketliliği yansıtabilmek için buna ihtiyacı vardı. Hayvan ve insan tasvirleri yüzeysel değil. Ressam çizgiler vasıtasıyla nesneleri canlandırarak mekân içerisinde doğru yansıtabiliyordu." ***(MİNORSKİY, 1951, s.188)*** A.İ. Minorskiy'nin bu yayını o zamanların önde gelen arkeologlardan L.A.Evtyuhova tarafından son derece olumlu karşılandı. Evtyuhova, tasvir gruplarının kronolojisinden ve onların kadim Hakas süjeleri ve resimleme yöntemleri ile bağlantılarını tespit etti. Resimlerin bir kısmı Tagar-Mayemir dönemine, yani M.Ö. 7.-4. yy'a ait olduğunu ortaya koydu. ***(EVTYUHOVA, 1951, s.189)***

Aleksey Pavloviç Okladnikov geçen asrın 50'lü yılının sonunda, 60 ve 70'li yıllarında Biçiktu-Boom'u araştırma grubu ile birlikte birkaç defa ziyaret etmişti. A.P.Okladnikov ilk defa, 1959 veya 1960 yılında, Sankt-Petersburg'dan Novosibirsk'e taşındığı zaman birkaç kopya yapmıştı. Bu resimler Novosibirsk'de Rusya Bilimler Akademisi Sibirya Şubesi'nin Arkeoloji ve Etnografi Enstitüsü'ndeki Okladnikov'un arşivinde muhafaza edilmektedir.

Rusya Bilimler Akademisi tarafından ilk defa 1960 yılında teşkil edilen Kaya Üstü Resimleri Araştırma Grubu Dağlık Altay'da petroglif kopyalama çalışmalarını yapmaya başladı. 1961 yılında da Karakol Nehri vadisinde Biçiktu-Boom kayalarında, Setterli'de, Sarı-Koba'da ve diğer yakın bölgelerde araştırma çalışmaları yapıldı. ***(TOŞAKOVA,1970, s.111-120; KUBAREV, 2003, s. 46)*** Rusya Bilimler Akademisi Sosyal Bilimler Bölümü Müdürü A.P.Okladnikov önderliğindeki Dağlık Altay'da arkeolojik ekspedisyon grubu genel olarak kaya resimlerin büyük çapta kopyalanma çalışmalarını Dağlık Altay'ın diğer bölgelerinde yapıyordu. Biçiktu-Boom bölgesinde de kısmen araştırma çalışmaları yapılıyordu. ***(SPERANSİY, 1974, s.171)***

Kemerovo Devlet Üniversitesi Tarih Fakültesi öğrencileri, A.İ.Martınov yönetiminde 1960 yılında Biçiktu-Boom kayalarında araştırma çalışmaları yaptılar. En önemli tasvir grupları incelendi, resimleri çekildi, kopyalamalar yapıldı. A.Martınov, A.Laryuk ve l.Barıkina'nın

yönetimi altında çalışan araştırma grubunun yaptığı kopyalamaların bir kısmı Altay Cumhuriyeti Milli Müzesi'ne verildi. Biçiktu-Boom'da yapılmış olan bu çalışmaların sonuçları Kemerovo Devlet Üniversitesi öğrencilerinin araştırma çalışmaları Bildiriler Kitabı'nda yayınlandı. ***(BARIKİNA, 1962)*** Bu çalışmalar esnasında, birkaç yüz kaya resimlinden oluşan Biçiktu-Boom kaya resimleri kompleksinin bir yılda incelemenin, kopyalarının yapılmasının ve açıklanmasının imkânsız olduğu da tespit edildi. Pek çok araştırmacı burada bulundu ve çalıştı; bazı tasvirleri yayınladı, ama bu abide ile ilgili tümünü kapsayan bir bilgi oluşmadı. Çünkü bu çalışma uzun ve ayrıntılı inceleme gerektirmekteydi. Bu çalışmayı A.P. Okladnikov'un tavsiyesi üzerine geçen asrın 70'li yıllarında Kemerovo Devlet Üniversitesi Arkeoloji Araştırmalar Merkezi, 1975 yılından sonra Kemerovo Devlet Üniversitesi adına Sibirya'nın ilk Arkeoloji Bölümü üstlenmiş oldu. Resimlerin kopyalanma çalışmaları için 1970, 1977 ve 1982-1984 yıllarında A.İ.Martınov yönetiminde arkeolojik geziler düzenlendi. Bu geziler neticesinde Biçiktu-Boom kompleksi tasvirleri ile ilgili çok büyük miktarda materyal toplanmış oldu. Bu konu ile ilgili Kemerovo Devlet Üniversitesi Bildiriler Kitabı'nda ***(MARTINOV, 1984, s. 118; 1985, s. 80-87)*** ve diğer, yabancı yayınlar dahil ***(MARTYNOV, OKLADNİKOV, 1983; MARTYNOV, 1991; MARTYNOV, 1993; MARTYNOV, 1995)*** makaleler yayınlandı. Bu makalelerin müellifi, kaya resimlerinin tasnif edilmesi meselesine değinerek, şimdi en eski resimleri belirlemenin imkânsız olduğunu, ama İskit devrine ait resimlerin çok iyi bir şekilde belli olduğunu ifade etmişlerdir. Ama gene de resimlerin büyük kısmının ortaçağ ve sonraki dönemlere ait olduğunu belirtmektedir. ***(MARTINOV, 1985, s.80)*** Kemerovo Üniversitesi Arkeoloji Bölümü öğretim üyelerinin o yıllarda Biçiktu-Boom anıtlarına yakın Karakol Nehri vadisine, özellikle Süterlü (*Kubarev'e ve Matoçkin'e göre Setterli*; 1992, s. 60) Talda, Teneş ve Booçi köyünün civarlarına ve diğer bölgelerde bilimsel araştırma çalışmaları düzenlenmişti. 1982-1984 yıllarındaki yaz dönemi çalışmalarına A.İ.Martınov'un yönetimi altında Kemerovo Devlet Üniversitesi Arkeoloji Bölümü öğretim üyeleri ve öğrencileri katılmıştı (A.S.Vasütin, G.S.Martınova, A.M.Kulemzin, M.B. Absalyamov, A.İlüşin, E.Miklaşeviç, M.Lebedeva, İ.Çernusskaya, B.Boyko, M.Gefnider).

Çalışmalar neticesinde Biçiktu-Boom'da büyük miktarda malzeme toplandı. Resimlerin muhtelif yöntemlerle, yaklaşık 900 taş yüzeyinde çeşitli dönemlerde yapılmış olduğu tespit edildi. Uzun yıllar süren araştırmaların sonucunda tespit edilen Biçiktu-Boom materyalleri

kontrol ediliyordu. Kaya üstü resimleri defalarca incelenip, Dağlık Altay gezisinde Biçiktu-Boom resimleri A.İ.Martınov tarafından Ağustos 1993 yılında kameraya çekildi. Bu materyaller şimdi *Tomskaya Pisanitsa* Müzesi'nin arşivinde bulunmaktadır. Aynı yıl, yani 1993 yılında Paris'te Altay kaya resimleri, özellikle Karakol vadisi petroglifleri ile ilgili bir dizi makale yayınlanmıştır. ***(MARTYNOV, 1993, s.20-21; MİKLASHEVİCH, 1995, s. 15-17; MARTYNOV, 1995, s.16-18)*** *Altay Petroglifleri* adlı kitap 1992 yılında yayınlanmıştı. ***(KUBAREV, MATOÇKİN, 1992)*** Bu eser, bir nevi Dağlık Altay'ın kaya resimleri araştırmasının bir sonucudur.

20. yüzyılın sonunda tüm kaya resimlerinin, Karakol ve Ursul nehirleri vadisindeki, Kara-Boom, Elo, Kara-Koba, Ozernoye, Booçi, Sarı-Koba ve Süterlü dahil, bulunduğu mekânlardaki, kaya resimleri bu kitapta yer almış. ***(KUBAREV, MATOÇKİN, 1992, s.58-60)*** Bu yayında Biçiktu-Boom Abidesi 142 numara ile kaydedilmiş. ***(KUBAREV, MATOÇKİN, 1992, s.59)*** Müellifler, Biçiktu-Boom'un Karakol Nehri vadisindeki kaya resimlerinin en yoğun olarak bulunduğu mekan olduğunu belirtmişlerdi. ***(KUBAREV, MATOÇKİN, 1992, s.59)*** Kitabın büyük bir kısmı Dağlık Altay'ın kaya resimleri ile bu resimleri taşıyan anıtların dikkate değer kompozisyonlarını içeriyor. Bu kitapta G.İ.Gurkin tarafından 1930 yılında Biçiktu-Boom kayalarından kopya edilerek yapılan resim ve A.P.Okladnikov'un arşivinden alınan runik yazılı kompozisyon da yer alıyor. ***(KUBAREV, MATOÇKİN, 1992, s.117)***

20. yüzyıl sonu-21. yüzyıl başı genel olarak, kaya resim sanatına ilgi gösterilen dönem olarak değerlendirilebilir. Biçiktu-Boom pek çok araştırmacının yoğun ilgi odağı olmuştur. Buna rağmen araştırmacılar, bugüne kadar ancak Biçiktu-Boom anıtının sadece belli kompozisyonları üzerine inceleme yapmışlardır. 2002 yılında V.D.Kubarev'in *Altay'da Kaya Resmi Sanatı* adlı kitabı yayınlanmıştır. Bu eser tamamen yazarın ekspedisyon notlarını içeriyor. Kitabın adı bile bu eserin bilim çevrelerine değil, daha geniş bir kitleye hitap etmeyi amaçladığını gösteriyor. Müellif, eserinde Altay bölgesindeki kaya resimlerinin bulunduğu en önemli ve büyük mekânları inceliyor. Karakol Nehri kıyısındaki kaya resimleri de bu eserde önemli bir yer alıyor. Eserde kadim Türk dönemi tasvirlerini en önemlileri verilmiştir. ***(KUBAREV, 2002, s.57-59)*** V.V.Gorbunov'un *Snaryajeniye verhovogo konya na Altaye v rannem jeleznom veke i srednevekovye* adlı Külliyatta yayınlanmış çalışması da takdire şayandır. ***(GORBUNOV, 1998, s. 102-127)*** Araştırmacı, Dağlık Altay'ın kaya resimlerini inceleyerek, kadim Türklerin ağır silahlar

taşıyan süvarisinin dış görünümünü ortaya koymuştur. Araştırmacı, ulaştığı sonuçları kanıtlayabilmek için çok geniş petroglif materyallerini ve Biçiktu-Boom kaya resimlerini de öne çıkarmıştır. ***(GORBUNOV, 1998, s. 112-114)***

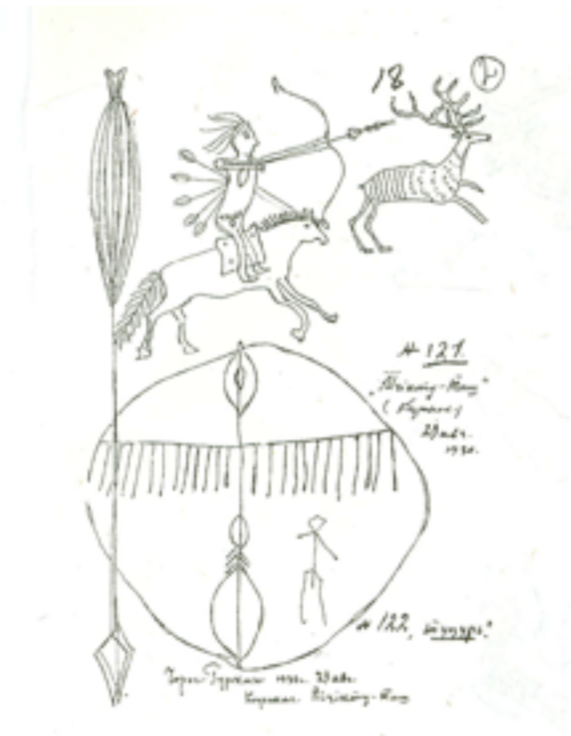
Diğer dikkate değer bir araştırma alanı da, Biçiktu-Boom'daki runik yazılardır. B.H.Kadikov 1959 yılında bu kutsal mekânı incelerken, o güne kadar yayınlanmamış kadim bir Türk yazısını tespit etmişti. Büyük bir ihtimalle A.P.Okladnikov aynı yazıyı kopyalamış ve daha sonra yayınlamıştı.***(KUBAREV, MATOÇKİN, 1992, s.10)*** Bu yazı daha başka üç araştırmacı tarafından da yayınlanmış ve her biri kendi değişik çeviri metnini oluşturmuştu. ***(SEYDAKMATOV, 1964; TENİŞEV, 1966; UBRYATOVA, 1974)*** 2005 yılı Temmuz ayında bu kitabın hazırlığı esnasında A.İ.Martınov, B.N.Elin, R.M.Erkinova ve Doktora öğrencileri B.Konontsev ve V.Çigayeva araştırma çalışmaları için yine Biçiktu-Boom'a gittiler. Kaya yüzeylerin kısmî envanteri çıkarıldı ve detaylı fotoğrafları çekildi. Daha önce tespit edilmemiş ve kaydedilmemiş birkaç kaya resmi tespit edildi. Netice olarak, bu kitabın konusu G.İ.Çoros-Gurkin'ın başlattığı ve 20. yüzyıl boyunca aralıklı olarak araştırmaları devam eden Biçiktu-Boom abidesidir.

__7.Resim__. Çoros-Gurkin'in albümünden bir resim. 1930, Ağustos. Millî Müze Arşivi.

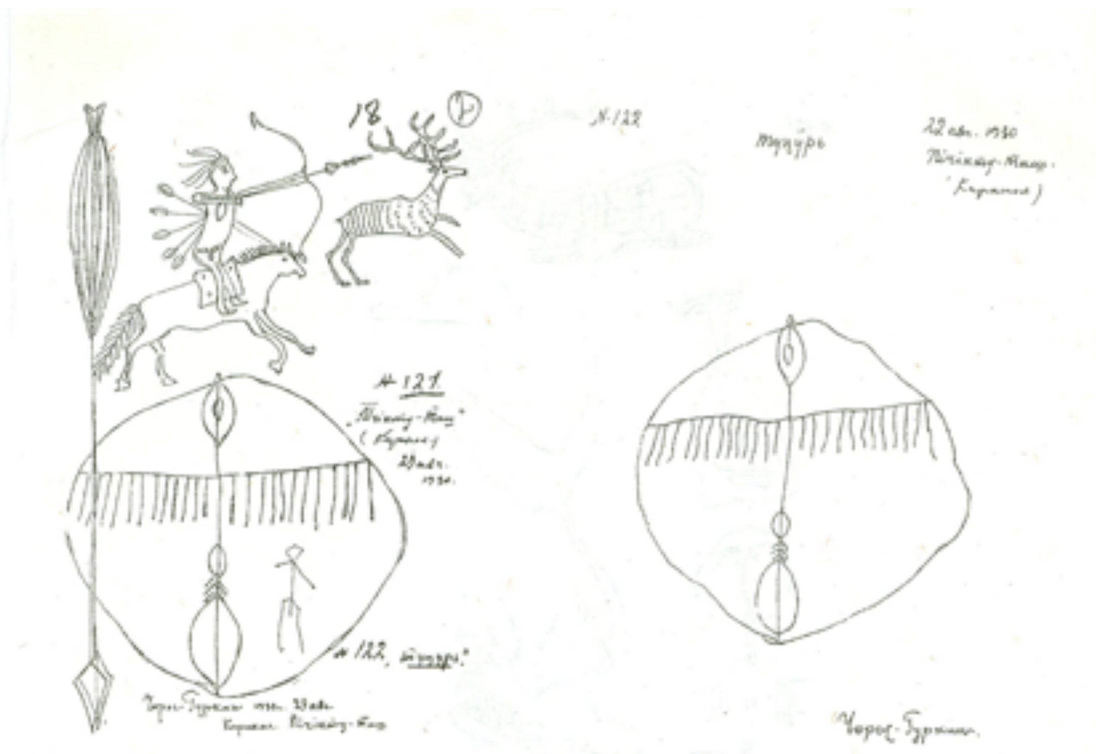

__8. Resim__. Çoros-Gurkin'in albümünden bir resim.

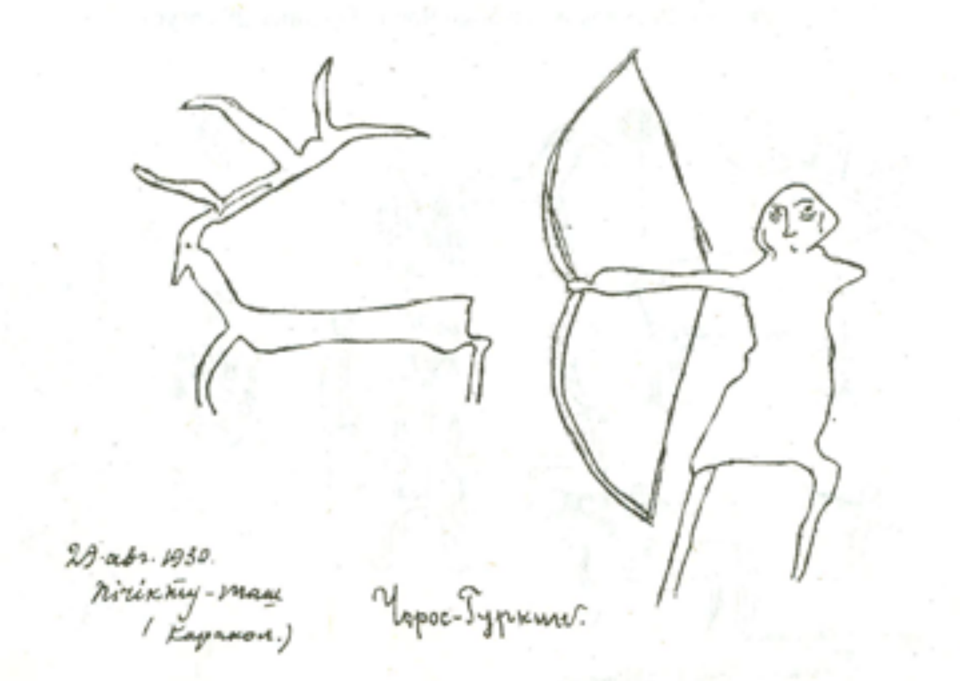
9.Resim.

Biçiktu-Boom. Çoros-Gurkin’in albümünden bir resim.

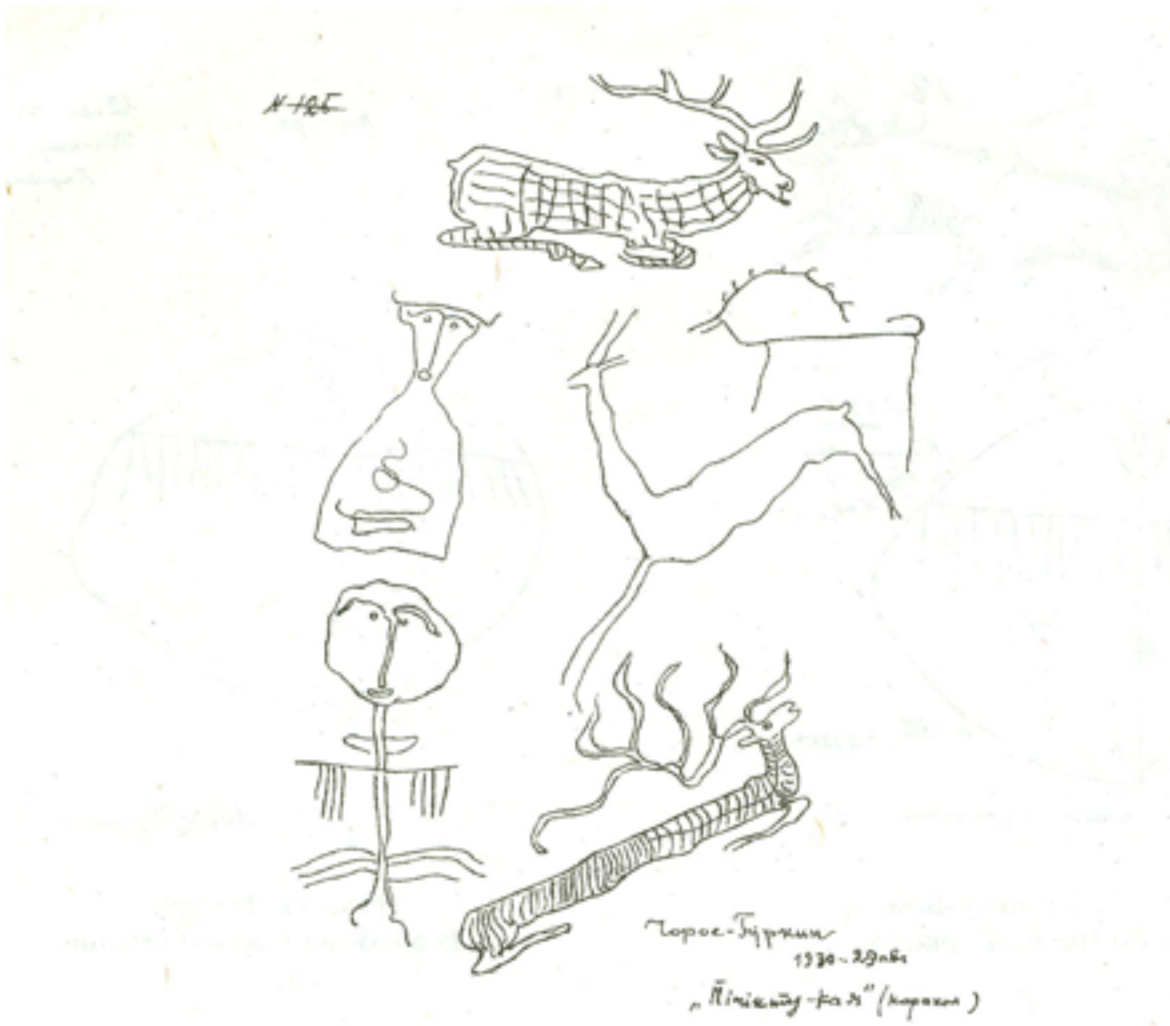

***10.Resim*.**
Biçiktu-Boom. Çoros-Gurkin'in albümünden bir resim

11.Resim. *Tusurg*
Çoros-Gurkin'in albümünden bir resim

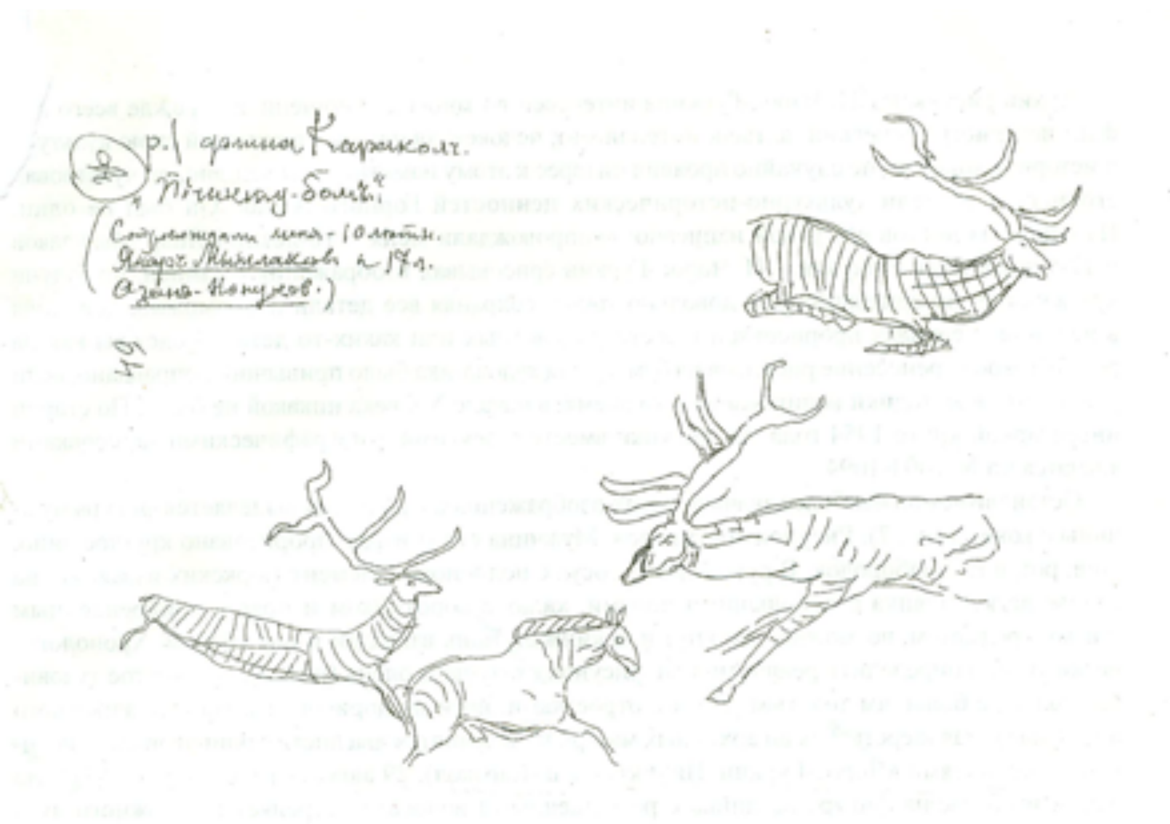

12.Resim. *Çoros-Gurkin'in albümünden bir resim. 1930.*

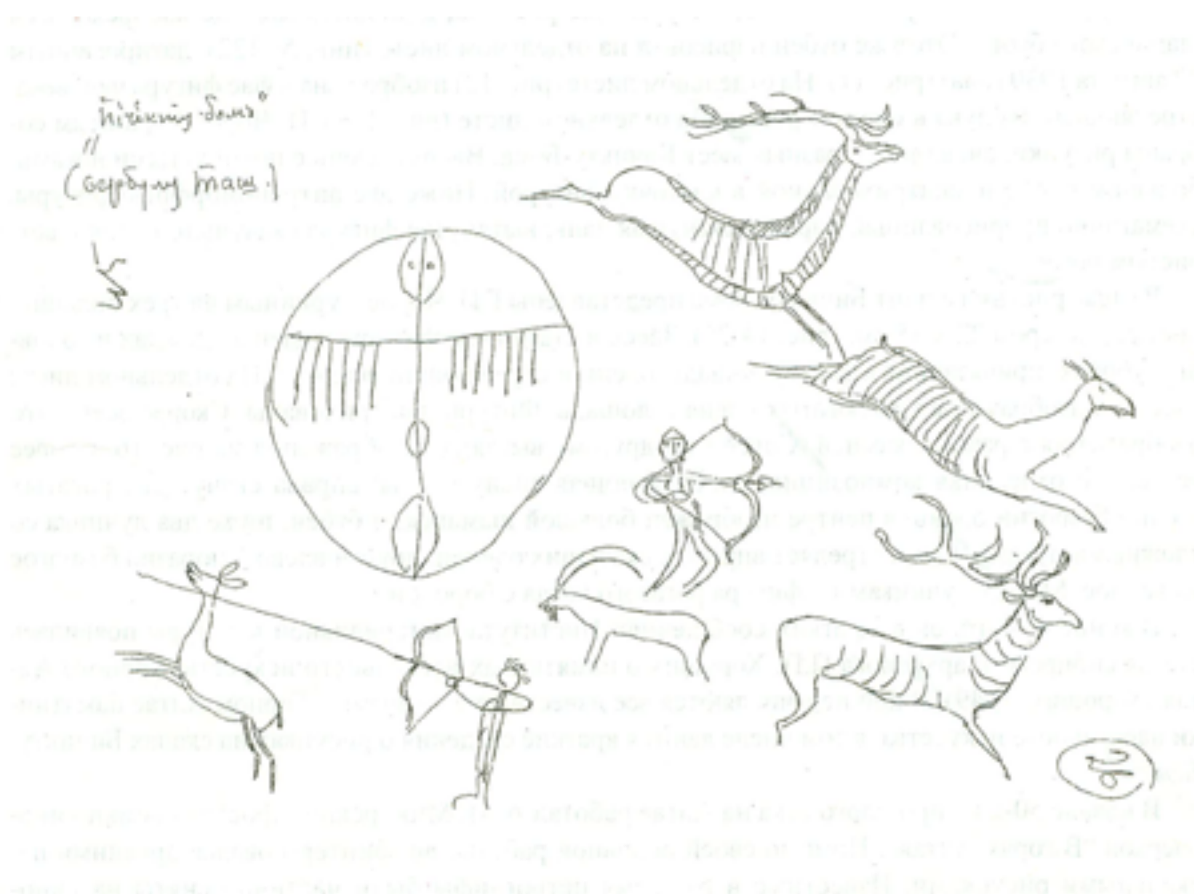

13.Resim. *Çoros-Gurkin'in albümünden bir resim. 29 Ağustos.*

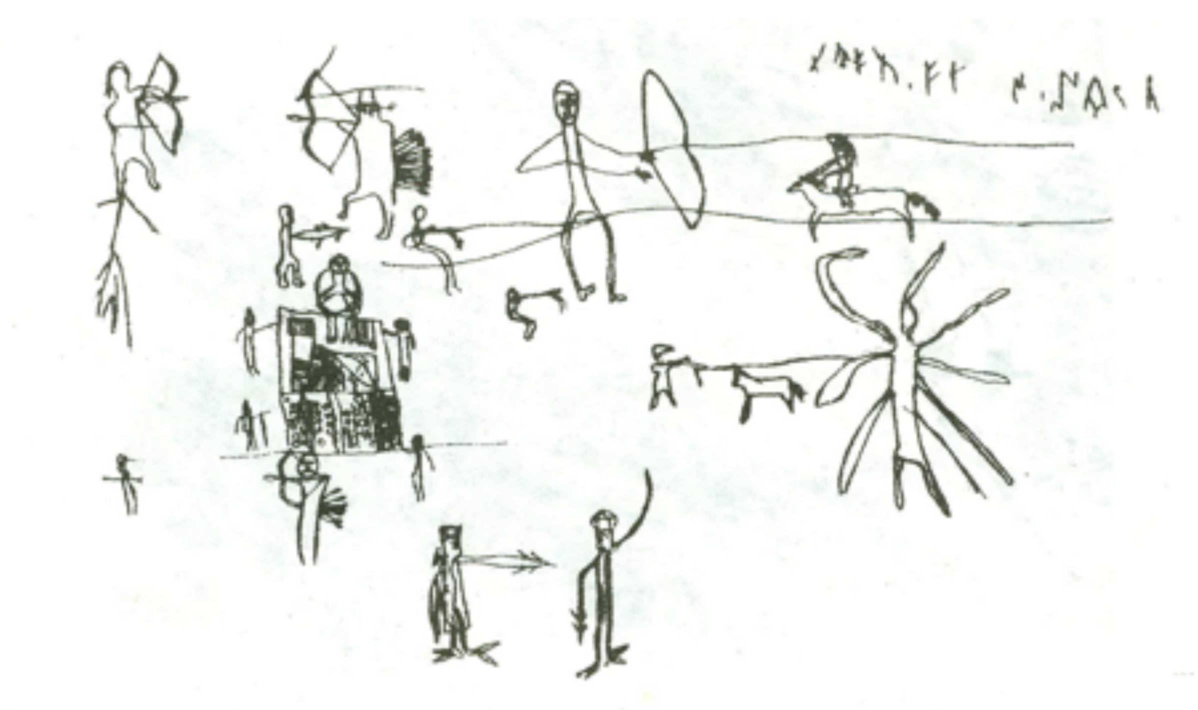
***14.Resim**. Çoros-Gurkin'in albümünden bir resim. 1930. Müze Arşivi.*

***15.Resim**. Çoros-Gurkin'in albümünden bir resim.*

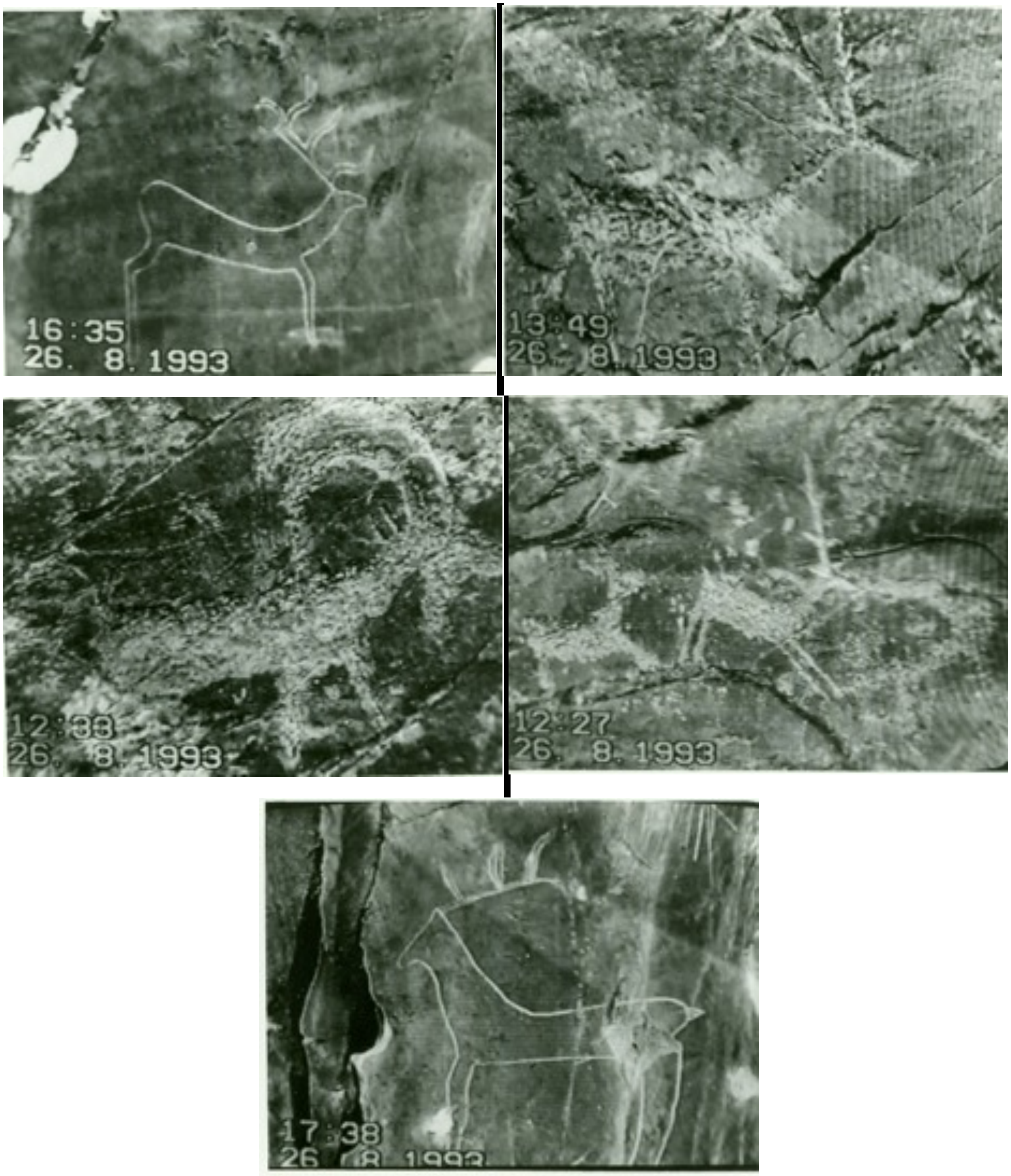
***16.Resim**. Çoros-Gurkin’in albümünden bir resim*

17.Resim. *Biçiktu-Boom kaya resimleri ve runik yazı.(Okladnikov'un arşivinden)*

18. Resim. *Kaya resminden bir fragman.*

*19. **Resim**. Biçiktu-Boom kaya resimleri. 1993 yıl.*

II. BÖLÜM

KAYALAR VE RESİMLER

Resimli kayalar, Biçikti- Boom'dan Booçi köyüne giden yol boyunda, kuzey tarafındaki düzlüğü kaplıyormuşcusuna Karakol Nehri'nin sol yakasında bulunmaktadır. Bir kısım kaya çıkıntılarını yol boyunca görebilirsiniz, diğer taşlar ise, oval dönüşler oluşturarak köy yoluna doğru uzanmaktadır. Kaya çıkıntıları yaklaşık 1 km. uzunluğunda ve yukarıya doğru 100-120 metreye kadar yükselmektedir. Farklı boyutta ve şekilde, ta jeolojik devirde doğal yollarla meydana gelmiş yatay sıralar halindeki yığıntı kayalar gri killi şistten oluşmaktadır. Büyük ihtimalle bu şistli kalkerler çok eski. .Bu tür yığıntı taş sıralarının ancak 5-6 olduğu belirtilebilir. Onların arasında yürüyebileceğiniz patikalar da oluşturulmuştur. Aşağıdaki sıralar daha büyük ölçüde koyu renkli ve sağlam taş yığınlarıdır. Daha yukarıda olanların ise ölçü olarak daha küçük ve daha açık renkli olduğu görülmektedir.

Taşların bir kısmı tahrip edilmiş, çalılık ve liken ile kaplanmış, ama yüzeyleri açık ve kenarları sivri olan kaya çıkıntıları da vardır. Farklı boyutta ve değişik mukavemette olan taş yüzeyleri yaprak yaprak ayrılıyor ve tahribata uğruyor. Biçiktu-Boom'daki resimler açık killi şist yüzeylerde bulunmaktadır. Resimlerin büyük çoğunluğu büyük kayanın yüzeyindedir. Bir kısmı ise kayadan ayrılmış küçük satıhlarda bulunmaktadır.

Resimlerin çoğu çizgi çekilerek yapılmıştır. Noktalı çizgi şeklinde veya tamamen dövme tekniği ile yapılanlar çok az sayıda olduğu için onlar açıklamada özellikle belirtilmiştir. Açıklamalardaki sayı ve numaralar ayrı yüzeyleri, resimli taş düzeylerini göstermektedir. Onları geçmişteki tasvir sanatının çeşitli kaynakları olduğunu varsayalım. Onlar oldukça çeşitlidir. Bazen taş yüzeyindeki ayrı bir tasvir; bazen de bir birine bağlı çeşitli tasvirler halindedir. Bazı tasvirlerin numaralandırılması bazı durumda yapılmamış; bu sanat eserlerinin bitmemişlik, muğlak ve üstü çizilmiş olarak gibi özellikleri dikkate alınarak pek önemsenmemiştir. Bu tür tasvirleri belli parçalara ayırmak ve onları açıklamanın bir anlamı yoktur. Kullanmakta olduğumuz bazı terimlerin anlamını belirtmemiz gerekir.

KOMPOZİSYON

Aynı kaya üzerinde eşzamanlı veya farklı zamanlarda yapılmış; aralarında anlam bağı olmayan bir resim grubu. Bir taşın yüzeyinde çeşitli tasvirlerin anlam bağı olmadan da birleşmesi olabiliyor.

HİKAYELİK RESİM

Bir eylemi aktaran resim grubu. Meselâ, hayvana yayla yapılan atış; muharebe sahnesi, yırtıcı hayvanların saldırısı v.s.

STİLİZE EDİLMİŞ TASVİR

Hayvanların ayak, baş ve gövdesinin aynı tarzda yapılmış olan tasviridir.

SİMGELİ TASVİR

Belirgin olmayan ancak şartlı ve belli ihtimal dahilinde bir hayvan, insan veya eşya tasviri.

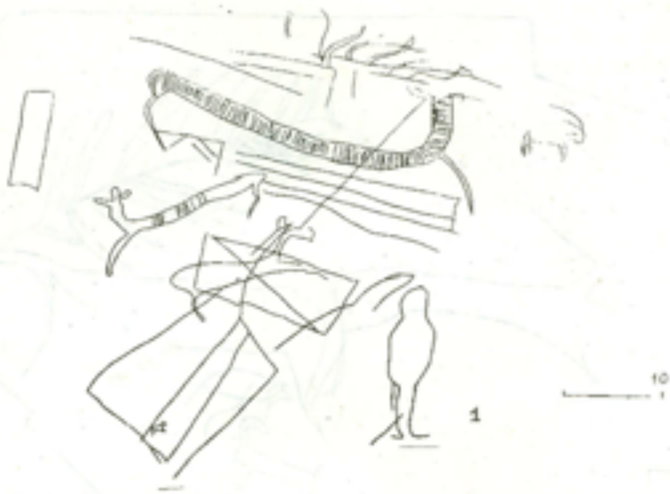
ŞEMATİK TASVİR

Belli özellikleri daha net bir şekilde aktarmayan, bir eylemi ifade etmeyen ve özel bir sanat tarzı taşımayan bir hayvan veya nesne tasviri.

1. BİÇİKTU-BOOM TASVİRFERİ

Bu kitapta Biçiktu-Boom'daki 900 resim derlenmiş ve okuyucuya sunulmuştur. Bu bilgiler maalesef, nihaî olarak değerlendirilemez. Burada iki durum dikkate alınmalıdır. Birincisi, kayaların doğal tahribata maruz kalmalarıdır. İkinci olarak da, bütün bu kaya kompleksin herkese açık olmasıdır. Kaya blokları, Dağlık Atlay'ın yoğun yerleşim bölgesinde bulunmaktadır. Dolayısıyla resimler iki önemli sebep yüzünden doğal yollarla ve insanlar tarafından tahrip ve yok ediliyordu. M.A.Devlet'in Yenisey'deki Mugur-Sargol yapıları üzerinde yaptığı gibi ana grubu oluşturan resimli taşların yerleştirilmesinde belli bir düzen tespit edemedik. Fakat bu durum, belli bir düzenin olmadığı anlamına gelmiyor. Bunun daha fazla araştırılması gerektiğini düşünmekteyiz. Kullandığımız resim numaralandırılması farklı yıllar içerisinde, kısmen insanın

oluşturduğu ve keçilerin otladığı patikaların da aralarında geçtiği düz taş tabakalarında biriken tasvir malzemesinin bir nevi devamlılığını yansıtmaktadır.

1

2

3

4

5

6

7

8

10

9

12

11

13

14

15

16

17

18

19

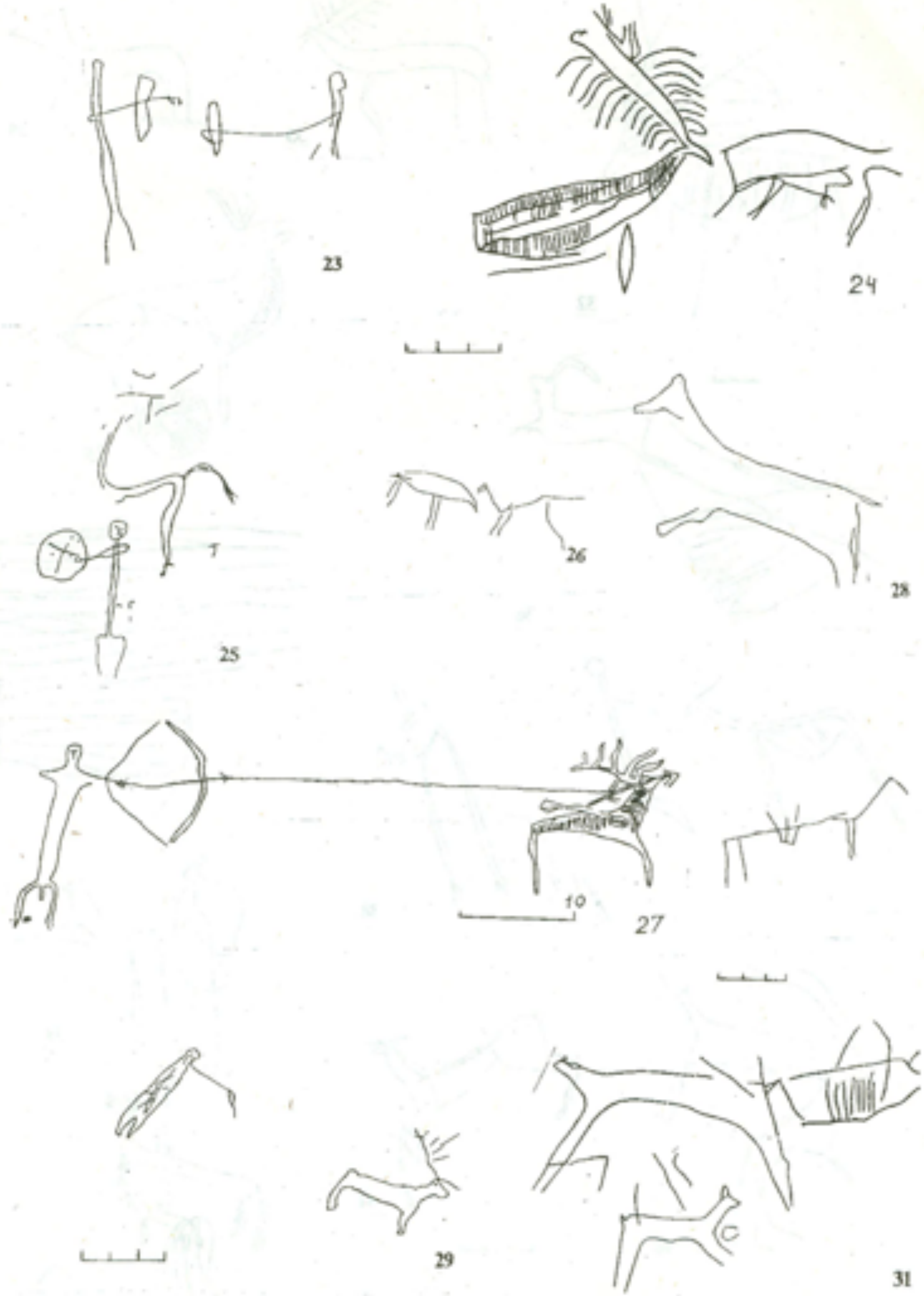
20

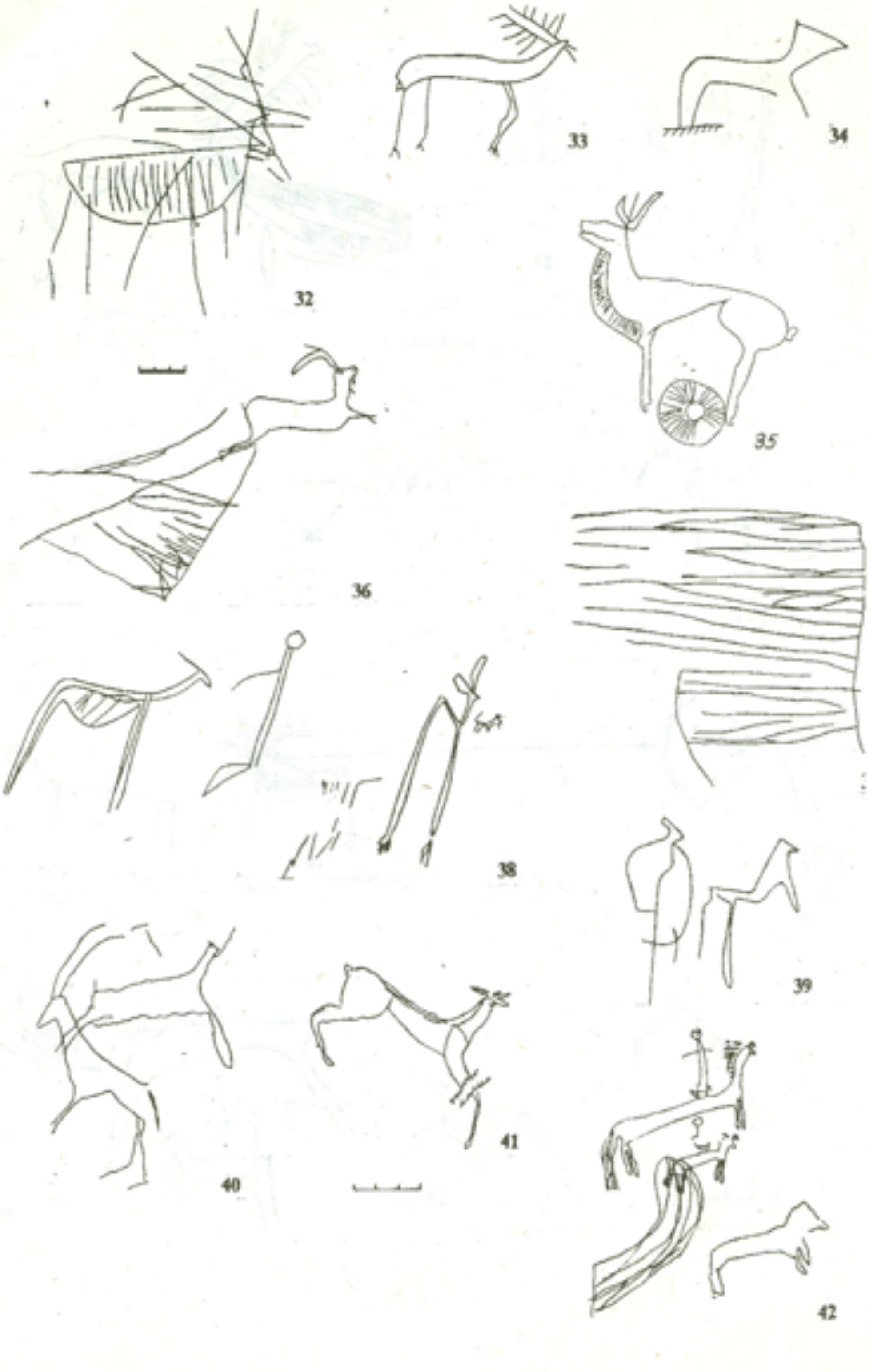

21

22

23
24
25
26
28
10
27
29
31

32
33
34
35
36
38
39
40
41
42

43

44

45

46

47

48

49

50

51

52

53

54

55

56

57

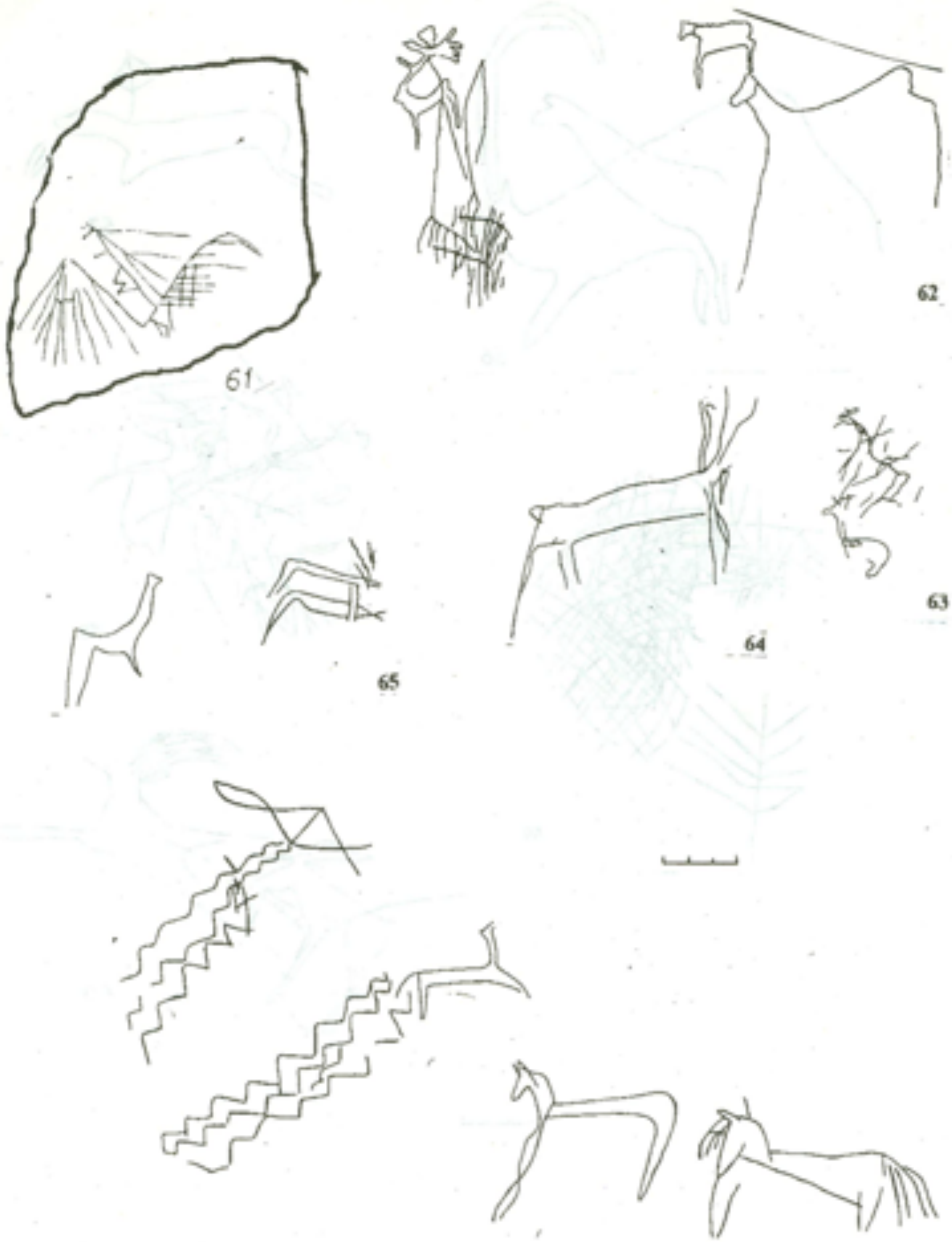
58

59

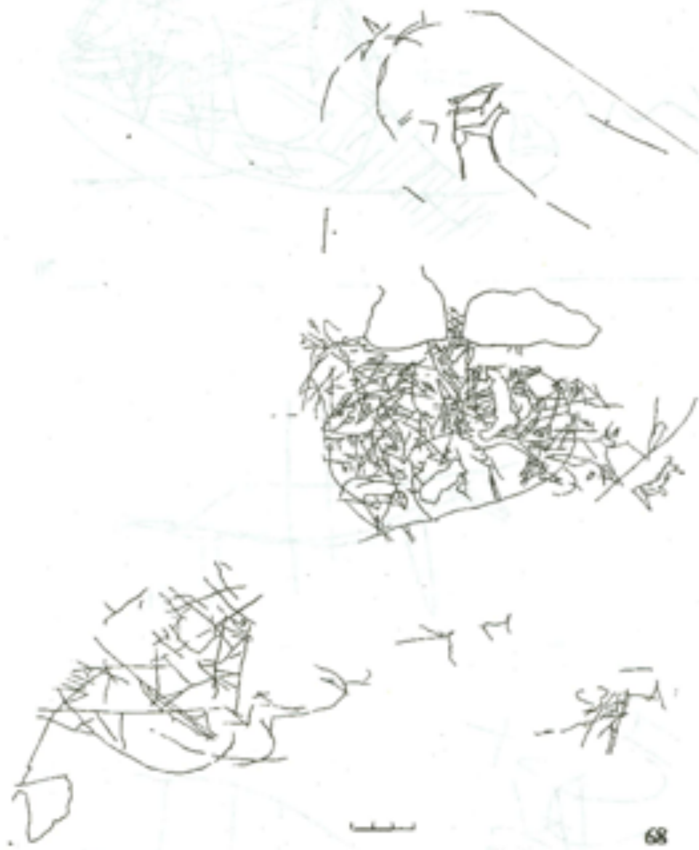

60

61
62
63
64
65

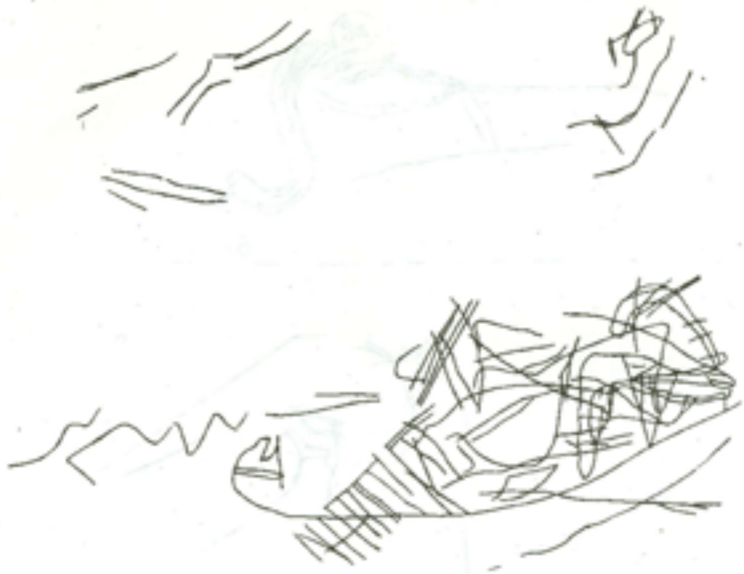
67

68

69

70

71

72

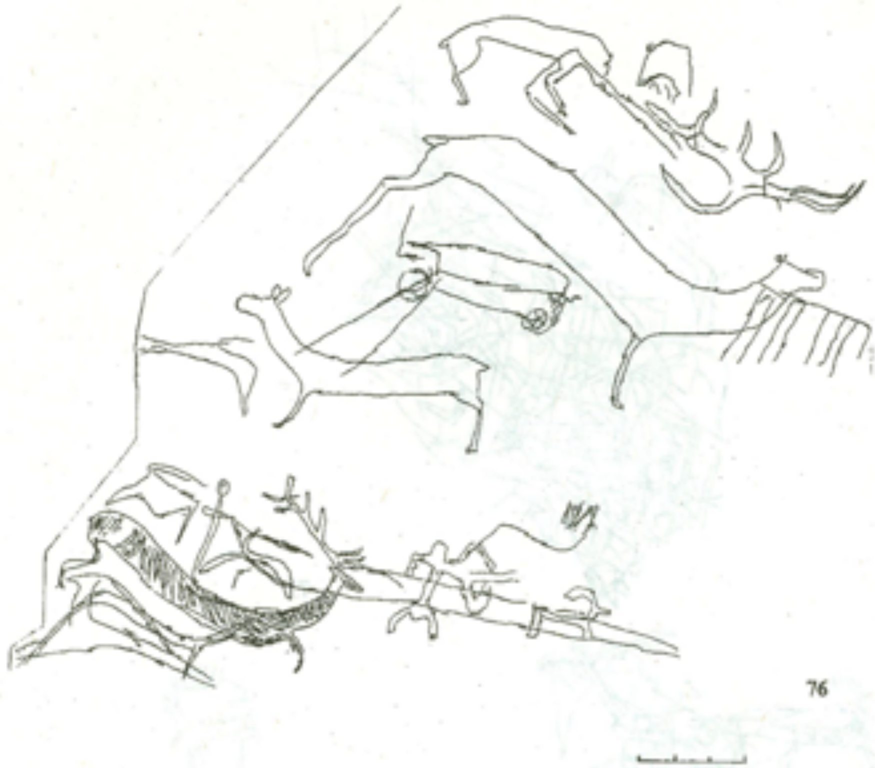
73

74

75

76

77

78

79

80

83

82

84

85

86

87

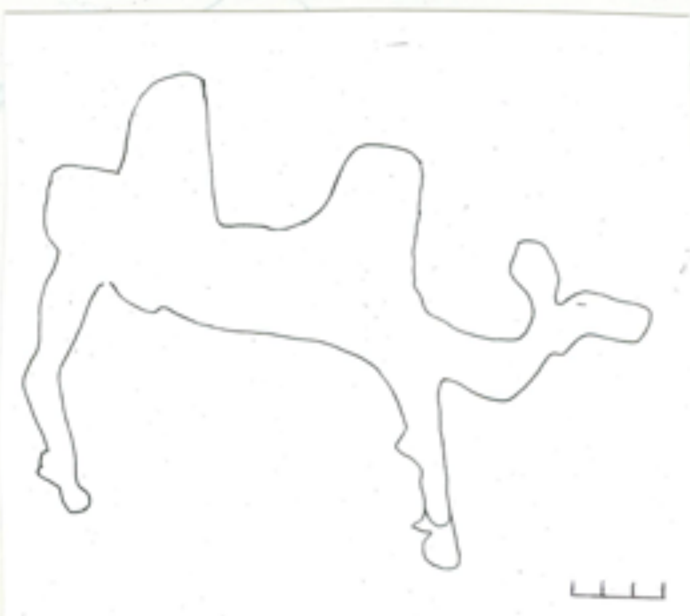
88

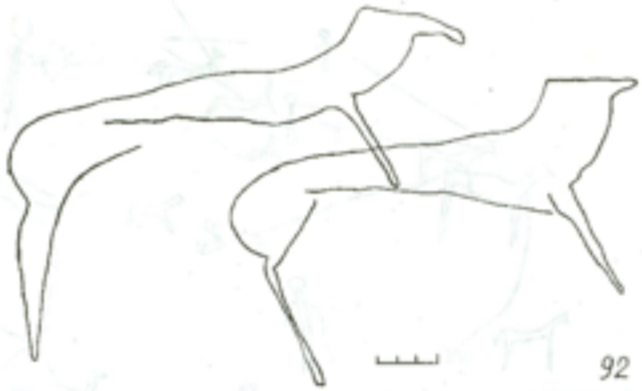
89

90

91

92

93

94

95

96

97

98

99

100

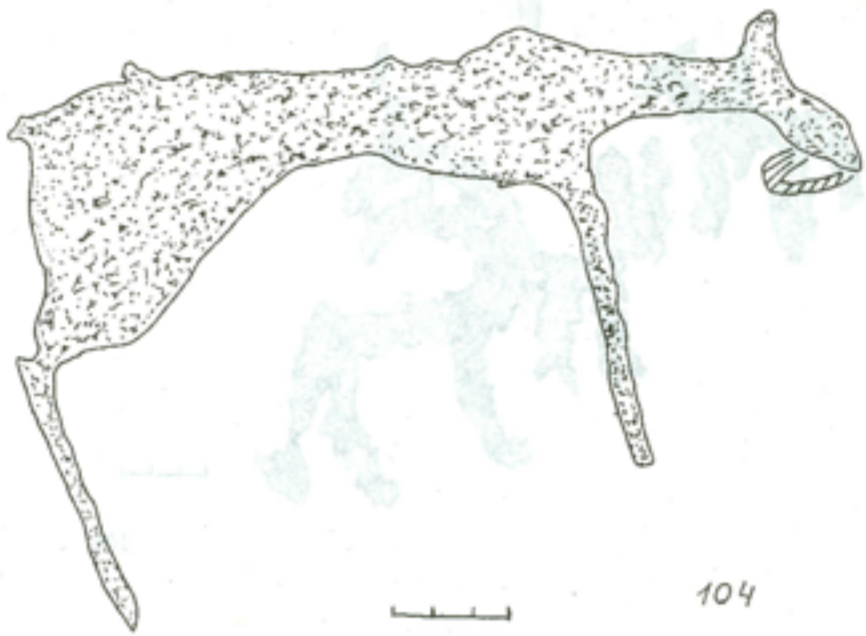
101

102

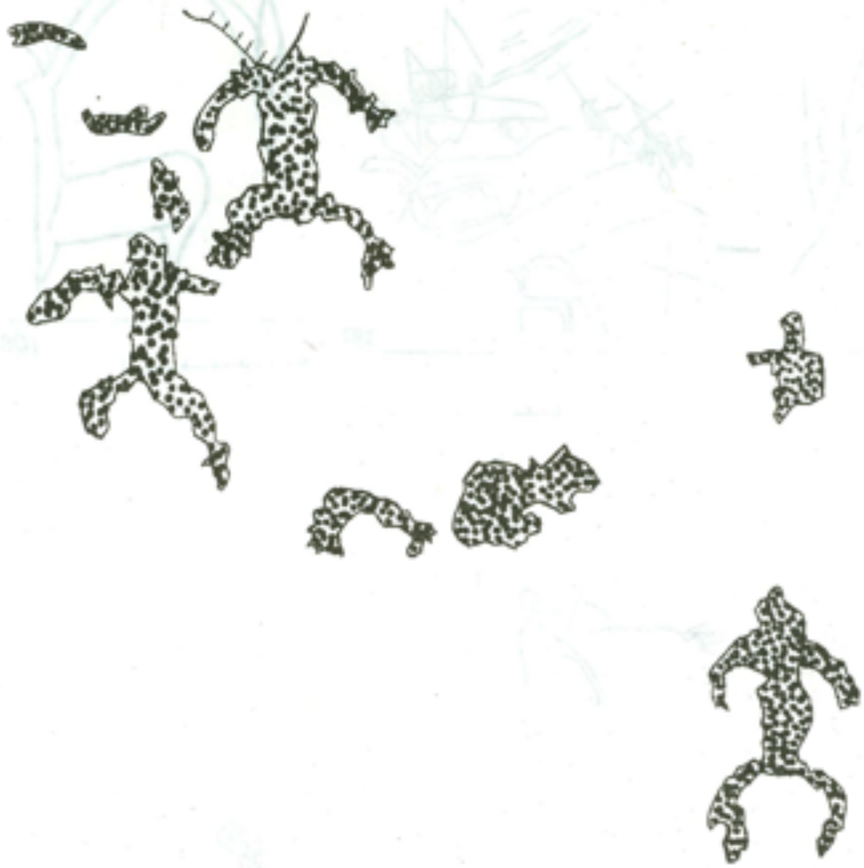
103

104

105

106

107

108

109

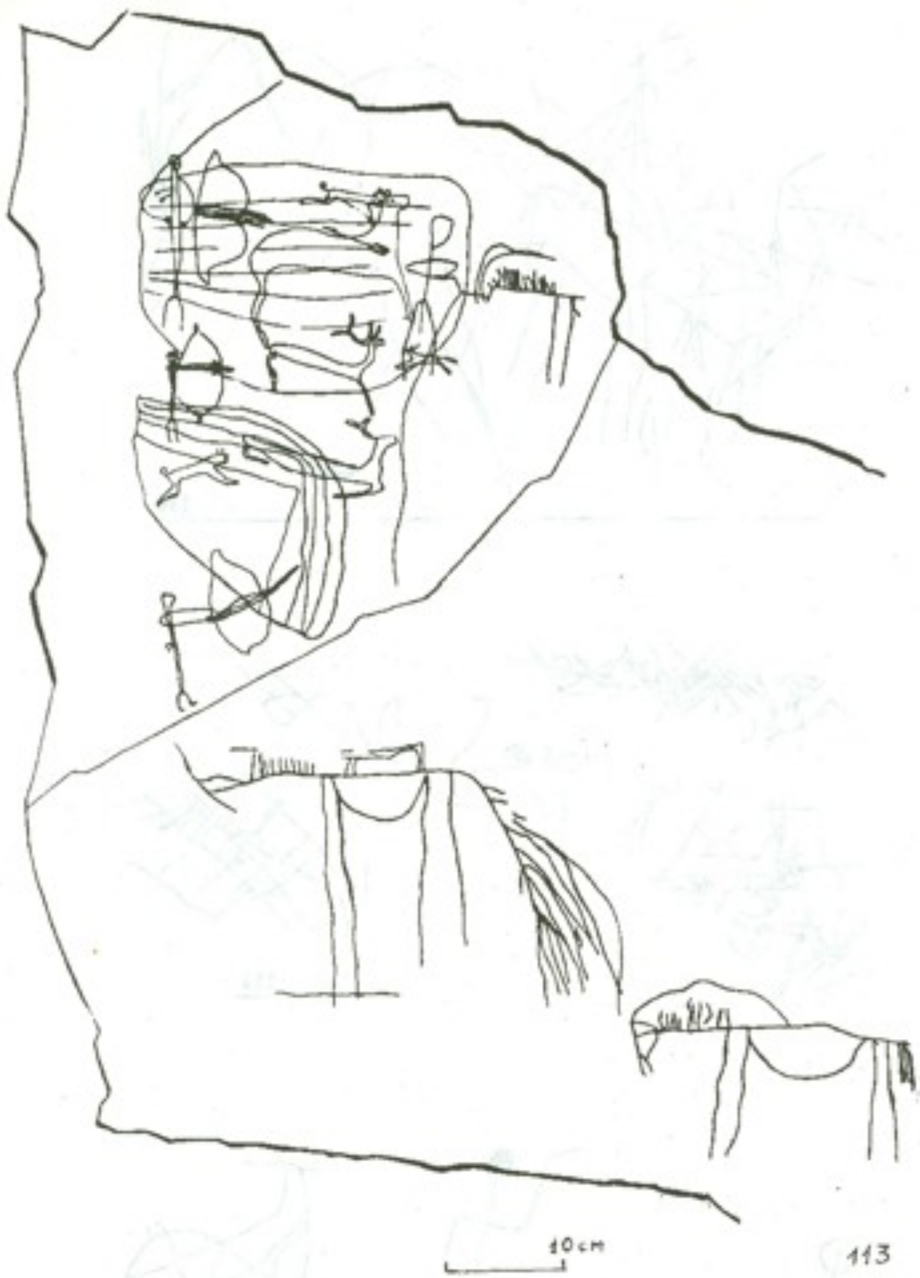
110

111

112

113

114

115

116

117

118

119

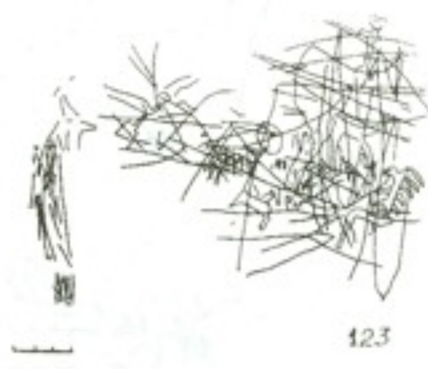
120

121

122

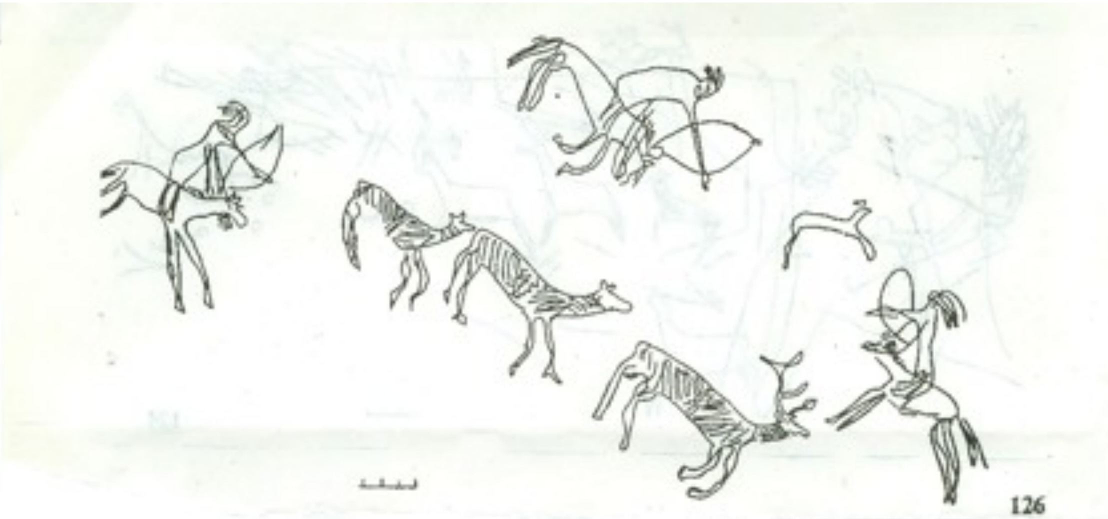
123

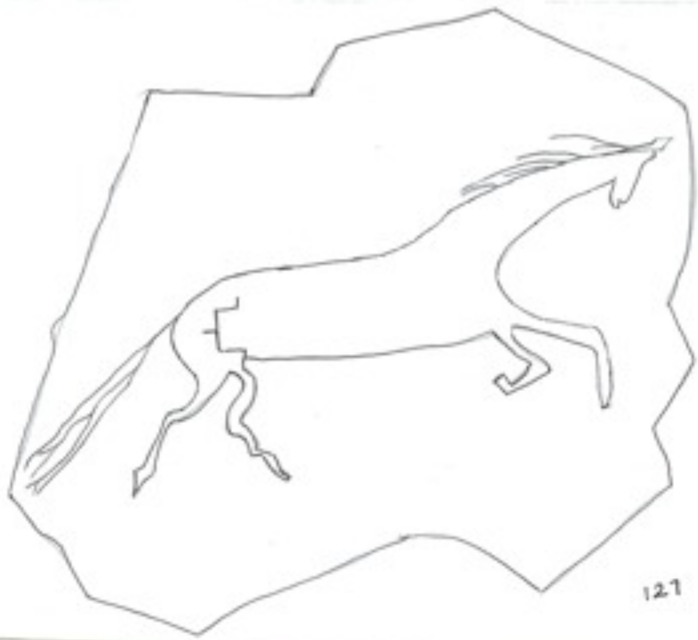
124

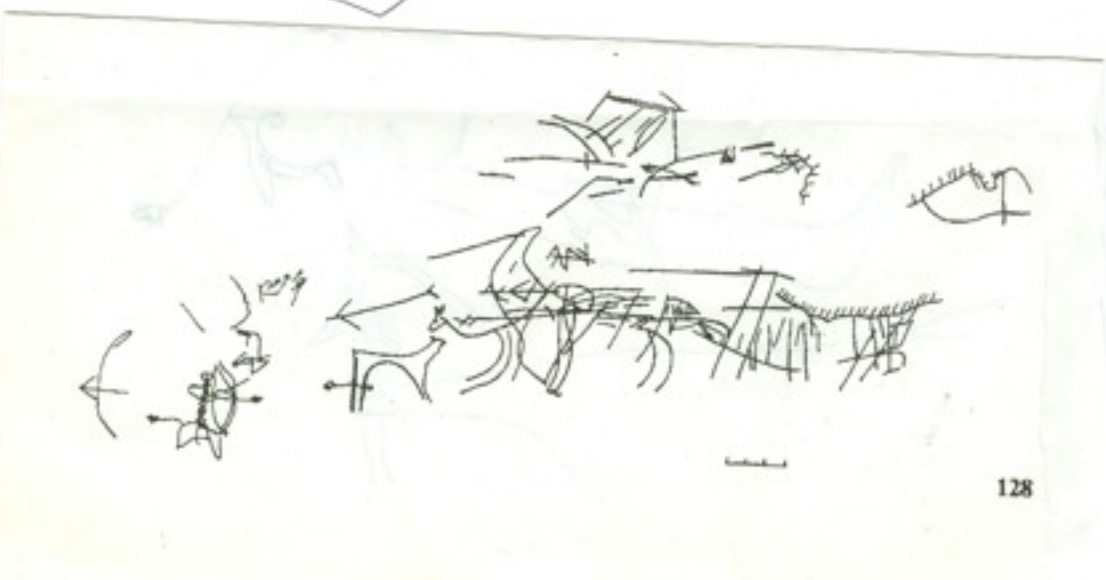
125

126

127

128

129

130

131

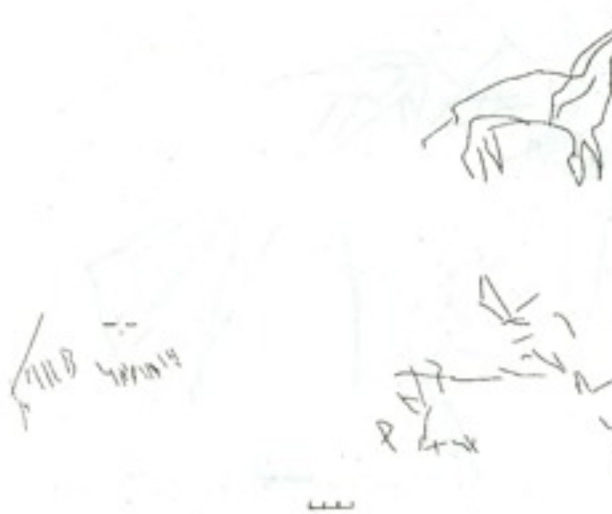
132

133

134

135

136

137

138

139

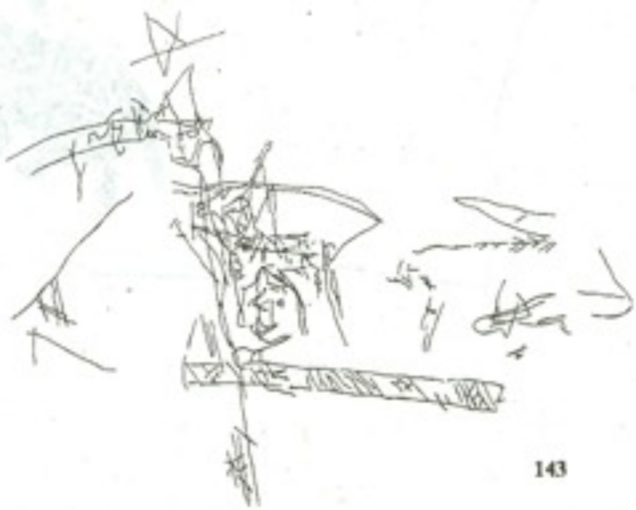
140

141

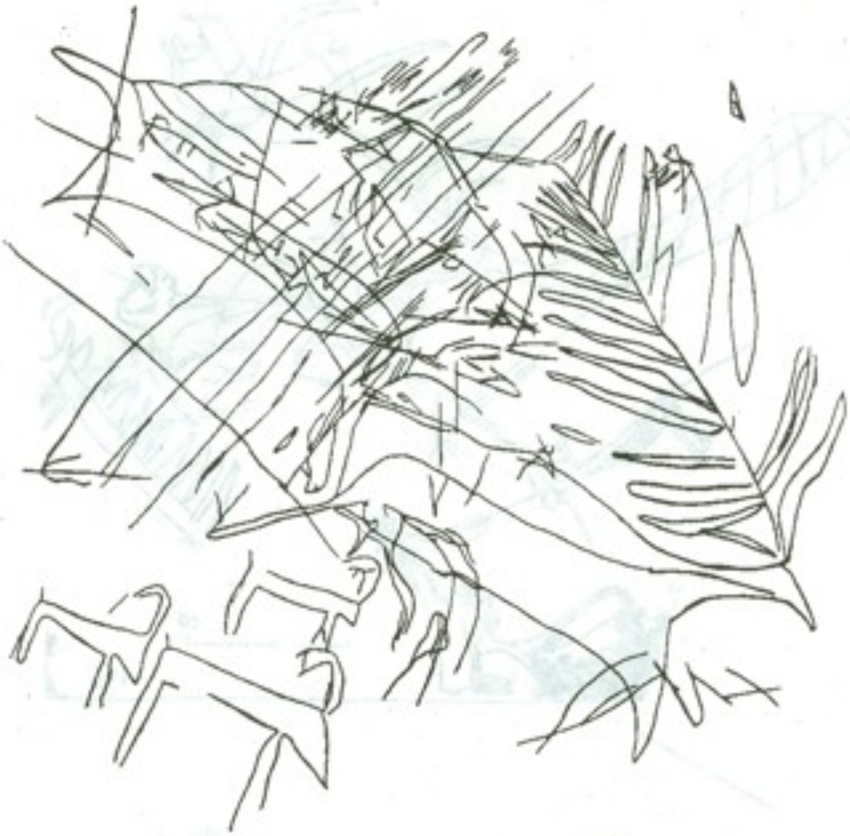
142

143

144

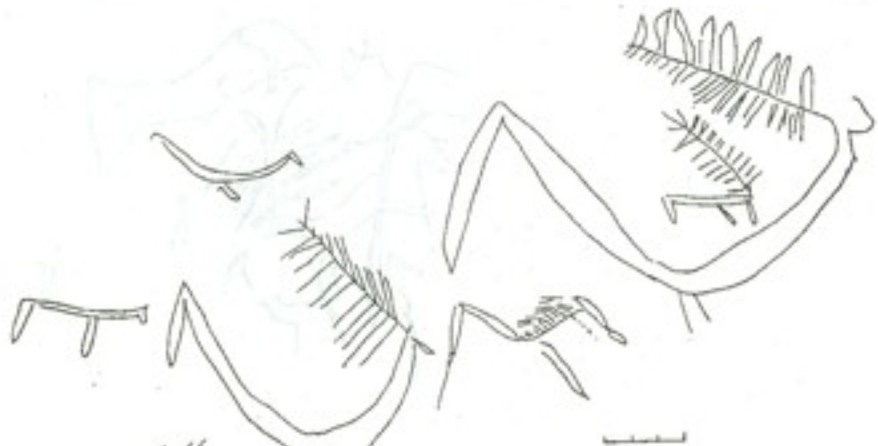

145

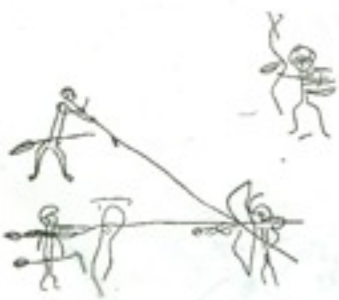

146

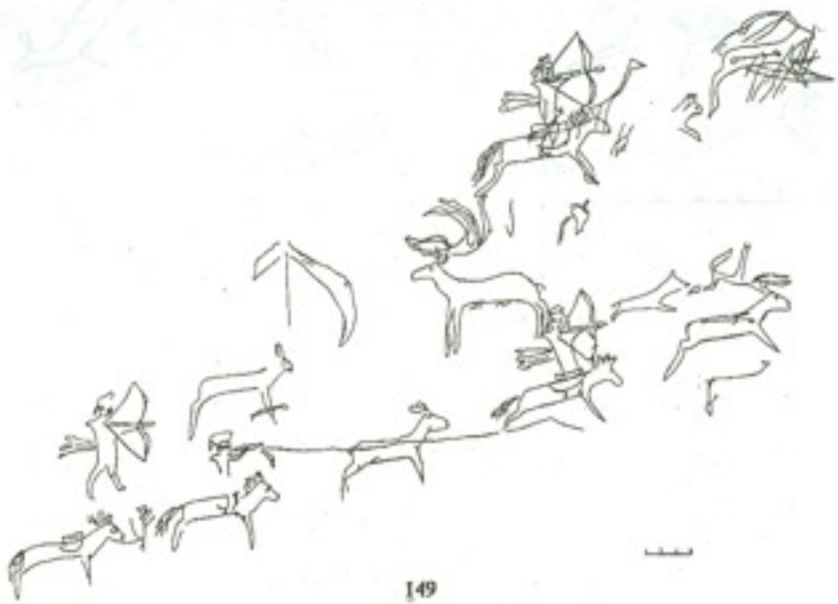

147

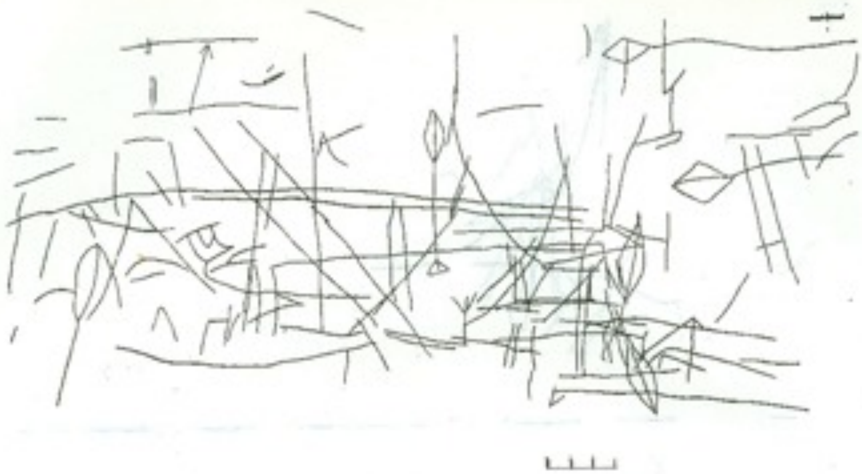

148

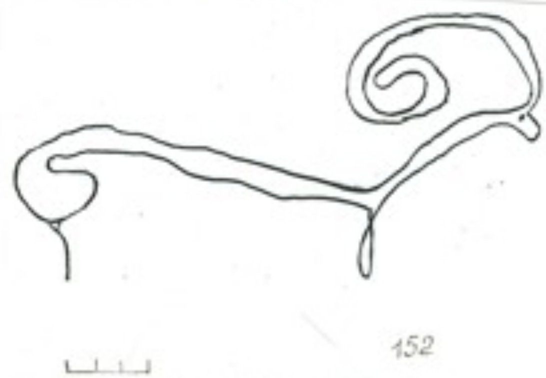
149

150

151

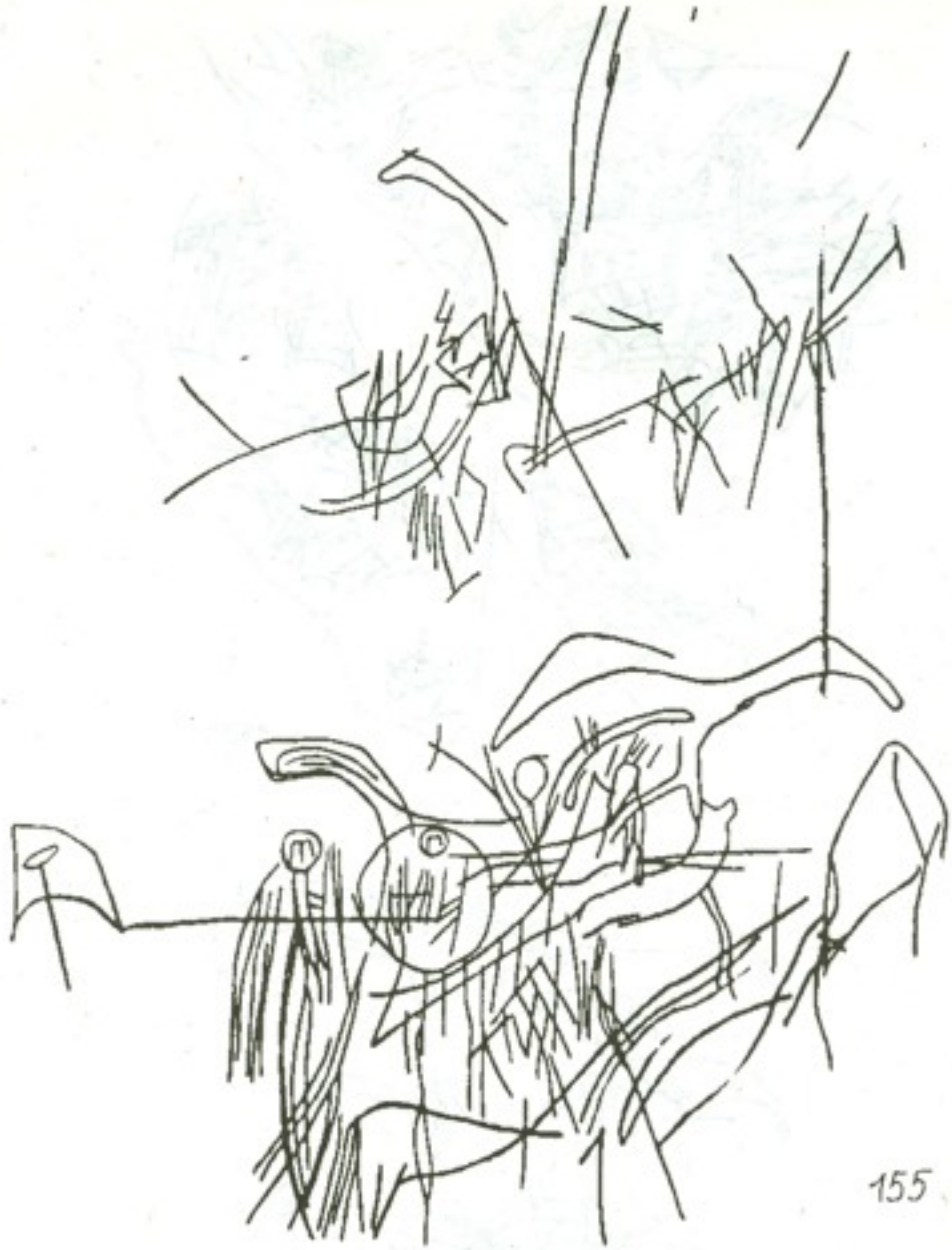
152

153

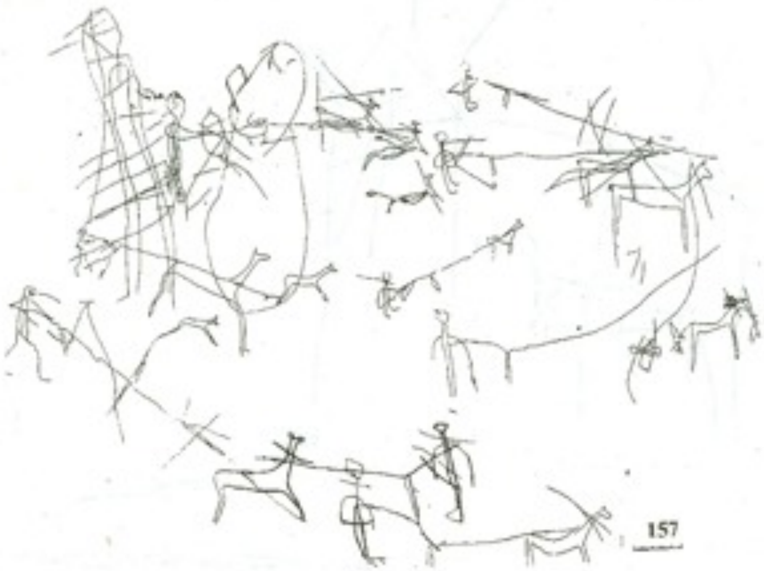
154

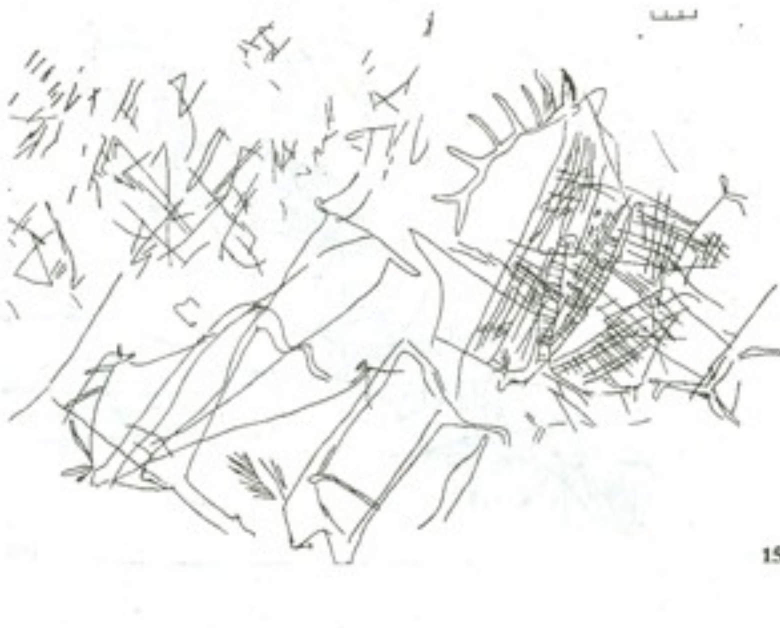
155

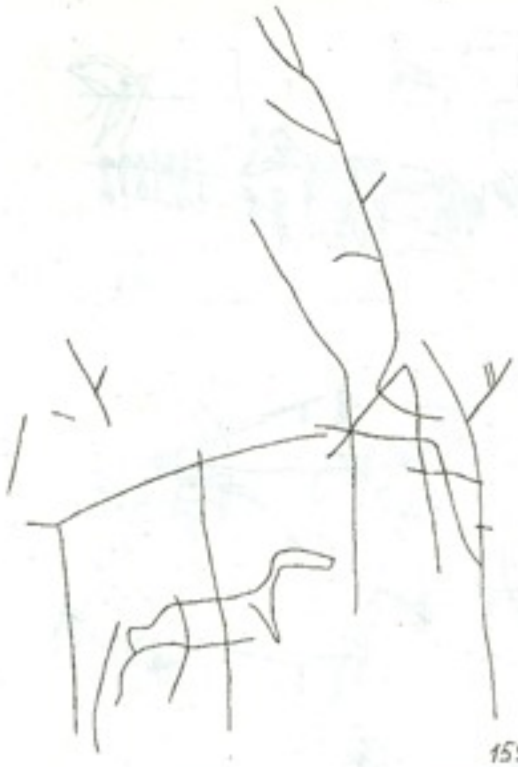
156

157

158

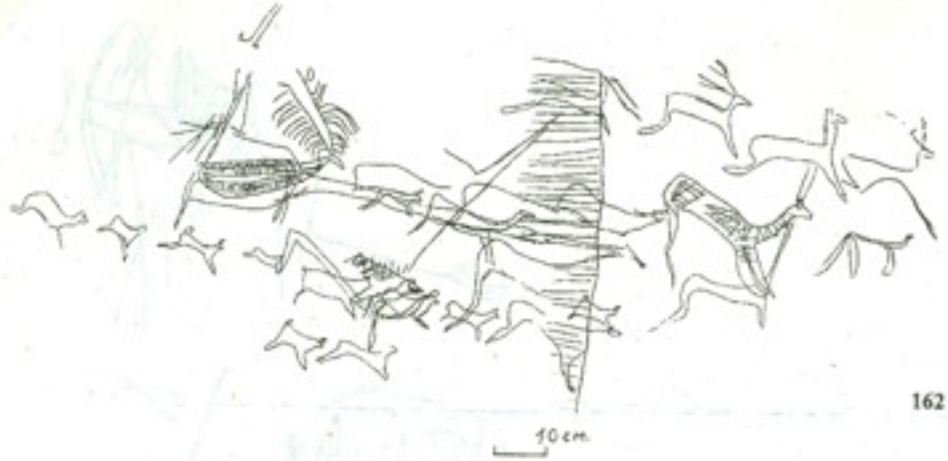
159

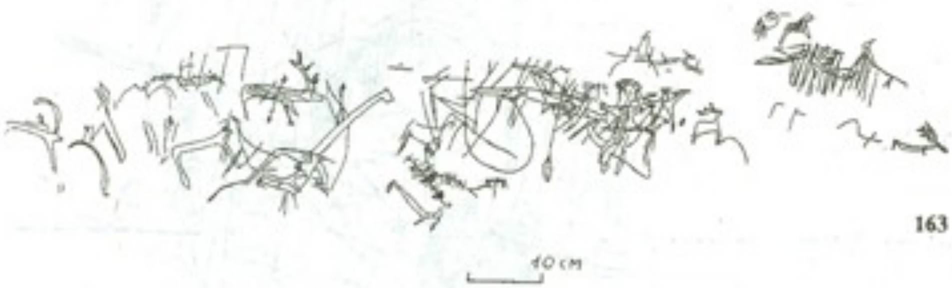
160

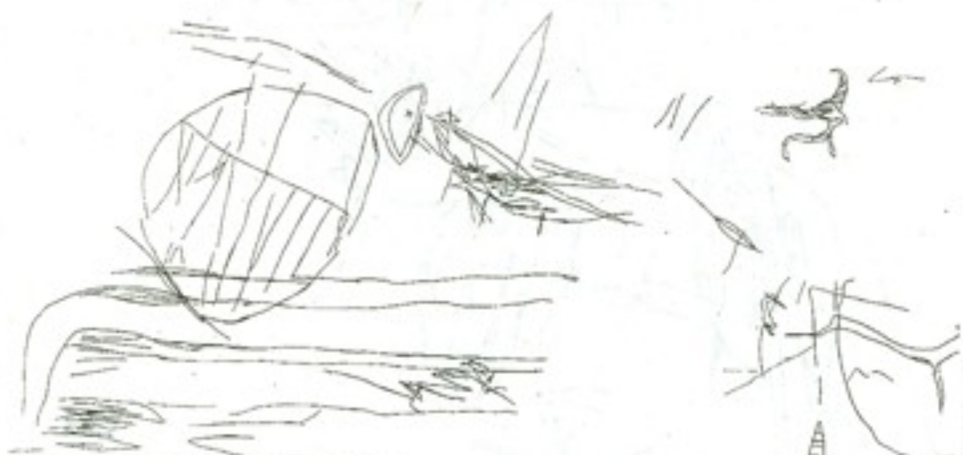
161

162

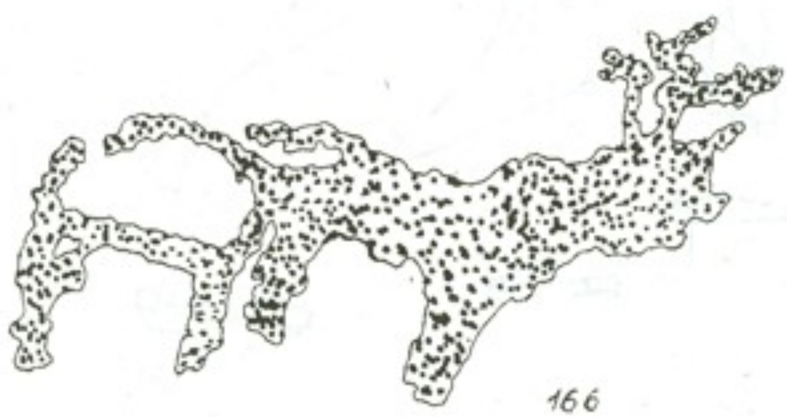

163

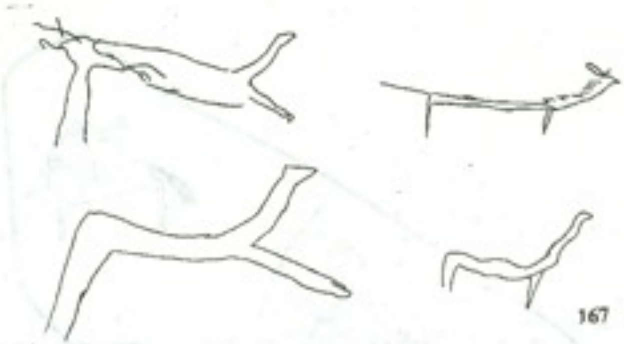
164

165

166

167

168

169

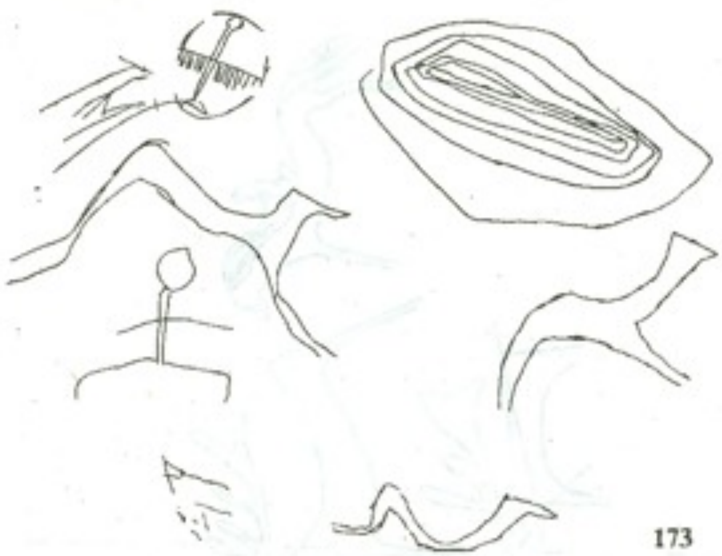
170

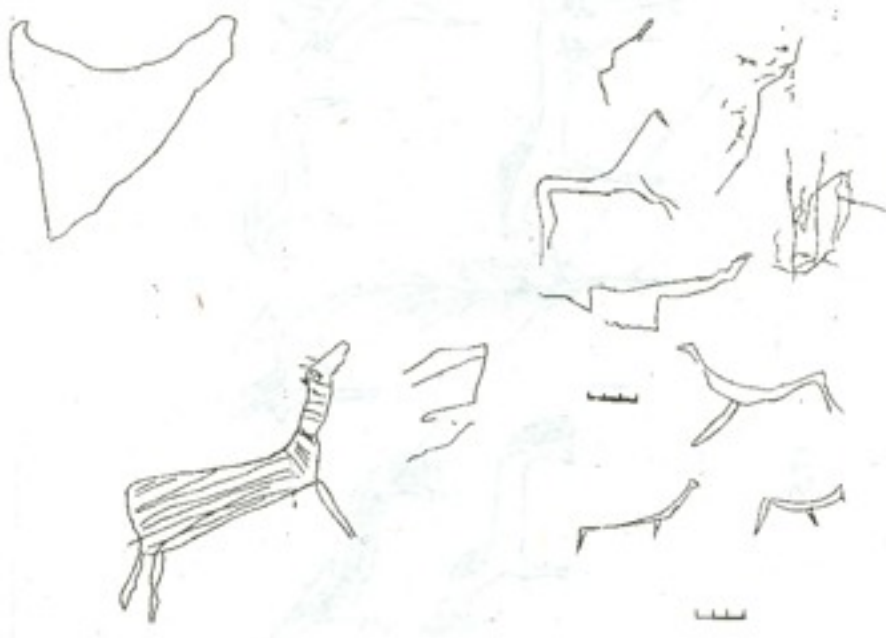

172

171

173

174

175

176

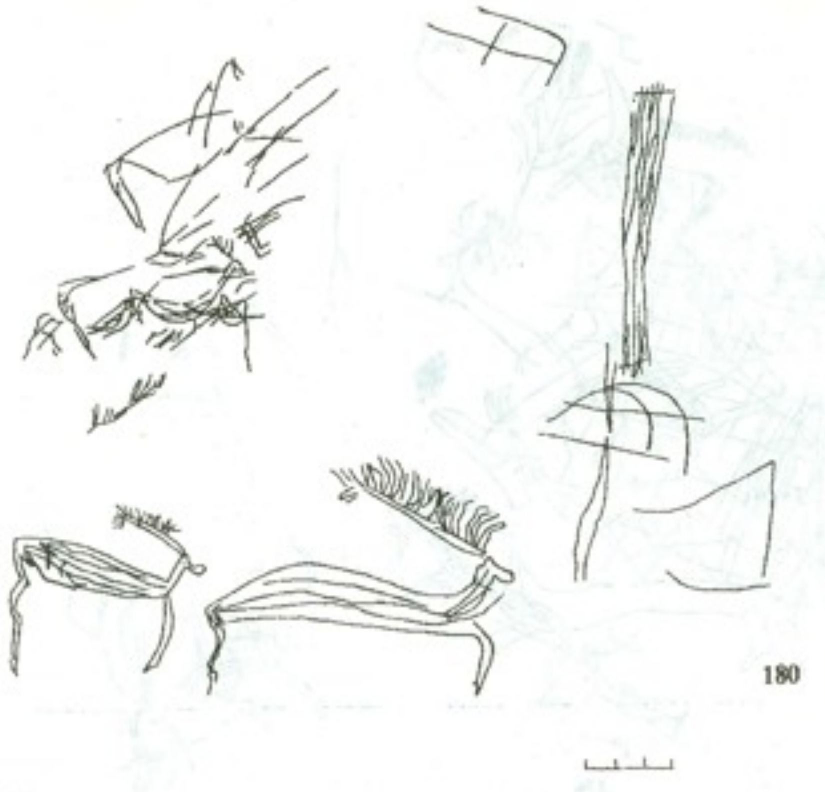
177

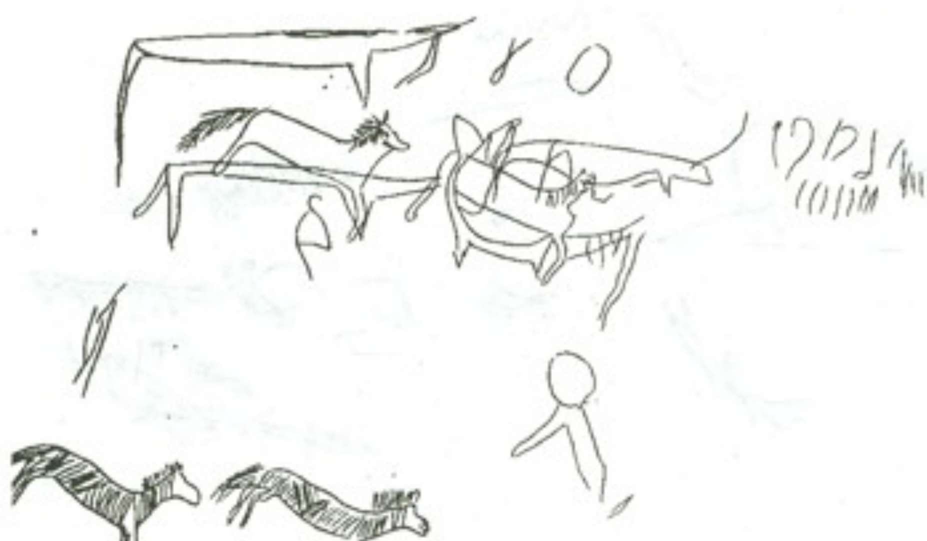
178

179

180

181

183

184

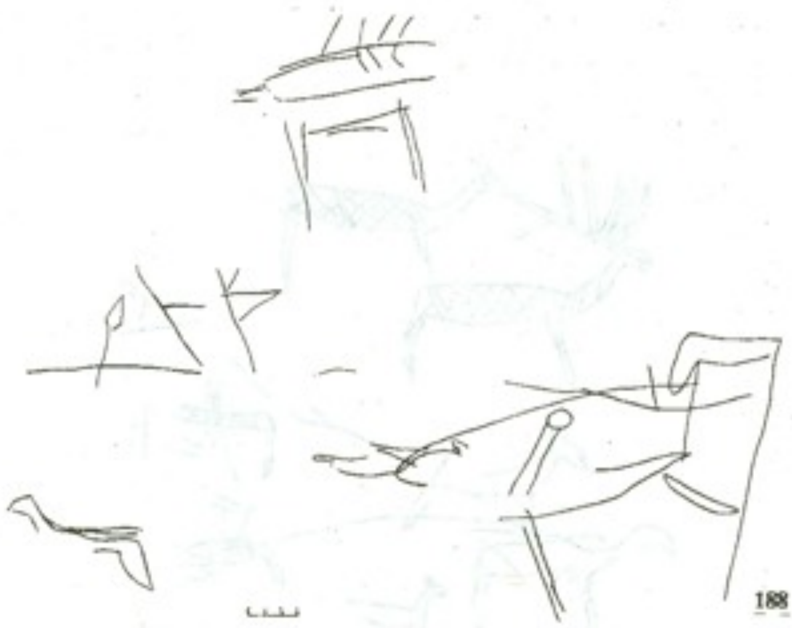
185

186

187

188

189

190

191 192 193 194 195 196 197 198 199

200

201

202

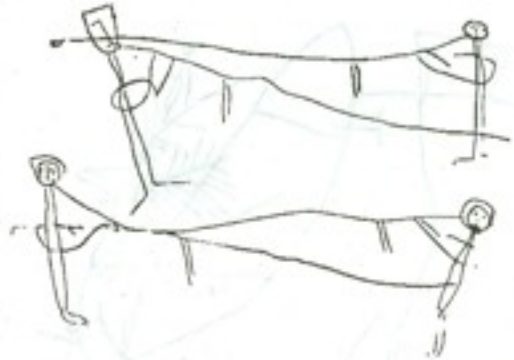
203

204

205

206

207

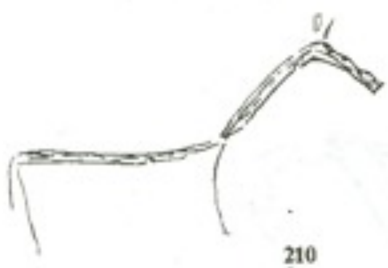
208

209

211

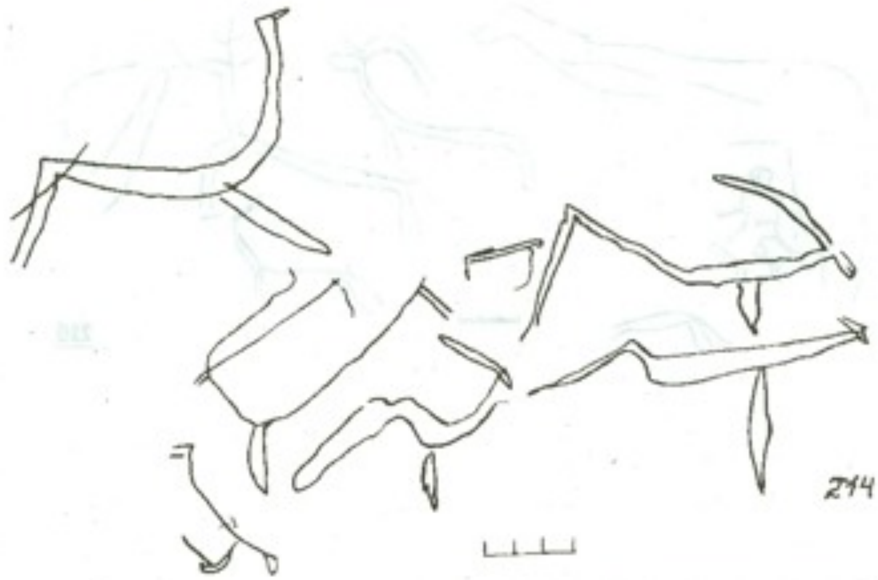
210

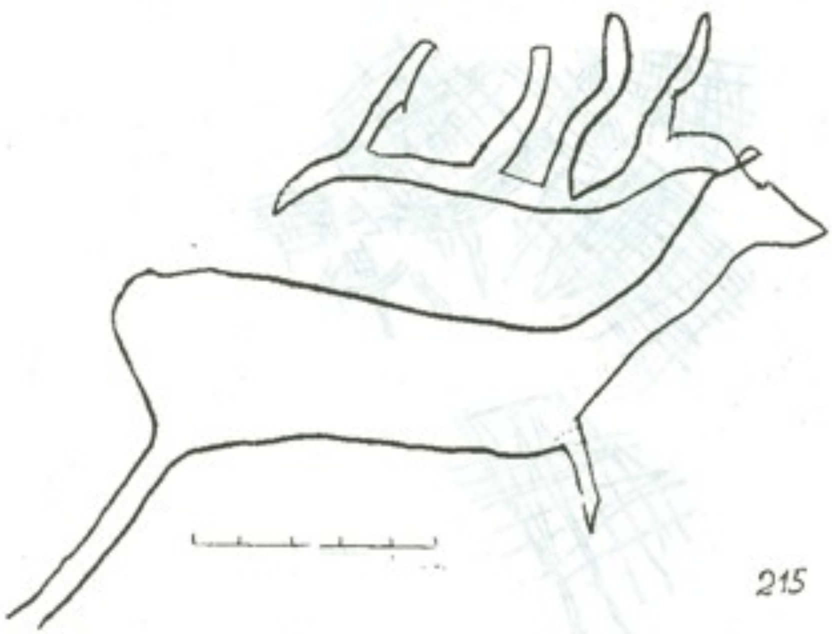
212

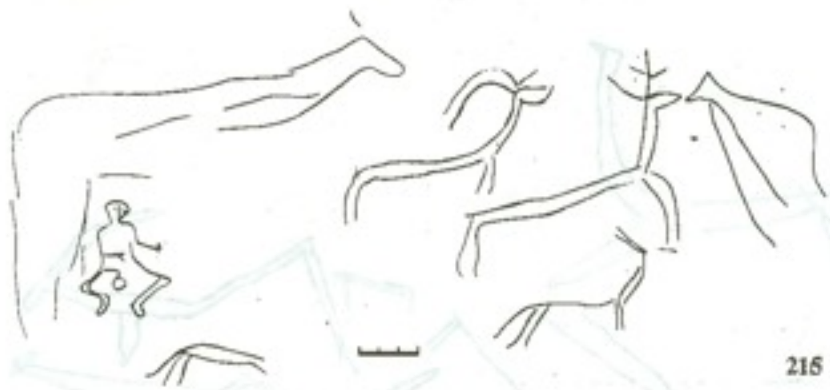
213

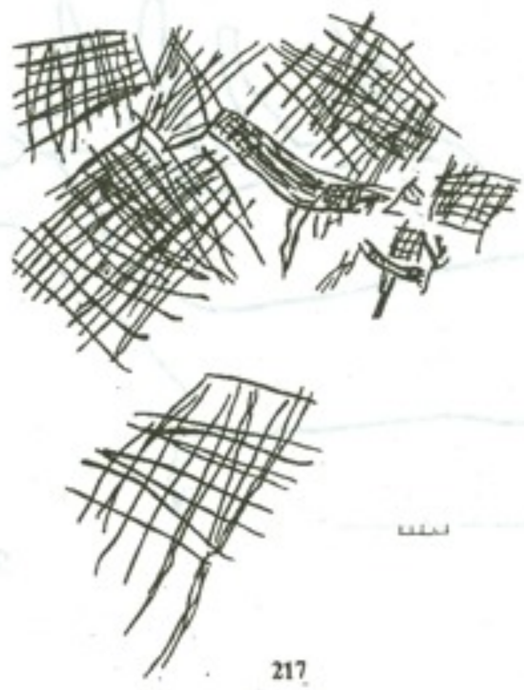
214

215

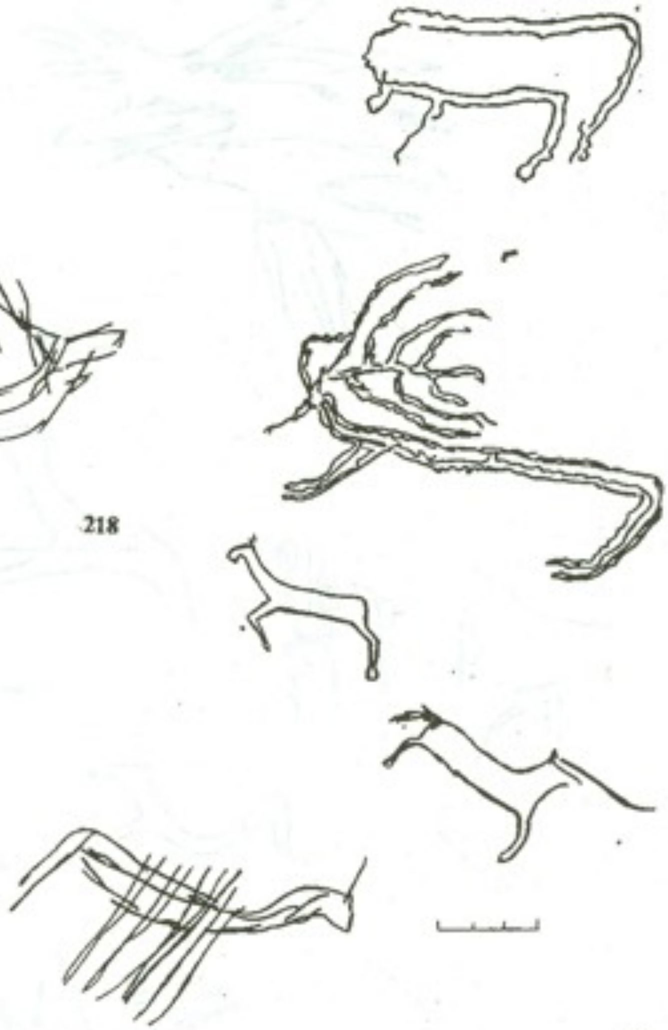
215

217

218

219

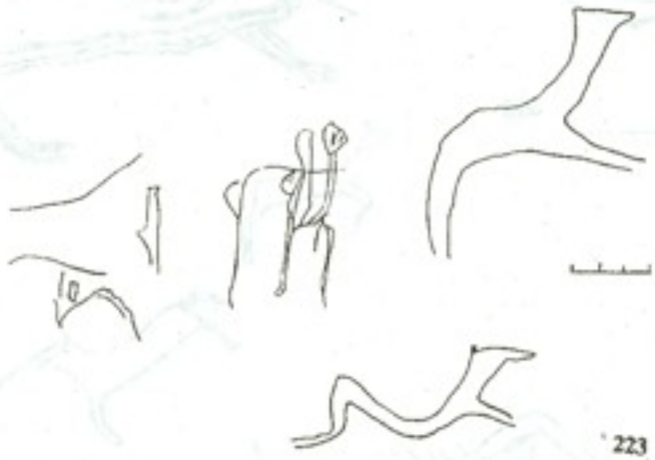
220

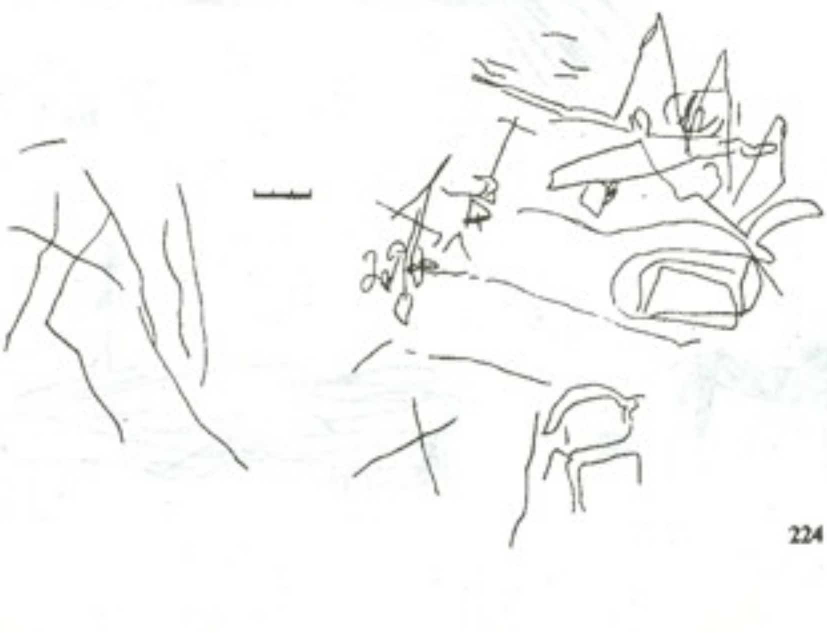
221

222

223

224

22

225

227

228

229

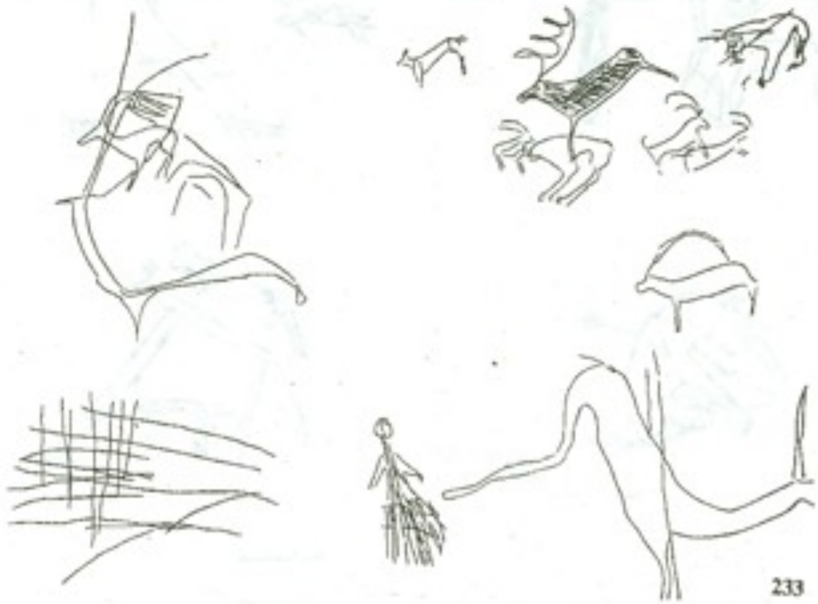
230

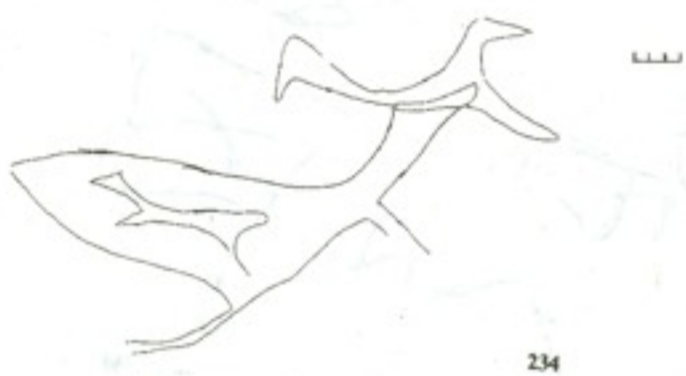
231

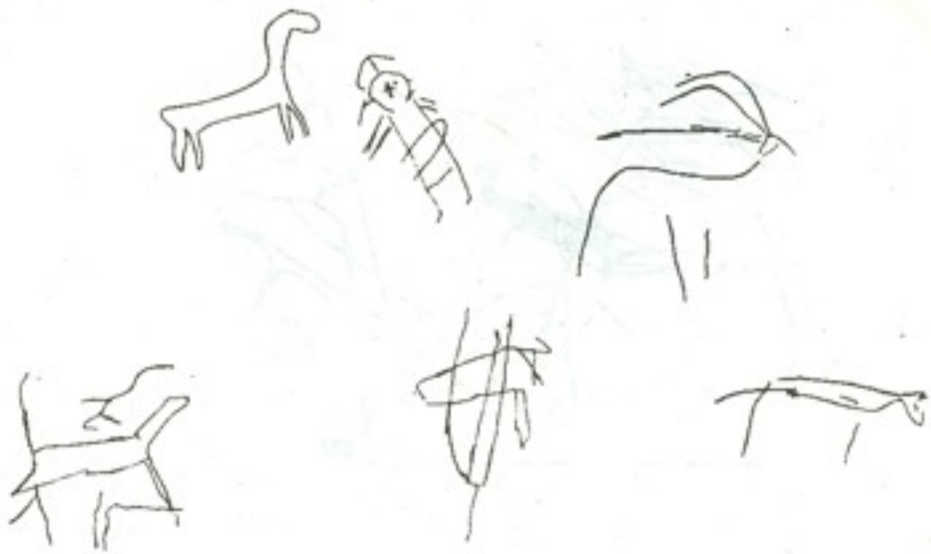
232

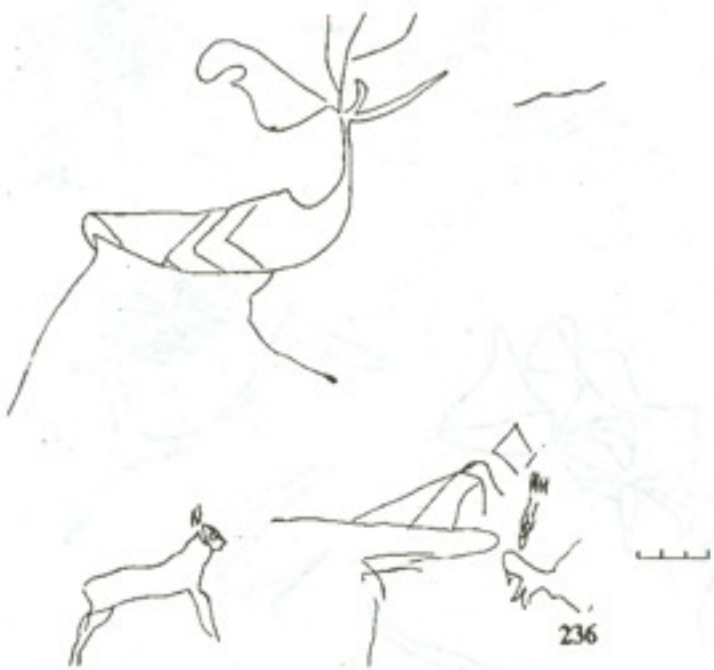
233

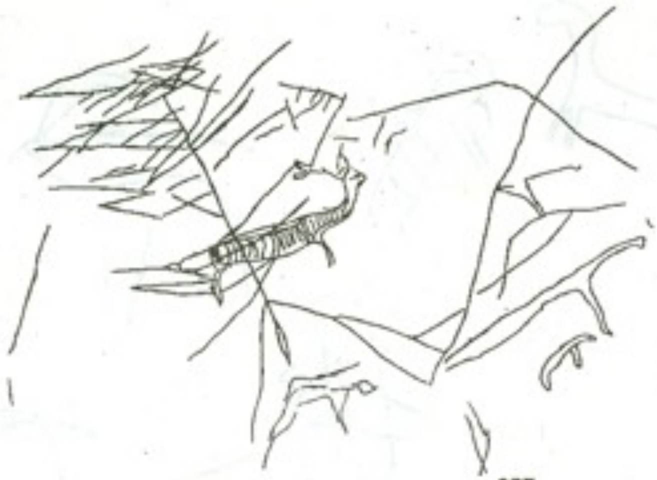
234

235

236

237

238

239

240

241

242

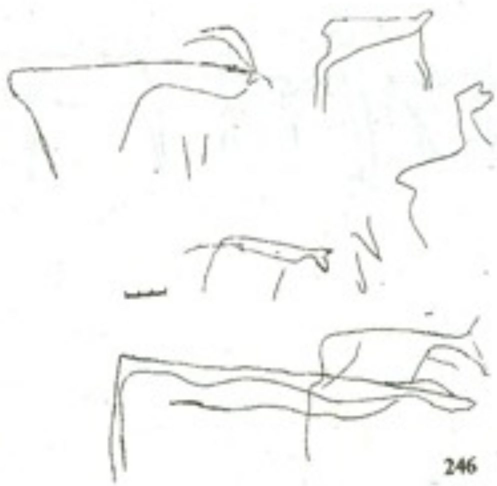
243

244

245

246

247

248

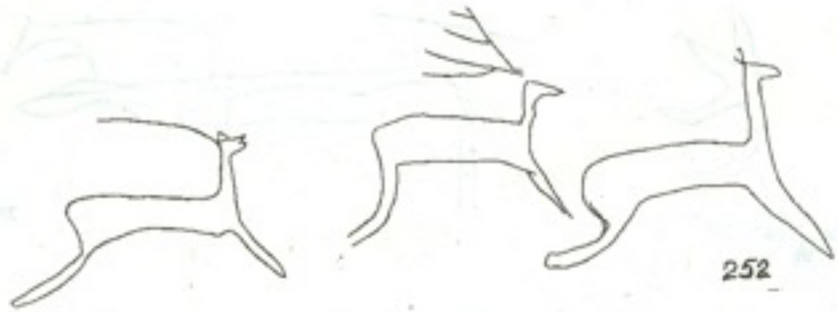
249

251

250

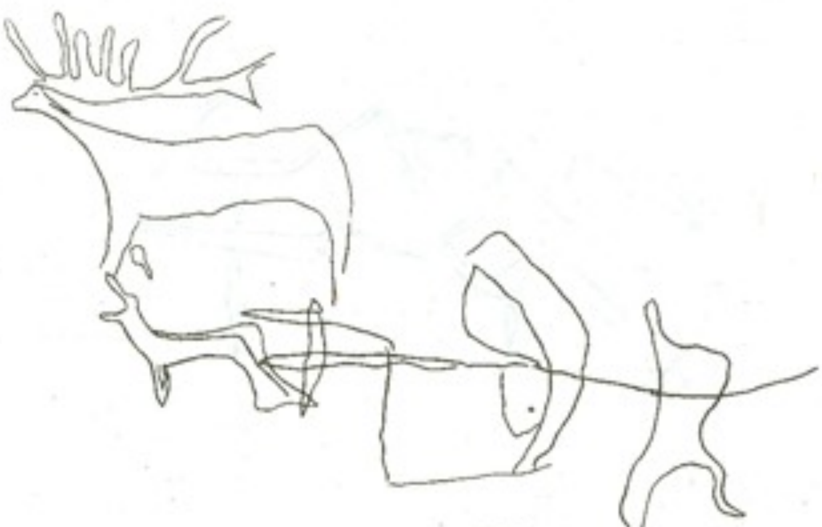
252

253

254

255

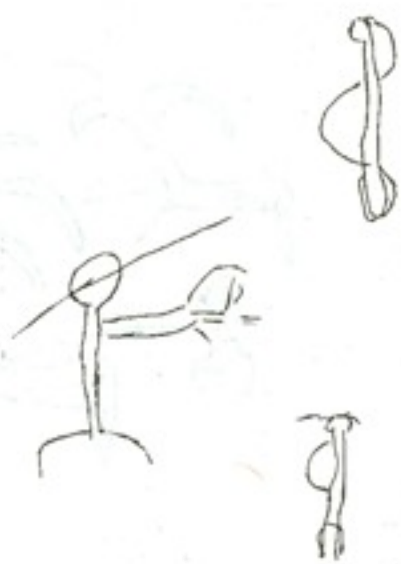
256

257

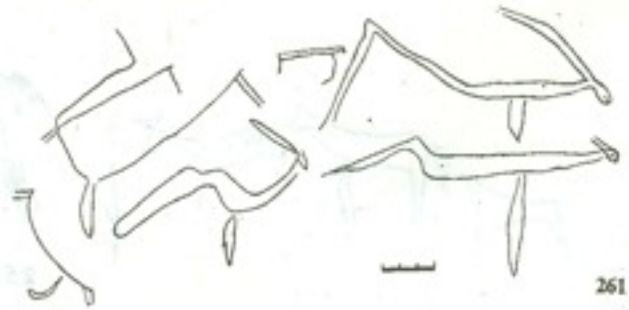

258

259

260

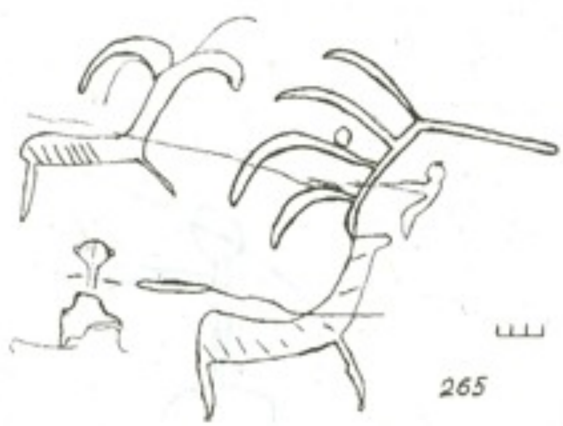

261

262

263

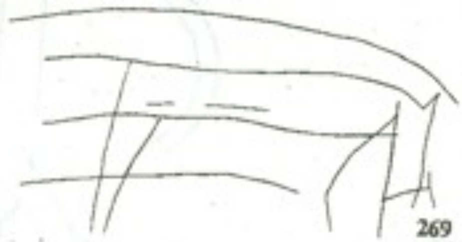

264

266

265

267

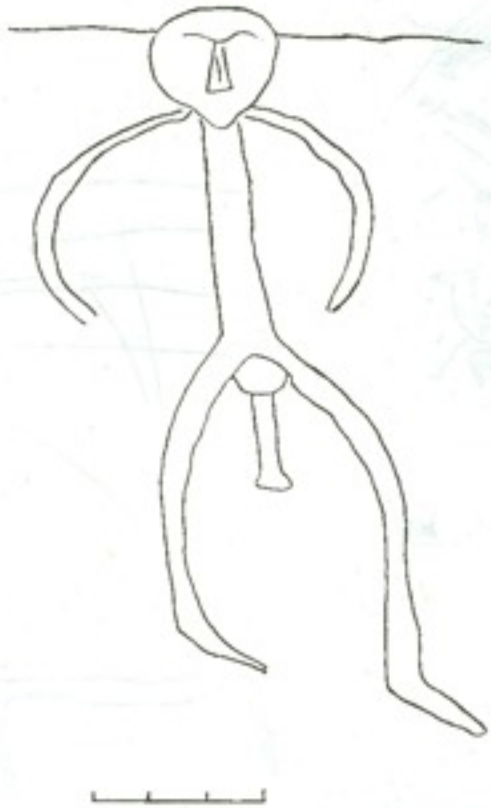
269

268

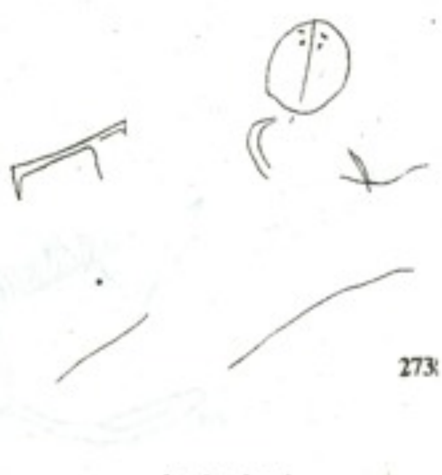
270

271

272

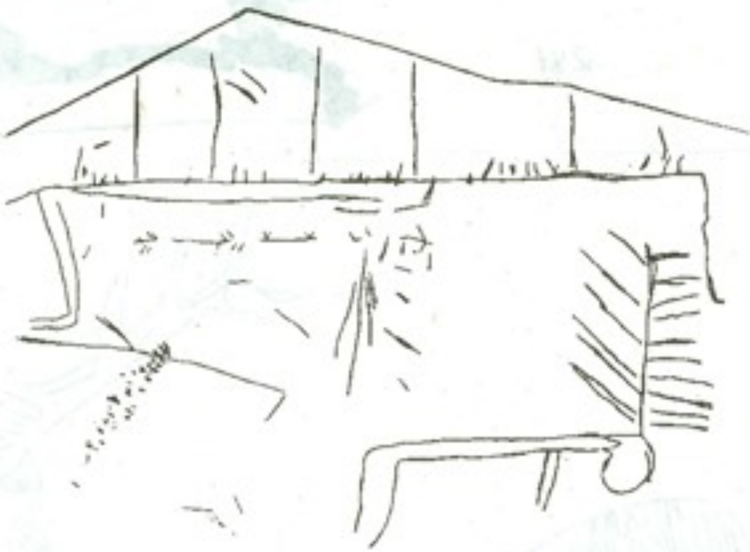
273

274

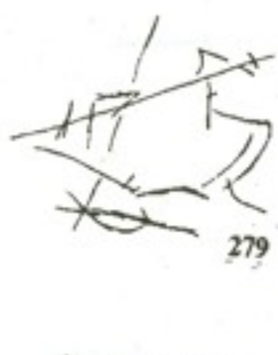
275

278

276

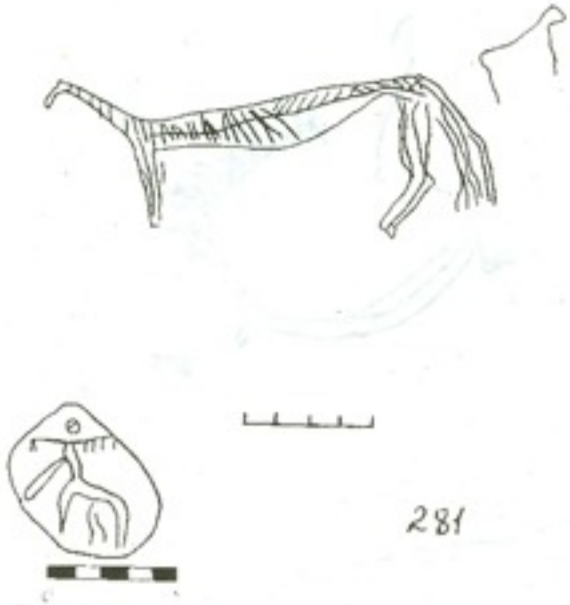
279

280

277

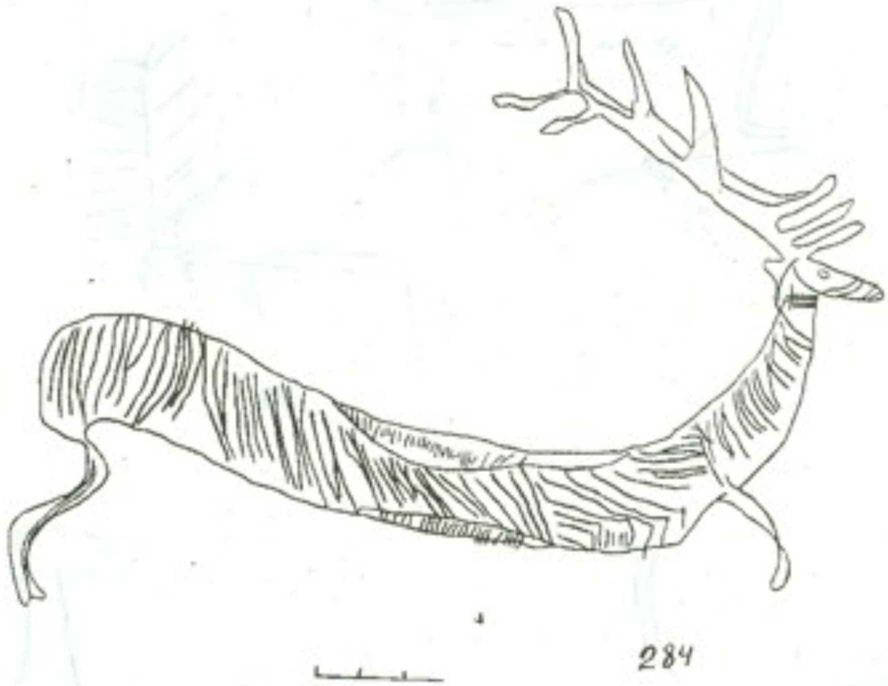
281

282

283

284

285

286

287

288

289

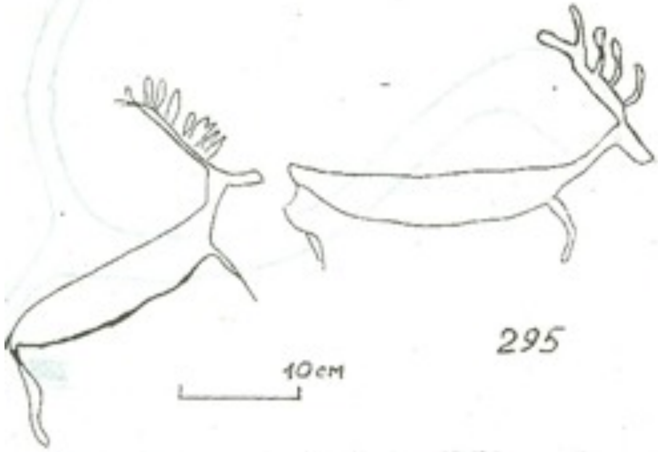

290

291

292

293

294

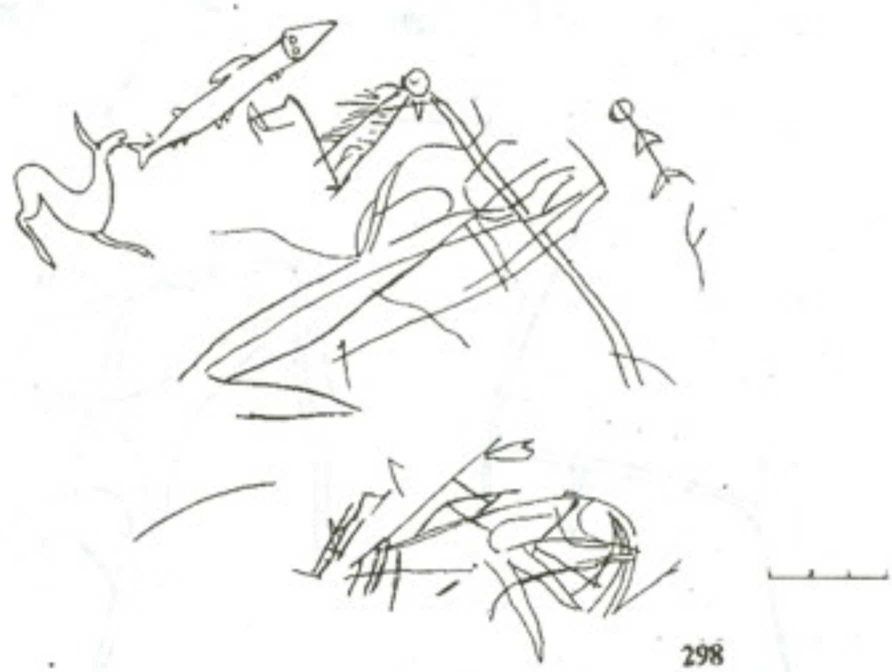

295

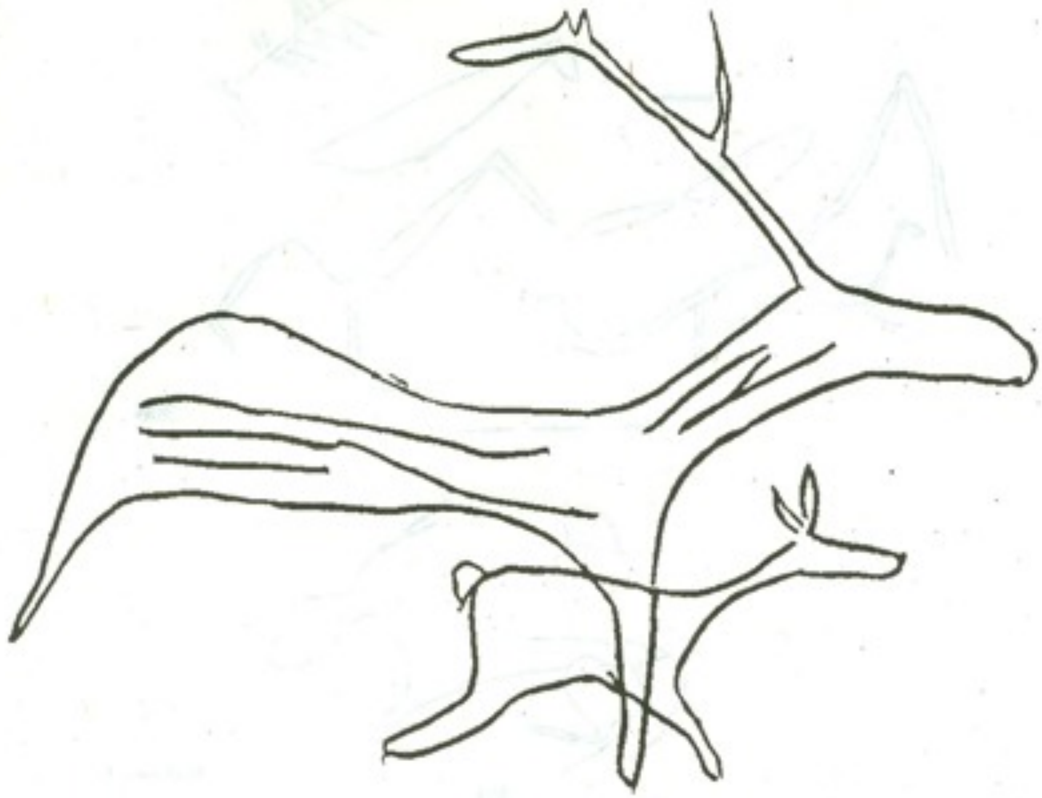
296

297

298

299

300

301

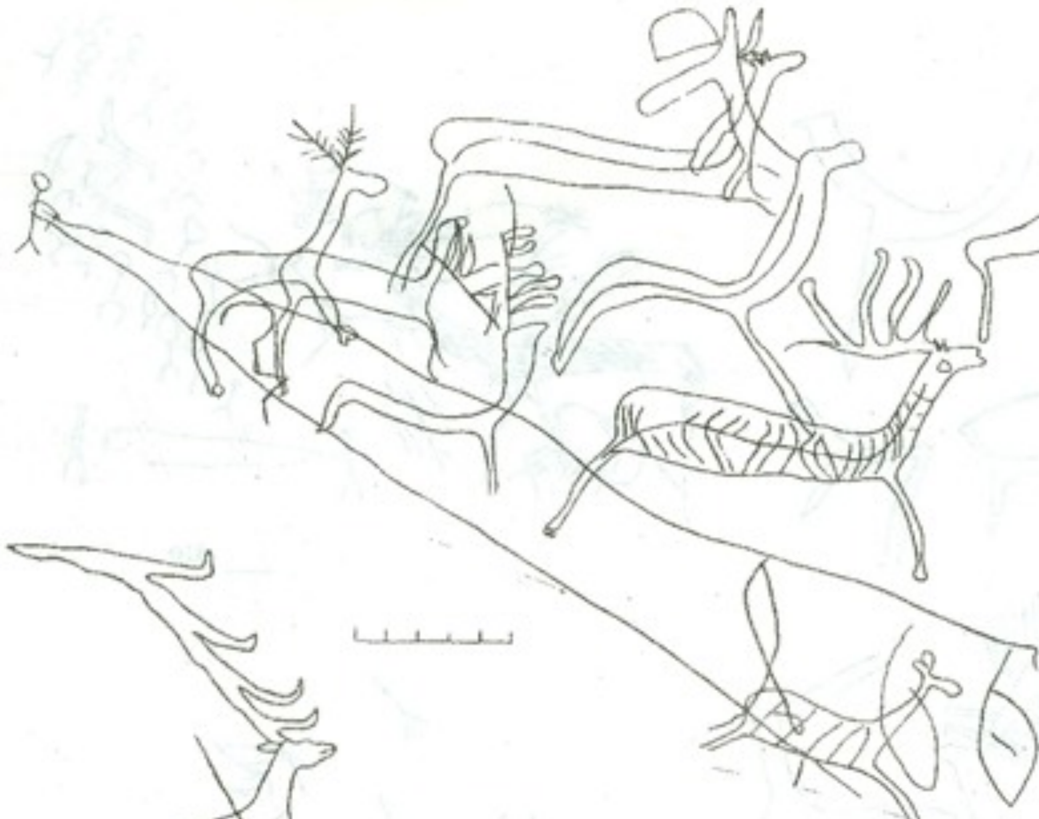

303

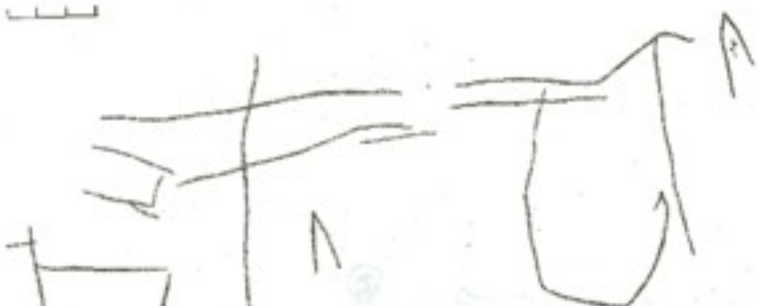
304

306

305

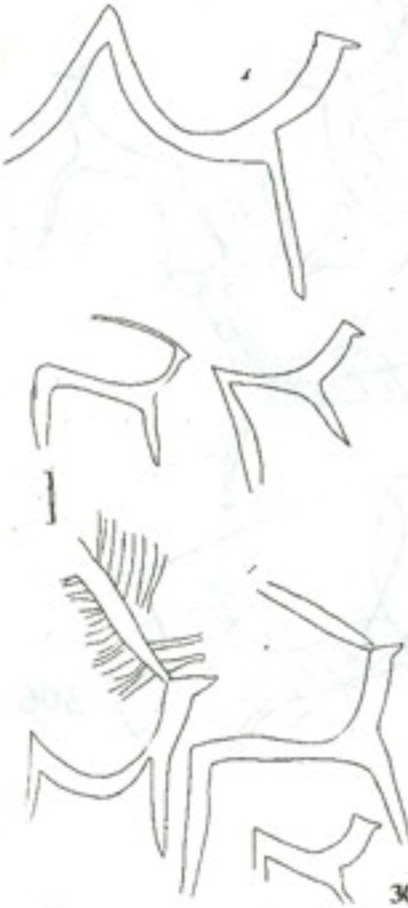

307

308

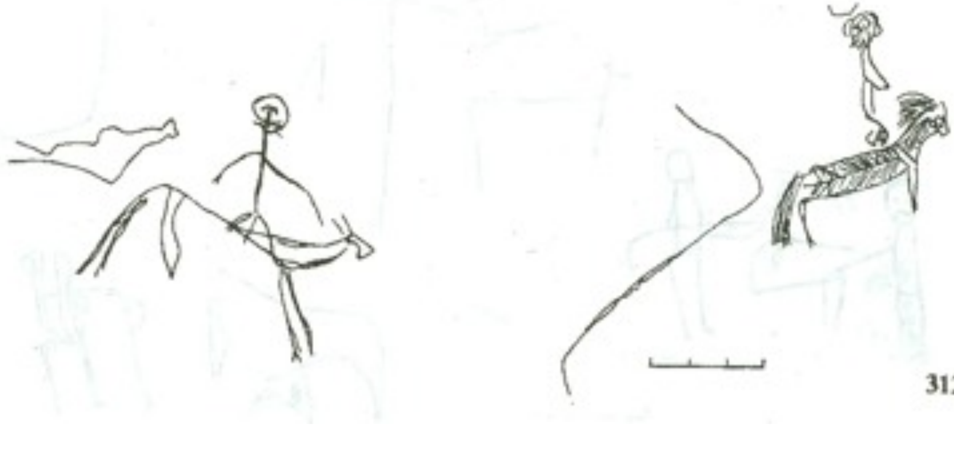
309

310

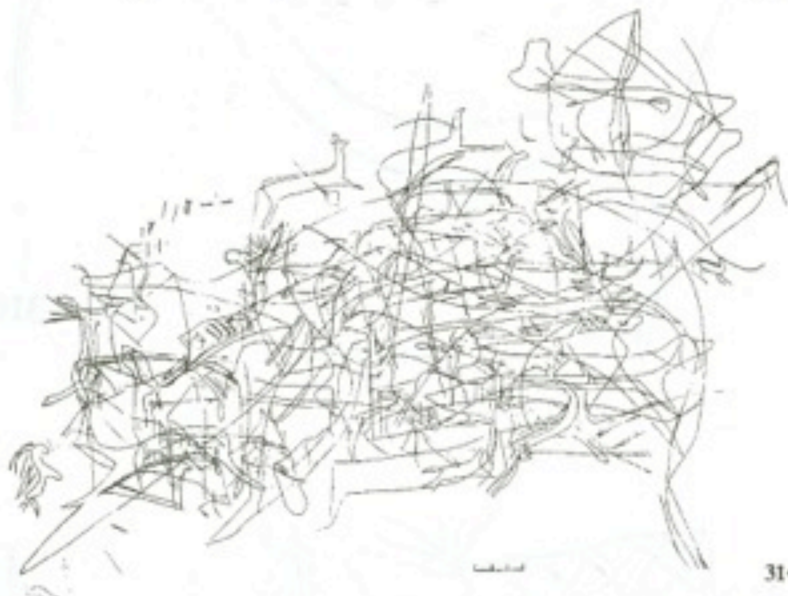
311

312

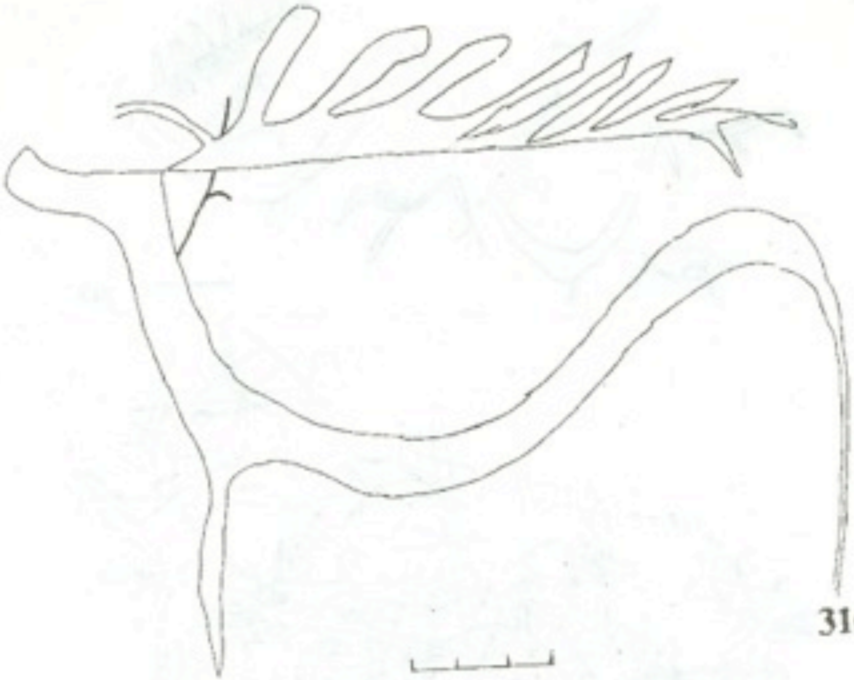
313

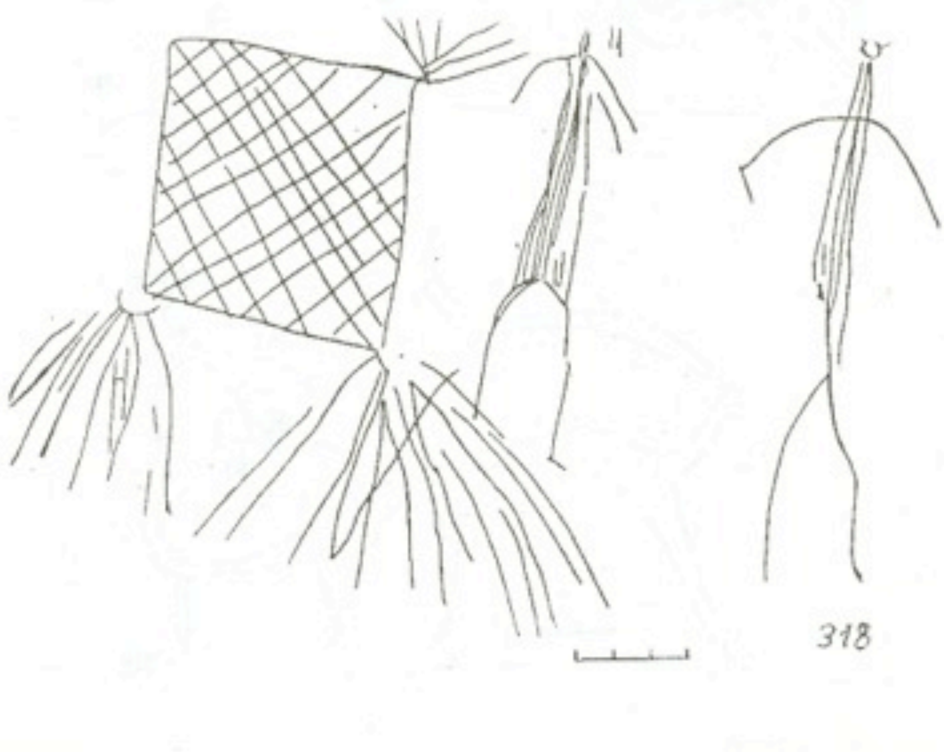
314

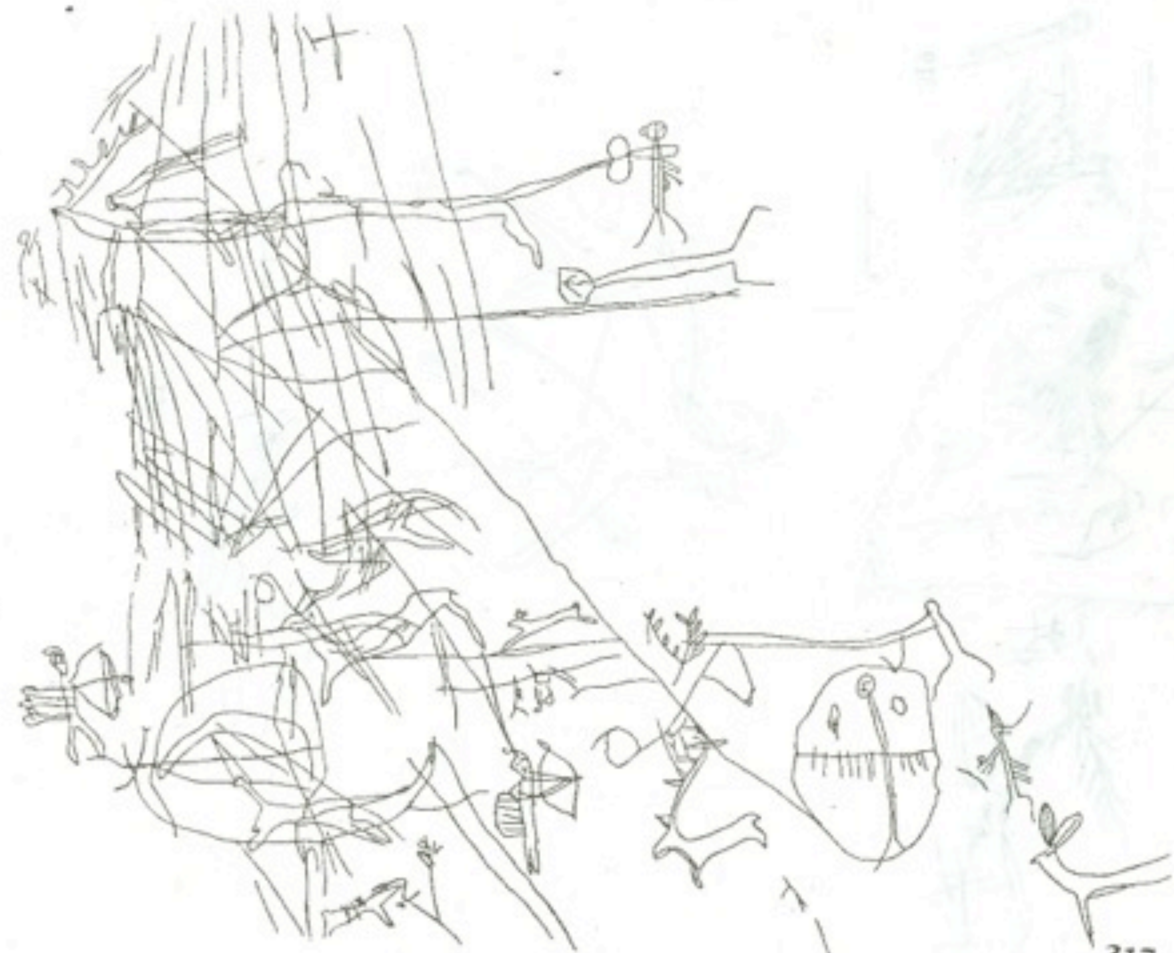
315

316

318

317

319

320

321

322

323

324

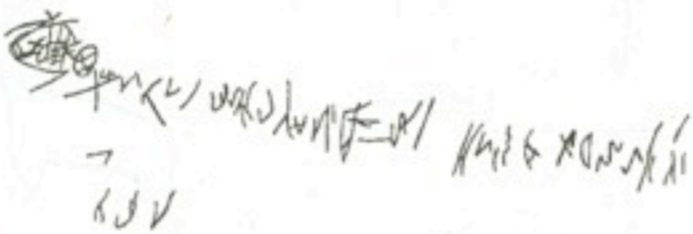

325

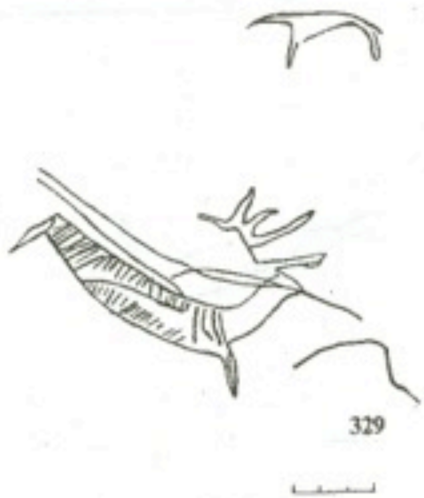
326

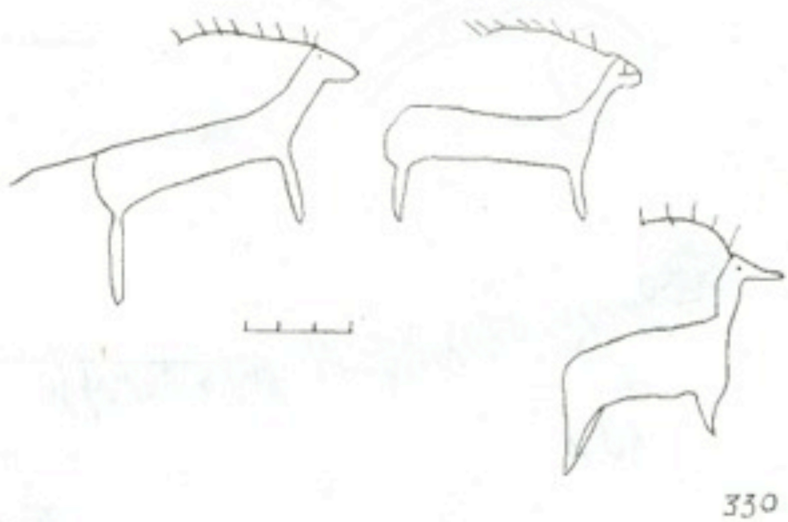
327

328

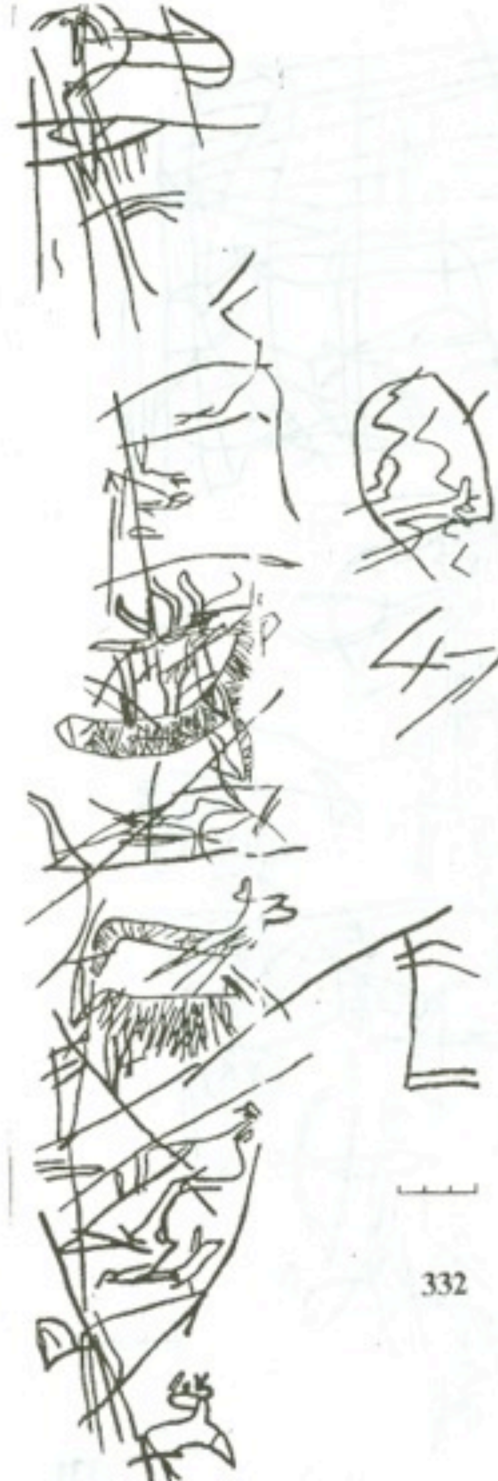

329

330

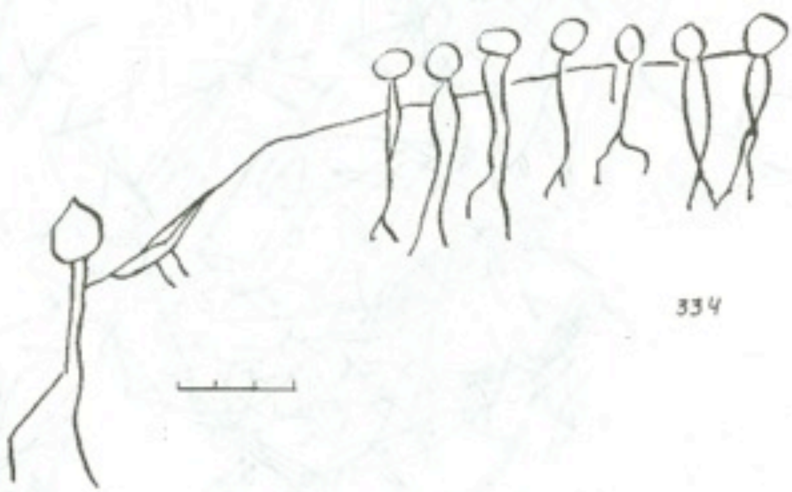
332

333

335

334

336

337

338

339

340

341

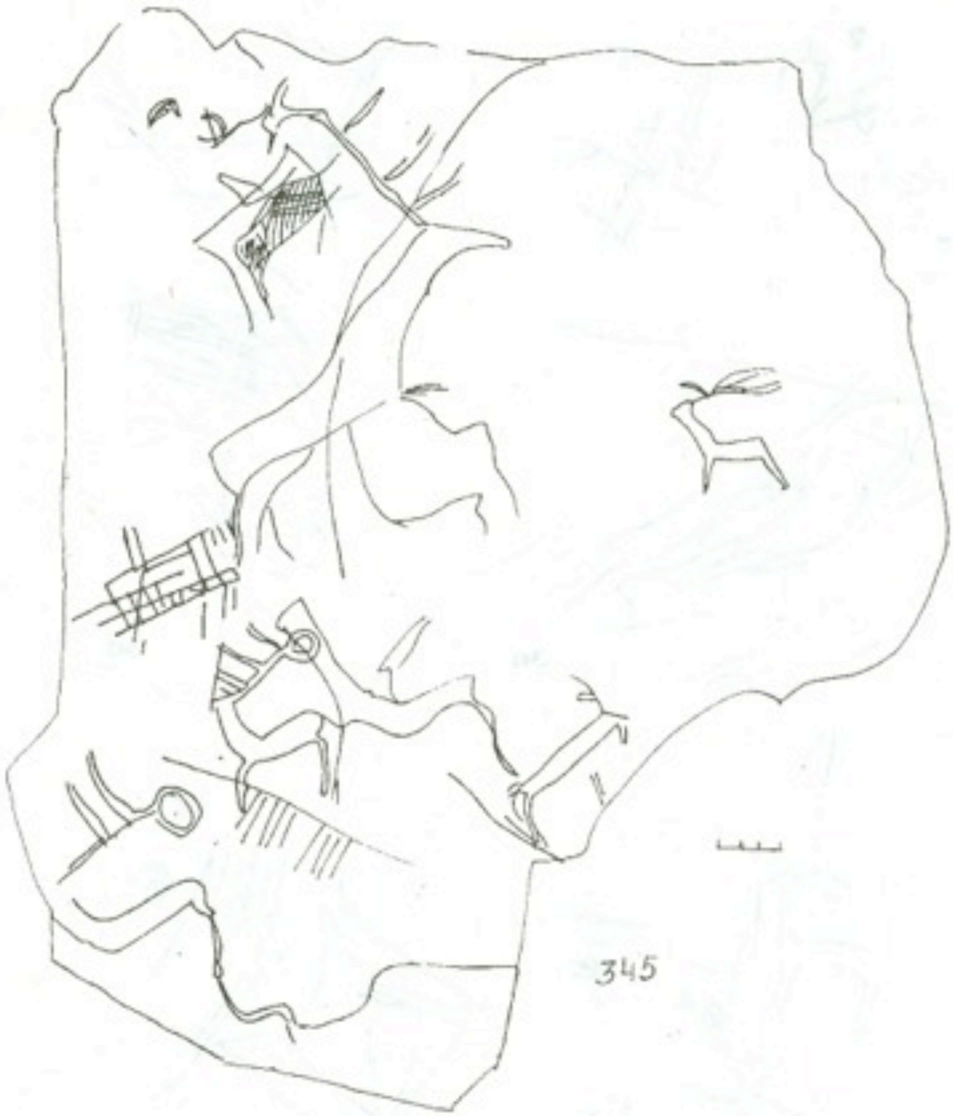
342

343

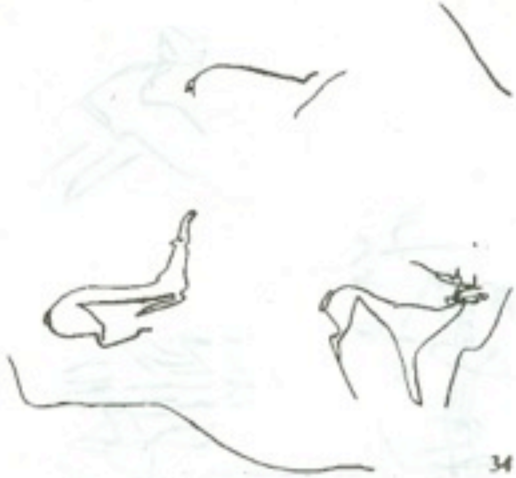
344

345

346

34

350

349

348

351

352

353

354

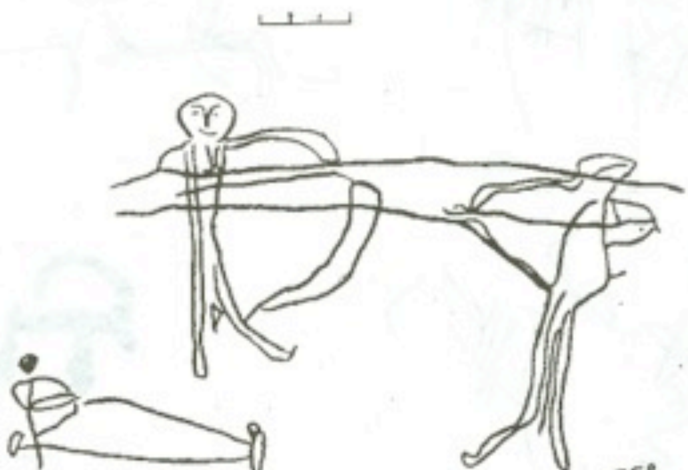
355

356

357

358

359

360

361

362

363

364

365

366

367

368

370

369

371

372

373

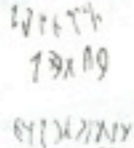
374

376

377

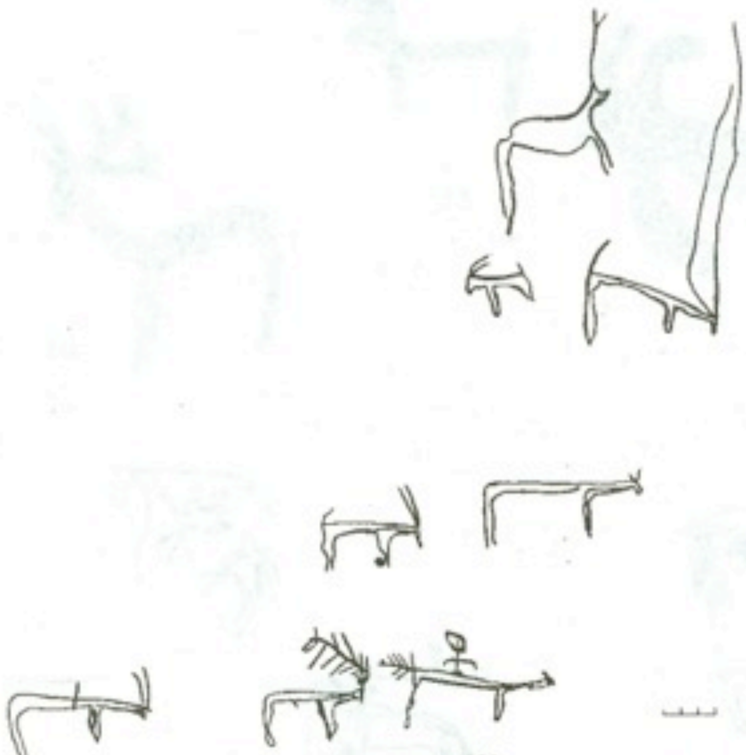
375

378

379

380

381

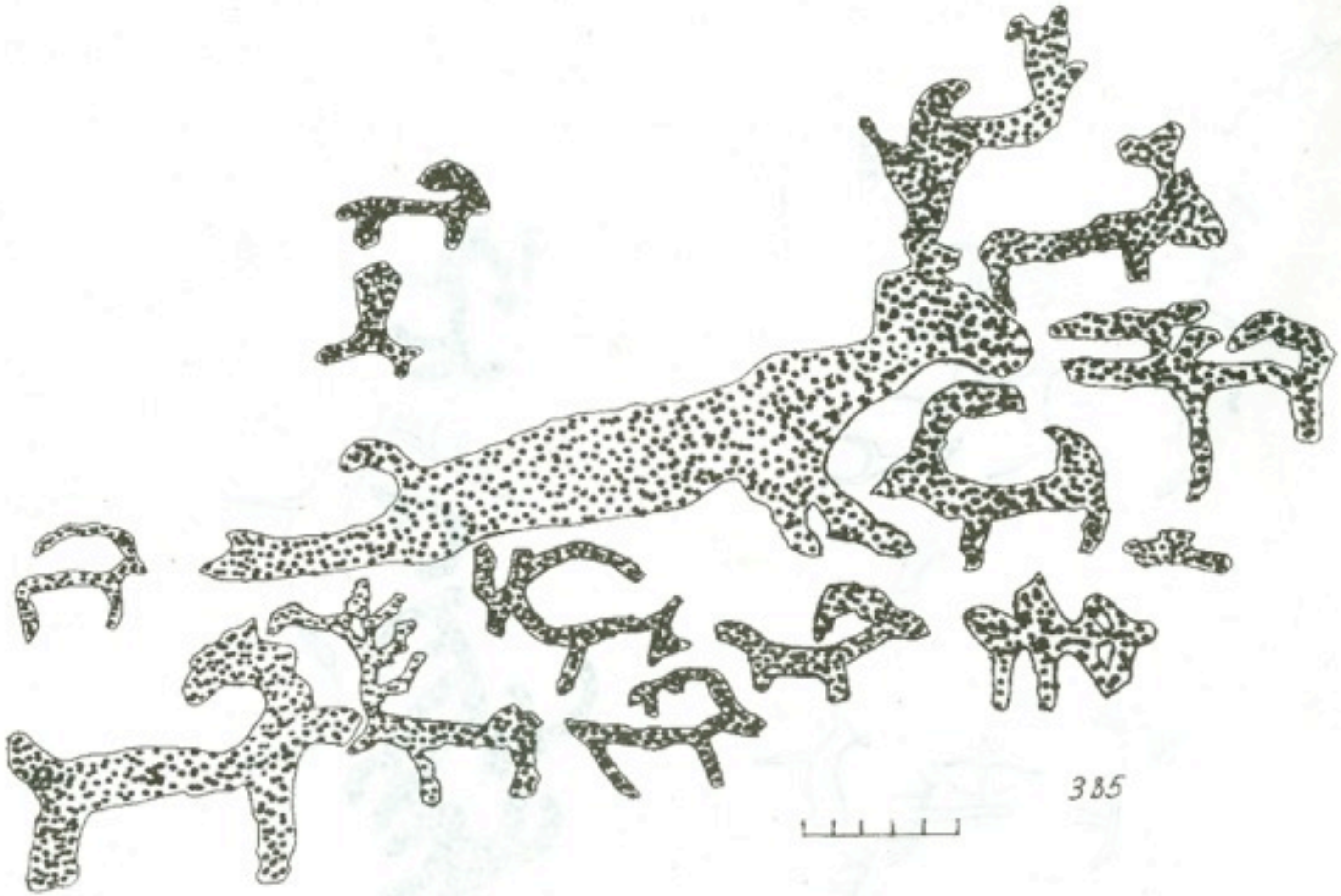
382

383

384

385

386

387

388

389

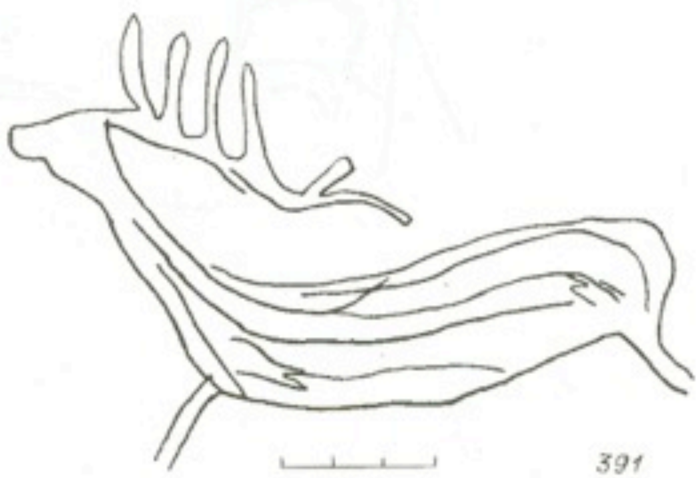

389

390

391

392

393

394

395

396

397

398

399

400

401

402

403

404

405

406

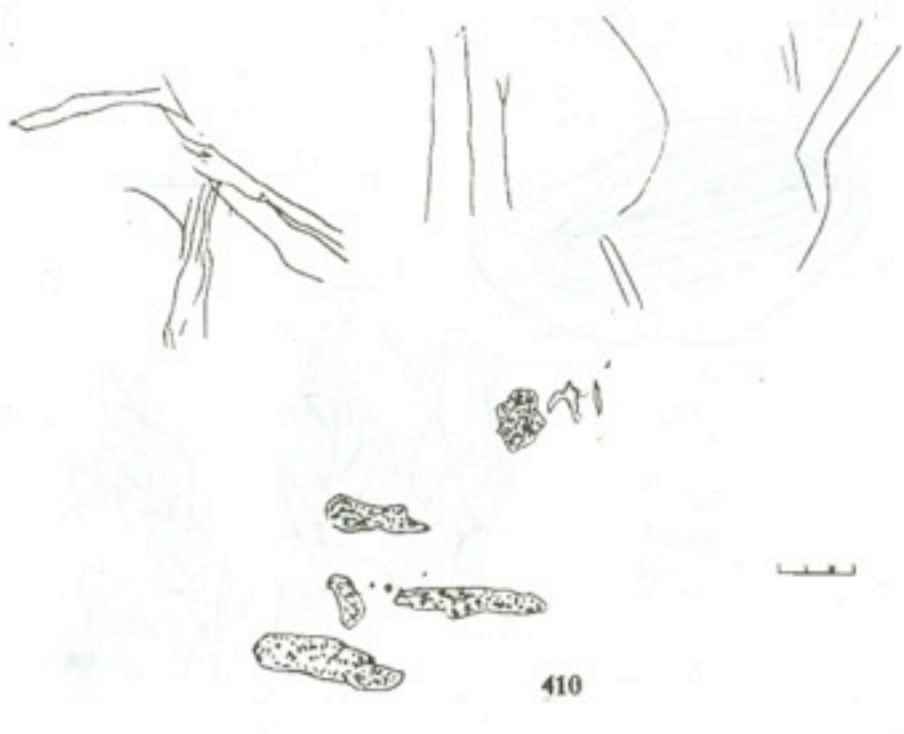
407

408

409

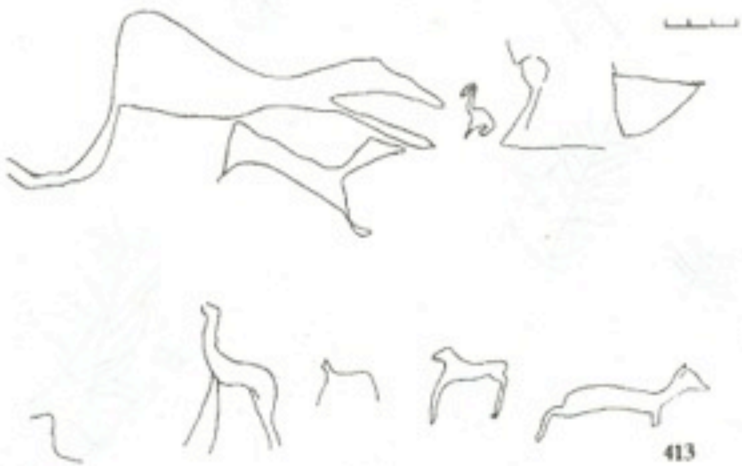
410

411

412

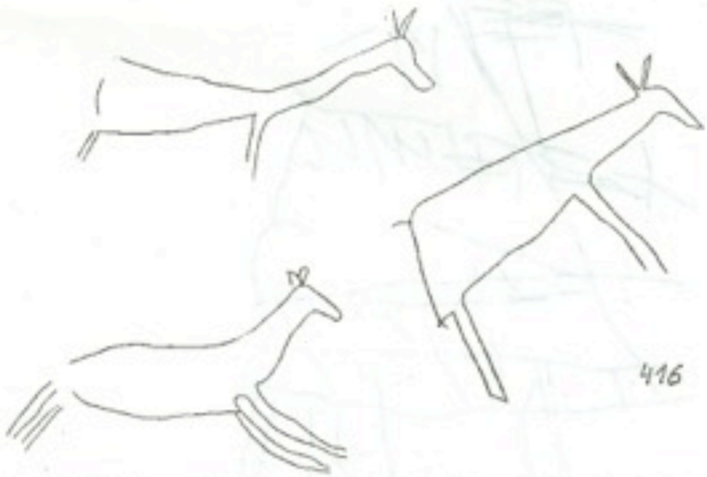
413

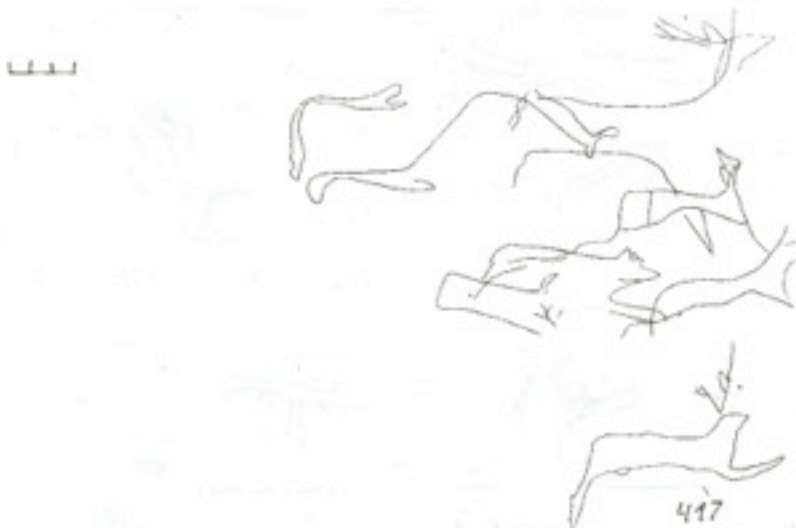
414

415

416

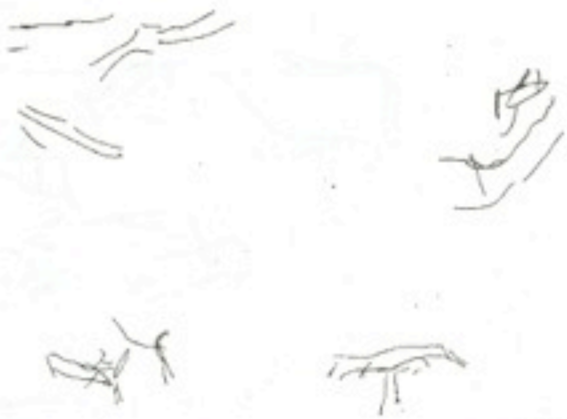
417

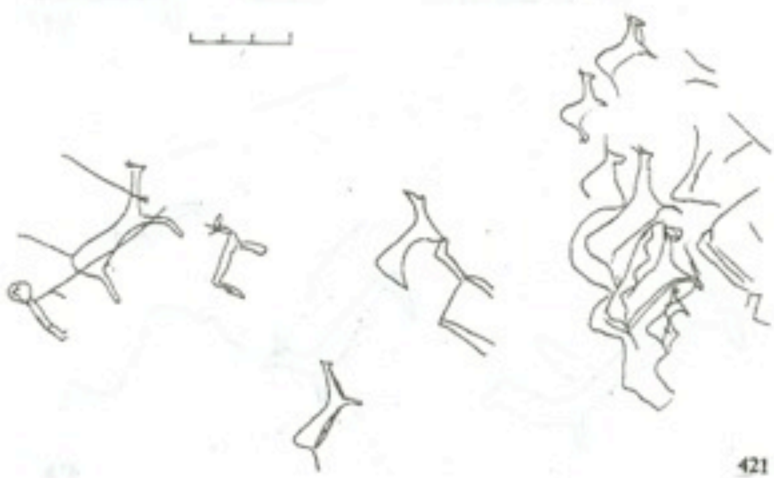
418

419

420

421

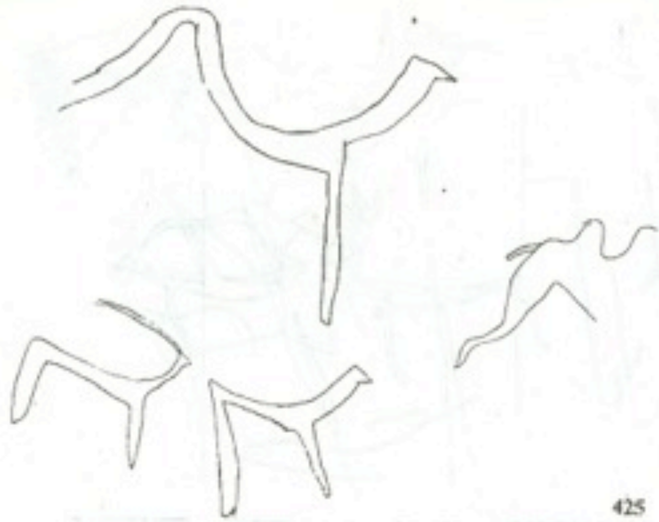
422

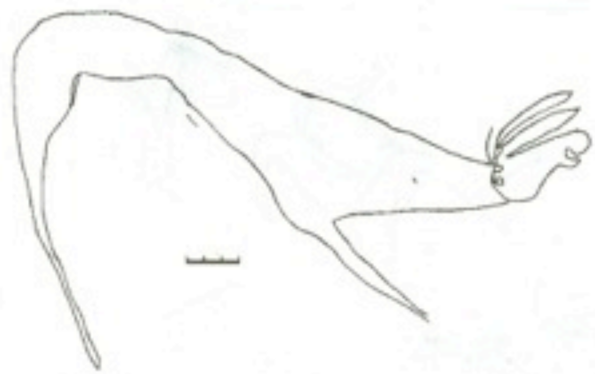

423

425

426

427

428

429

430

431

432

433

434

435

436

437

438

439

440

441

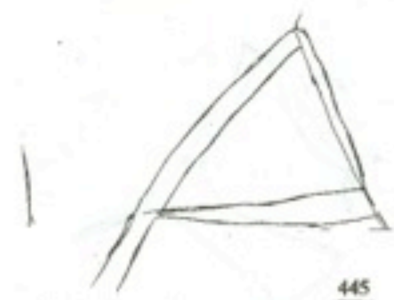
442

443

444

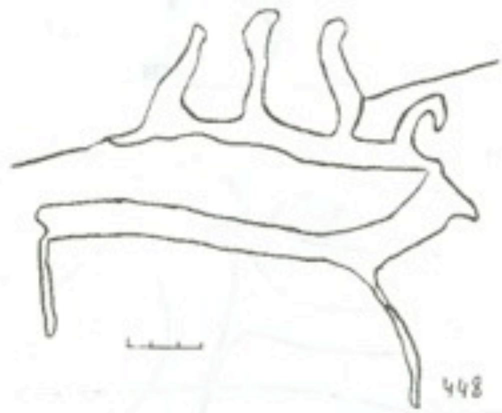
445

446

447

448

449

450

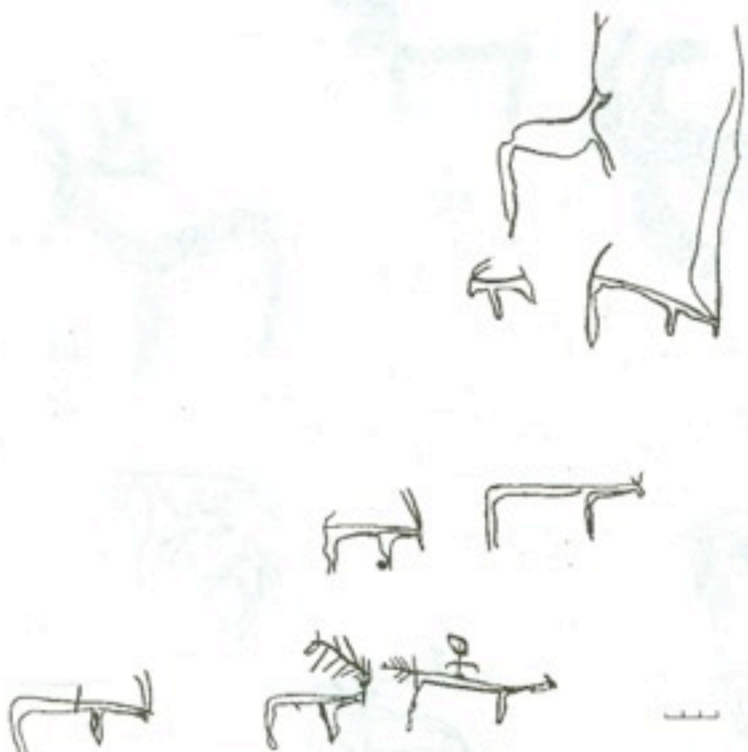
451

452

379

380

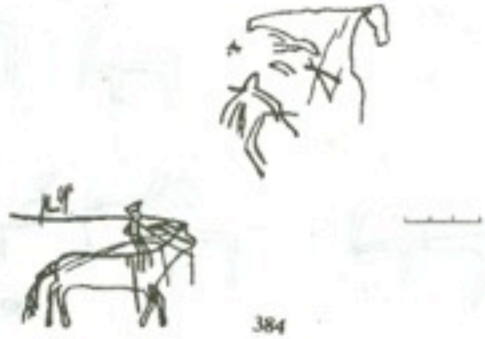
381

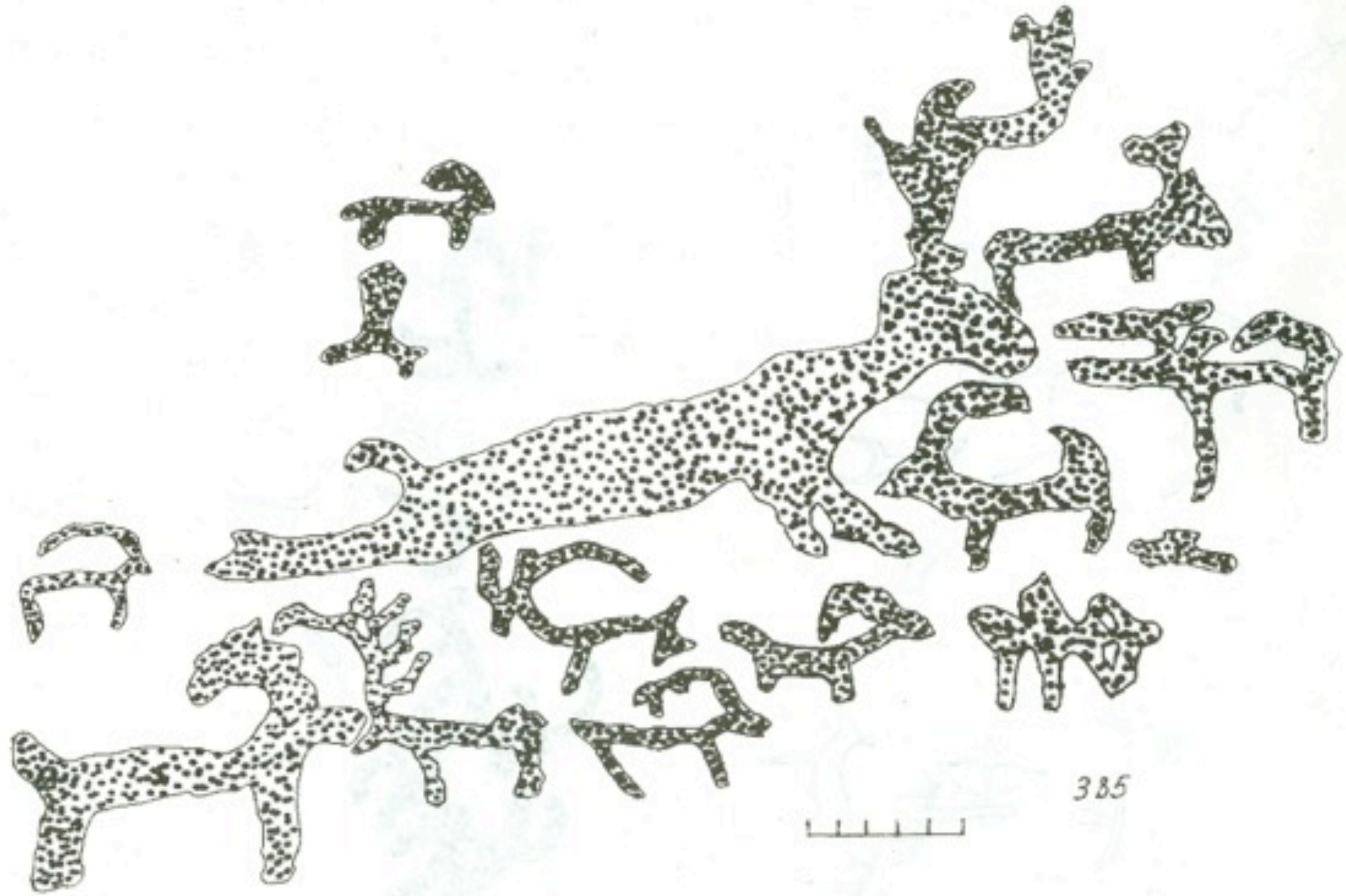
382

383

384

385

386

387

388

389

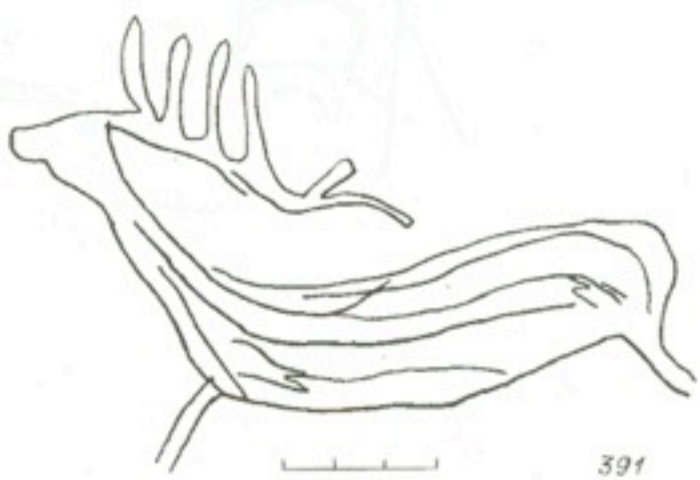

389

390

391

392

393

394

395

396

397

398

399

400

401

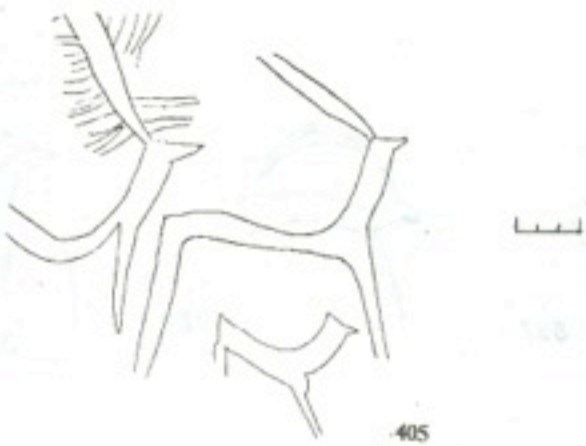
402

403

404

405

406

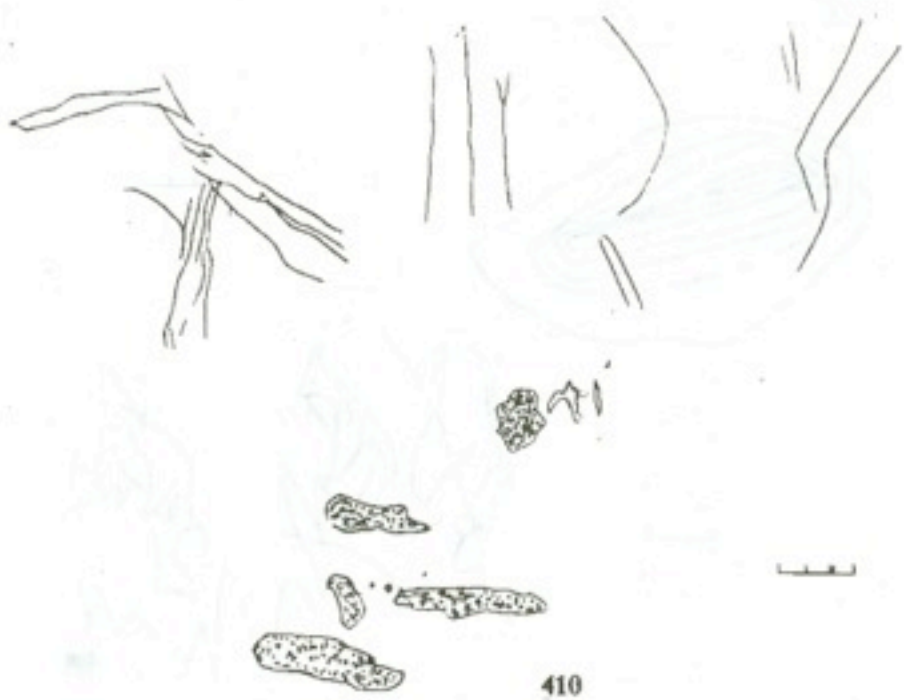
407

408

409

410

411

412

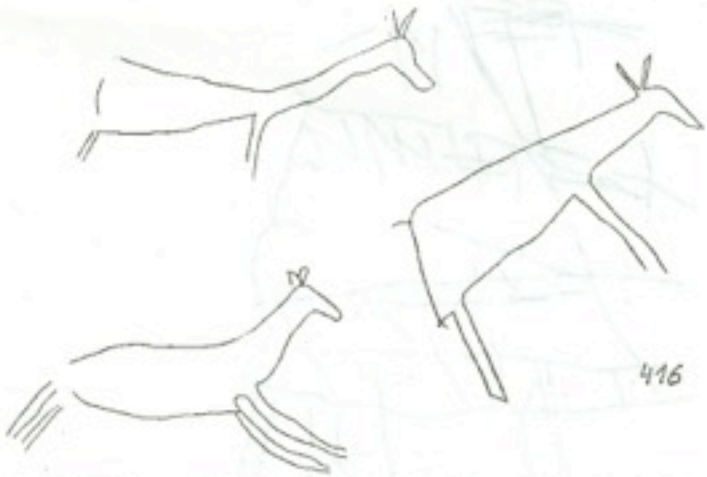
413

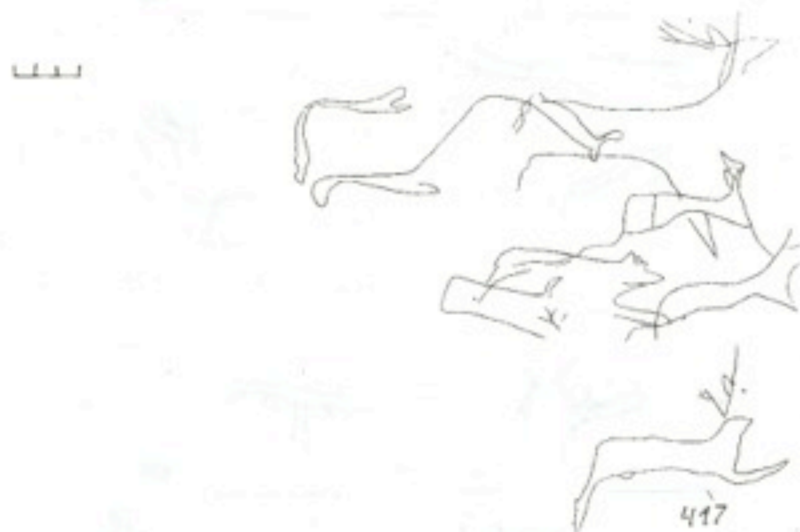

414

415

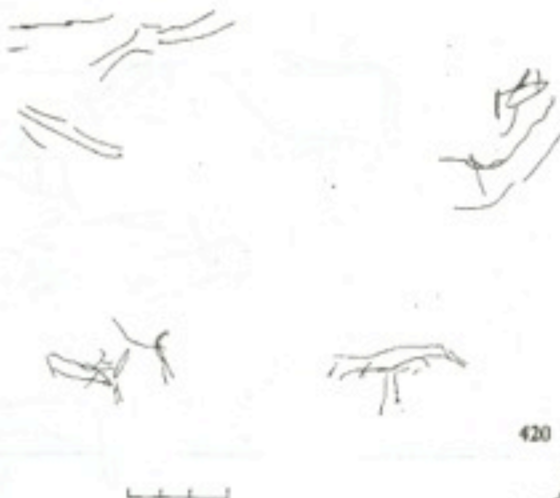

416

417

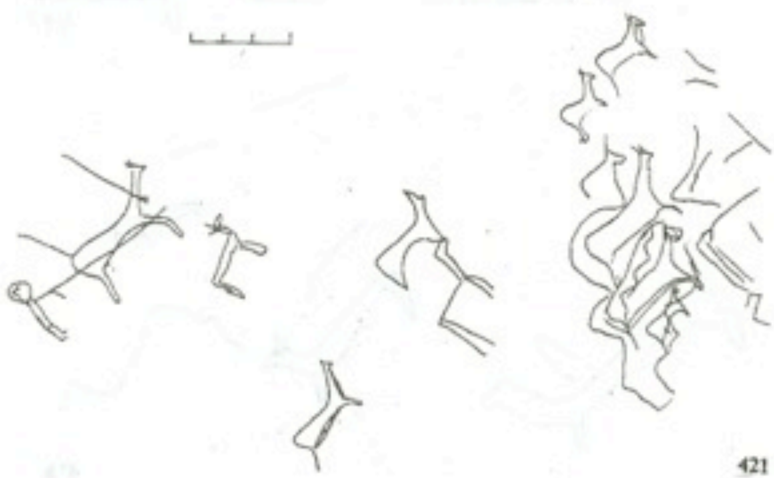

418

419

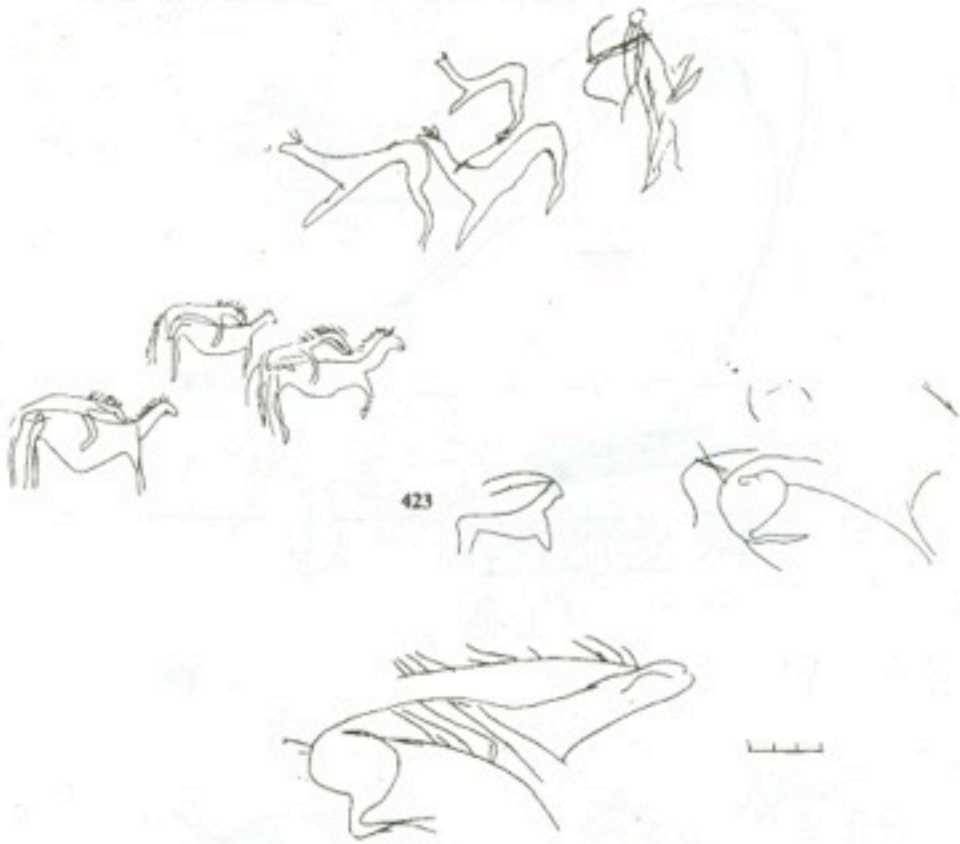
420

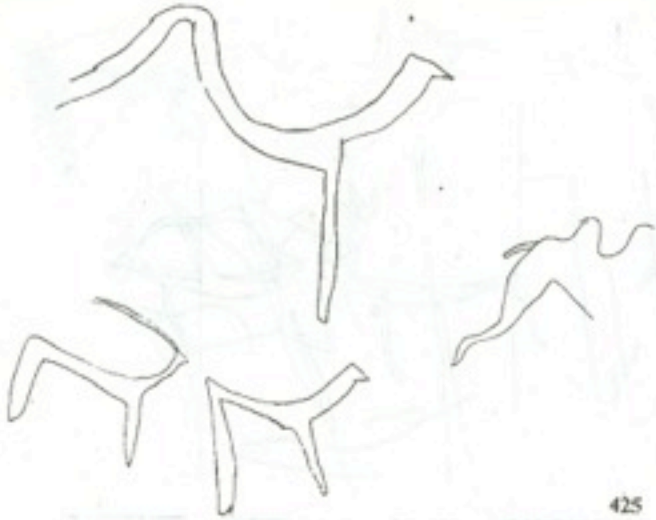
421

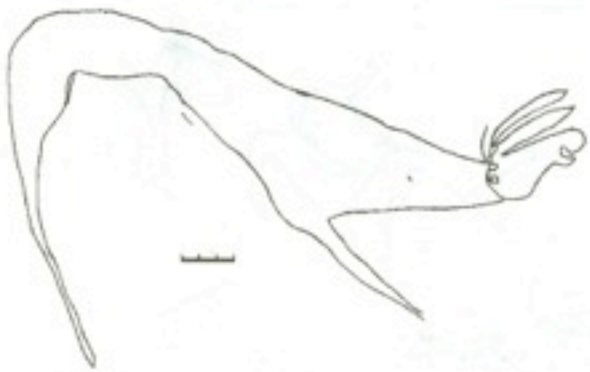
422

423

425

426

427

428

429

430

431

432

433

434

435

436

437

438

439

440

441

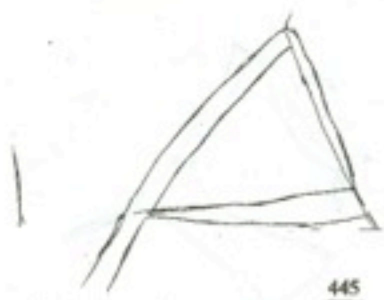
442

443

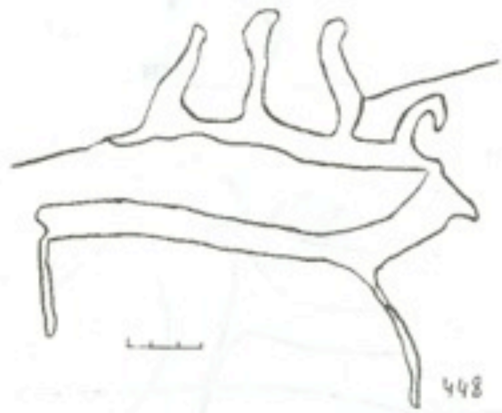

444

445

446

447

448

449

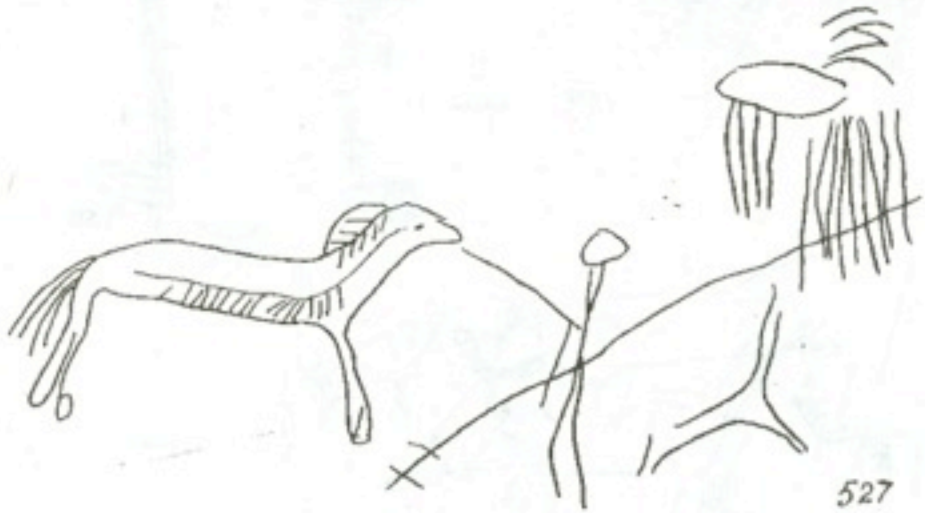

450

451

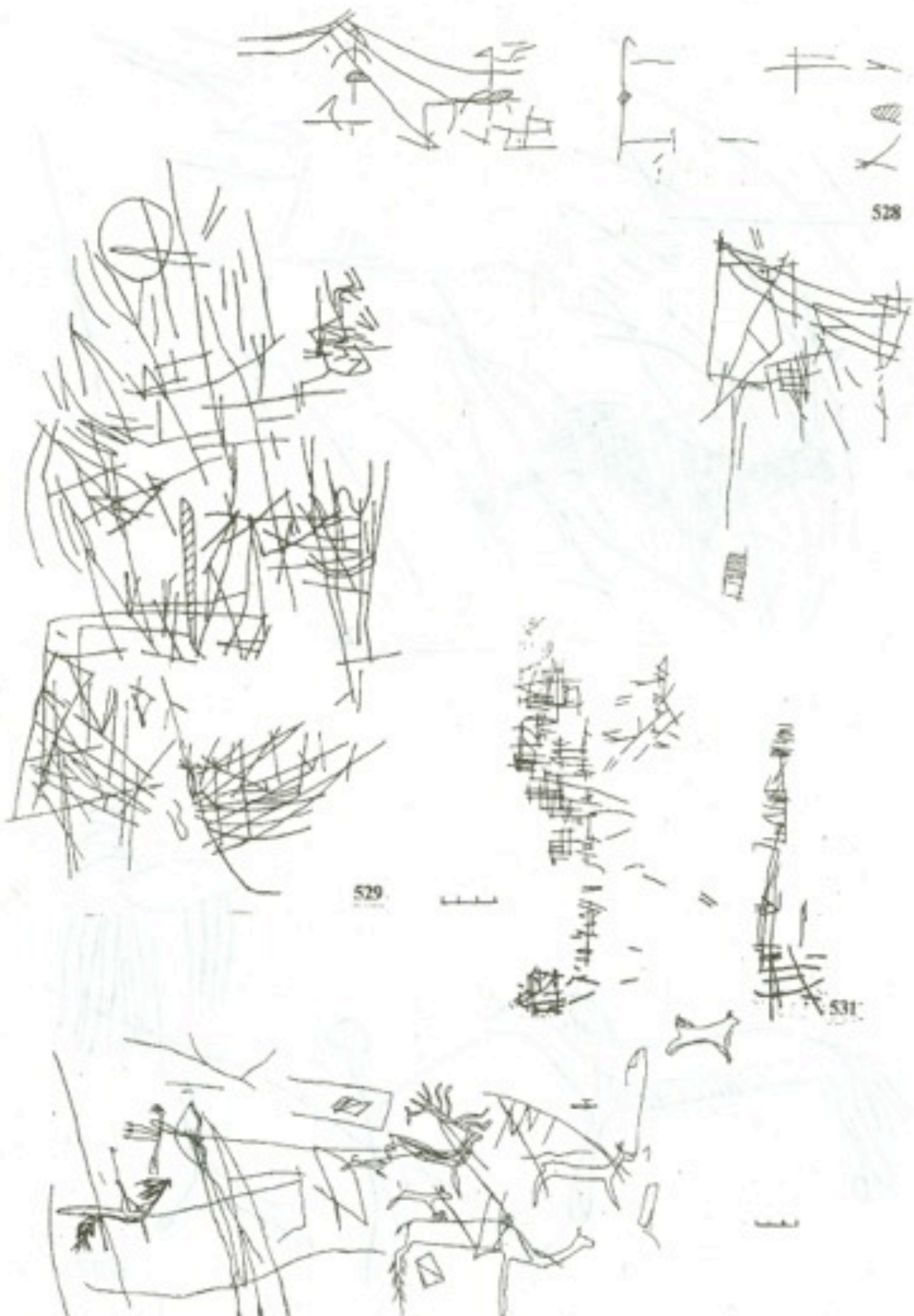

452

526

527

528

529

530

531

532

533

534

535

536

537

538

539

540

541

542

544

543

545

549

550

547

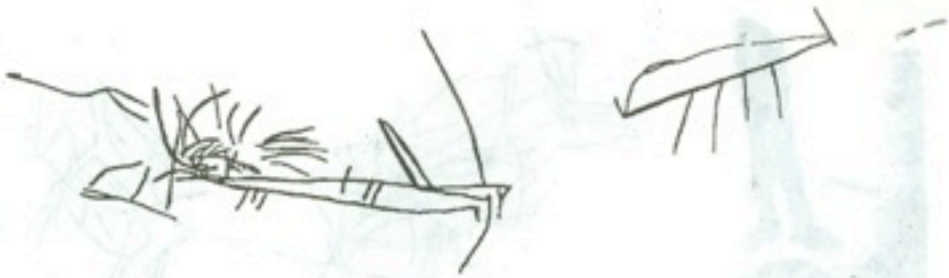
548

551

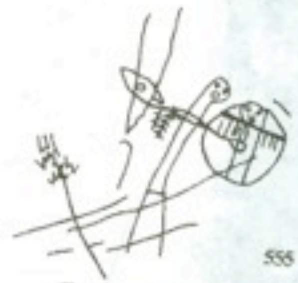
552

553

554

555

556

557

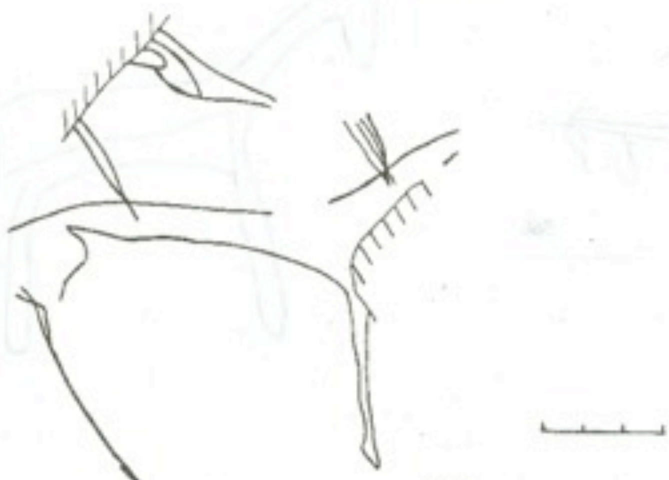
558

559

560

561

562

563

564

565

566

568

567

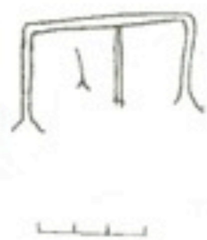
569

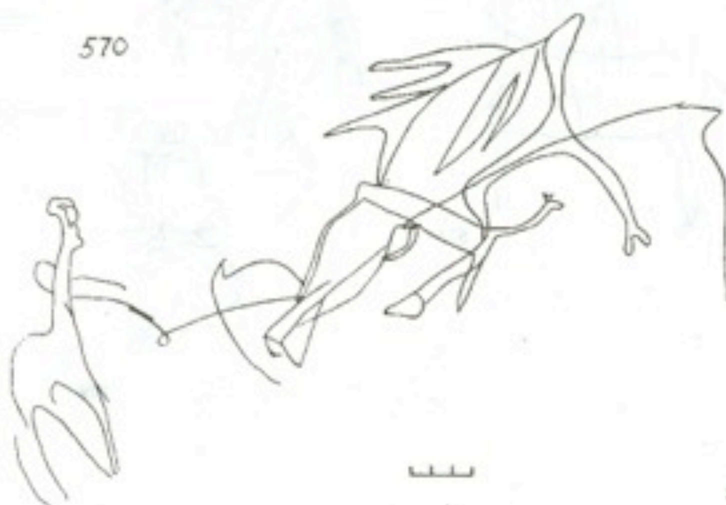
570

571

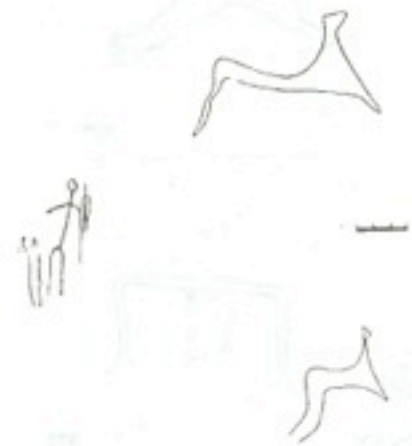
572

573

574

575

576

577

578

579

580

581

582

583

584

585

586

587

588

589

590

591

592

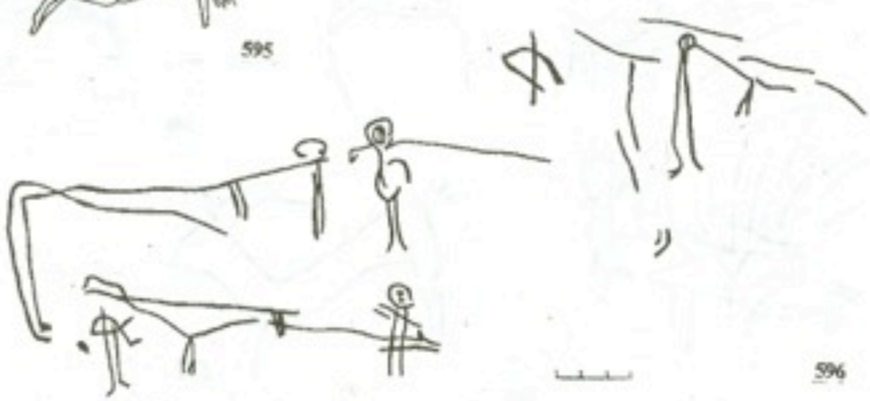
593

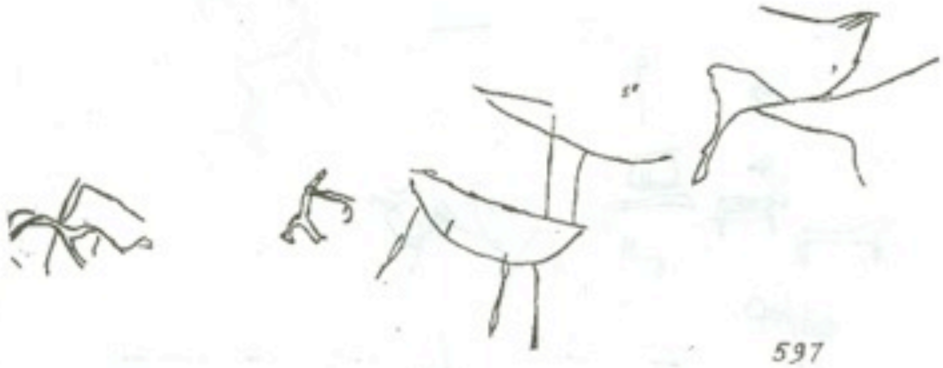
594

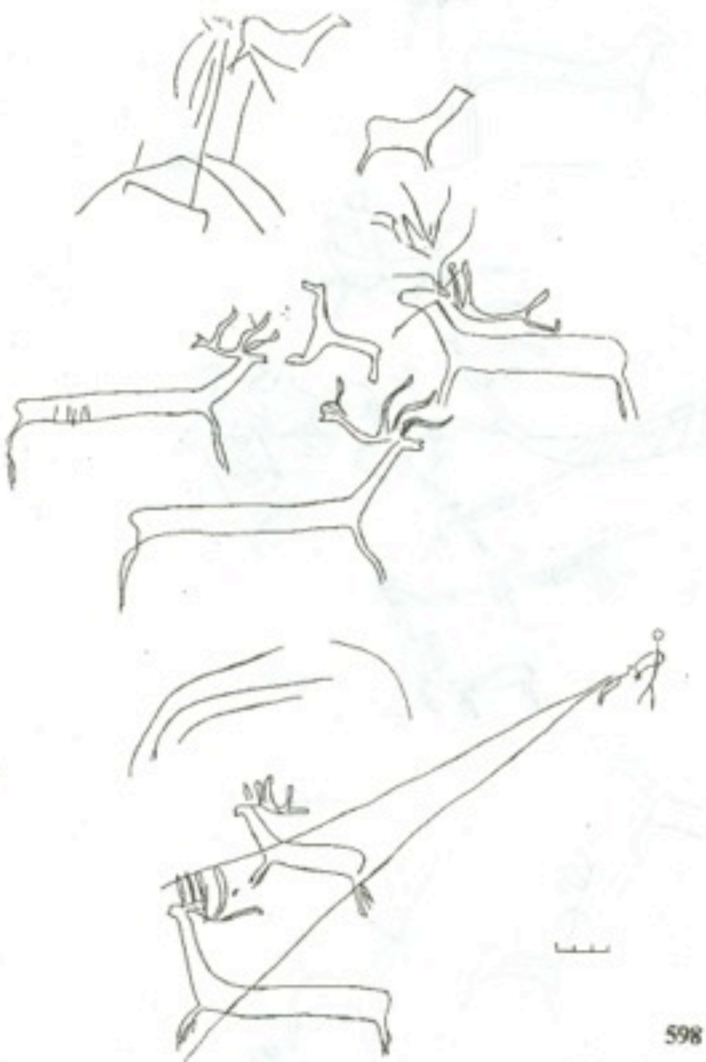
595

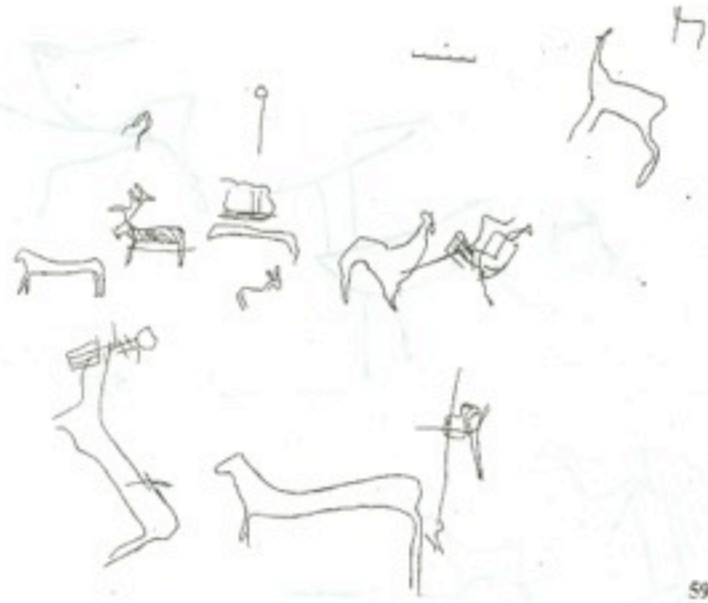
596

597

598

599

60C

601

602

604

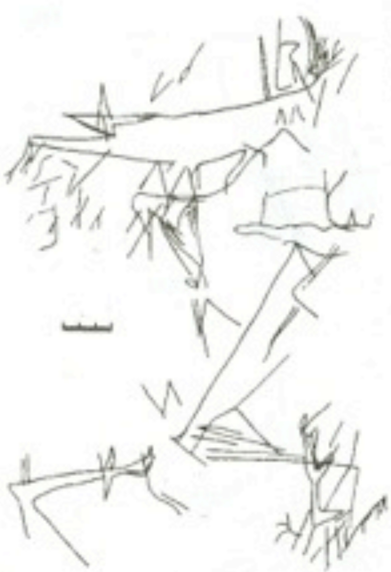
603

606

605

607

608

609

611

612

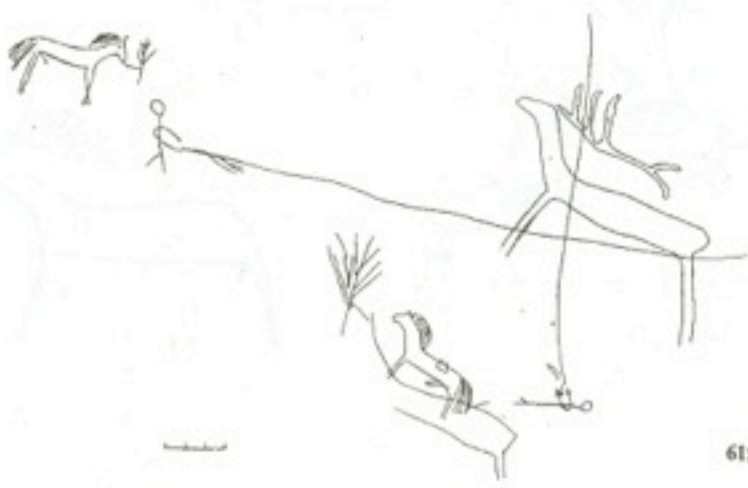
610

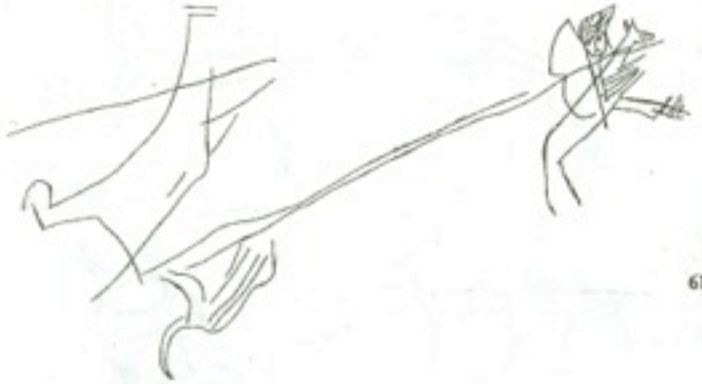
613

614

615

616

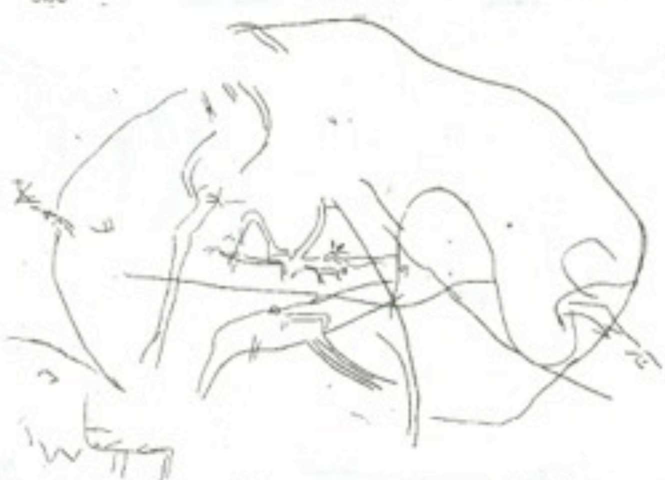

620

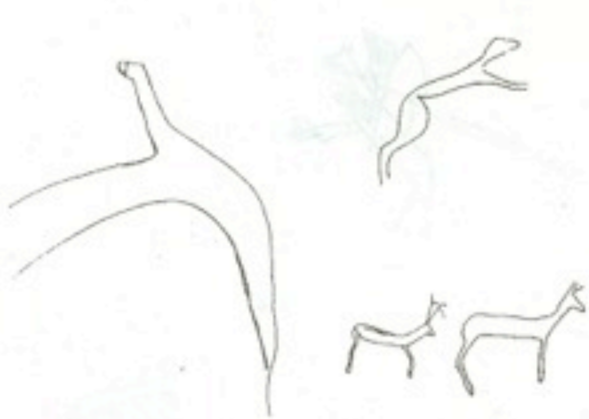
617

618

619

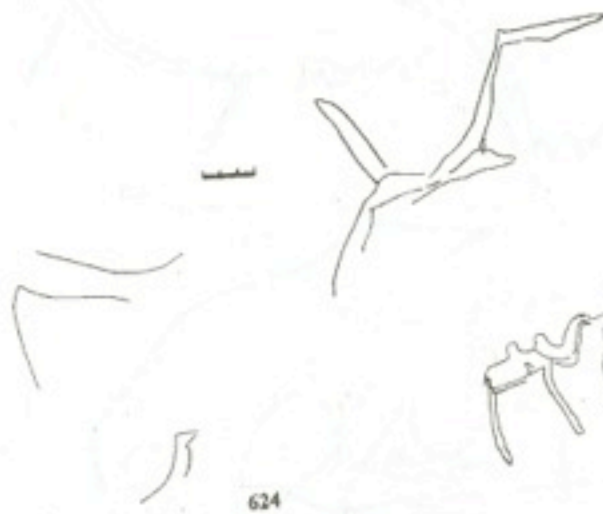
621

622

623

624

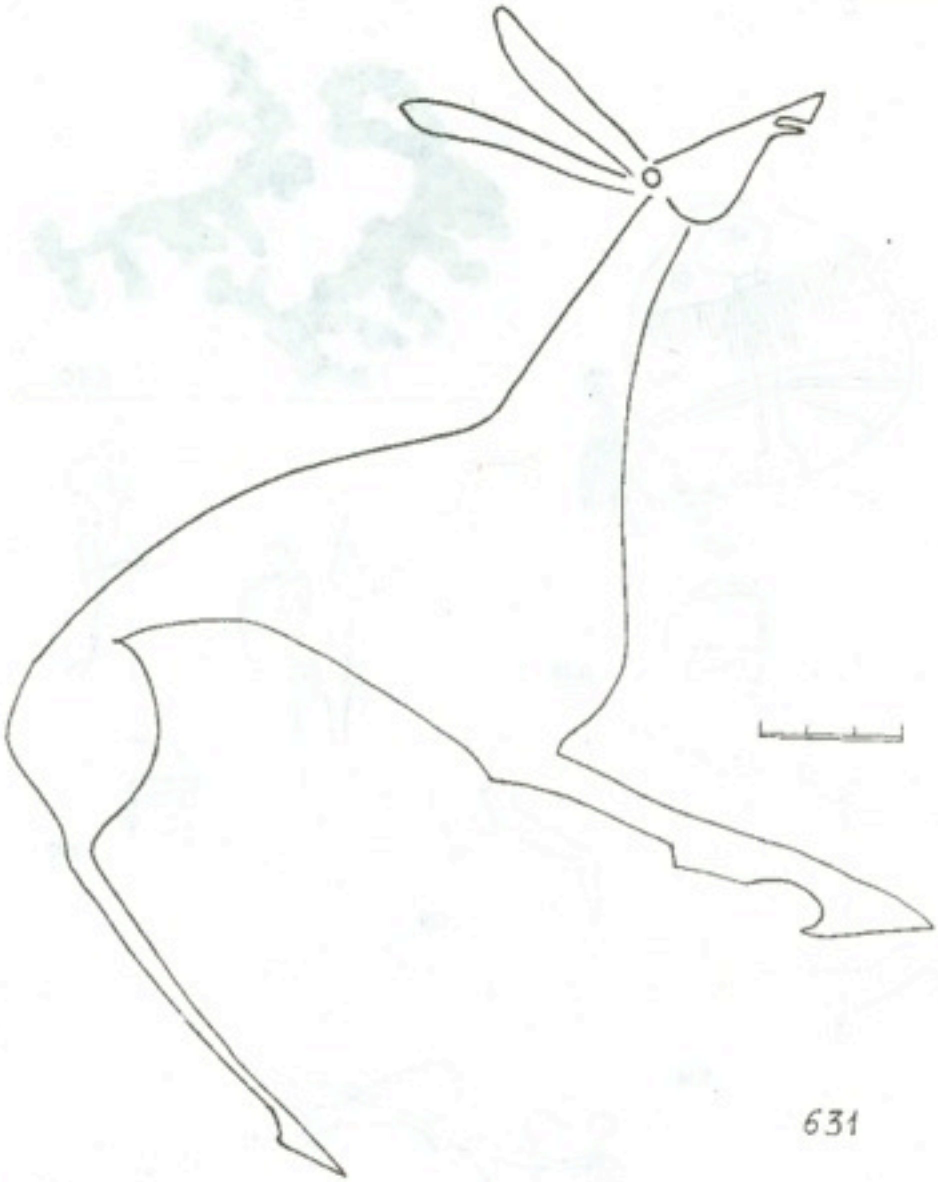
625

626

627

631

630

628

632

629

634

633

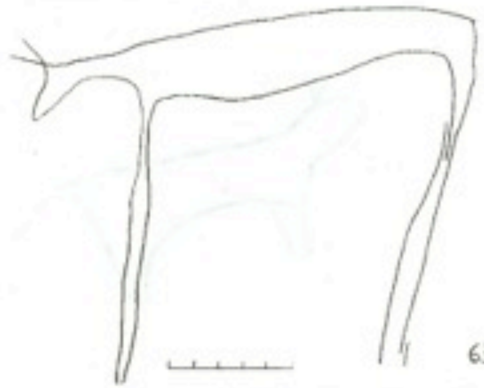
635

636

637

638

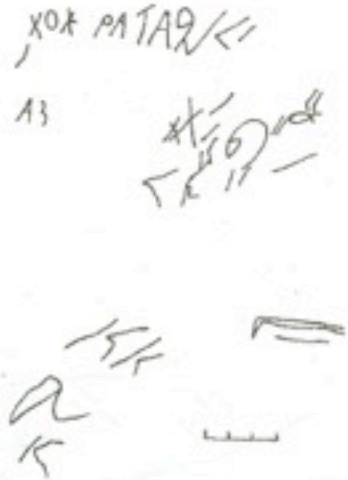

639

640

641

642

643

644

645

646

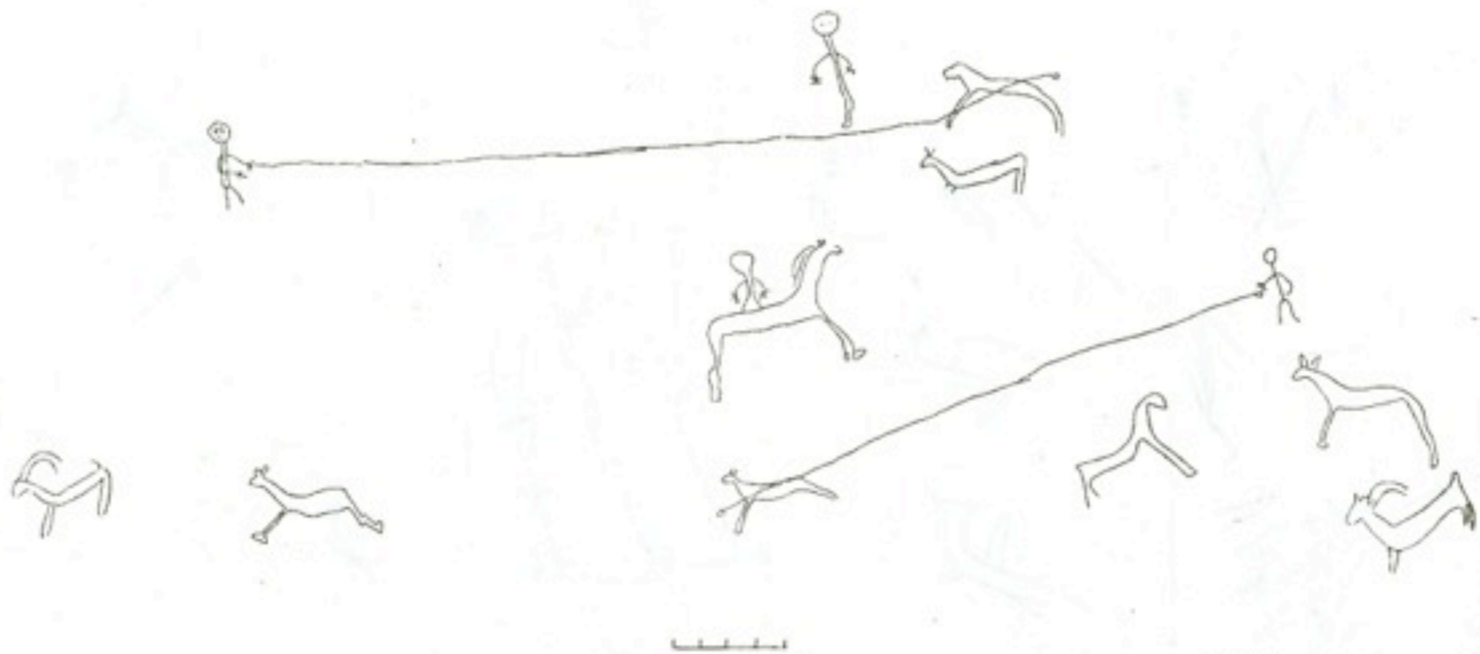
647

648

649

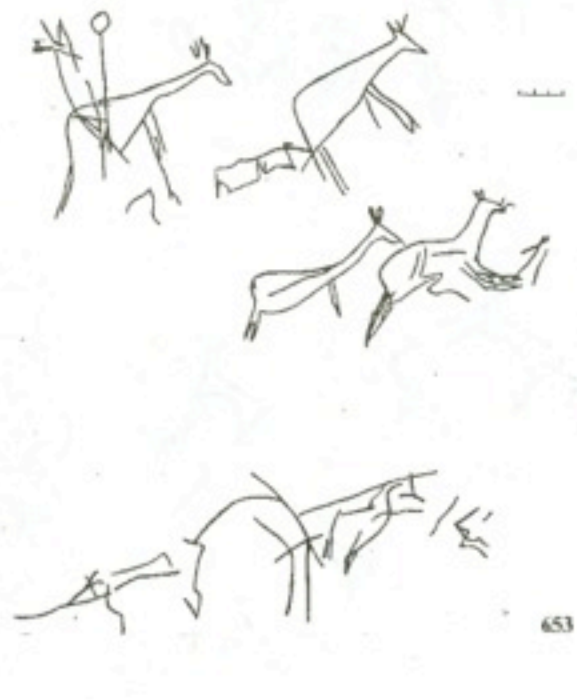
650

651

652

653

654

656

655

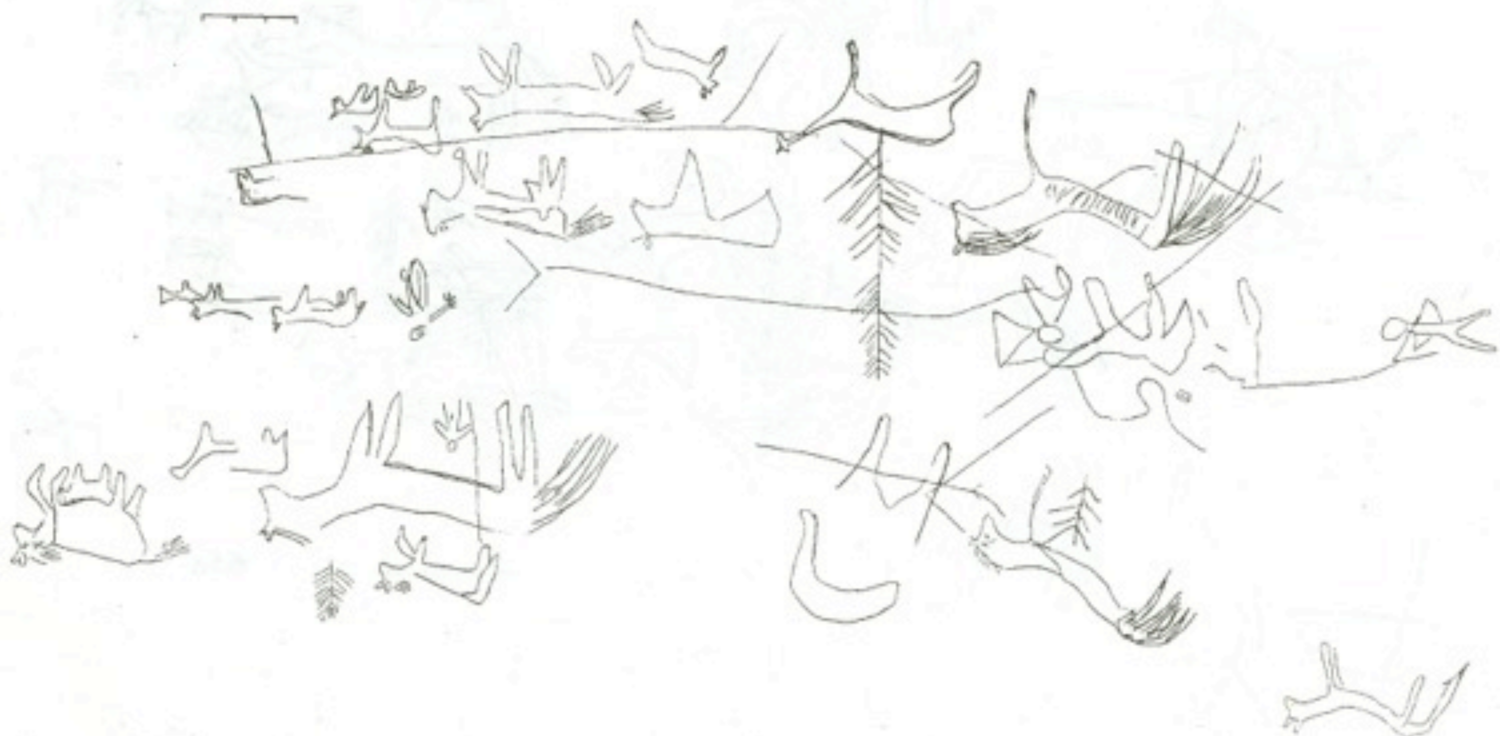

657

658

659

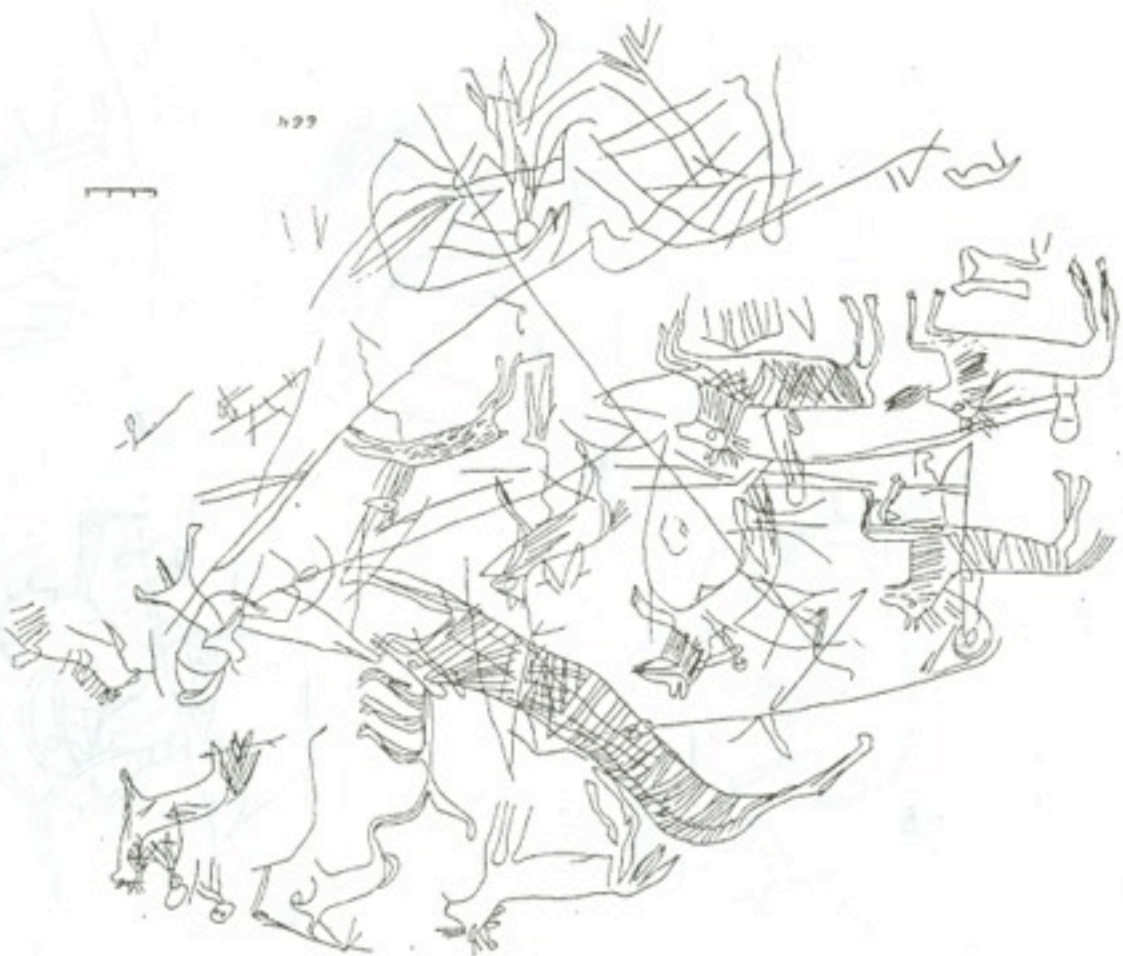

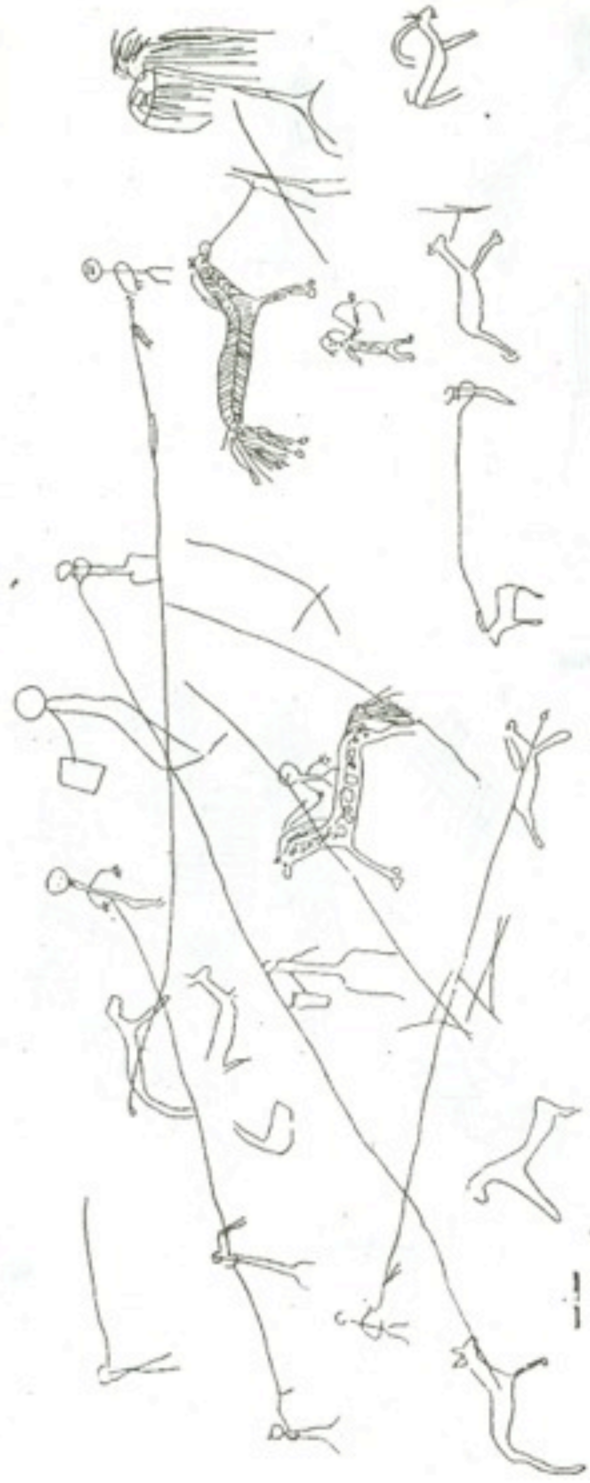

660

661

662

663

499

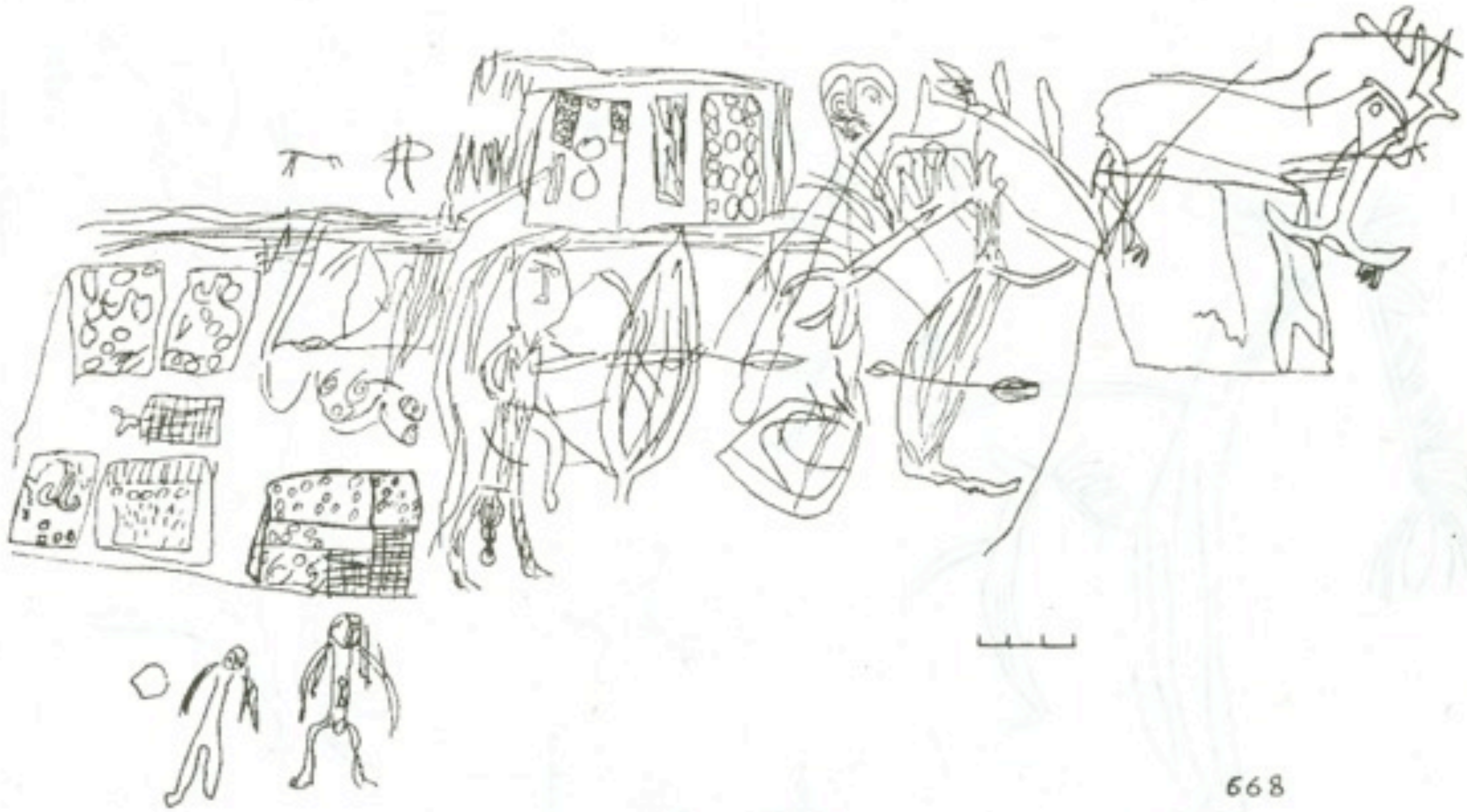
665

666

667

668

669

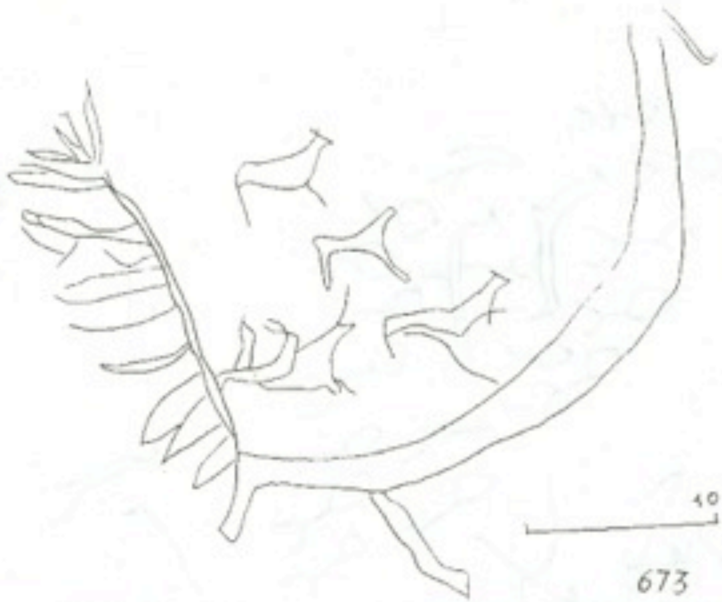
672

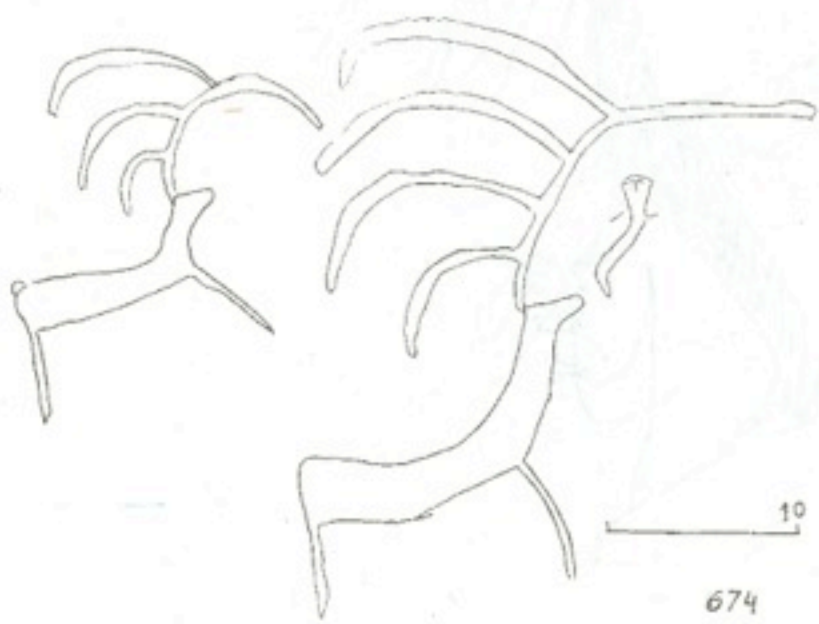
670

671

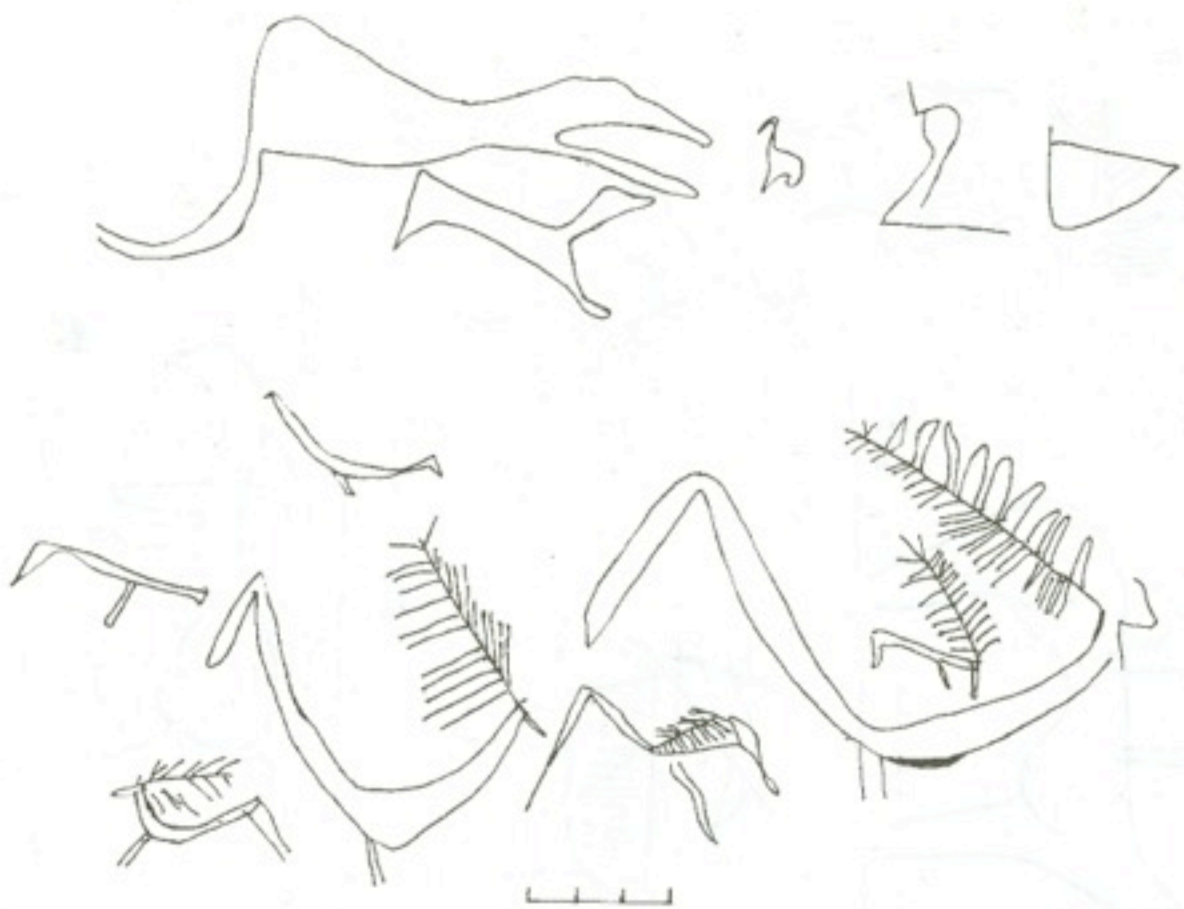
673

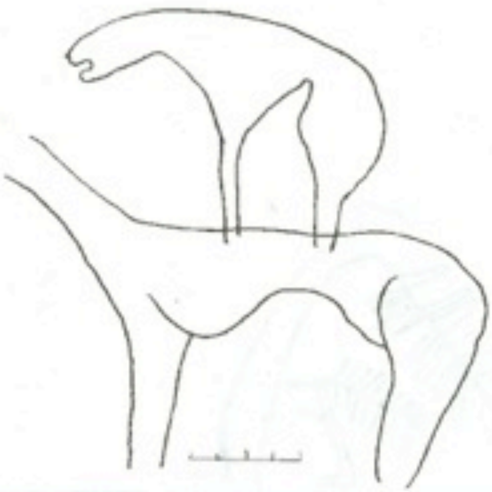
674

675

676

677

678

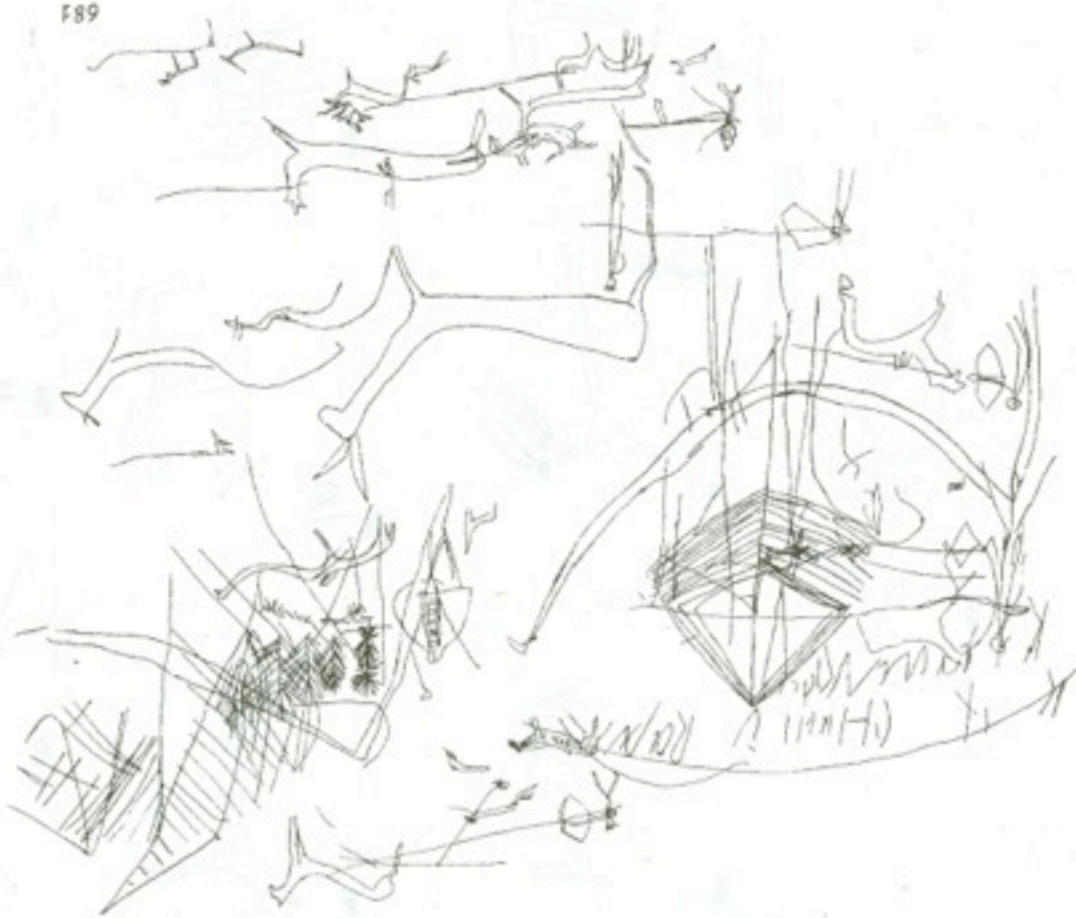

679

680

F89

682

683

684

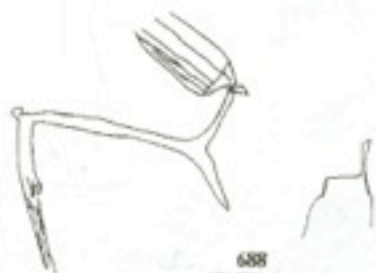
685

686

687

688

689

690

691

692

693

694

695

696

697

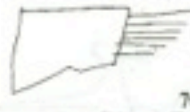
698

699

700

701

702

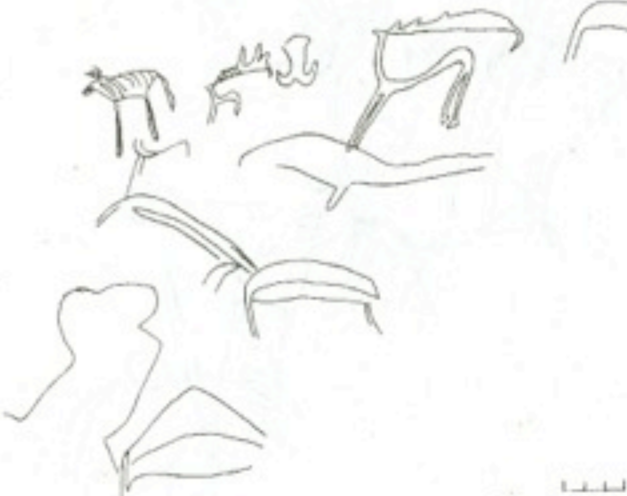
704

705

707

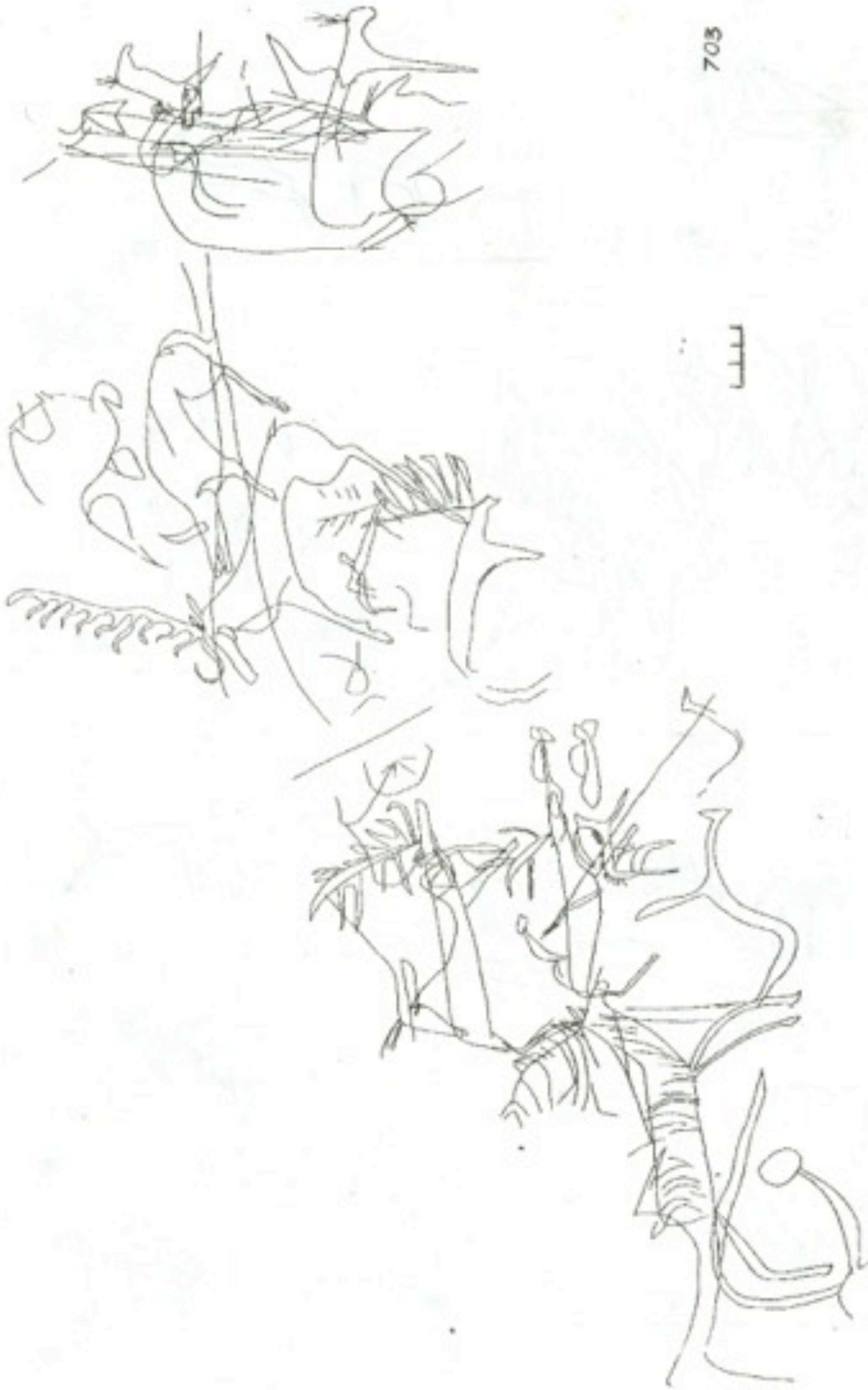
706

708

709

703

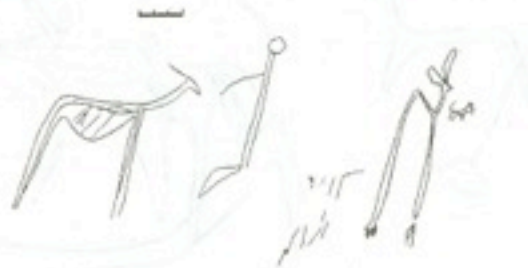
710

711

712

713

715

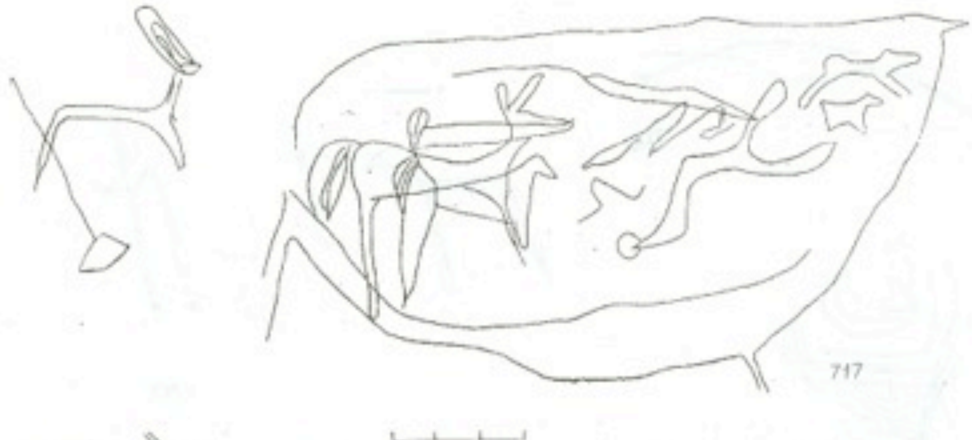
714

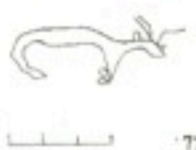
716

718

717

719

720

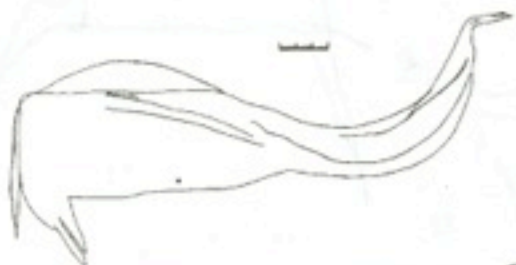
721

722

724

723

725

726

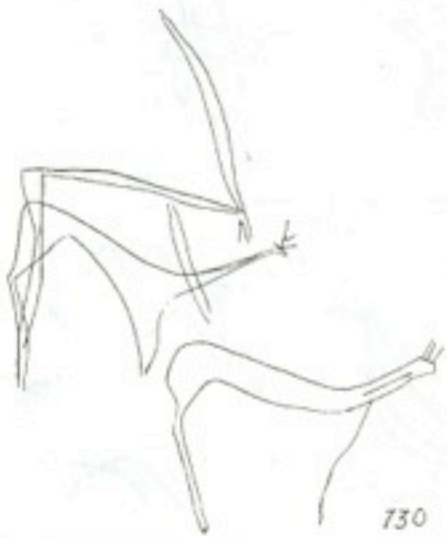
727

728

729

730

731

732

733

734

735

736

737

738

739

740

741

742

743

744

745

746

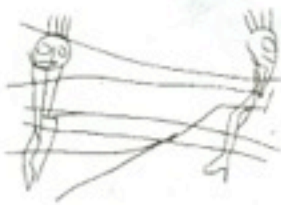

747

748

749

750

751

754

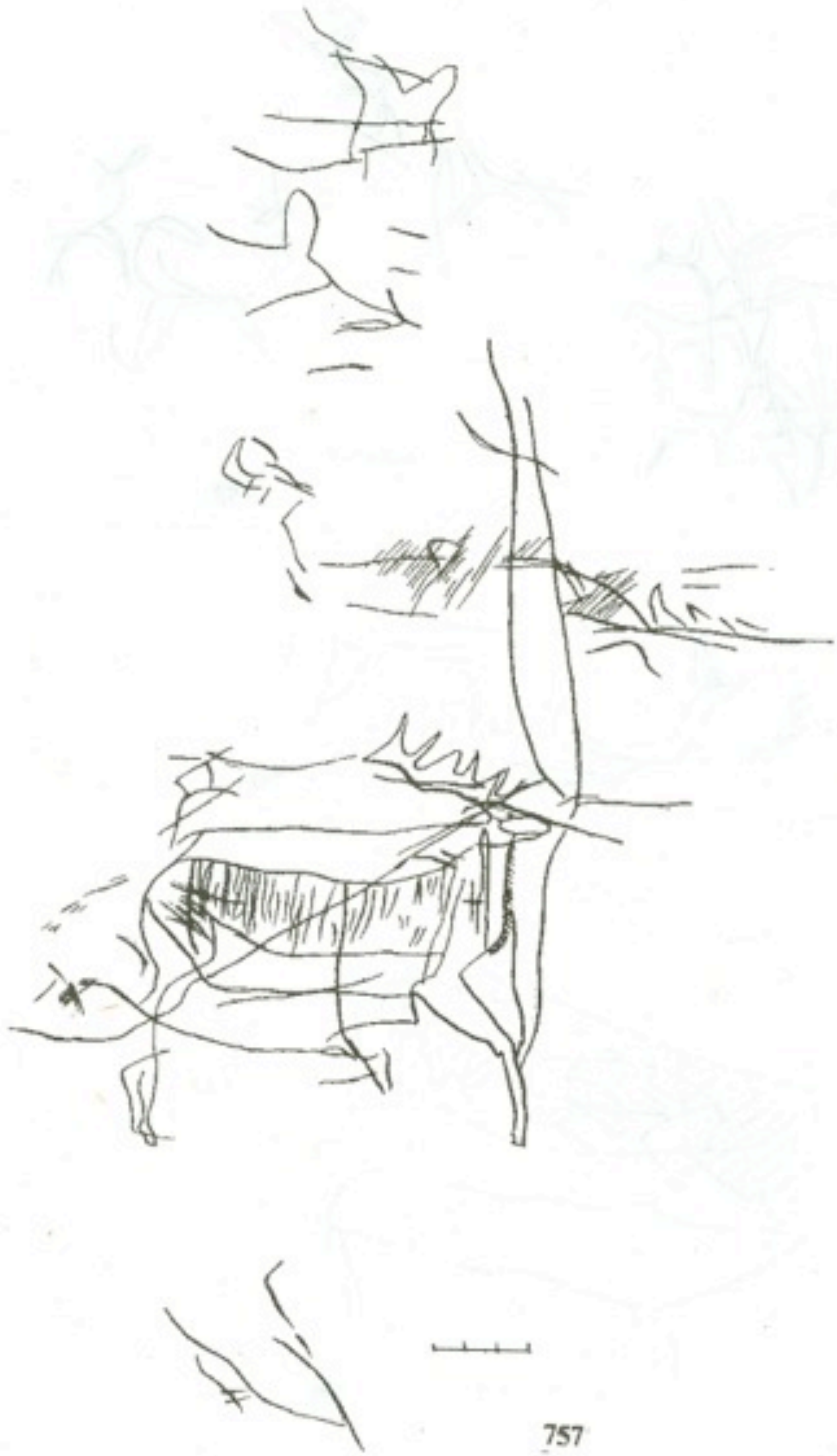
753

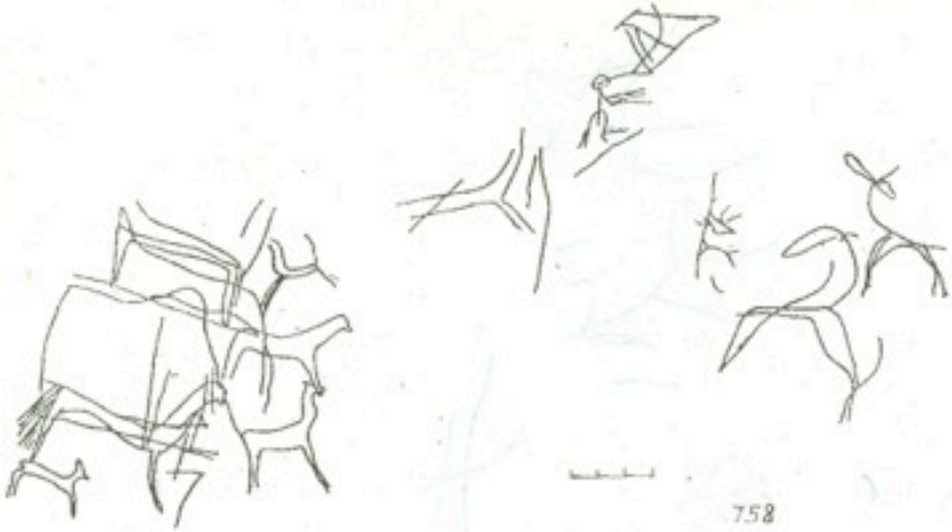
755.

756

757

758

759

760

762

761

763

764

765

766

767

768

769

770

771

772

773

774

775

776

777

780

781

779

778

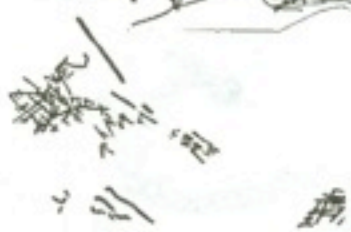
782

783

784

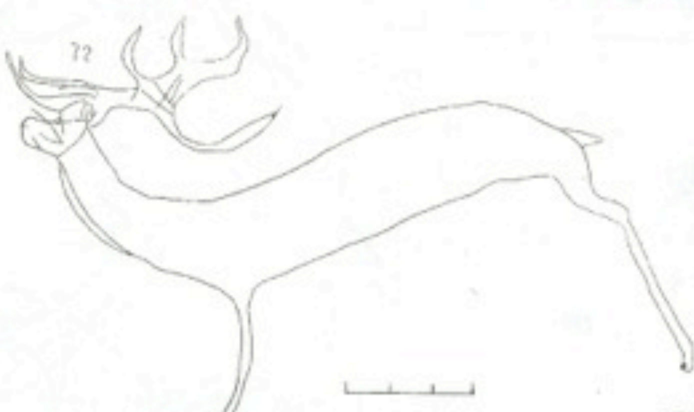
785

786

787

788

789

790

791

793

792

794

795

796

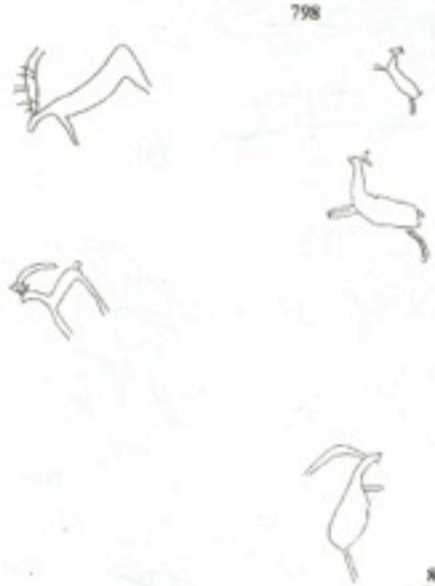
797

798

799

800

801

802

803

804

805

806

808

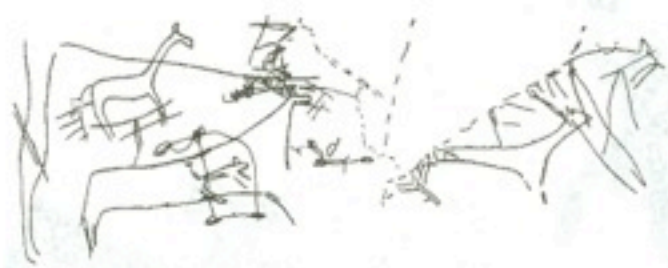
810

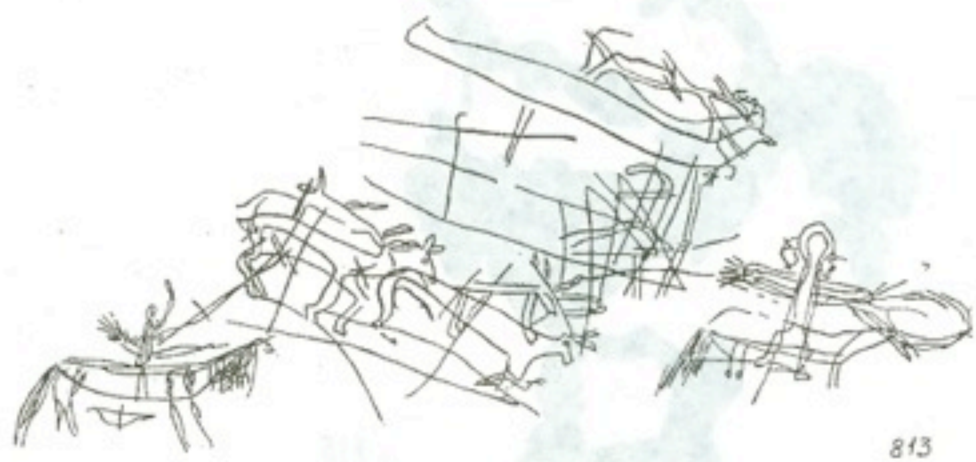
809

811

812

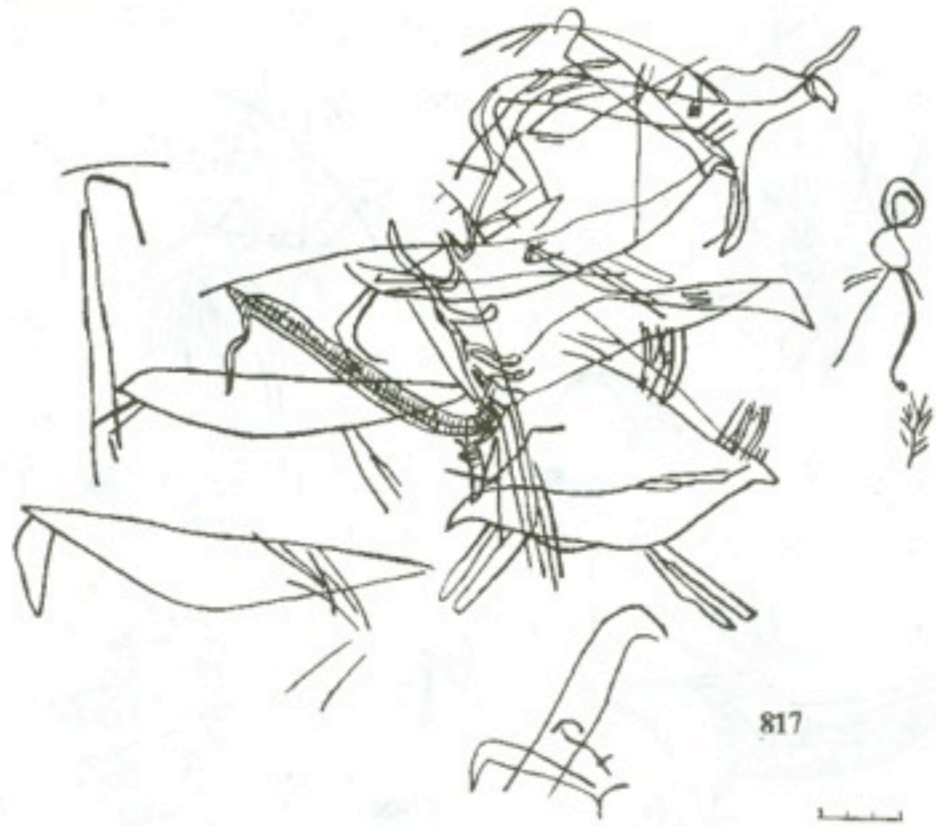
813

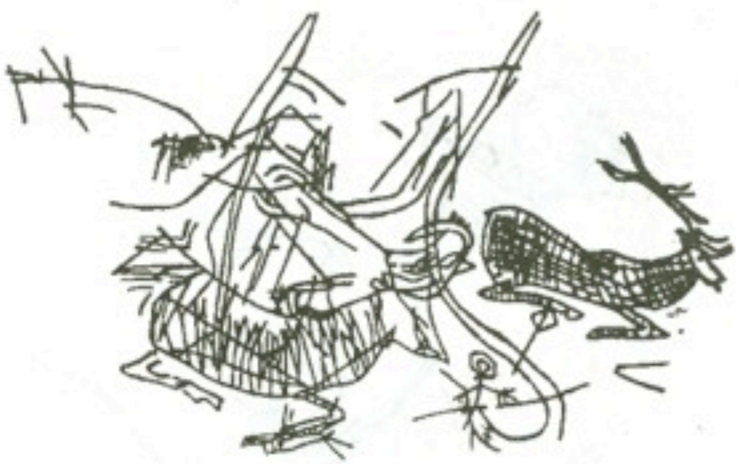
814

815

817

816

818

819

820

821

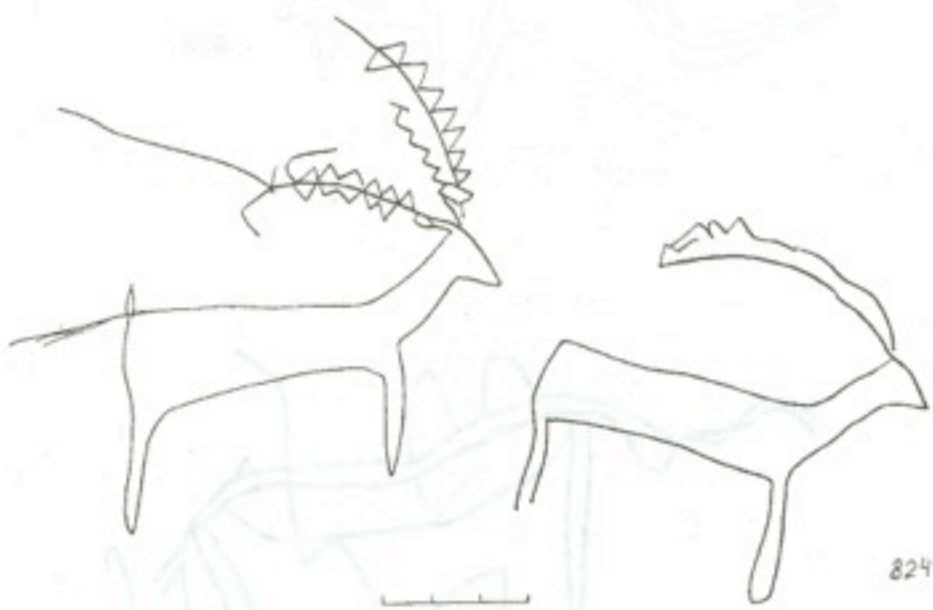
822

825.

823

824

830

831

832

833

834

835

836

837

838

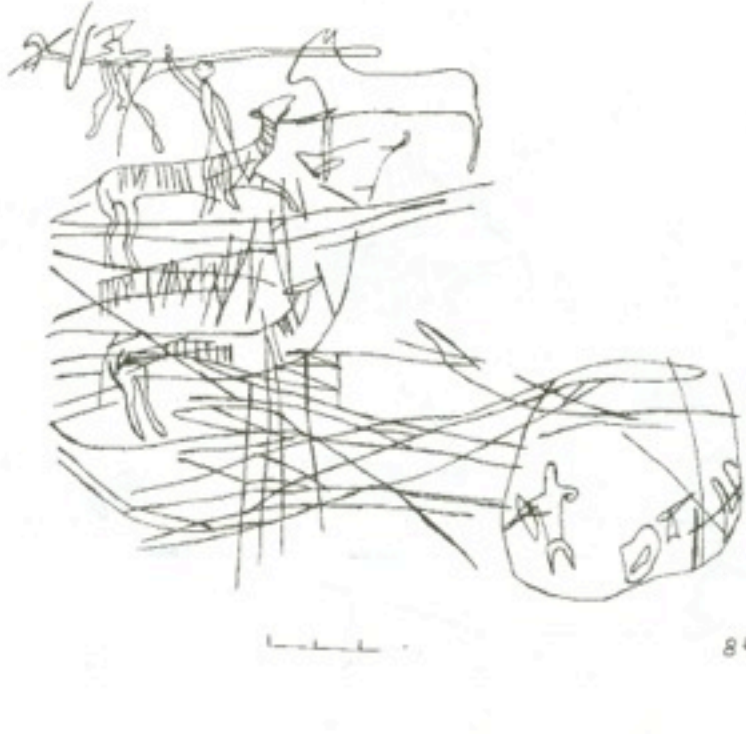
839

840

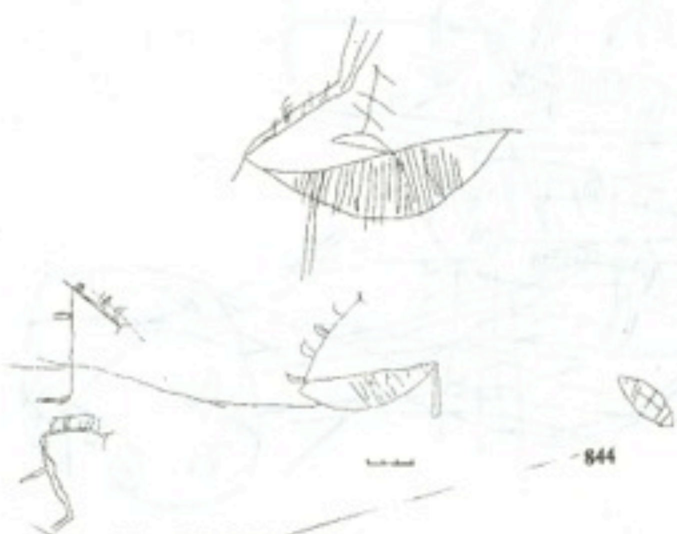
841

842

843

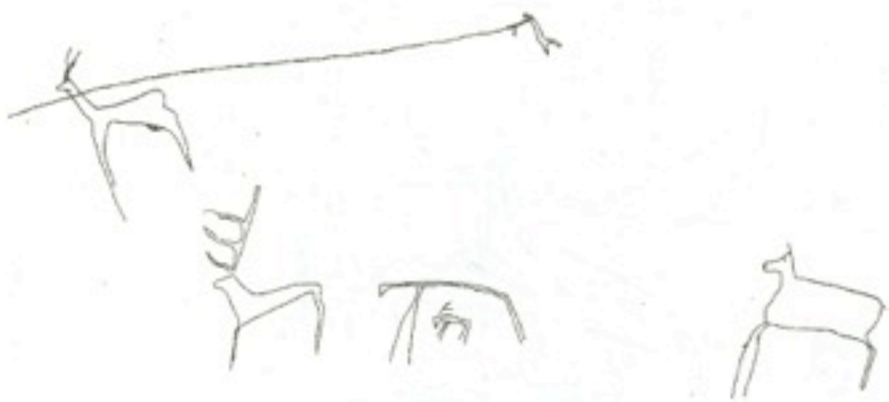
844

845

846

847

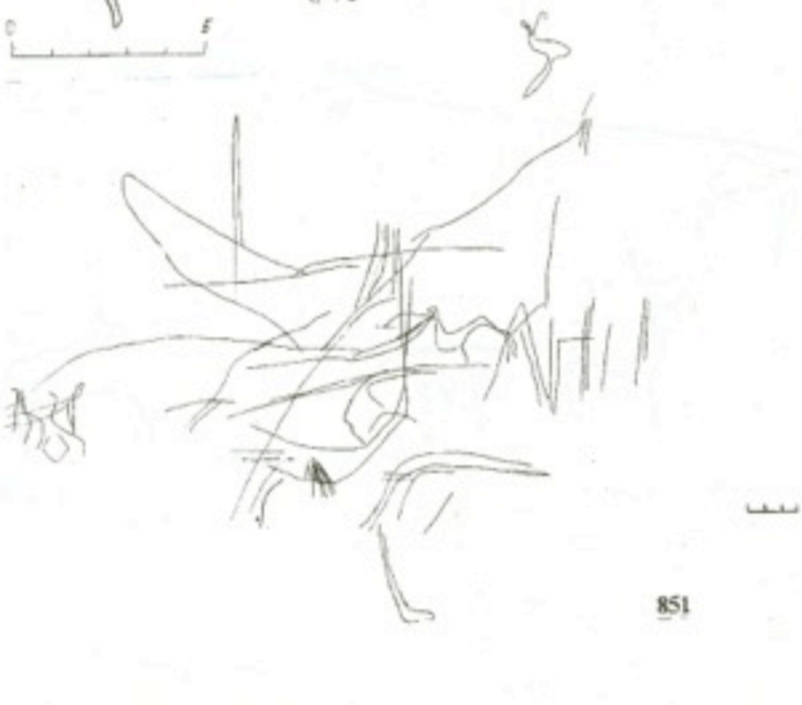
848

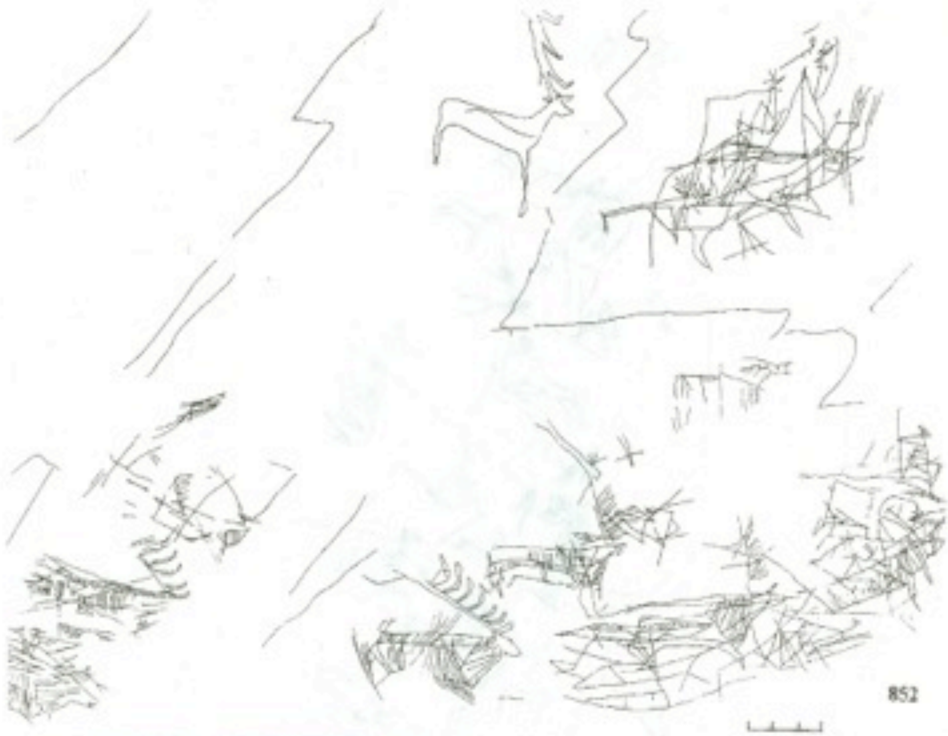
849

850

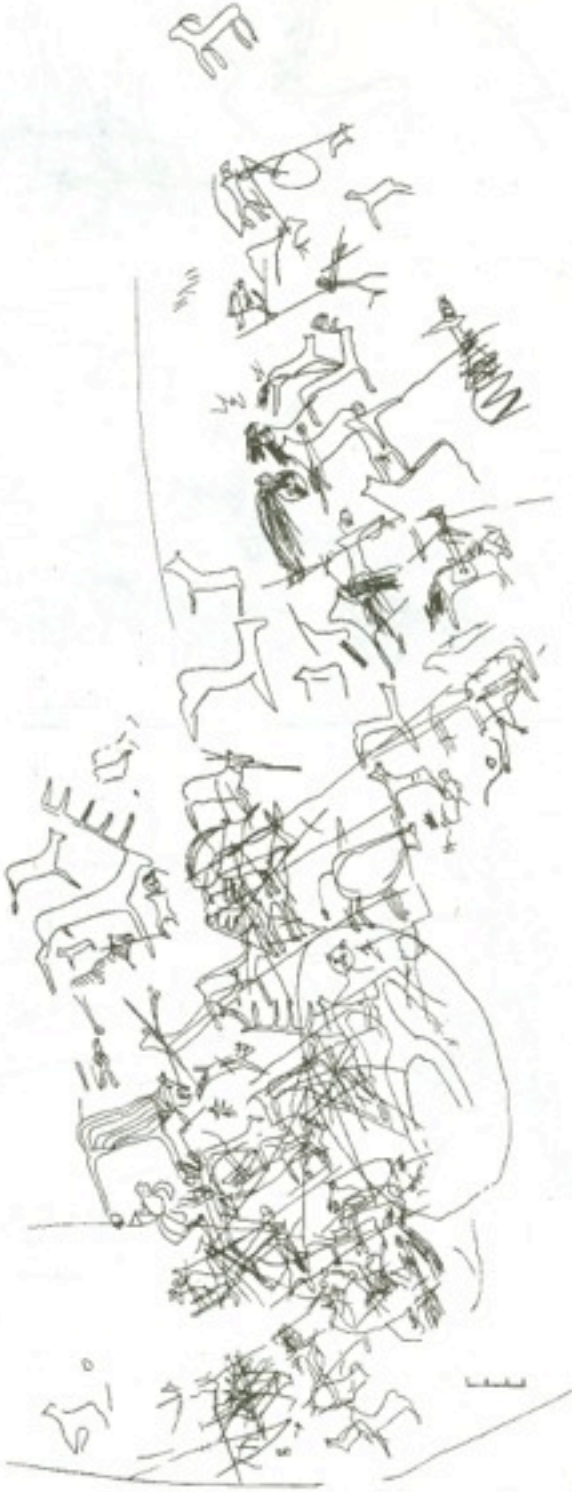
851

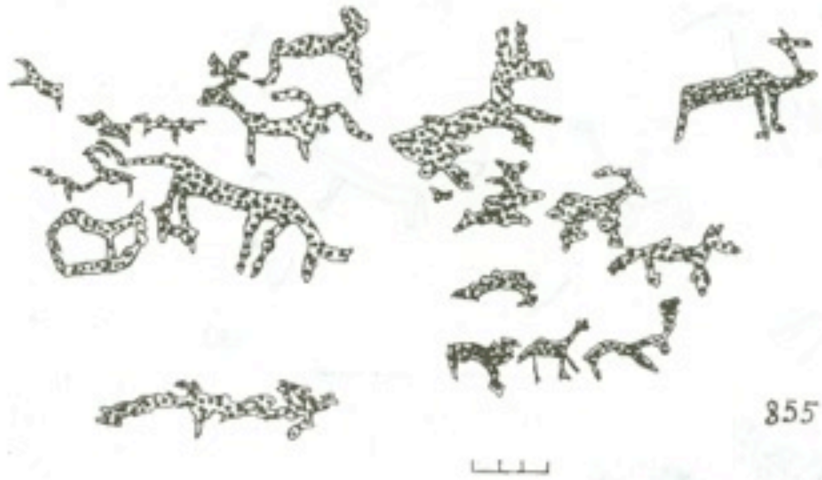
852

853

854

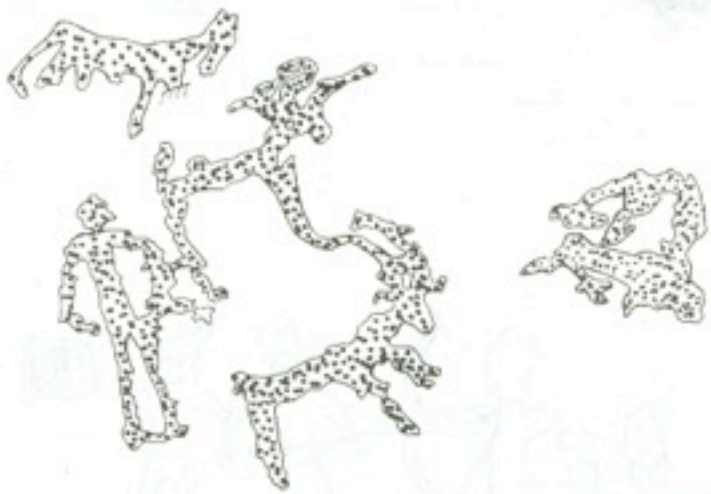
855

856

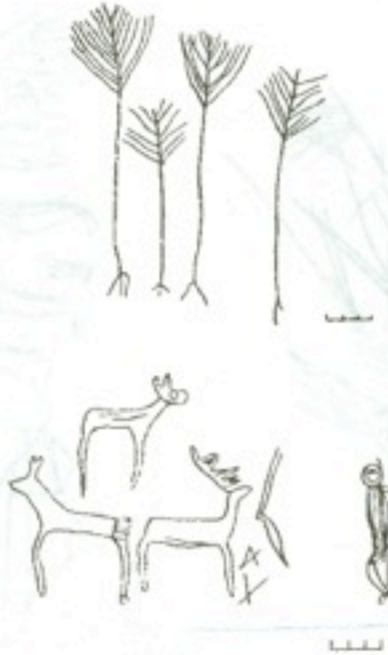
857

858

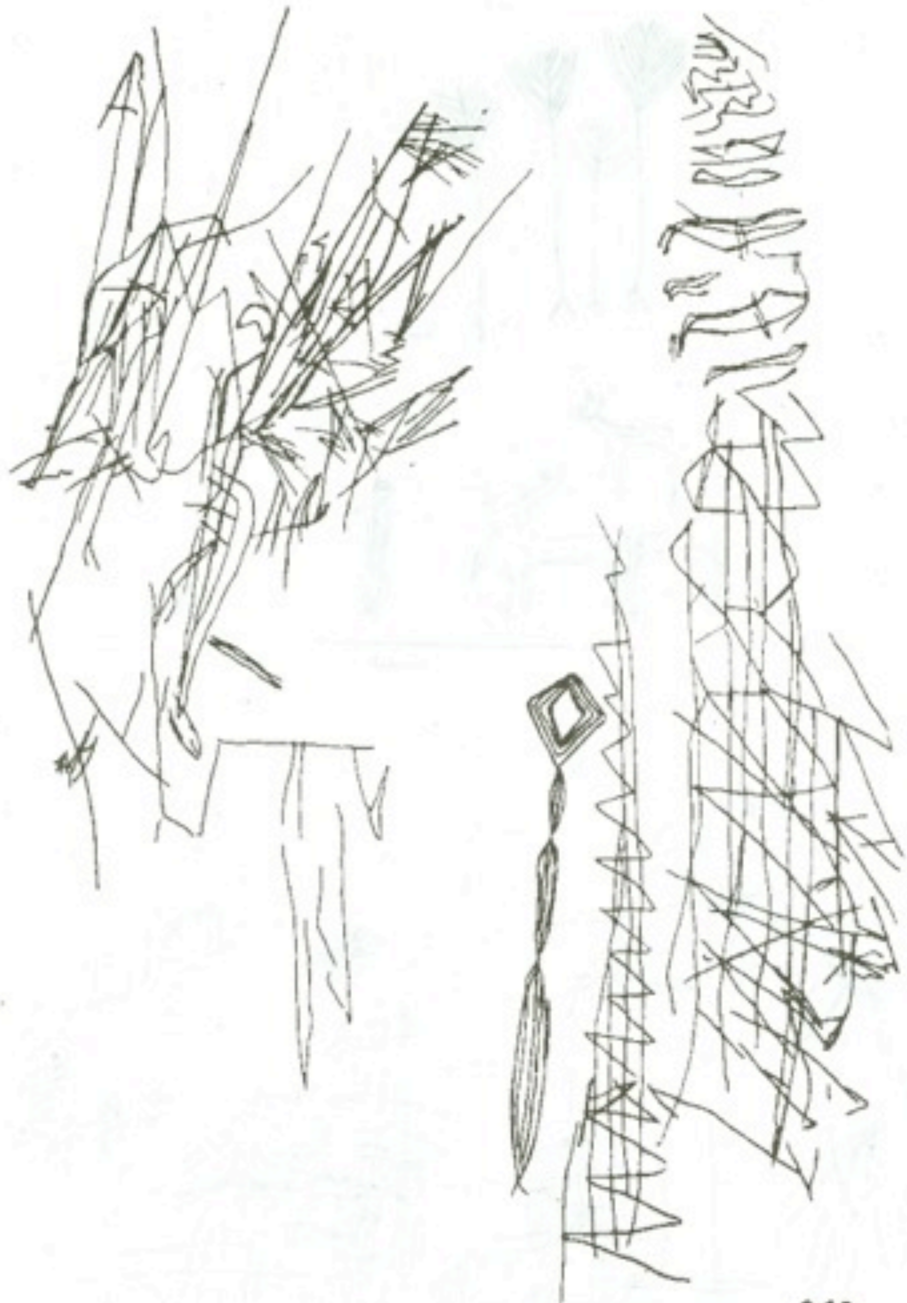
859

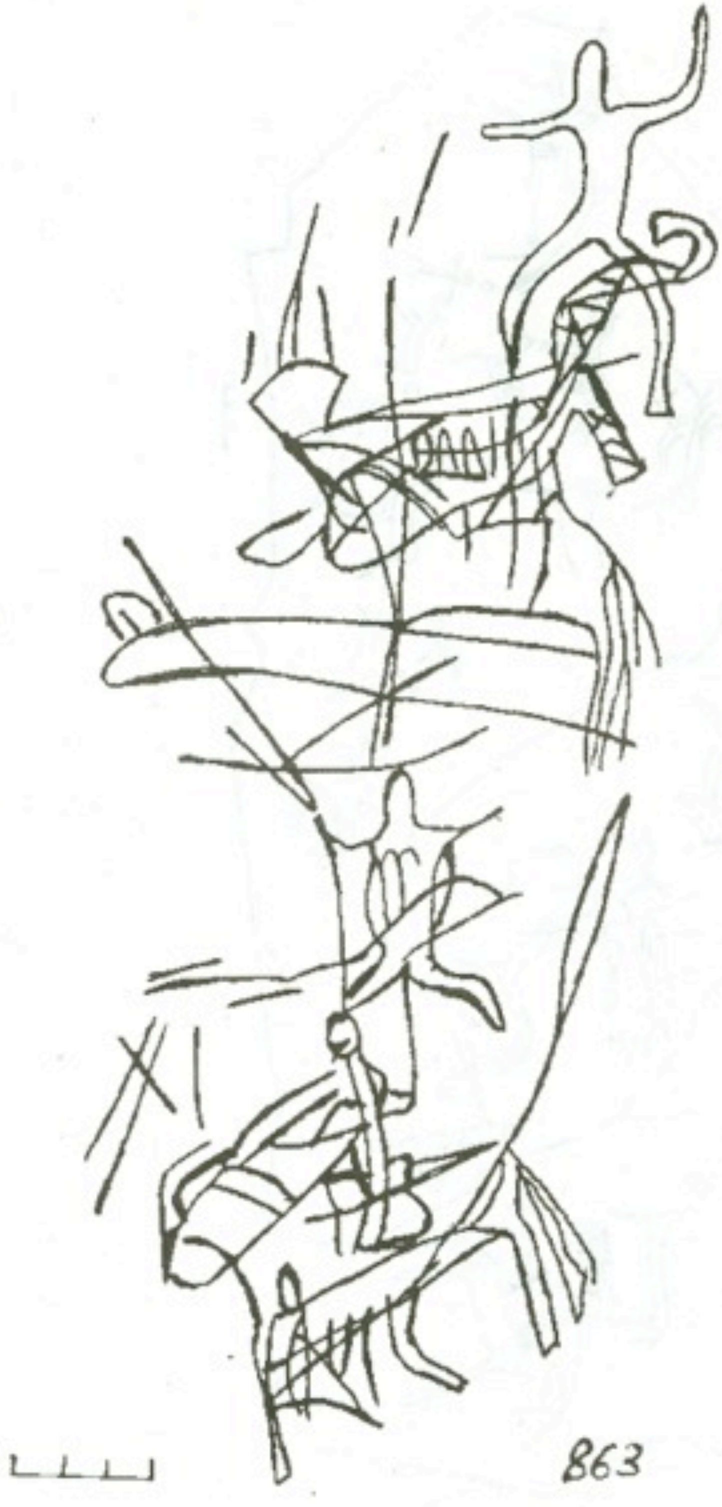
860

861

862

B63

864

RESİMLERİN AÇIKLAMASI

1. Resim

Resim oyma tekniği kullanılarak yapılmıştır. Beş hayvan figüründen dördü sağa, birisi sola dönük resmedilmiştir. Üst tarafta boynuzlu bir geyik uzatılmış bir figür olarak çizilmiş. Bütün gövdesi çapraz çizgilerle taranmış. Büyük bir ihtimalle öldürülmüş hayvanlar bu şekilde tasvir edilirdi. Sol aşağıda üç tane dikdörtgen şeklinde figür görülmektedir. Ağıl olabilir.

2. Resim

Türü belli olmayan bir hayvanın natamam tasviri oyma tekniği ile yapılmıştır.

3. Resim

Resim oyma tekniği ile yapılmıştır. Sağa doğru koşan üç hayvanın üst üste şematik tasviri görünüyor. Tam ortasında bir insan figürü var. Büyük baş, gözleri, burnu ve ağzı olan bir yüz. Tüm resim dikey çizgilerle taranmış. Bu çizgilerden biri ok şeklinde.

4. Resim

Farklı yönlere dönük iki hayvanın tasviri görünüyor. Sağa dönük hayvanın ayakları, çam ağacı şeklinde büyük boynuzları ve uzun kafası şematik olarak tasvir edilmiş. Sola dönük hayvanın iki kısa düz boyunuzu var. Onların altında iki hayvanın daha şematik resmi mevcut.

5. Resim

Av sahnesi oyma tekniği ile yapılmış. Sol tarafında iki avcı: okçu ve binici. Sağ tarafta kaçan beş tane hayvan. Okçunun elinde oku gövdesi yatay çizgilerle taranmış boynuzlu bir geyik ve peşinde bir köpek var. Önde ise bir başka hayvan görünüyor. Gövdesi simge olarak tasvir edilmiş. Tüm hayvanlar peşlerinde olan avcılardan kaçmakta.

6. Resim

Resim dövme tekniği kullanılarak yapılmış. Uzaktan iki hörgüçlü bir deveyi andırıyor.

7. Resim

Taşın yüzeyinde, hayvan resmini andıran çapraz çizgiler görülüyor.

8. Resim

Koşan çatallı boynuzlu büyük bir geyik. Resim oyma tekniği kullanılarak yapılmış.

9. Resim

Oyma tekniği ile bir insan figürü veya daha çok bir ağacı andıran bir figür resmedilmiş.

10. Resim

Sağa dönük iki hayvanın tasviri. Gövdeleri yatay çizgilerle taranmış. Çatallı uzun boynuzları görülüyor.

11. Resim

Çizgiler ağı arasında tef çalan bir şamanın resmi. Şamanın başı seviyesinde solunda uzun çatal boynuzlu bir hayvan resmi görülüyor. Şamanın sağ tarafında da gövdesi uzun bir hayvanın resmi var.

12.Resim

Taşın yüzeyinde çok sayıda çapraz çizgi mevcut.

13. Resim

Oyma tekniği ile kollarını iki tarafa açmış, kalın boyunlu, amorf başlı ve kısa ayaklı bir insan figürü. Adamın üzerinde bir hilat görünmekte.

14. Resim

Oyma tekniği ile yapılmış yayını germiş bir okçu tasviri. Okçunun yuvarlak başı, gözü ve burnu olan bir yüz, başında saçlar, ayaklarını açarak yaymış. Etrafında ise bir çizgiler ağı var.

15. Resim

Bir insan figürü. Adamın gövdesi dikdörtgen şeklinde, ayakları açılmış, kolları çizgi şeklinde taranmış. Alt sol tarafta çok sayıda çizgi görülüyor.

16. Resim

Oyma tekniği ile yapılmış bir süvari tasviri. Üzengi ve süvarinin figürü sembol olarak gösterilmiş. Atın uzun yelesi, kuyruğu, kısa iki ön ayağı ve çizgi halinde arka ayakları gösterilmiş.

17. Resim

Çok sayıda çizgi. Çizgilerin ortasında bir ok resmi görülüyor.

18. Resim

Oyma tekniği ile yapılmış resimde sağa doğru koşan bir geyik görülüyor. Geyiğin büyük çatallı boynuzları var. Ön ve arka ayakları çizgilerle taranmış.

19. Resim

Resim oyma tekniği ile yapılmış. Koşan hayvanlar ve bir okçu şematik olarak tasvir edilmiş. Tüm resmi çapraz şekilde geçen okları andıran çizgiler.

20. Resim

Sağa doğru koşan boynuzsuz bir geyik. Resim dövme tekniği ile yapılmış. Geyiğin gövdesi ve boynu uzun, başı küçük, ön ayakları belirgin.

21. Resim

Oyma tekniği ile yapılmış iki düz boynuzu olan bir keçi yavrusunun tasviri.

22. Resim

Oyma tekniği ile türü belli olmayan bir hayvanın şematik tasviri.

23. Resim

Oyma tekniği ile yapılmış karşı karşıya duran iki okçunun sembolik tasviri.

24. Resim

Büyük çatallı boynuzlu bir hayvan resmi. Hayvanın ayakları yok, gövdesi taranmış. Karşısında hayvanı andıran bir başka figür daha görülüyor.

25. Resim

Bir şamanın şematik resmi oyma tekniği ile yapılmış. Başı büyük, iki çizgi ile yüzü belirtilmiş. Şamanın gövdesi uzun, elinde davulu var. Resmin üst kısmında bir at tasviri görülüyor. Atın başı natamam, ayakları yok.

26. Resim

Türü belli olmayan iki hayvanın şematik resmi.

27. Resim

Çatal boynuzlu bir geyiğe ok atan bir adamın resmi genel hatlarla ile görülüyor.

28. Resim

Boynuzsuz bir hayvanın natamam bir resmi.

29. Resim

Bir insan ve bir geyiğin şematik resmi oyma tekniği ile yapılmış.

30. Resim

Eyerlenmiş bir at gövdesi ve ayakları genel hatlarla şematik olarak tasvir edilmiş.

31. Resim

Bir hayvan tasviri. Üç figür noktalı hatlar tekniği ile yapılmış.

32. Resim

Boynuzlu bir geyiğin şematik resmi. Resim hat çekme tekniği kullanılarak yapılmış. Bir hayvanın gövdesi yarım çember taraması şeklinde gösterilmiş. Dört ayağı çizgi şeklinde resmedilmiş. Orta boylu, başı büyük, boynuzları natamam. Bütün figür oldukça sembolik bir şekilde resmedilmiş.

33. Resim

Sağa dönük bir geyik tasviri oyma tekniği ile yapılmış. İkişer ayak, kısa kuyruk ve çıkıntılı iki boynuzu şematik olarak görülmekte

34. Resim

Türü belli olmayan bir hayvan tasviri şematik olarak tek çizgi halinde yapılmış.

35. Resim

Oyma tekniği ile yapılmış bir dağ keçisi tasviri. Dağ keçisinin iki kısa boynuzu, taranmış dar göğsü, çift ayak, küçük kuyruk, arka tarafı belirgin şekilde görülüyor. Büyük kıvrımlı boynuz hatları görülüyor.

36. Resim

Çizim tekniği ile yapılmış koşan bir keçi tasviri. Keçinin sol tarafında çizgiler yığılımı, büyük ihtimalle bir dağ tasviri.

37. Resim

Taş üzerinde soldan ve sağdan dikey çizgilerle çevrilmiş. yatay çizgiler görülüyor.

38. Resim

İnsan figürü ve hayvanlardan oluşan bir kompozisyon. Ortadaki insan figürü şematik olarak çizilmiş. Başı yuvarlak, gövde ve ayakları iki çizgiyle gösterilmiş. Kollar çizgi şeklinde hayvanların birisine doğru uzatılmış. Hayvanın gövdesi ve ayakları iki paralel çizgi ile işaretlenmiş. Sarkık bir karın. Sağda daha iki hayvanın sembolik figürleri görünmekte: büyük kulaklı ve uzun ayaklı bir geyik ve köpek.

39. Resim

Türü belli olmayan başı sağa dönük bir hayvanın ve ne olduğu belli olmayan bir nesnenin tasviri oyma tekniği kullanılarak yapılmış.

40. Resim

Oyma tekniği ile yapılmış iki hayvanın tasviri. Büyük ihtimalle bunlar dağ keçileri. Onlardan biri sola, diğeri sağa doğru koşuyor.

41. Resim

Sağa doğru koşan kısa kuyruklu, boynuzsuz bir hayvan.

42. Resim

İki süvari ve attan oluşan bir kompozisyon. Yukarıda yeleli ve uzun kuyruklu bir at. Kollarını iki tarafa açmış bir süvari şematik olarak tasvir edilmiş. Aşağıya doğru aynı resmin daha küçük boyutu. Aşağıdaki resmin arka kısmı ağı anımsatan çizgi yumağı şeklinde. Daha aşağısında başka bir atın çirkin bir figür var.

43. Resim

Oyma tekniği ile yapılmış bir kompozisyon. Bir av sahnesi tasviri. Ortada uzun elbiseli, geniş kenarlı bir şapkası olan bir okçunun figürü var. Okçunun karşısında çatal boynuzlu iki geyik.

Geyiklerden biri, İskit üslubuna has uzatılmış bir yüze ve uzun ayaklara sahip. Figür bir gerilim sahnesini yansıtıyor. Hayvan sanki aniden durmuş. Gövdesi taranmış diğer geyik ise sola dönük. Okçunun arka tarafında şematik bir şekilde çizilmiş daha bir geyik görünüyor.

44. Resim

Taş yüzeyinde üç süvari ve bir köpek şematik bir şekilde çizilmiş. Aşağıda beş süvari daha tasvir edilmiş. Çizgilerle büyük ihtimalle silahları gösterilmiş.

45. Resim

Oyma tekniği ile yapılmış bir av sahnesi üzerinde çok sayıda ince çizgiler resmedilmiştir. Sağa doğru koşan çatal boynuzlu üç geyik net olarak görülmekte. Geyiklerin gövdesi taranmış. Bu figürler üst üste seyirciden uzaklaşarak küçültülmüş olarak görünüyor. Ortadaki figürün bir erkek olduğu gösterilmiş. Bu üç figürün tamamı taranmış. Bilhassa aşağıdaki figürün taranması dikkat çekiyor: boyun uzunlamasına taranmış, sırtı dikey olarak sık taranmış, karın çemberi çizgilerle, ayağı ise yarım çember olarak yatay şeklinde taranmış. Önlerinde ise bir yayı ve oku olan bir insan figürü. Sol tarafta yayı ve oku ile başka bir insan figürü tasvir edilmiş. Bütün kompozisyon çizgilerle taranmış. Aralarında çok sayıda ok fark ediliyor.

46. Resim

Toplu sahne dövme yöntemi ile tasvir edilmiş. Ön planda büyük bir insan figürü: baş, gövde, kollarını iki tarafa açmış, gözleri yuvarlak, burun üçgen şeklinde, çenesi geniş, el ve ayaklarının parmakları belirgindir. Sol tarafında sembolik olarak ölü bir insanın tasviri var: büyük bir baş, uzun ayaklar ise iki çizgi ile gösterilmiş. Ana figürün sağ tarafında daha bir insanın başı gözükmekte, çok sayıda çizgiler ve ok. Üstte ise boynuzlu bir hayvanın figürü çizilmiş. Altta boynuzlu bir hayvanın figürü şematik olarak tasvir edilmiş. Gövdesi çapraz olarak taranmış ve okla kaplanmıştır.

47. Resim

Çok sayıda çizgiler görülüyor. Başları sağa dönük tırnaklı hayvanlar fark edilmektedir. Hayvanlardan biri taranmış. Yüzeyin sağ kısmında çatal boynuzlu dört ayaklı ve gövdesi taranmış, başı sağa dönük bir geyik görülüyor. Yüzeyin alt sol kısmı oyma yöntemi ile yapılmış koşan tırnaklı hayvanların natamam tasviri. Aşağıda türü belli olmayan hayvanlar daha var. Çizgiler arasında onlar fark edilmiyor.

48. Resim

Hayvan koşulmuş bir araba. Arabanın önünde hayvanın koşumlarını tutan bir sürücü görülüyor. Resim tarama yöntemi ile tasvir edilmiş. Atın sırt kısmına iki büyük boynuz ilave edilmiş.

49. Resim

Taş yüzeyinin sol kısmında oyma yöntemi ile yapılmış, iki orantısız uzun ve türü belli olmayan iki hayvanın tasviri. Yüzeyin sol kısmında, boynuzlu dağ keçilerinin tasviri var.

50. Resim

Taş yüzeyinde iki dikey çizgi çekilmiş.

51. Resim

Oyma tekniği ile yapılmış sağa dönük üç hayvan tasviri. Sadece bir figürün iki düz çizgiden oluşan boynuzu bulunuyor. Diğer iki resim natamam.

52. Resim

Taş yüzeyinin ortasında uzun kulaklı ve boynuzlu bir geyik resmedilmiş. Figürün başı sağa dönük. Hayvanın ayakları öne doğru çıkık. Onun üzerinde ise çizgilerden oluşan belirsiz bir figür görülüyor.

53. Resim

Ok ve sağ tarafa koşan boynuzlu bir geyiğin tasviri.

54. Resim

Av sahnesi. Yelesi dağınık iki at tasviri görülüyor. Sağ üst tarafta koşan çatal boynuzlu bir geyik, daha yukarıda çıkık düz boynuzlu bir geyik görülüyor.

55. Resim

Taş üzerine boynuzlu bir geyiğin ince ve uzun bir figürü resmedilmiş.

56. Resim

Taş yüzeyine iki hayvan şematik olarak resmedilmiş. Birisinin boynuzu görülüyor.

57. Resim

Sağa dönük bir hayvan tasviri oyma tekniği ile yapılmış. Her halde saldırıya hazır: kısa ön ayakları öne çıkık, uzun arka ayakları oldukça geriye doğru bükülmüş. Sırt kısmından Türk oklarının ucuna benzeyen bir işaret yer almakta.

58. Resim

S şeklinde çekilmiş kompozit bir yay ve uçan oklarla bir insan figürü tasviri. Bütün resim çizgilerle taranmış.

59. Resim

Taşın yüzeyinde yarım çember şeklinde yoğun bir ağ yumağı görülüyor. Sol alt tarafında bir ağaç şematik olarak resmedilmiş

60. Resim

Sağ tarafa dönük iri geyiklerin tasviri. Bir hayvanın resmi tamamlanmış: kendine has bir baş, düz boynuz, ön ve arka tırnaklı ayakları. Diğer figür ise natamam: gövdenin arka kısmı ve yüzü yok.

61. Resim

Taş üzerinde dağ veya konutlara benzeyen yapılar, konik figürler oyulmuştur.

62. Resim

Taş üzerinde oyma tekniği ile yapılmış çatal boynuzlu bir maral resmi. Maralın gövdesi şematik olarak çizilmiş. Onun altında bir tuzağı andıran çizgiler yumağı var. Sağda türü belli olmayan, farklı boyutta iki hayvan tasviri.

63. Resim

Oyma. Bir hayvanın çizgilerle taranmış natamam tasviri.

64. Resim

Hayvana benzeyen bir figür resmedilmiş.

65. Resim

Şematik olarak üç hayvanın figürü çizilmiş.

66. Resim

Hayvanlar şematik olarak resmedilmiş. Yüzeyin sol tarafında iki sırada üçer tane zikzak çizgiler görülüyor. Solda çizgiler sekizgen bir figür ile tamamlanmış. Daha sağa doğru iki at figürü konturlu olarak resmedilmiş.

67. Resim

Silahla atış yapan bir figür. S şeklinde eğilmiş ve silahla atış yapan bir insan figürü.

68. Resim

Taşın yüzeyinde çizgilerden oluşan üç ağ. Üst kısımda türü belli olmayan boynuzsuz bir hayvan tasviri. Hayvan hareketsiz duruyor. Alt kısımda ise tamamen çizgilerle taranmış bir alan. Onların arasında müphem hayvan figürleri fark edilmekte.

69. Resim

Arkaya paralel olarak atılmış boynuzlarla, sola doğru koşan iki keçi figürü çizilmiş.

70. Resim

Taş yüzeyinin üst tarafında bir çizgiler yumağı var. Aşağıda ise yoğun çizgiler ağını örten çok büyük boynuzlu bir keçi şematik olarak tasvir edilmiş.

71. Resim

Oyma tekniği ile yapılmış sola dönük bir hayvan tasviri: çift ayak, paralel olarak iki dikey çizgi gövdesinin ortasından geçiyor.

72. Resim

Taşın yüzeyinde çizgiler ve net olmayan halkalar tasviri.

73. Resim

Taşın yüzeyinde yarım daire şeklinde çizgilerden mürekkep yoğun bir ağ bulunuyor. Üstü çizilmiş hayvan figürleri ve şematik olarak bir insan tasviri fark ediliyor.

74. Resim

Resim oyma tekniği ile yapılmış. Farklı yönlere koşan tırnaklı hayvanların tasviri. Sağ tarafta ve ortada bir süvari tasviri görünmektedir. Üzerinde büyük boynuzlu geyik, altında ise boynuzsuz hayvanlar koşmakta.

75. Resim

Çizim tekniği ile yapılmış bir kompozisyon. Sol köşede av sahnesi: atış yapan bir okçu, birkaç şematik insan figürü ve üstü büyük okla çizilmiş ağaca benzeyen iri boynuzlu bir hayvan gövdesi. Sağa doğru bir kare içinde insan figürleri. Daha sola doğru bir okçu, ağaç ve karnının altında güneş işareti olan büyük bir geyik. Hayvanın karnı üzerindeki dörtgen içerisinde sıra halinde küçük insan figürleri resmedilmiştir.

76. Resim

Oyma tekniği ile yapılmış bir kompozisyon. Üst sağ köşede boynuzsuz, küçük kuyruklu bir hayvan tasviri. Hayvanın ayakları, başı ve kulakları net görünmekte. Karşısında natamam bir hayvanın aynısı ve geyik boynuzuna benzeyen bir figür var. Alta doğru şematik olarak başı kalkık ve hareketsiz bir şekilde durmuş bir büyük geyik. Hayvanın boynunda bir çizgi görülüyor. Bu çizgilerden çapraz olanlar aşağı sarkmış. Altında başka bir hayvan şematik olarak tasvir edilmiş. Tekerlekli bir araba resmi var. Araba ve hayvan çizgilerle bir birine bağlanmış. Aşağıda taranmış iri boynuzlu bir geyik. Yanında hayvana benzeyen birkaç siluet. Aynı yerde şematik ok taşıyan insan figürleri ve bir keçi bulunuyor.

77. Resim

Taşın üst kısmında simge olarak oyma tekniği ile bir okçu tasvir edilmiş; sol ve sağ tarafında belirsiz figürleri simgeleyen çizgiler çekilmiş. Yüzeyin alt kısmında girişi olan bir çadır ev var. Keçe çadırın yanında dört tane eğri çizgi ve karşı karşıya duran hayvan figürleri.

78. Resim

Konturlu olarak çizilmiş hamile bir dişi geyik tasviri. Karnında bir cenin görülüyor.

79. Resim

Oyma tekniği ile yapılmış yedi insan figürü resmi. Baş, gövde ve ayaklar belirgin. Sol tarafta koşan uzun gövdeli, küçük başlı, çift ayaklı ve orantısız çizgilerden oluşan çıkık boynuzu olan bir geyik tasviri.

80. Resim

Taşın yüzeyine çeşitli çapraz çizgiler çekilmiş. Sağ tarafta bir hayvan tasviri görülmektedir.

81. Resim

Taşın iki tarafında çatlaklıklar mevcut. Resimler dikey olarak yapılmış. Bu resimler taşın tüm yüzeyini kaplamış. Sol üst tarafta çizgileri silinmiş davullu iki şaman tasviri. Aşağıda bir başka şaman tasviri daha var. Onun altında iki hayvan, biraz daha altta kompozit yaydan okla atış yapan bir insanın tasviri. Sağ üst tarafta davulu ile bir şaman, aşağıda bir insan ve "çam" şeklinde çizgiler. Altında kompozit yay ve büyük bir Türk oku ve bir geyik. Taşın aşağı kısmında iki grup tasvir daha yer almaktadır. Davulu ile bir şaman figürü, iki tane hayvan ve atış yapan bir insan şematik olarak tasvir edilmiş. Taşın alt kısmında bir grup tasviri daha: boynuzlu bir geyik, üç tane koşan boynuzsuz geyik ve belirsiz çizgiler.

82. Resim

Oyma tekniği ile cinsiyeti belirgin elbiseli bir adam tasviri. Elbisenin kemeri ve yüksek yakası var. Başında işlenmiş yuvarlak bir şapka görülüyor.

83. Resim

Oyma tekniği ile yapılmış bir kompozisyon. Sağda bir süvarinin şematik tasviri mevcut. Atın gövdesi uzun, "süpürge" şeklinde bir kuyruk. Yüzü ve yelesi şematik olarak çizilmiş. Süvarinin önünde beş hayvandan oluşan bir grup tasviri: boynuzlu iki büyük güzel geyik, boynu tüylerle kaplı; çapraz şeritler ve ayaklarında tırnakları gözüküyor. Altında iki boynuzsuz geyik figürü ve belirgin olmayan bir figür daha var. Bu hayvan grubunun arasında onlara silahla ateş eden bir insan görülüyor. Altta şematik olarak çizilmiş hızla sağ taraf kaçan boynuzlu bir geyik görülüyor.

84. Resim

Taş yüzeyine uçları belirgin iki ok tasviri çekilmiş.

85. Resim

Sağ tarafa koşan iki boynuzsuz hayvan tasviri.

86. Resim

Üst üste gelmiş iki hayvanın natamam figürü görülüyor.

87. Resim

Tahminen geyiğe benzeyen gayri doğal uzunlukla belirgin kısa ayakları ve kulaklarıyla bir hayvan figürü. Gövdesi çapraz çizgilerle taranmış.

88. Resim

Taş yüzeyine iki hayvan figürü çizilmiş. Üst resim natamam, alt resim ise durmuş vaziyette boynuzlu bir geyik tasviri.

89. Resim

Çizgiler yığılımı. Onların arasında bir iri geyiğin şematik tasviri fark ediliyor.

90. Resim

Taşın yüzeyine birkaç tasvir oyulmuş. Sağ tarafta çok büyük olmayan hareketsiz ve boynuzsuz hayvan figürleri. Sol tarafta ise üst üste gelmiş hayvan figürleri; dördü küçük birisi büyük beş insan figüründen oluşan bir tasvir.

91. Resim

Taşın yüzeyinde bir hayvanın natamam resmi görülüyor.

92. Resim

Sağ tarafa yönelmiş iki hayvan tasviri. Sağ taraftaki hayvanın dişi olduğu tahmin edilebilir. Erkeğin ön ayakları dişinin üzerinde. Büyük ihtimalle bu bir çiftleşme sahnesi.

93. Resim

Taş yüzeyinde bir hayvanın natamam tasviri. Biraz aşağıda türü belli olmayan bir hayvanın konturlu olarak çizilmiş resmi.

94. Resim

Başı sağa dönük türü belli olmayan bir hayvanın tasviri. Resim oyma tekniği ile yapılmıştır.

95. Resim

Başı ve arka ayakları natamam, ön ayakları olan bir hayvanın şematik tasviri.

96. Resim

Bir hayvanın natamam tasviri.

97. Resim

Taş yüzeyine bazı çizgiler çekilmiş.

98. Resim

Bir av sahnesi tasvir edilmiş. Üst sağ köşede kaçan üç hayvana atış yapan bir okçu. Okların uçuşunu simgeleyen çizgiler çekilmiş. Aşağı sağ taraftaki insan figürleri de hayvanlara ok atıyorlar. Bağlı bir at ayrı olarak tasvir edilmiş. Kompozisyonun ortasında bir insan figürü.

99. Resim

Solda kompozit bir ok. Biraz sağa doğru hayvan sırtını anımsatan çizgiler.

100. Resim

Dövme tarzında çizgiler yapılmış. İkisi uzun yatay ve iki kat daha kısa olan dikey çizgiler.

101. Resim

Resmin ortasında boynuzlu genç bir geyik veya karacadan oluşan bir kompozisyon. Figürün çevresinde çizgiler ve taranmış dikdörtgenler görülüyor.

102. Resim

Başını dik tutarak koşan bir hayvan figürü tasvir edilmiştir.

103. Resim

Taş üzerine hayvanlar şematik olarak tasvir edilmiş. Sağ tarafta ok saplanmış bir geyik. Geyiğin boynuzları büyük. Resmin alt tarafında bir okçu. Geyiğin ve okçunun ortasında çeşitli çizgiler var. Aşağıda koşan boynuzsuz üç hayvan tasviri görülüyor.

104. Resim

Resim dövme tekniği ile yapılmış. Boynuzsuz tırnaklı bir hayvan tasviri görülüyor.

105. Resim

Taşın yüzeyinde dövme tekniği ile yapılmış bir hayvanın şematik tasviri. Taşın üst kısmında başı sola dönük bir figür. Daha aşağıda ve sola doğru büyük ihtimalle keçi olan bir diğer hayvan figürü. Hayvanın başında iki kalkan kulak, gövdesi çizgiler şeklinde. Bu bir erkek keçi. Daha aşağıda ve sola doğru başı sola dönük bir devenin tasviri çizilmiş. Devenin boynu uzun, başı küçük. İki hörgüçlü gövdesi, arka tarafında küçük bir kuyruk, dizleri biraz bükülmüş. Devenin arkasında türü belli olmayan bir hayvan figürü. Deve figürünün altında bir süvari tasviri. Bu figürün sağ tarafında birkaç tam ayırt edilemeyen figür mevcut.

106. Resim

Taşın yüzeyinde çok sayıda çatlaklar görülüyor. Bunun neticesinde tasvirlerin bir kısmı ayrılmış ve tahribata uğramış. Üst kısımda iki insan figürünün izleri var. Bu figürlerin başı tahribat sonucunda yok olmuş. Daha aşağıda belli olmayan izler ve cepheden bir insan figürü muhafaza edilmiştir.

107. Resim

Oyma tekniği ile yapılmış resim. Solda çizgiler yumağı. Sağ kısımda birkaç natamam tasvir; kırık çizgiler ve natamam ok uçları resimleri.

108. Resim

Sağa dönük bir hayvanın tasviri şematik olarak çizilmiş. Kısa ön ve arka ayakları üçgen şeklinde; başında iki kısa çizgi: büyük ihtimalle kulakları veya uzun güçlü boynuzları.

109. Resim

Resim dövme tekniği ile şematik olarak yapılmış. Hayvan anımsatan figürler ve bir insan figürü. Yukarıda bir okçunun natamam tasviri.

110. Resim

Taşın yüzeyinde farklı yerlerde çizgiler var. Resmin genel anlamı belirsizdir.

111. Resim

Taşın sol üst köşesinde dağları andıran çizgiler. Ortasında yatay olarak yuvarlak başlı bir insan figürü. Aşağıda solda ve sağda da çok sayıda çizgiler mevcut.

112. Resim

Resim tek çizgi ile yapılmış. Sol tarafta yuvarlak başlı, kollarını iki tarafa yaymış ve kemerinde okları olan bir insan figürü. Sağ tarafta çizgilerle yapılmış bir başka tasvir. Daha sağda yuvarlak başlı, taranmış gövdesi çizgi şeklinde, bir eli kemerinde, diğer elini yukarıya kaldırmış bir insan figürü. Sol tarafta bir süvari tasviri var. Süvari figürü şematik olarak yapılmış. Dizginler süvarinin elinde.

113. Resim

Resim, tüm taş alanının tamamını kaplıyor. Oyma tekniği ile yapılmış. Taş yüzeyinin üst sol kısmında köpeklerle bir geyik avı tasvir edilmiş. Sol alta atışa hazır yaylarını germiş üç okçunun

tasviri. El ve ayaklar çizgilerle gösterilmiş. Okçular kaçan üç geyiğe ok atıyorlar. Sağında başka bir insan figürü var. Taş yüzeyinin alt tarafında yeleli ve tüylü kuyruklu iki atın tasviri. Resimler şematik çizgilerle yapılmıştır.

114. Resim

Taşın yüzeyinde oyma tekniği ile bir av sahnesi tasvir edilmiş. Ortada hayvana ok atan bir süvari figürü var. Solda hayvana ok atan bir diğer figür. Sağda erkeklik organı belirgin iki figür cepheden görülüyor. Alt tarafında çatal boynuzlu bir geyik. İnsan ve geyik tasviri çizgilerle taranmış.

115. Resim

Taşın yüzeyinde bir resim oluşturmayan çizgiler var.

116. Resim

Başı sağa dönük bir atın şematik tasviri.

117. Resim

Taştaki iki çatlak arasında başı sağa dönük bir at tasviri çizilmiş.

118. Resim

Oyma tekniği ile yapılmış bir tasvir. Sağ kenarında ata benzeyen bir hayvanın tasviri görülüyor. Bu tasvir çapraz çizgilerle taranmış. Solunda ise sayısız çizgilerden oluşan bir yumak var. Daha solda aşağıda başları sağa dönük üst üste iki hayvan tasviri.

119. Resim

Taş üzerinde şematik olarak yapılmış başı sola dönük belirsiz bir hayvanın tasviri. Bu hayvanın uzun ince gövdesi, küçük bir kuyruk, çift ayağı var. Başı çizgiyle şematik olarak gösterilmiş.

120. Resim

Başı sola dönük bir atın şematik tasviri. Yüzü küçük, yelesi çizgilerle gösterilmiş. İki paralel çizgi ile uzun ince gövdesi, tek çizgi ile uzun kuyruğu ve iki çift ayağı görülüyor.

121. Resim

Büyük olmayan bir taşın ortasında, sağ tarafa koşan bir geyik tasviri. Boynuzlar çizgiler şeklinde. Hayvanın etrafına çizgiler çekilmiş. Resmin kenarı mütemadi çizgilerle taranmış.

122. Resim

Üst sağ köşede çizgiler arasında sağ tarafa doğru yönelmiş bir süvari tasvir edilmiş. At çok sakin bir şekilde yürümektedir. Atın sol tarafında sola dönük bir hayvanın büyük olmayan bir silueti çizilmiştir.

123. Resim.

Orta büyüklükte bir taşın üzerinde çizgiler çekilmiş. Onların arasında üstte bir insan figürü görülüyor. Daha aşağıda ise biri boynuzlu üç küçük hayvan figürü ve çember.

124. Resim.

Taşın yüzeyinde sağa doğru koşan bir boynuzsuz hayvanlar sürüsü var. Resmin üzerinden kırık çizgiler, çember ve işaretler geçiyor. Sol tarafta bir insan figürü.

125. Resim.

Oyma tekniği ile yapılmış resim. Başları sağa dönük türü belli olmayan üç hayvan şematik olarak tasvir edilmiş. Birinin gözleri ve boyunuzu görülüyor. Hayvanların üstünde belki de okun uçuşunu tasvir eden bir çizgi.

126. Resim

Atlı okçuların geyik avlama sahnesi oyma tekniği ile tasvir edilmiş. Sağdan üç süvari, soldan ve üstten yayla üç geyiğe atış yapıyorlar. Figürler düz ve dalgalı çizgilerle taranmış. Hayvanların birisinde boynuz var. Peşinden iki dişi koşuyor. Atların da koşmakta olduğu görünüyor.

127. Resim

Orta boydaki taş üzerine sağ tarafa koşan yeleli, uzun kuyruklu bir at tasvir edilmiş.

128. Resim

Taş üzerinde oyma tekniği ile yapılmış bir av sahnesi. Sol tarafta hayvana atış yapan bir okçu. Yanında başka bir hayvanın natamam tasviri. Bu tasvirlerin ortasında düzensiz olarak çizilmiş gerilmiş yay ve uçan oklar.

129. Resim

Başı sağa dönük, türü belli olmayan bir hayvanın figürü.

130. Resim

Taş üzerinde tamamen dövme tekniği ile yapılmış insan figürü: gövdesi düz çizgi şeklinde, ayakları kalın, başı küçük ve kolları yukarıda.

131. Resim

Düzenli bir insan grubunu tasvir eden bir resim. Yukarıdan aşağıya doğru iki atlı ve iki yaya tasvir edilmiş. İki yaya ayaklarını yaymış ve kolları yukarıya kalkık olarak tasvir edilmiş. İnsan resmi konturlu yapılmış. Yayaların birinde cinsiyet işareti gösterilmiş. Atlılar sola doğru yönelmiş. İki at şematik olarak resmedilmiş. Ön ve arka ayakları, yüz, yelesi ve at üzerindeki insanlar simge olarak belirtilmiş. Alttaki atın eyeri görünüyor.

132. Resim

Bir av sahnesi tasvir edilmiş. Sağ tarafta at ve iki insan figürü. Altta yayla atış yapan bir insan. Resmin ortasında üç boynuzsuz geyik. Figürler çapraz çizgilerle taranmış. Onları büyük bir ihtimalle uçan okları gösteren çizgiler kapatmaktadır.

133. Resim

Taşın yüzeyinde üç gruptan oluş çizgiler mevcut. Orta kısım da yatay olarak oval başlı bir insan tasvir edilmiş.

134. Resim

Taş yüzeyine net olmayan çizgilerle 5-6 hayvan tasvir edilmiş. Üstte başsız bir hayvanın gövdesi resmedilmiş. Üst tarafta çizgilerle tasvir edilmiş büyük boynuz. Altta belirgin olmayan sağa doğru koşan dört hayvanın figürü görülüyor. Altta boynuzlu bir geyik görülüyor.

135. Resim

Taşın sağ üst kısmında uzun yeleli bir at tasvir edilmiş. Atın sırtı ince çizgi şeklinde, arka ayakları hafifçe bükülmüş.

136. Resim

Hörgüçsüz bir deveyi anımsatan bir hayvan oyma tekniği ile tasvir edilmiş. Sırtı kavis şeklinde, başı oval, boynu uzun, kalın ve kıvrımlı. Hayvanın ön ve arka ayakları simge olarak gösterilmiş. Bütün resim çizgilerle taranmış.

137. Resim

Taş yüzeyinin sol kısmında oyma tekniği ile yapılmış sağa doğru koşan tırnaklı bir hayvan resmi. Altta bir başka hayvanın natamam resmi. Figür iri çizgilerle taranmış. Hayvanın başı yok.

138. Resim

Taşın tüm yüzeyi çeşitli çizgilerle taranmış. Bunların arasında net olarak bir tasvir fark edilmiyor.

139. Resim

Solda boynuzsuz bir hayvan tasviri ve sağ tarafta bir çizgiler yumağı çizilmiştir.

140. Resim

Dörtgen bir ağın dışında herhangi bir tasvir oluşturmayan yüzeyin sol tarafında çeşitli çizgiler var. Yüzeyin sağ kısmındaki çizgiler arasında boynuzsuz, iri boyunlu ve göğüslü, dar gövdeli bir geyiğin tasviri ön plana çıkmaktadır. Hayvan koşmaktadır.

141. Resim

Oluşturulmuş çizgiler ve natamam bir tasvir. Resmin ortasında bir ay ve bir insanın şematik figürü. Adamın gövdesi ve kolları haç şeklinde açılmış, başı yuvarlak. Sağ tarafta bir hayvanın natamam figürü ve çizgiler görülüyor.

142. Resim

Statik ve şematik tasvirler, işaretler ve çizgiler. Altta beş hayvanın figürü görülüyor. Üçü düz boynuzlu, birisi çatallı boynuzlu ve aynı şekilde şematik olarak tasvir edilmiş kuyruklu bir at ve bir insan figürü. Solda boynuzlu bir hayvan, davulu olan bir insan figürü ve çizgiler var. Ortada daha başka iki insan figürü görülüyor. Birisinin başı altta, haç şeklinde olan ikinci figürün başı yuvarlak.

143. Resim

Taş üzerinde çeşitli çizgiler. Onların arasında üç çift paralel yatay çizgi. Bu çizgilerin arasında bazı rötuşlar yapılmış.

144. Resim

Taşın yüzeyine yukarıdan aşağıya doğru yedi tane hayvan tasviri çizilmiş. Hayvan yüzlerinin hepsi sağa dönük. Yukarıda boynuzlu bir karaca. Hayvan başını yukarıya kaldırmış vaziyette duruyor. Gövdesi uzunlamasına tarama çizgileri ile yapılmış. Altında oyma tekniği ile dört ayağıyla, büyük uzun kuyruklu, sarkık yüzü ve kulaklarıyla, büyük bir ihtimalle bir at tasvir edilmiş. Bütün vücudu yatay tarama çizgileriyle kaplıdır. Daha aşağıda çok küçük bir hayvanın figürü çizilmiş: üçayağı, iki boynuzlu küçük yüzü olan bu hayvanın vücudu taranmış. Yanında aynı şekilde taranmış bir başka küçük figür de mevcut. Daha aşağıda uzun kuyruklu bir hayvan tasviri resmedilmiş. Hayvanın iki kulağı var. Boynuzları yok. Alt kısımda yürüyen boynuzlu bir hayvan tasvir edilmiş.

145. Resim

Taşın ortasında büyük boynuzları olan büyük bir geyiğin tasviri çizilmiş. Boynuzların çıkıntıları çam ağacı şeklinde yayılmış. Altında şematik olarak resmedilmiş kıvrık boynuzlu bir koç. Daha aşağıda boynuzlu bir geyik figürü ile çizgiler görünmekte.

146. Resim

Bir av sahnesi resmedilmiş. Sağ tarafta tırtıl şeklinde yere çakılan kazıklarla yapılmış bir çit gösterilmiş. Önünde mızraklı bir adam, koşan hayvanlar ve başı aşağıda olan bir insan figürü. Sol tarafta hayvanlara atış yapan insanların şematik figürleri. İnsanların elinde taş atan sapana benzeyen bir alet var. Yenilgiyi simgeleyen çizgiler görünüyor. Bütün kompozisyonun üstünde sadece arka ayakları ve çıkık büyük boynuzu olan iri bir hayvanın vücudu yer alıyor. Daha da yukarıda şematik olarak tasvir edilmiş iki insan figürü ve aynı şekilde tasvir edilmiş bir hayvan görülmektedir.

147. Resim

Sağa dönük yedi hayvan resimlenmiş. Beş hayvanın boynuzları büyük ve çatallı. Vücutları, ön ve arka ayakları paralel çizgilerle gösterilmiş. Hayvanlar dörtnalla koşmakta. Dört boynuzsuz hayvan ise hareketsiz bir şekilde duruyor.

148. Resim

Resim oyma tekniği ile yapılmış. Üst kısımda yuvarlak başlı ve iki yöne kollarını açmış bir insan figürü. Ayaklarından çizgiler geçmekte. Taşın alt kısmında bir birine atış yapan dört insan tasviri. Sağ tarafta okçular. Onlar kompozit yaylarla atış yapıyorlar. Okları oklar örtüyor. Soldaki iki insan figürünün ellerinde yay yok. Onlar başka bir silahtan büyük ihtimalle tüfekle ateş ediyorlar. Ama kemerlerinde yayları var.

149. Resim

Taş yüzeyinde bir av sahnesi resmedilmiş. Kaçan hayvanları kovalayan ellerinde yayları ile süvariler tasvir edilmiş. Sağ tarafta ok saplanmış bir dağ keçisi ve türü belli olmayan bir başka hayvan. Onlara kompozit bir yayla ok atan bir atlı resmi. Ortada bir geyik tasviri. Geyiğin büyük boynuzları var. Kulakları ve gözleri net olarak gösterilmiş. Solda yaya bir okçu hayvana atış yapıyor. Alt kısımda iki at resmi. Biri ağaca bağlı. at üzerindeki süvari sağ tarafa doğru kaçan hayvanlara yayla atış yapıyor.

150. Resim

Taşın yüzeyinde çizgiler vasıtasıyla farklı yöne "uçan" oklar resmedilmiş.

151. Resim

Taşın üzerine koşan boynuzsuz karacanın figürü çizilmiş. Tasvir çizgilerle taranmış. Aşağıda dal ve ağaç işareti bulunmakta.

152. Resim

Orta boylu taşın üzerinde çatlakların arasında şematik olarak çizilmiş hayvan resimleri görülüyor.

153. Resim

Orta boyda çatlak bir taşın üzerinde çizgiler demedi arasında hayvanların natamam tasvirleri yer alıyor. Ortada büyük boynuzlu bir hayvan resmi yapılmış. Üç çatlağa ayrılan taşın üzerinde çizgiler mevcut.

154. Resim

Resim oyma tekniği ile yapılmış. Taşın üst kısmında şematik olarak uzun gövdeli, başları sağa dönük hayvanlar tasvir edilmiş. Yüzeyin alt kısmında resim oluşturmayan çeşitli çizgiler yumağı görülüyor.

155. Resim

Resim oyma tekniği ile yapılmış. Taşın üst kısmında çizgiler ağı arasında sivri yüzlü iki hayvan tasvir edilmiş. Taşın alt kısmındaki çizgiler ağı arasında hayvanların aynı tasviri görülüyor. Sol tarafta dikey çizgilerle belirtilmiş elbiseli, yuvarlak başlı bir insan figürü mevcut. Büyük ihtimalle bu bir şaman. Yanındaki davul, büyük bir çember şeklinde resmedilmiş. Bu çemberin içerisinde üzerinde P işareti olan küçük bir çember daha görülüyor. Daha sola doğru oval yüzlü, kollarını açmış bir insan figürü var. Bu figürün kollarından davulun ortasına kadar uzanan yatay çizgiler görülüyor.

156. Resim

Taş yüzeyine oyma tekniği ile başları sola dönük tırnaklı yedi hayvanın resmi yapılmış. Sadece birisi, sağ tarafta sonda olan hayvanın başı sağa dönük. Onların altında türü belli olmayan; gövdesi taranmış büyük bir hayvan tasviri bulunuyor. Yanında bir insan figürü var. Karşısında ise yedi tane aynı şematik figür mevcut. Büyük insan figürü onlara doğru atış yapıyor.

157. Resim

Resim oyma tekniği ile yapılmış. Bir av sahnesi tasvir edilmiş. Üst sol tarafta üç iri insan figürü; onların arasında davullu ve yayı olan bir şaman var. Atılan oklar kaçan boynuzsuz hayvanlara isabet ediyor. Şamanın ayakları altında sol tarafta yuvarlık başlı bir okçu resmi var. Bu okçu kaçan hayvanlara atış yapıyor. Sağ tarafında dört kişi de hareketsiz duran iki hayvana atış

yapıyor. Onlardan ikisi silahla atış yapıyor. Sağ alt tarafta bir boynuzsuz hayvan ile iki kişinin resmi var.

158. Resim

Taş üzerine hayvanlar, çizgiler ve işaretler şematik olarak tasvir edilmiş. Sağ alt tarafta çizgilerin arasında birkaç hayvan figürü görülüyor. Onların arasında çatallı boynuzları olan iri bir geyik resmi var. Alttaki hayvanların figürleri oldukça ilkel. Tasvirler üst üste yapılmış. Sağ taraftaki hayvan figürleri dikey ve yatay çizgilerle taranmış.

159. Resim

Taş üzerine büyük ihtimalle boynuzlara işaret eden birkaç dikey ve bir yatay çizgi çekilmiş. Yatay çizgi ile ve ondan çıkan birkaç dikey çizgi, uzaktan bir hayvan figürünü andırıyor.

160. Resim

Taş yüzeyinde belirsiz çizgiler yumağı arasında natamam hayvan tasvirleri...

161. Resim

Taşın yüzeyinde çizgiler yumağı görülüyor. Tüm taş yüzeyini kaplayan üç yumak mevcut. Üst kısımda geniş ok tasvirleri görülüyor. Orta kısımda ise iki kişinin ve davullu bir şamanın figürü var. Şamanın kostümü tarama şeklinde gösterilmiş. Aşağıda bir başka insan figürü yer alıyor. Çizgilerin net olmayışı resmin tam olarak anlaşılmasını güçleştiriyor.

162. Resim

Sürek avı. Sağa doğru hızla koşan bir hayvan grubu tasvir edilmiş. Toplam 25 hayvan... Genel olarak boynuzu olmayan dişiler ve yavruları. Üç hayvanın boynuzu gösterilmiş. İki hayvanın gövdesi ve boynu çizgilerle taranmış. Koşan hayvanların üzerinden dikey bir çizgi geçiyor. Bu çizginin üstünden çok sayıda yatay çizgiler geçmekte. Büyük bir ihtimalle bu çizgiler sürek avı için kullanılan parmaklıklar... Hayvanların bir kısmı bu parmaklıkların sağ tarafında bulunuyor.

Sol taraftaki hayvanlar ise parmaklıklara doğru koşmakta. Bu hayvan grubunun ortasında gövdesi taranmış büyük boynuzlu iri bir hayvan var.

163. Resim

Resimde bir av sahnesi gösterilmiş. Kaçan hayvanlar tasvir edilmiş. Ok saplanmış bir iri geyik net olarak tasvir edilmiş. Geyiğin çok büyü ve güçlü boynuzları var. Gövdesi taranmış. Ön planda türü belirli olmayan bir hayvan tasvir edilmiş. Bu hayvanın boynu uzun, gövdesi, ön ve arka ayakları çizgilerle belirtilmiş. Resmin ortasında bir atlı ve birkaç ok görülüyor. Kompozisyonun sağ kısmında yuvarlak davullarıyla insan figürleri yer alıyor. Resmin tamamını üzerinden çapraz çizgiler geçiyor.

164. Resim

Taşın yüzeyine birkaç figür ve çizgi çekilmiş. Sol kısmın ön planında bir şaman davulu tasviri var. Aşağıda natamam, hayvan gövdesine benzeyen iki yatay çizgi çekilmiş. Daha aşağıda birkaç çizgi görülüyor. Yüzeyin ortasında üçgen şeklinde, ortasında yıldız işareti olan bir figür var. Sağa doğru tasvir oluşturmayan çizgiler çekilmiş. Daha sağda yaprak şeklinde ucu olan bir ok resmedilmiş.

165. Resim

Taşın yüzeyine bir süvari resmedilmiş. Adamın elinde bir kuş var. Aşağıda çizgi ağıyla kaplı bir insan grubu ve bir atlı görülüyor. Resim şematik olarak yapılmış. Daha aşağıda bayram elbisesi giymiş bir adam ve yanında eyerli bir at var. Adamın başının üstünde başını sola doğru çevirmiş boynuzlu bir geyik resmi var.

166. Resim

Basit, boynuzlu bir hayvanın tasviri. Bu bir geyik olabilir. Onun arkasında daha küçük boyutta düz boynuzlu bir koyun veya keçi görülüyor.

167. Resim

Sağa dönük dört hayvandan oluşan bir kompozisyon. Hayvanların gövdeleri çok uzun. Tüm tasvirler şematik olarak yapılmış. İki hayvan koşarken tasvir edilmiş.

168. Resim

Taş yüzeyine başı sola dönük bir at figürü çizilmiş. Atın yelesi ve süpürge şeklindeki kuyruğu görülüyor. Atın gövdesi zikzaklarla taranmış. Üst sağ köşede belli bir resim oluşturmayan dalgalı çizgiler görülüyor.

169. Resim

Taşın yüzeyinde üs üste duran iki hayvan resmedilmiş. Üstte olan hayvanın gövdesi üzerinden uzunlamasına çizgiler geçmekte. Burada hayvan resimlerinin üst üste yapılmış olduğu fark edilmekte. Hayvanlar sağa dönük.

170. Resim

Taşın yüzeyine bir çember oluşturan çizgiler çizilmiş. Çemberin içinde birkaç çizgi görülüyor.

171. Resim

Taş üzerine net bir resim oluşturmayan ince kırık çizgiler çekilmiş. Alt sol kısımda başı sağa dönük bir hayvan tasvir edilmiş. Gövdesi zayıf, ayakları kavisli. Sağ tarafta kaykılmış iki insan figürü görülüyor.

172. Resim

Taşın yüzeyine türü belli olmayan, başı sola dönük bir hayvan figürü ve içi taranmış iki elips çizilmiş. Bu iki elips figüründen birisi hayvana bir çizgi ile bağlanmış.

173. Resim

Birkaç figür çizilmiş. Üst sol tarafta bir şaman davulu var. Davulun iç kısmı gösterilmiş. Aşağıda koşan boynuzsuz bir hayvan ve altında ise bir insanın şematik tasviri bulunuyor. Sağ

tarafta spiral şeklinde yuvarlak bir figür var. Büyük ihtimalle bu bir dağ tasviri. Altında ise iki hayvan figürü görülüyor.

174. Resim

Taşın yüzeyine tahminen boynuzsuz bir geyik çizilmiş. Hayvanın gövdesi çizgilerle taranmış. Altında üçgen şeklinde bir çizgi geçekte. Hayvanın yüzünün önüne birkaç çizgi daha çekilmiş. Sağ tarafta koşan beş boynuzsuz hayvan ve çizgiler görülüyor.

175. Resim

Taş yüzeyine oyma tekniği kullanılarak sekiz hayvan ve eyerin üzerinde bir atlı tasvir edilmiş. Hayvanların hepsi, boynuzlu dört geyik ile bir keçi sağa dönük. Hayvanlar aynı şekilde tasvir edilmiş: iki ayak, yüz, büyük çatallı boynuzlar. Resmin sağ tarafında ağaçlara bağlı üç at. Tasvirin üzerinden çapraz olarak eğik bir çizgi geçiyor. Kompozisyonun aşağısındaki boynuzlu geyik üzerinden iki çizgi geçiyor.

176. Resim

Taşın yüzeyinde çizgiler arasında tasvirler görülüyor. Üstte bir ağaç, biraz daha aşağıda sağa doğru seğirten ve koşan çeşitli hayvanlar tasvir edilmiş. Gövdeleri uzun. Hayvanlar koşuyor. Ortadaki ve alttaki figür taranmış. Sol tarafta bir insan figürü erkeklik organı şematik olarak resmedilmiş. Koşan hayvanların ön tarafında bir ağaç resmedilmiş. Bütün yüzey büyük ihtimalle sonradan çizgilerle tamamen taranmış.

177. Resim

Taşın yüzeyinde çizgiler yumağı Alt kısımda tamamlanmış sivri yüzlü, kulaklı bir hayvan resmedilmiş.

178. Resim

Taşın yüzeyinde anlamsız çizgiler. Ortasında türü belli olmayan başı sağa dönük bir hayvan yüzü görülüyor.

179. Resim

Taşın yüzeyinde gruplar halinde birkaç kısa çizgi var. Resmin sağ tarafında muğlak hayvan resimleri görülüyor.

180. Resim

Taşın yüzeyine büyük çatallı boynuzlarıyla iki geyik çizilmiş. Geyiklerin gövdeleri yatay çizgilerle taranmış. Üstte çizgiler yumağı, sağda ise küre şeklinde bir figür ve dikey çizgilerden oluşan bir sütün.

181. Resim

Taşın yüzeyinde sekiz hayvan resmedilmiş. Onların arasında dört at var. Atların üçünde yeleler ve taranmış gövdeleri gösterilmiş. Diğer hayvanların türü belli olmuyor. Sağ tarafta büyük yuvarlak başlı bir adamın şematik tasviri var. Sağ üst tarafta çizgiler yumağı.

182. Resim

Taşın yüzeyine iki ağaç çizilmiş. Aralarında ağılın çitlerini gösteren çizgiler. Aşağıda taranmış bir kare resmedilmiş. Büyük bir ihtimalle bu bir ağıl. Yukarıda, sağda bir işaret daha var: dörtgenin üç tarafı çevrelenmiş. İçerisinde ise şematik olarak bir insanın tasviri bulunuyor.

183. Resim

Taşın tüm yüzeyine muğlak çizgiler çekilmiş. Sağ kısımda "K" harfini andıran bir figür var.

184. Resim

Resim oyma tekniği ile yapılmış. Taşın üzerine iki geyik resmedilmiş. Geyiklerin uzun gövdeleri çapraz eğri çizgilerle taranmış. Geyiklerden birinin büyük çatallı boynuzları var. Diğerinde ise boynuz yok. Aşağıda daha şematik olarak resmedilmiş beş hayvan tasviri var.

185. Resim

Çatallı boynuzları ve dar uzun gövdesi olan bir geyiğin şematik tasviri.

186. Resim

Taşın yüzeyine insan ve hayvan figürleri simge şeklinde oyulmuş. Bazı resimler natamam.

187. Resim

Çizgilerle üç figür tasvir edilmiş. İki hayvan ve daha çok insan tasvirine benzeyen bir hayvan resmedilmiş.

188. Resim

Taşın üzerinde birkaç çizgilerden oluşan birkaç natamam tasvir yer alıyor. Üstte geyiği andıran bir figür. Çatallı boyunuzlar hayvanın gövdesi büyüklüğünde resmedilmiş. Aşağıda çeşitli işaretler var. Bu işaretlerden biri ucu olan bir ok. Sol tarafta hayvanı andıran natamam bir figür, sağda ise belirsiz bir nesneyi oluşturan çizgiler geçiyor. Ortada bir erkeklik organı tasviri görülüyor.

189. Resim

Geyikler ve koçlar. Yüzeyin üst kısmında sağa doğru seğirten geyiklerin figürleri oyma tekniği ile yapılmış. Bu tasvirler İskit-Sibirya hayvan resimleri üslubuyla yapılmış: Çatallı boynuzlu başlar arkaya doğru atılmış, düzayaklar yukarıya doğru kalkmış arka taraf iri çizgilerle taranmış. Sağdaki figürün budunda spiral şeklinde güneş işareti var. Ön ayakları yok. Daha aşağıda geyiklerin altında karakteristik boynuzlarıyla üç koçun resmi var. Koçların gövdeleri taranmış. Bu resimler de aynı İskit Sibirya hayvan resimleri üslubuyla yapılmış. Kenardaki iki figürün butlarında güneş işaretleri gösterilmiş. Üstte ve altta daha sonra ilave edilmiş ve çizgili natamam tasvirler var.

190. Resim

Büyük ihtimalle ceylan olduğu düşünülen iki tane seğirten boynuzsuz hayvan resmi oyulmuş. Okçu onlara doğru atış yapıyor.

191. Resim

Taşın üzerine sağ tarafta iki insanın figürü şematik olarak tasvir edilmiş. Solda da iki hayvanın tasviri var. Birisinin boynuzu var, diğerinin ise yok.

192. Resim

Taşın üzerine boynuzsuz genç bir hayvan tasvir edilmiş.

193. Resim

İki paralel çizgi ile sağa dönük bir hayvan tasvir edilmiş. Gövdesi uzun, çift ayağı görülüyor.

194. Resim

Bir at tasvir edilmiş. Atın boynu ve gövdesi çizgilerle taranmış. Yelesi de çizgilerle gösterilmiş. Kulakları ve gözleri görünüyor. Atın başı sağa dönük. Aşağıda birkaç çizgi daha var.

195. Resim

Yüzü sağa dönük belirsiz bir hayvan şematik olarak oyulmuş.

196. Resim

Taşın yüzeyinde ayrı ayrı çizgiler var. Çizgilerden birisi oka benziyor.

197. Resim

Taşın üzerine elbisesi ve kabarık saçları çizgilerle gösterilmiş davulu ile bir şamanın figürü çizilmiş. Sağ tarafta başı sağa dönük belirsiz bir hayvan türü tasvir edilmiş.

198. Resim

Tek başına bir geyik tasviri. Geyiğin büyük çatallı boynuzları var. Belirgin olarak ön ve arka ayakları görülüyor. Hayvanın başı sola dönük.

199. Resim

Türü belli olmayan bir hayvanın natamam tasviri. Yanında çizgiler var.

200. Resim

Taşın üzerine paralel çizgilerle düz boynuzlu koşan hayvanlar tasvir edilmiş.

201. Resim

Resimde paralel çizgilerle ayaksız, çatallı boynuzu ve kanadı olan bir hayvanın figürü tasvir edilmiş. Yanında bayrağa benzeyen bir figür oluşturan çizgiler var.

202. Resim

Çatallı boynuzlu hareketsiz duran bir hayvanın figürü.

203. Resim

Sağ tarafa yönelmiş iki hayvan tasvir edilmiş.

204. Resim

Büyük çatlakları olan taşın üzerine boynuzları ve başları kalkık iki ceylanın figürü tasvir edilmiş.

205. 206. Resim

Resim oyma tekniği ile yapılmış. İki insan figürü resmedilmiş. Şematik olarak yüzleri, gövdeleri, ayakları ve kolları çizgilerle gösterilmiş. Figürler kollardan uzanan çizgilerle bir birine bağlanmış. Karşı karşıya duran insanlar silahla atış yapıyor.

207. Resim

Taş üzerine stilize edilmiş iki insan figürü oyulmuş. Başlar yuvarlak, yüzler belirgin. Tasvir üzerinden çapraz çizgilerler geçiyor.

208. Resim

Taşın yüzeyinde sağa yönelmiş bir hayvan resmi oyma tekniği kullanılarak yapılmış. Boynuzları yapraklı dallar şeklinde tasvir edilmiş.

209. Resim

Taş yüzeyindeki çizgiler yumağı arasında belirgin bir tasvir bulunmuyor.

210. Resim

Taş üzerine oyma tekniği ile bir hayvan resmi yapılmış. Hayvanın yüzü uzun, gövdesi zayıf, iki ayağı ve kuyruğu mevcut.

211. Resim

Sağa doğru seğirten türü belli olmayan bir hayvan şematik olarak oyma tekniği ile resmedilmiş. Hayvanın ön ayakları kısa, arka ayakları ise uzun. Karnın altında başka bir hayvanın natamam tasviri.

212. Resim

Başları sağa dönük hayvanlar şematik olarak tasvir edilmiş. Tasvir üzerine başka bir tasvir yapılmış.

213. Resim

Resim oyma tekniği ile yapılmış. Sağa doğru koşan dört hayvandan oluşan bir grup şematik olarak çizilmiş.

214. Resim

Taşın üzerine sağa yönelen bir grup hayvan şematik olarak resmi çizilmiş. Figürler simge olarak paralel çizgilerle tasvir edilmiş.

215. Resim

Taş yüzeyine boynuzlu bir geyik profilden tasvir edilmiş.

216. Resim

Hayvanlardan oluşan bir kompozisyon şematik olarak tasvir edilmiş. Kompozisyonun ortasında üç geyik figürü görülüyor. Ortadaki geyiğin büyük çatallı boynuzları var. Hayvan figürünün alt sol tarafında dizler üstünde çökmüş ve doğum yapmak üzere olan bir kadının tasviri görülüyor.

217. Resim

Taş yüzeyine düz çizgilerden oluşan çeşitli ağlar çizilmiş. Aralarında da sağa dönük, taranmış hayvan figürleri bulunuyor.

218. Resim

Bir geyik veya sığın geyiğin natamam resmi şematik olarak çizilmiş. Onun üzerinde ise bir kuş uçuyor. Kuşun üçgen şeklinde kanatları ve kuyruğu var.

219. Resim

Taş yüzeyine kıvrımlı iki çizgi ile iki hayvan figürünün parçaları çizilmiş. Hayvanların birinin büyük çatallı boynuzu var. Taş yüzeyinin ortasında sola dönük boynuzsuz bir hayvanın şematik figürü görülüyor. Altında iki at figürü var. Üzerinden çizgiler geçen bir hayvan figürü daha var.

220. Resim

Sola dönük bir at tasviri. Hayvanın gözü noktalama şeklinde işaretlenmiş. Gövdesi ve boynu taranmış.

221. Resim

Taşın üzerine çizgiler ve bir ağaç resmedilmiş.

222. Resim

Belirsiz bir figür çizilmiş.

223. Resim

Taş yüzeyinde sağa dönük birkaç belirsiz hayvanın figürü çizilmiş. Resmin ortasında eğri çizgiler ve bir insan figürü görülüyor.

224. Resim

Çeşitli çizgiler çekilmiş. Daha aşağıda bir hayvanın natamam resmi bulunuyor.

225. Resim

Resim çizim tekniği ile yapılmış. Taş yüzeyinin alt tarafında üç hayvan ve bir insan şematik olarak tasvir edilmiş. Büyük ihtimalle bunlar geyik... Hayvanların karşısında bir çizgiler ağı görülüyor. Biraz daha aşağıda çapraz çizgiler. Sağ tarafta bir insan tasvir edilmiş. Üst kısımda dört ağaç resmedilmiş; ağacın gövdesi aralıksız çizgi ile kökleri, dalları ve yaprakları çam ağacı şeklinde tasvir edilmiş.

225-226. Resim

Küçük yüz, uzun boyunlu ve gövdeli, natamam ayaklarıyla iki hayvan şematik olarak resmedilmiş. Resimler üst üste yapılmış.

227. Resim

Oyma tekniği ile belirgin bir resmi oluşturmayan dikey ve yatay çizgiler görülüyor.

228. Resim

Ok saplanmış bir hayvan, muhtemelen bir yaban domuzu.

229. Resim

Türü belli olmayan başlarını sağa dönük üç hayvanın uzun gövdeleri oyma tekniği ile yapılmış.

230. Resim

Taş yüzeyinde bir resim oluşturmayan çizgiler resmedilmiş.

231. Resim

Resimde bir grup hayvan. Şematik olarak büyük ihtimalle geyikler tasvir edilmiş. Hayvanların birinde iri çatallı boynuzlar var. Diğer dört hayvanda boynuz olmaması, resimde bir erkek ile dört dişi geyiğin olduğunu göstermektedir.

232. Resim

Taş üzerine üç ağaç çizilmiş. Onların arasında iki çizgi ile çizilmiş gövde ve yuvarlak başlarıyla muhtemelen insan figürleri bulunuyor.

233. Resim

Bir grup hayvan ve bir insan figüründen oluşan bir kompozisyon. Sol alt köşede bir birini çapraz olarak geçen birkaç düz çizgi var. Bu çizgilerin üstünde şematik olarak üç hayvan figürü bulunuyor. Sağ tarafta başka bir grup var; büyük boynuzlu bir geyik taranmış, daha aşağıda iki hayvan figürü ve elbiseli bir insan figürü var.

234. Resim

Bir grup hayvan şematik olarak oyma tekniği ile resmedilmiş. Hayvanların gövdeleri uzun, orta büyüklükte sivri bir yüz.

235. Resim

Üst tarafta başı sağa dönük bir hayvanın şematik tasvir. Sağ tarafta yuvarlak başlı bir insan figürü. Daha sağda iki hayvanın natamam figürü görülüyor. Sırt ve ayaklar şematik olarak çizilmiş. Hayvanların başları sağa dönük. Alt kısımda başka bir hayvan resmi var.

236. Resim

Taş yüzeyinin üst kısmında büyük boynuzlu, ince yüzlü ve çift ayaklı bir geyik tasviri çizilmiş. Hayvanın sırtında biraz kamburlaşma görülüyor. Gövdesinin orta kısmı taranmış. Daha aşağıda çizgiler yumağı ve başka bir hayvanın resmi var.

237. Resim

Taş yüzeyinin orta kısmında başı sağa dönük çatal boynuzlu bir geyik oyma tekniği ile tasvir edilmiş. Geyiğin gövdesi taranmış. Üzerinde yoğun bir çizgiler ağı bulunuyor. Hayvanın üzerinden uzun bir çizgi halinde sivri uçlu bir ok geçiyor. Sağ tarafta sağa dönük dört hayvanın sembol tasviri bulunuyor.

238. Resim

Taş yüzeyi üzerinde uzaktan dağ hatlarını ve koşan hayvanları andıran çizgiler görülüyor. Net bir tasvir yok.

239. Resim

Taşın sol tarafında dalgalı çizgiler var. Sağda koşan bir geyiğin şematik tasviri çizilmiş. Geyiğin çatallı boynuzu ve uzun bir boynu var. Gövdesi eğri ve uzun.

240. Resim

Taş yüzeyinin sol tarafında dörtgenler oluşturan çizgiler görülüyor. .

241. Resim

Taş yüzeyine tepe şeklinde kavisli çizgiler ve bir hayvanın figürü itinasızca oyulmuş. Üslup olarak bu modern bir resim.

242. Resim

Resimde birkaç figür oyulmuş. Bu figürlerden üçü hayvan, birisi insan tasviri. Figürler sağa dönük. Tasvirlerin çizgileri net değil. Üslup olarak modern tasvirler.

243. Resim

Taşın yüzeyine sağ tarafa yönelmiş bir geyik figürü çizilmiş. Geyiğin başında çok kuvvetli ve çatallı boynuzları var. Boynu kısa ve gövdesi uzun. Geyiğin karşısında çapraz çizgiler görülüyor.

244. Resim

Taşın yüzeyine küçük kesik çizgilerle insan figürü parçaları ve sağa dönük hayvanların figürleri çizilmiş. Bir geyik figürü ve yüzeyin üst kısmındaki insan figürü daha belirgin olarak tasvir edilmiş. Bu da modern bir resim.

245. Resim

Sağ tarafa koşan türü belirsiz hayvanlar oyma tekniği ile tasvir edilmiş. Aşağıda türü belli olmayan başka bir hayvanın da tasviri var.

246. Resim

Türü belli olmayan hayvan şematik olarak çizilmiş.

247. Resim

Taşın yüzeyine sağa dönük iki geyik oyulmuş. Figürlerden biri boynuzlu ve gövdesi taranmış. Ayakları, gözü, ağzı ve kulakları titizlikle yapılmış.

248. Resim

Taşın yüzeyine sağa dönük belirsiz bir hayvan figürü çizilmiş. Resmin üzerinden köşeden oluşturan çizgiler çapraz olarak geçmekte.

249. Resim

Oyma tekniği ile bir davul veya bir çember içerisinde bir insan figürü resmedilmiş. Yanında muhtelif yönlerde çizgiler geçmekte.

250. Resim

Taş yüzeyinde sağa dönük hayvanların şematik figürleri ve figürlerin bazı parçaları çizilmiş. Hayvanların boyunları ve gövdeleri uzun. Başlarında boynuzları var. Figürler paralel iki çizgi ile yapılmış.

251. Resim

Taş yüzeyinin üst kısmında saçaklı bir davul ile baget resmedilmiş. Daha aşağıda kollarını iki tarafa yaymış ve ayaklarını açmış bir insan figürü sembolik olarak tasvir edilmiş. Bu resmin üstünde sivri yüzlü, kuyruksuz ve başı sola dönük bir hayvan görünüyor.

252. Resim

Taş üzerine sağa seğirten üç hayvanın figürü çizilmiş. Öndeki boynuzsuz, peşindeki çatallı boynuzlu ve üçüncüsü düz boynuzlu.

253. Resim

Çizgilerin arasında herhangi resim görülmüyor.

254. Resim

Taş yüzeyinin alt kısmına muhtelif yönlere seğirten hayvanların tasvirleri oyma grafik şeklinde yapılmış.

255. Resim

Taş üzerine iki hayvan resmedilmiş. Birisi çatallı boynuzu ve iri, onun altında olan diğeri ise küçük. Sağ tarafta belirsiz çizgiler görülüyor.

256. Resim

Taş yüzeyine oyma tekniği ile yapılmış tasvirler var: ortada bir ağaç, sağa yönelmiş beş boynuzsuz hayvan. Bu hayvanların üçü ağacın sol tarafında, ikisi sağ tarafında. Onların arasında uzun kuyruklu iki at görülüyor.

257. Resim

Taşın yüzeyinde üç hayvanın figürleri şematik olarak gösterilmiş: büyük ihtimalle atlar. Önündeki hayvanın uzun bir kuyruğu var.

258. Resim

Sağa dönük iki hayvan oyma tekniği ile tasvir edilmiş.

259. Resim

Resim oyma tekniği ile yapılmış. Okçuları simgeleyen üç insan figürü resmedilmiş.

260. Resim

Resim oyma tekniği ile yapılmış. Türü belli olmayan bir hayvan tasviri. Altta bir insan figürü bulunuyor. Figürün başı uzun, gövde ve ayaklar iki çizgi ile gösterilmiş.

261. Resim

Taşın yüzeyine sağa doğru koşan düz boynuzlu ve uzun gövdeli altı figür şematik olarak oyulmuş. Tasvirler sembolik. Figürler paralel çizgilerle yapılmış.

262. Resim

Taş üzerine iki hayvan figürü çizilmiş. Tasvirler net değil.

263. Resim

Resim oyma tekniği ile yapılmış. Türü belli olmayan ve başı sağa dönük bir hayvan tasviri. Yukarıda bir hayvanın natamam tasviri var. Resim üzerinden muhtelif çizgiler geçmekte.

264. Resim

Taş tablet üzerine sağa dönük uzun gövdeli bir hayvanın küçük bir figürü çizilmiş. Resim şematik olarak yapılmış.

265. Resim

Taş yüzeyinde sağa doğru hızla koşan hayvan tasvirleri oyma tekniği ile yapılmış. Sağ tarafta büyük boynuzlu bir geyik, sol tarafta boynuzlu iri bir dağ keçisi. Aşağıda geyiğe atış yapan bir insan figürü var.

266. Resim

Sağa doğru koşan bir hayvanın sembolik tasviri.

267. Resim

Taş yüzeyinin üst kısmına çizilmiş çapraz çizgiler belli bir resim oluşturmuyor. Aşağıda oyma tekniği ile yapılmış üç hayvanın tasviri. Dişi geyiklerin yanında yavruları var. Figürler noktalarla taranmış. Daha aşağıda ok atmaya hazırlanan bir adamın tasviri var. Avcının yanında boynuzsuz bir hayvan görünüyor.

268. Resim

Taş üzerine sağa dönük türü belli olmayan dört hayvan şematik olarak çizilmiş. İkisinin gövdesi ve boynu çapraz çizgilerle taranmış.

269. Resim

Taşın yüzeyine dört paralel yatay çizgi ve birkaç küçük dikey çizgi oyulmuş.

270. Resim

Taş üzerine çatallı boynuzları olan, uzun boyunlu ve uzun gövdeli bir geyik resmedilmiş. Geyiğin üzerinden iki çizgi geçiyor. Yüzeyin sağ kısmında bir çizgiler yumağı var. Bunların arasında bir insanın şematik tasviri görünüyor.

271. Resim

Taşın üzerine cepheden bir insan tasviri oyulmuş. Yüzü belirgin; vücudu, yayılmış kolları ve ayakları ile erkeklik organı çizgilerle gösterilmiş.

272. Resim

Taşın üzerine birkaç natamam hayvan, bir insan ve kuş figürleri çizgilerle resmedilmiş.

273. Resim

Taş yüzeyinin sağ köşesinde bir insanın natamam tasviri şematik olarak yapılmış. Figürün başı büyük ve yuvarlak. Gözleri belirgin.

274. Resim

Taşın yüzeyinde belirsiz figürler oluşturan birkaç kırık çizgi görülüyor

275. Resim

Taşın üzerine çatal boynuzlu ve uzun gövdeli seğirten bir geyik tasvir edilmiş.

276. Resim

Oyma tekniği ile bir hayvan resmedilmiş. Hayvanın yüzü küçük, boynu uzun, çift ayakları şematik olarak çizilmiş.

277. Resim

Taş yüzeyine sağa dönük boynuzsuz bir hayvan resmedilmiş. Hayvanın başı küçük, boynu uzun, kulakları köşeye benziyor. Gövdesi uzun ve hörgüçlü. Hayvan zıplamaya hazır gibi.

278. Resim

Taş yüzeyine çizgilerle iki katlı bir çatı resmi yapılmış. Çatının altında hareketsiz duran bir geyik görülüyor. Geyiğin çatallı boynuzları ağaca benziyor. Tasvir oldukça şematik tarzda yapılmış.

279. Resim

Taşın üzerinde çapraz bir çizgiler yumağı.

280. Resim

İki hayvanın şematik tasviri oyulmuş. Resimler geç dönemlere ait.

281. Resim

Bir at tasvir edilmiş. Yanında bir hayvanın natamam figürü var. Daha aşağıda bir davul; davulun içerisinde bir hayvanın tasviri görülüyor.

282. Resim

Taş üzerine başı sağa dönük bir hayvanın natamam tasviri oyulmuş.

283. Resim

Seğirten boynuzlu bir hayvanın figürü.

284. Resim

Büyük boynuzlu bir geyiğin tasviri oyma tekniği ile yapılmış. Figür çizgilerle taranmış.

285. Resim

Taş yüzeyinin üst kısmına seğirten tırnaklı bir hayvanın şematik tasviri oyma tekniği ile yapılmış.

286. Resim

Taşın üzerinde başı sağa dönük boynuzsuz bir hayvanın küçük şematik bir tasviri.

287. Resim

Sağa dönük iki boynuzsuz hayvanın figürü.

288. Resim

Taşın üzerinde seğirten bir hayvan resmedilmiş.

289. Resim

Taş yüzeyine koşan bir hayvan resmedilmiş.

290. Resim

Taşın yüzeyine dalgalı bir çizgi çekilmiş. Daha aşağıda türü belli olmayan bir hayvan. Sağ tarafında bir insan figürü. Üstte sola doğru ters dönmüş bir figür. Büyük ihtimalle öldürülmüş bir hayvan.

291. Resim

Uzun iki boynuzlu, ince yüzlü bir keçi tasvir edilmiş.

292. Resim

Taş üzerine sağ tarafa koşan bir hayvan resmedilmiş.

293. Resim

Taşın yüzeyinde şematik bir keçi resmi. Keçinin gövdesi ince, başı eğik, iki büyük boynuzu var.

294. Resim

Taşın yüzeyine sağa dönük üç hayvan resmedilmiş. Üstteki keçi figürünün iki büyük boynuzu var.

295. Resim

Sağa dönük boynuzlu iki geyiğin şematik tasviri.

296. Resim

Taş üzerine iki çizgi ile sağa dönük türü belli olmayan bir hayvan tasvir edilmiş.

297. Resim

Türü belli olmayan seğirten üç hayvan figürü oyma tekniği ile oldukça sembolik olarak yapılmış. Tasvirin sembolik üslubuna rağmen figürlerde bir dinamizm hissediliyor.

298. Resim

Taş yüzeyinin sol kısmında başı sağa dönük tırnaklı bir hayvanın tasviri oyma grafik tarzında yapılmış. Hayvanın arka tarafı kalkık. Hayvanın önünde büyük bir balık resmi var. Yüzeyin sağ kısmında bir insan figürü görülüyor. Biraz daha sağında bir başka insanın tasviri var.

299. Resim

İki hayvan tasvir edilmiş. Büyük boynuzlu sığın geyiği. Alt tarafta daha küçük boyutta boynuzsuz bir hayvan.

300. Resim

Hayvanları anımsatan figürler oyma tekniği ile yapılmış. Toplam yedi figür var. Onlardan dördünde baş ve ayak hatları görülüyor. Üstte ayrı olarak bir boynuz resmi var. Daha aşağıda ayrıca iki elips çizilmiş.

301. Resim

Taş yüzeyinde başı sağa dönük türü belirsiz bir hayvanın tasvirinden kalıntılar az da olsa belli oluyor. Hayvanın arka tarafı bir çember şeklinde, ayakları bükülmüş, but ve karın çizgileri belirgin.

302. Resim

Taş yüzeyinin sol tarafında başı sağa dönük iki hayvan figürü çizilmiş. Sağ tarafta başı sola dönük bir hayvanın tasviri var. Yanında eğri çizgiler ve üçgen şeklinde bir figür görülüyor.

303. Resim

Taş üzerine başı sağa dönük boynuzsuz bir hayvan tasvir edilmiş.

304. Resim

Oyma tekniği kullanılarak büyük ihtimalle geyiklerden oluşan bir grup hayvan tasvir edilmiş. Toplam dört figür var. Figürler boynuzsuz ve başları sağa dönük. Ortadaki figürde hayvanın yünü çizgilerle gösterilmiş. Hayvan figürlerinin arasında çizgiler ve natamam iki resim mevcut.

305. Resim

Yalnız bir resim. Hareketsiz olan büyük boynuzlu bir geyik. Resim şematik olarak yapılmış. Bu resmin altında dikey ve birkaç çapraz çizgilerden oluşan bir figür görülüyor. Bir geyik figürü üzerinden tek bir çizgi geçiyor.

306. Resim

Taş yüzeyine sekiz geyik ve elinde topuzu ile bir insan tasvir edilmiş. Hayvanlar solda duran insan figüründen kaçıyorlar. Adamın vücudu, büyük başı ve iki ayağı çizgilerle gösterilmiş. Adamın ellerinden ucu düğümlü iki çizgi uzanmakta. .Bu çizgiler kaçan hayvanları çapraz olarak geçmekte. Dört hayvanın boynuzları tasvir edilmiş. İki figür çizgilerle taranmış.

307. Resim

Taş yüzeyinde sol tarafta karşı karşıya duran iki adam figürü var. Ellerinde bir şeyler tutuyorlar. Aralarında belirsiz bir nesne görülüyor. Figürlerin sağ tarafında kırık çizgiler görülüyor. Büyük bir ihtimalle burada demircilerin çalışmaları tasvir edilmiş.

308. Resim

Minyatür tasvirler. Sol tarafta bir hayvanın natamam resmi ve belirsiz nesneler çizilmiş. Sağ tarafta ise belirsiz bir figür ve yüz hatları belirgin olan bir insan başı görülüyor

309. Resim

Hayvan yününün şematik tasviri. Gövdesi ve ayakları iki paralel çizgi ile gösterilmiş. İki ceylan figürünün düz boynuzları var. Birisinde büyük çatallı boynuzu var. Üst tarafta boynuzsuz bir hayvan figürü. Altta daha küçük boyutta iki figür var. Daha aşağıda üç figür daha var. Hepsi aynı üslupta yapılmış. Hayvanların başı sağa dönük.

310. Resim

Başları sağa dönük üç hayvanın figürü var. İkisi boynuzsuz, birisi çift ve düz boynuzlu.

311. Resim

Taş yüzeyine belli bir resim oluşturmayan çizgiler oyulmuş. Çatallı boynuzları olan bir geyiğin tasviri.

312. Resim

Taş yüzeyine sağa dönük iki süvari oyma tekniği ile resmedilmiş. Aralarında eğri bir çizgi var. Büyük ihtimalle bu bir dağ tasviri. Sağdaki süvarinin atı hareketsiz. Atın yelesi görülüyor, gövdesi taranmış. Kişi atın üzerinde. Yüzünde gözleri, ağzı ve burnu çok belirgin. İkinci süvari ve altındaki atın tasviri daha sembolik olarak yapılmış. Süvari simge şeklinde tasvir edilmiş: başı, yuvarlak gözleri, burun, ağız, iki kolu, iki ayağı ve vücudu çizgilerle belirtilmiş.

313. Resim

Taş yüzeyinde yedi geyiğin tasviri. Altı geyik sağa doğru; birisi ise sola dönük. Dört figürün boynuzları çatallı. Birisinin gövdesi taranmış. Figürler çizgilerle yapılmış. Gövdeleri ve ayakları iki paralel çizgi şeklinde gösterilmiş.

314. Resim

Taşın yüzeyinde yoğun olarak bir çizgiler ağı var. Aralarında çok sayıda türü belli olmayan hayvan ve gövdelerinin natamam parçaları tasvir edilmiş. Hayvan figürleri sadece üstte ve altta görülüyor.

315. Resim

Taş üzerinde bir av sahnesi. Bu sahnenin ortasında geyiklere ok atan bir okçu figürü var. Okçu şematik olarak tasvir edilmiş: başında saçları var, gözleri, burnu, ağzı, iki ayağı ve yayı germiş vaziyette eli. Okçunun etrafında dört geyik var. Ok bir geyiğe saplanmak üzere. Taş yüzeyinin üst kısmında birkaç rötuş ve hayvan figürlerinin natamam tasviri. Bu figürlerden biri bir tekeyi veya çift ve paralel boynuzlu bir ceylanı andırıyor.

316. Resim

Başı sola dönük, hareketsiz ve sakin duran büyük bir geyik resmedilmiş. Geyiğin büyük ve çatallı boynuzları var; uzun boynu, gövdesi iki paralel çizgi ile gösterilmiş. Sırt kamburlaşmış, ayakları ince. Resim oyma tekniği kullanılarak yapılmış.

317. Resim

Taşın üzerine bir av sahnesi tasvir edilmiş. Üstte kısımda bir adam kaçan üç hayvana doğru atış yapıyor. Hayvanların birinin boynuzu çatallı, diğerinin boyunuzu düz. Ayağının altında bir insan yatıyor. Aşağıda birkaç ağaç, yayı ve oku olan üç insan tasviri var. Hayvanlara atış yapıyorlar. Sağ tarafta insan figürüne benzetilen büyük bir davul ve boynuzsuz küçük kulaklı bir hayvan tasvir edilmiş.

318. Resim

Çizgilerle ilkel olarak iki insanın figürü tasvir edilmiş. Başları küçük. Vücutları dikey çizgiler ile resmedilmiş. Kolları da çizgiler ile gösterilmiş. Vücutlarından uzanan çizgiler ayaklarını oluşturuyor. İnsan figürlerinin sol tarafında eğri çizgilerle taranmış bir kare görülüyor. Karenin üç köşesinden çizgiler uzanmakta. Bu tasvir bir uçurtmayı anımsatıyor.

319. Resim

Resim çatlaklarla ayrılan üç kompozisyondan oluşuyor. Taş yüzeyinin sol kısmında bir geyik tasvir edilmiş. Geyiğin yüzü dörtgen şeklinde, boynuzları çam ağacının dallarına benziyor; gövdesi uzun ve ince. Geyik sağ tarafa yönelmiş. Önünde bir üçgen figürü çizilmiş. Üçgenin içinde haça benzeyen bir işaret var. Yüzeyin tam ortasında belirsiz bir hayvan ve belli bir resim oluşturmayan muhtelif çizgilerin büyük bir ağ görülüyor. Sağ kısımda başı yuvarlak bir insan figürü şematik olarak çizilmiş. Yüz hatları belirgin. Vücudu dörtgen şeklinde. Figürün karşısında muhtelif çizgilerin oluşturduğu bir ağ görülüyor.

320. Resim

Taş üzerinde kıvrık boynuzlu bir hayvan tasviri. Tasvir figürün büyük boyutunu yansıtıyor. Resmin üzerinden üç ok geçmekte. Ok uçlarına bakılınca Türk okları olduğu görülüyor.

321. Resim

Taş yüzeyinde başı sağa dönük belirsiz bir hayvanın resmi. Sağ tarafında ve altında bir kırık çizgiler ağı var.

322. Resim

Taş yüzeyinin sol üst kısımda net bir resim oluşturmayan dalgalı çizgiler var. Alt sağ tarafta türü belli olmayan bir hayvan görülüyor. Hayvanın gövdesi uzun, yüzü sivri, arka ayakları natamam. Hayvan sağa dönük.

323. Resim

Atlamaya hazır bir genç geyik tasviri. Ön ve arka ayakları öne doğru uzatılmış. Yüzü öne ve yukarıya doğru bakıyor. Sağa doğru dönük, hayvanın tırnakları ve budu İskit-Sibirya geleneklerine has özellikler ile belirtilmiş.

324. Resim

Başı sağ tarafa dönük atın büyük bir figürü oldukça gerçekçi olarak oyma tekniği ile yapılmış. Hayvanın yüzü orta boyutta, ağzı açık, iki sivri kulak, sırtı belirleyen çizgi eğri, kalça tarafı kalkık. İki ön ayağı öne doğru atılmış, arka ayaklar resimlenmemiş. Tasvir dinamizm dolu.

325. Resim

Taşın yüzeyine sağa doğru koşan boynuzsuz genç bir geyik yavrusunun figürü çizilmiş. Sol tarafında belirsiz başka bir hayvan tasviri daha var.

326. Resim

Taşın yüzeyinde başı sağa dönük sığın geyiği veya geyiğin şematik figürü. Başı yuvarlak, ağzı belirgin, boynuzu çatallı ve kalkık. Zayıf ince gövdesi taranmış. Arka tarafı yuvarlak, kuyruğu ve arka ayağı bükülmüş, ön ayağı sadece genel hatlarla verilmiş.

327. Resim

Taş üzerinde kadim Türklere ait bir yazı.

328. Resim

Oyma tekniği ile yapılmış yay şeklinde çizgiler. Bu çizgiler herhangi bir figür oluşturmuyor.

329. Resim

Taş üzerine başı sağa dönük hızla koşan bir geyik figürü çizilmiş. Hayvanın yüzü fazla büyük değil; başında büyük çatallı boynuzları var. Boynu zarif, eğik. Kısaltılmış iki ayağı gösterilmiş. Tasvirde yer alan simgelere rağmen figürde dinamizm mevcut. Arka tarafının ön tarafa göre daha

yüksek olması bu hissi kuvvetlendiriyor. Geyik sanki yükseklerden iniyor. Resmi çapraz çizgiler geçmekte. Yüzeyin üst kısmında türü belli olmayan bir hayvanın sembolik resmi daha var.

330. Resim

Taş yüzeyine sağa dönük üç hayvan tasvir edilmiş. Hepsi aynı tarzda şematik olarak resmedilmiş: uzun çatallı boynuzlar genel hatlarıyla verilmiş. Ön ve arka ayakları gösterilmiş.

331. Resim

Taşın yüzeyinde oyma tekniği kullanılarak dikey sütunlarla yerleştirilmiş çok sayıda figürlerden oluşan bir kompozisyon çizilmiş. Üstte uzunlamasına ve çapraz çizgilerden oluşan bir ağ çizilmiş. Ağ içerisinde çeşitli figürlerin fragmanları görülmekte. En iri figür belirsiz bir hayvanın tasviri. Daha aşağıda muharebe sahnesi tasvir edilmiş: sekiz asker figürü. Onlardan beşinin yay var. Diğerleri ise silahsız. Tüm okçular, biri hariç sağ tarafa atış yapıyor. Okçu figürlerinin yanında büyük ihtimalle kalkan olan dörtgenler tasvir edilmiş. Figürlerin fragmanlı oluşu ayakların, kolların şekli ile ilgili bazı detaylar hakkında her zaman net bilgi veremiyor.

332. Resim

Taşın yüzeyinde muhtelif tasvirler yapılmış. Üst kısımda şematik olarak büyük yuvarlak bir insan yüzü çizilmiş: iki yuvarlak göz, uzun burun ve ağız. Figürün yanında biri kuşu andıran belirsiz figürler çizilmiş. Aşağıda gagası uzun başka bir kuş tasviri daha var. Bu figürün altında bir geyik tasvir edilmiş. Geyiğin kafası kalkık, başında büyük, eğiri çıkıntıları olan boynuzları var. Boynu, gövdesi ve ayağı çapraz çizgilerle taranmış. Daha aşağıda çizgiler görülüyor. Altta bütün kompozisyonu tamamlayan büyük bir ihtimalle bir geyik figürü var. Bu kompozisyon bütünüyle bir ağılı anımsatıyor.

333. Resim

Taş üzerine oyma tekniği kullanılarak solda iki dağ keçisi tasvir edilmiş. Yüzeyin sağ tarafında simgeli olarak üç okçu gösterilmiş. Okçuların okları keçilere saplanıyor.

334. Resim

Taş yüzeyi üzerinde bir grup insan şematik olarak tasvir edilmiş. Bir çizgi ile bağlı olan yedi kişi ayakta duruyor. Bu çizgi büyük ihtimalle bir ipi işaret ediyor. Bu çizginin diğer ucu sol köşede, esir grubun biraz aşağısında çizilmiş diğer bir figürün elinde. Sekiz kişi de aynı şekilde resimlenmiş: başları çember şeklinde. Başlarından uzanan vücudu ve ayaklarını oluşturan iki çizgi geçmekte. Kollar sadece bir figürde tasvir edilmiş.

335. Resim

Sol tarafa türü belli olmayan sırt üstü yatmış halde iki hayvan tasvir edilmiş. Bu hayvanların gövdesi ve ayakları paralel çizgilerle şematik olarak gösterilmiş.

336. Resim

Çizgilerle şematik olarak uzun boyunlu, kalkık başıyla sağa dönük bir keçi tasvir edilmiş. Keçinin gövdesi uzunluğunda iki büyük uzun boynuzu var.

337. Resim

Taş üzerine bir süvari şematik olarak çizilmiş. Başı çember şeklinde, vücudu çizgi ile belirlenmiş, elleri iki çizgi ile gösterilmiş. Aynı şekilde bir at simge olarak tasvir edilmiş. Bu resmin arkasında at görüntüsü veren dalgalı bir çizgi çekilmiş. Arasında büyük bir ihtimalle dağları tasvir eden dalgalı bir çizgi çizilmiş.

338. Resim

Taşın yüzeyinde taşın tüm yüzeyini kaplayan çok sayıda çizgi ve tasvirler var. Çizgilerin arasında çok sayıda boynuzsuz tırnaklı hayvan ve insan figürleri; okların eşkenar dörtgen şekilli uçları, çemberler ve ağaçların natamam tasvirleri görülmekte. Yüzeyin orta kısmında gövdesi taranmış iki geyik tasvir edilmiş.

339. Resim

Taş üzerinde tüm yüzeyi kaplayan dört gruptan oluşan düzensiz çizgiler ve karalamalar görülüyor. Çizgilerin arasında hayvanların, ağaçların sembolik resimleri, Türk oklarının uç işaretleri ve bazı tasvirler görülmekte. Sol tarafta taşın üst kısmında hareketsiz duran çatal boynuzlu bir geyik figürü tasvir edilmiş. Daha aşağıda bu çizgilerin dışında hayvanların üst üste gelen tasvirleri görülüyor. Bu tasvirlerin altında iki çizgi ile uzun kuyruklu bir at ve üzerinde süvarisi tasvir edilmiş. Yanında cepheden bir insan figürü var. Çizgiler ağının sol tarafında kompozit yayla atış yapan bir okçu gösterilmiş. Çizgiler yumağının arasında uzun elbisesi ile cepheden resmedilmiş bir insan figürü var. Elinde eşkenar dörtgen uçlu bir ok tutuyor.

340. Resim

Taş üzerinde, üst kısımda burnu, bıyıkları ve gözleri belirgin olan yuvarlak bir yüz çizilmiş. Gövde kısmının resmi natamam. Bir insan figürü altında buluna elips şekilli dağların üzerinde sanki uçuyor. Bu insan yüzünün yanında boynuzlu bir geyik çizilmiş. Üstte şematik olarak üçü boynuzlu, ikisi boynuzsuz beş geyik tasvir edilmiş. Hayvanların gövdeleri iki çizgi ile uzatılmış.

341. Resim

Taşın yüzeyinde kırık çizgiler ve üçgenler görülüyor.

342. Resim

Taş üzerindeki çizgiler herhangi bir resim oluşturmuyor.

343. Resim

Taş üzerine oyma tekniği kullanılarak sağa dönük bir grup hayvanın natamam tasviri yapılmış.

344. Resim

Taşın yüzeyine bir resim oluşturmayan düz, dalgalı, spiral şeklinde çizgiler çizilmiş.

345. Resim

Taş yüzeyinin tümüne hayvan figürleri resmedilmiş. Üstte büyük boynuzlu, uçlarında halkalar olan bir geyik görülüyor. Sağda ayrıca boynuzlu iki geyiğin figürleri bulunuyor. Sağ tarafında ise üç ağıl simgesi tasvir edilmiş.

346. Resim

Taş yüzeyinde iki grup çizgi. Aşağıdaki çizgilerin arasında boynuzlu bir hayvanın taranmış figürü fark edilmekte.

347. Resim

İki geyik tasvir edilmiş. Resim oyma tekniği ile yapılmış.

348. Resim

Oyma tekniği kullanılarak eğri ve düz çizgiler çekilmiş.

349. Resim

Oyma tekniği kullanılarak belirgin bir resim oluşturmayan yatay ve dikey çizgiler görülüyor.

350. Resim

Taş yüzeyine muhtelif çizgiler oyulmuş. Aralarında hayvan tasvirlerinin fragmanları fark ediliyor.

351. Resim

Genel hatlarıyla sağa doğru yürüyen bir sığın geyiği resimlenmiş. Hayvanın boynuzları büyük. Arka tarafında küçük bir insan figürü görünüyor. Altında çizgiler var. Çizgilerin arasında natamam bir hayvan figürü görülebiliyor.

352. Resim

Büyük olmayan bir taş yüzeyine konturlu olarak bir at figürü resmedilmiş. Atın başı sağa dönük. Karın çizgisi düz, yelesi ve kuyruğu fırça şeklinde. Biraz aşağıda bir insan figürü var. Sağ tarafta ve altta çizgiler görülüyor

353. Resim

Taş üzerinde hiçbir figür oluşturmayan muhtelif çizgiler.

354. Resim

Taş üzerinde tamamen bir büyük ağacı andıran boynuzlu bir hayvan figürü şematik olarak tasvir edilmiş.

355. Resim

Taş üzerine bir geyiğin natamam resmi oyulmuş. Geyiğin başı kalkık, gözleri belirgin. Hayvanın başı sağa dönük.

356. Resim

Taşın yüzeyine dört hayvan tasvir edilmiş. Aynı sırada olan üçü sağa dönük. Daha yukarıda olanı sola dönük. Aralarında üç keçi bulunuyor. Onlar da aynı şekilde resimlenmiş: düz gövde, çift boynuz, bükülmüş kuyruk ve erkeklik organı görülüyor. Onlar bir dişi keçinin peşinde. Dişi keçinin yüzü üçgen şeklinde, boynuzları uzun ve ince kuyruğu orta boyda.

357. Resim

Taşın yüzeyinde çapraz bir çizgiler grubu var. Yüzeyin alt kısmında bu çapraz çizgiler insan figürüne benzeyen bir tasviri ve sağa dönük belirgin olmayan belirsiz bir hayvanın siluetinin üzerini kapatıyor.

358. Resim

Taş üzerinde kalın çizgilerle yapılmış bir birine atış yapan insanların tasviri. Soldaki insanın büyük figürü cepheden tasvir edilmiş. Yüzü yuvarlak.. Sağdaki kişi profilden yay ile atış yapıyor. Figürlerin arasında iki çizgi var. Daha küçük insan figürleri, simgeli olarak yapılmış. Büyük figürlerin altında onları bağlayan çizgiler resmedilmiş.

359. Resim

Av sahnesi. Resim oyma tekniği ile yapılmış. Hayvanlar profilden resmedilmiş. Bu hayvanlar farklı yönlere koşmakta. Tasvirler üst üste yapılmış. Biri eğerli İki at figürü görünmekte. Atlardan birinin fırça şeklindeki kuyruğu ve yelesi görülüyor. Kompozisyonun üst kısmında diğer bir at bir ağacın yanında resmedilmiş. Hayvanların arasında onlara yay ile atış yapan dört insan figürü var.

360. Resim

Taş yüzeyinin ortasında bir çizgiler yumağı var. Bu çizgilerin arasında uçan bir okun ve natamam bir hayvan resminin hatları görülüyor.

361. Resim

Hayvanlar. Sağ tarafta çizgilerle gövdesi iri yapılı bir sığın geyiği tasvir edilmiş. Boynuzları dal şeklinde. Arka tarafta hızlı koşan bir atlı var. Simge resim. Atlının bir elinde bir mızrak görülüyor.

362. Resim

Taş üzerinde dikey, kırık ve zikzak şeklinde çizgiler çekilmiş.

363. Resim

Sola dönük bir keçinin profilden yapılmış resmi. Keçinin düz bir gövdesi, kuyruğu ve ayakları var. Başı küçük; yüksek çember şeklindeki eğri boynuzları büyük.

364. Resim

Boynuzsuz iki hayvan şematik olarak tasvir edilmiş. Resmin sol tarafında bir figür görülüyor. Tasvir şematik olarak çizilmiş: paralel çizgiler gövdeyi, boynu ve başı oluşturuyor.

365. Resim

Taş üzerine sağa dönük iki hayvan şematik olarak oyma tekniği ile resmedilmiş. Birisinin resmi natamam. Diğeri çizgilerle taranmış. Üst tarafta başka bir büyük ve uzun bir hayvan tasviri dövme yöntemi ile yapılmış.

366. Resim

Av sahnesi oyma tekniği ile tasvir edilmiş. Aşağıda ön planda bir insan var. Adamın şapkası yukarıya doğru genişlemekte. Gövdesi kesik çizgilerle kaplı bir dikdörtgen şeklinde. Adamın elinde atının dizginleri var. Atın yelesi, eyeri ve kuyruğu görünmekte. İnsan figürünün üstünde büyük boynuzlu bir geyik resmi var. Geyiğin ayakları tırnaklarına kadar işaretlenmiş. Kompozisyonun ortasında gövdesi simge olarak, başı daire halinde çizgilerle tasvir edilmiş atlılar. Daha yukarıda bir atlı koşuyor. Sanki şaha kalkmış. Uzattığı elinde bir kuş tutuyor.

367. Resim

Taşın üzerine iki hayvan tasvir edilmiş. Sağ taraftaki hayvanın yüzü küçük, boynu uzun ve ince, boynundan uzun ve seyrek çizgiler uzanmakta. Uzun ince gövdeli, dört ayaklı bir diğer hayvanın figürü sol tarafta. Bu hayvanın altında natamam bir resim görülüyor. Resmin ortasında başka bir figür daha var. Bu figür elinde yayı olan bir insana benziyor.

368. Resim

Taş üzerine oyma tekniği kullanılarak güçlü boynuzları olan bir sığın geyiği tasvir edilmiş. Gövdesi taranmış. Hayvan hareketsiz sakin bir şekilde duruyor.

369. Resim

Uzun ve çatallı boynuzu olan bir geyik çizgilerle tasvir edilmiş. Hayvan zıplamaya hazırlanmış gibi ön ayaklarına dayanıyor. Gövdesi uzun. Resim natamam.

370. Resim

Resim oyma tekniği ile yapılmış. Belirgin olmayan iki sivri yüzlü ve iri gövdeli hayvan figürü resmedilmiş. Bu hayvanlar bir birini kapatıyor. Üstteki hayvanın boynuzları var. Belki de hayvanların çiftleşmesi tasvir edilmiş.

371. Resim

Çizgiler ağı. Aralarında iki yay ve onların üzerinden geçen bir ok görülüyor. Aşağıda seğirten bir hayvanı andıran figür var.

372. Resim

Fantastik bir figür. Geyiğe benzeyen bir figür şematik olarak yapılmış. Solda ayrı olarak küçük bir baş, uzun iki tel şeklinde çatallı boynuzlar görülüyor. Dört çizgi ile ayaklar görülüyor. Ön ayaklar ucunda ikiye ayrılıyor. Bu belki de hayvanın tırnakları. Hayvanın arka tarafında ucu aşağıda olan bir Türk oku görülüyor.

373. Resim

Öküzler ve adam. Taş üzerine dört hayvan figürü dikey olarak tasvir edilmiş. Onlardan üçü net olarak öküzü andırıyor: kıvrılmış boynuzu ve iri gövdesi, iri ayakları, uca doğru kalınlaşan uzun kuyruğu. Üstte köpeğe benzeyen bir figür görülüyor.

374. Resim

Bir keçi yavrusu figürü dövme tekniği ile yapılmış. Hayvan sağa doğru dönük. Çift ayağı, eğri boynuzları var. Başı eğik.

375. Resim

Üç satırlık kadim Türk yazıları.

376. Resim

Orta boylu bir levha üzerine hareketsiz duran üç hayvan figürü çizilmiş. Üstteki figür boynuzlu.

377. Resim

Taş üzerine belirgin olmayan beş tane hayvan figürü ve aşağıda yatay çekilmiş bir çizgi.

378. Resim

Çatlak taşın üzerine üç grup resim yapılmış. Sağ tarafta çizgilerle uzun kuyruklu koşan iki hayvan ve belirgin olmayan iki figür daha görülüyor. Onların önünde üç okçu figürü var. Resmin tam ortasında sağa doğru hareket etmekte olan küçük bir atlı figürü var. Aşağıda bir insan figürü daha var. Resmin sol tarafında belirsiz figürler oluşturan çizgiler mevcut.

379. Resim

İnsanlar ve hayvanlardan oluşan bir kompozisyon. Sağ tarafta büyük eğri boynuzlu küçük keçi figürleri yer alıyor. Resmin ortasında süvari tasvirleri. Çizgiler ve ağaç tasvirleri de yer alıyor. Taşın üst kısmında büyük çatal boynuzlu bir geyiğin natamam tasviri görülüyor. Bütün hayvanlar sağa dönük, geyik ise sola dönük. Alt sol köşede iki insanın figürü şematik olarak tasvir edilmiş. Bütün resmin üzerinden çizgiler geçiyor.

380. Resim

Hayvanlar. Dişi keçi ve geyiklerden oluşan bir grup hayvan şematik olarak tasvir edilmiş. Biri hariç hayvanların başı sola dönük. Düz ve ince gövdeler, ayaklar ve düz boynuzlar çizgi halinde görülüyor. Taşın alt kısmında şematik olarak bir süvari resmedilmiş.

381. Resim

Resim basma tekniği ile yapılmış. Dişi keçiler, geyikler ve iki insan figürü dikey olarak çizilmiş İnsan figürlerinden biri erkek cinsiyet özellikleriyle, diğeri ise başsız olarak tasvir edilmiş.

382. Resim

Geyik. Figür dövme tekniği ile yapılmış. Hayvan sola dönük. Başı büyük değil, boynuzları geniş ve güzel. Boynu zarif ve eğik, gövdesi ince ve zayıf. Ön ve arka ayakları sanki yapıştırılmış, arka tarafı ise kalkık. Geyik, aşağıya iniyormuş gibi bir izlenim veriyor.

383. Resim

Bir geyik ve şaman. Resim oyma şeklinde yapılmış. Ön planda çok zarif boynuzlu bir geyik duruyor. Geyiğin yukarısında, sanki arka planda bir şaman figürü resmedilmiş. Şamanın üzerindeki elbise dikey sık çizgilerle işaretlenmiş. Şaman elinde bir davul tutuyor.

384. Resim

Taş üzerinde bir atlı tasviri. Atlının başında şapkası var, elinde mızrak ile sağa doğru gidiyor. İnce çizgilerle belirtilmiş atın eyeri görülüyor. Biraz sağında bu tasvirin yukarısına doğru çizgiler yumağı var. Resimde bir hayvanın ve bir adamın natamam hatlar görülüyor. Bir mücadele sahnesine benziyor.

385. Resim

Tamamı dövme tekniği ile bir geyik ve koçlardan oluşan bir kompozisyon oluşturulmuş. Bu kompozisyonun ortasında çatal boynuzlu iri bir geyik figürü var. Geyik ön ayaklarına dayanmakta. Arka ayakları bükülmüş. Geyiğin etrafında on tane yarım çember şeklinde kıvrık boynuzlu keçi yavrusu var. Burada ayrıca iri geniş boynuzlu küçük bir geyik figürü de var. Üst tarafta kolları olmayan ayaklarını iki yana açmış bir insan figürü görülüyor.

386. Resim

Av sahnesi. Resim oyma tekniği ile yapılmış. Resimde geyikler, keçiler, bir köpek ve iki avcı tasvir edilmiş. Avcılardan birinde yay, diğerinde ise tüfek var. Geyikler ve keçiler sağa doğru kaçıyor. Sağ tarafta ahırın hatları ve koşan hayvanlar görülüyor. Alt tarafta iri geyiğe silahla atış yapan bir insan görülüyor. Sol tarafta iki paralel çizgi ile şematik olarak tasvir edilen bir insan ve köpek görülüyor. Kompozit yay ve ok çok iyi resmedilmiş. Bunların altında bir hayvanın şematik tasviri yer alıyor. Bu belki de bir at, yanındaki ise bir köpek olabilir.

387. Resim

Dişi keçiler ve bir geyik. Yüzeyin tamamında üç dişi keçi figürü profilden tasvir edilmiş. Bu keçilerin eğik boynuzları ve ince gövdeleri var. Hayvanlar düzensiz bir şekilde hareket etmekte.

Ortada, boynuzları öne doğru uzamış büyük bir geyiğin tasviri yer alıyor. Profilden tasvir edilmiş hayvan hareketsiz, başı sağa dönük.

388. Resim

Ok. Orta boyda bir düz yüzey üzerine oyma tekniği ile bir Türk oku tasvir edilmiş. Türü belli olmayan hayvanlar şematik olarak resmedilmiş. Bu hayvanlar sağa doğru koşuyorlar. Üst tarafta çizgiler geçiyor.

389. Resim

Dövme tekniği ile bir geyik veya boynuzlu koçu andıran bir hayvan tasvir edilmiş. Hayvan sola doğru koşuyor. Hayvanın ön ayakları uzun, arka ayakları ise kısa.

390. Resim

Figürler. Taş yüzeyinin alt kısmında bir okçu resmedilmiş. Atış yaptığı ok türü belirli olmayan bir hayvana isabet ediyor. Yukarıda daha iki hayvanın tasviri var. Bu hayvanların başı sağa dönük. Onların üstünde uzun elips şeklinde bir figür görülüyor. Elipsin etrafında işaretli bir çizgi var.

391. Resim

Sola koşan bir geyik şematik olarak tasvir edilmiş. Çok sayıda yatay çizgiyle geyiğin uzun gövdesi, çatallı boynuzları resmedilmiş. Ayakları natamam. Yüzü konturlu olarak tasvir edilmiş.

392. Resim

Taş üzerine belirsiz üçayaklı bir figür dövme tekniği ile tasvir edilmiş.

393. Resim

Geyikler, insanlar ve bir davuldan oluşan bir kompozisyon. Resimler oyma tekniği ile yapılmış. Sola doğru hareket eden bir grup hayvan tasvir edilmiş. Kompozisyonun tam ortasında iri bir geyik var. Geyiğin kıvırcık şekilli çıkıntılı büyük boynuzu İskit Sibirya üslubuyla yapılmış. Boynu kalın, gövdesi iri ve ayakları incedir. Hayvanın iç organları görülüyor. Budunun üzerinde

bir güneş işareti var. Karnının altında bir davul resmedilmiş. Davulun iç kısmı ve tutaçları bir insan şeklinde. Kompozisyonun sağ tarafında üç insan şematik olarak tasvir edilmiş. İnsanlardan dörtnala koşan biri atın üzerinde. Atlının elinde bir yay var. Atlı dizginleri tutuyor. Okçunun yanında baş giyimi ile bir adam cepheden resmedilmiş. Bu insanın başı yuvarlak, yüzünde gözleri, burnu ve ağzı görülüyor. Atlının üst tarafında hayvana doğru atış yapan bir insan görülüyor. Aşağıda büyük başlı, uzun saçlı, küçük gövdeli ve ince ayaklı bir insan figürü profilden görülüyor. Bu figürün içinde de minyatür bir insan figürü görülüyor.

394. Resim

Oyma tekniği ile yapılmış bir kompozisyon. Kompozisyonun ortasında çok küçük yuvarlak başlı, çok uzun gövdeli, uzun ayaklı bir insan figürü yer alıyor. Figürün kısa kolları yukarıya kalkık. Sol tarafta birkaç çizgi var. Bu herhangi bir hayvanın natamam resmi olabilir. Taşın sağ kısmında türü belli olmayan bir hayvan grubunun çok hızla koşması tasvir edilmiş. Bu resmin üzerinden çok sayıda çizgiler geçmekte.

395. Resim

Sağa dönük dört geyiğin figürü resmedilmiş. Resmin ortasında resmi tamamlanmış tek bir geyik var. Bu geyiğin yüksek çatallı boynuzu, orta çapta başı, iri gövdesi ön ve arka ayakları var. Daha aşağıda sol tarafta bir geyik daha var. Bu geyiğin boynuzları İskit Sibirya üslubunda kıvrık çıkıntılar şeklinde resmedilmiş. Ön ayakları zıplamaya hazır gibi duruyor. İki hayvanın gövdesi kısmen taranmış. Sağ tarafta türü belli olmayan iki başsız ve ayaksız hayvan figürü görülüyor. Bütün figürler sağa doğru koşuyor.

396. Resim

Genel hatlarıyla bir geyik tasvir edilmiş. Yüzü üçgen şeklinde, ayakları orantısız; ön ayakları çok kısa, arka ayakları ise abartılı uzun. Çatal boynuzu görülüyor.

397. Resim

Bir hayvanın tasviri. Arka ayakları uzun, ön ayakları kısa, kuyruğu ince ve kısa, gövdesi zayıf, boynuzları yok.

398. Resim

Bir keçi yavrusu tasviri. Başı ve boynuzu belirgin. Gövdenin arka tarafı natamam.

399. Resim

Taş üzerinde yüzü sola dönük bir hayvan tasviri. Hayvanın başında iki boynuzu var. Resim üzerinden çizgiler geçmekte.

400. Resim

Dörtnala koşan atlar. Oyma tekniği kullanılarak iki adet dörtnala koşan at tasvir edilmiş. Atların üzerinde süvarileri var. Atlar sanki uçuyormuş gibi görünüyor. Atların yeleleri, kuyrukları ve eyerleri görülüyor. Süvarilerin resmi simge halinde: baş, gövde, bacaklar, bir ellerinde dizginle, diğer ellerinde ise kamçıya benzeyen bir nesne var. Atlıların saçları uçuşuyor. Süvariler konus şeklinde, yani yukarıdan birleştirilmiş dört çizgi şeklinde tasvir edilmiş. Süvariler keçeden bir eve doğru dörtnala gidiyorlar.

401. Resim

Taş üzerine boynuzsuz genç bir hayvan tasviri edilmiş. Dört kısa ayağı ve kuyruğu var. Hayvan ön ayağına dayanarak iniyor.

402. Resim

Taş üzerine oyma tekniği ile atın üzerinde bir süvari resmedilmiş. Atın yelesi, kuyruğu ve dört ayağı görülüyor. Atın gövdesi taranmış. Elinde uzun bir mızrak olan süvari şematik olarak görülüyor. Süvari atın üzerinde ayakta tasvir edilmiş. Taşın alt kısmında şematik olarak üç tane hayvan görülüyor. Birisi, çember şeklinde gövdesi ve çift ayağı ile boynuzlu bir geyik. Diğeri, ince boyunlu, küçükbaşlı ve uzun gövdeli. Üçüncüsü ise, dört ayaklı, küçükbaşlı yeleli bir hayvan.

403. Resim

Resim oyma tekniği ile yapılmış. Ön planda koşumlu belirsiz bir hayvan şematik olarak tasvir edilmiş. Arkasında bir insan figürü görülüyor. Altında ise iki tane başka hayvanın resmi var.

404. Resim

Taş üzerinde sağ tarafa hareket emekte olan farklı üç hayvanın resmi taranmış.

405. Resim

Taş yüzeyinde sağa dönük üç hayvan figürü görülüyor. Birinci geyiğin boynuzları çam ağacı şeklinde, arka ayaklarının resmi natamam. Sağ taraftaki figürün boynuzları iki çizgi şeklinde resmedilmiş. Aşağıda ise koşan küçük bir hayvanın figürü var. Bu figürler çizgilerle yapılmış.

406. Resim

Taşın yüzeyinde başı sağa dönük bir hayvanın küçük bir resmi var. Hayvanın arka ayağı çizilmiş bir dörtgene dayanmaktadır. Önünde üç grup çizgi resmedilmiş. Bunlardan ikisi dikey, üçüncüsü ise, dikey ve yatay çizgilerden oluşan bir ağ.

407. Resim

Taş yüzeyinde başları sağa dönük hayvan figürleri şematik olarak tasvir edilmiş.

408. Resim

Peyzaj. Resmin üst tarafında bir dağ tasvir edilmiş. Sağ tarafta belirgin olmayan birkaç hayvanın tasviri var. Bunlardan sadece bir hayvanın resmi tamamlanmış: üçgen şeklinde bir baş, küçük kulakları, gözler ve sivri ayaklar. Diğer resimler ise natamam. Figürler ayıları andırıyor.

409. Resim

Resim çizim ile yapılmış. Yüzeyin üst kısmında bir hayvanın natamam tasviri. Sol tarafta işaretler mevcut. Daha aşağıda çatallı boynuzları olan başka bir hayvanın şematik tasviri var. Bu hayvanın sol tarafında çizgiler geçiyor.

410. Resim

Taş yüzeyinde çizgi ağları ve lekeler çizilmiş.

411. Resim

Taş üzerinde genel hatlarıyla sola dönük bir hayvanın profilden tasviri yapılmış. Hayvanın boynuzları büyük, gövdesi ince.

412. Resim

Taşın yüzeyinde uzun yumuşak bir çizgi görülüyor. Aşağıda da net bir resim oluşturmayan eğik bir çizgi var.

413. Resim

Taşın üzerine hayvan figürleri ve işaretler çizilmiş. Aşağıda eğik bir çizgi ve boynuzsuz dört hayvan figürü var.

414. Resim

Atlar. Taşın yüzeyinde farklı yönlere bakan altı at tasvir edilmiş. Atların kuyrukları tüylü. Yeleleri görülüyor. Alt kısımda belirgin bir resim oluşturmayan küçük çizgiler yer alıyor.

415. Resim

Çam ağaçların şematik tasviri.

416. Resim

Taşın yüzeyine sağa doğru koşan üç hayvan resmedilmiş. Hayvanların boynuzları yok, ama orta boylu kulakları görülüyor. Resimler genel hatlarıyla yapılmış. Sağdaki son hayvanın kısa kuyruğu gösterilmiş.

417. Resim

Koşan hayvanlar. Çizgilerle hayvanlarını yığılımı gösterilmiş. Genel olarak hayvanların sırt kısmı ve başları belirlenmiş. Bu yöntemle onların çokluğu yansıtılmış.

418. Resim

Taşın yüzeyinde üç hayvanın natamam tasvir ve yumuşak çizgiler var. Aşağıda uzun kuyruklu bir tilkinin resmi mevcut.

419. Resim

Kırık çizgilerin yumağı görülüyor.

420. Resim

Hayvanların gövdesi ve başları şematik olarak resmedilmiş. Yanlarında belirsiz çizgiler var.

421. Resim

Sağa doğru koşan türü belli olmayan hayvan resimleri taşa oyulmuş. Hayvanlardan birinin yanında bir insan figürü var. Bu figür elinde, hayvanın üzerinden geçen uzun bir nesne tutuyor. Büyük bir ihtimalle bu nesne hayvana isabet ediyor.

422. Resim

Av. Taş yüzeyinde çok sayıda dikey çizgiler geçiyor. Sol tarafta sağa dönük belirsiz bir hayvan figürü bulunuyor. Sağ tarafta iki geyik tasvir edilmiş. Başları büyük değil, boynuzları çatallı, boynu uzun, ok saplanmış gövdeleri uzun. Geyik figürlerinin üstünde ağaç ve yaylarını germiş iki adam figürü çizilmiş.

423. Resim

Taşın yüzeyinde iki resim var. Sol tarafta üç atın çiftleşme sahnesi tasvir edilmiş. Üst tarafta av sahnesi. Sola koşan boynuzsuz hayvanlar çizilmiş. Elinde yayı olan bir adam bu hayvanları takip ediyor. Okçu kaçmakta olan hayvanlara doğru atış yapıyor.

424. Resim

Yüzeyin sol tarafında sağa dönük boynuzlu bir keçinin şematik tasviri. Yüzeyin sağ tarafında çizgilerle bir geyiğin tasviri çizilmiş. Çatallı boynuzu, yuvarlak kalçası, iki ayağı görülüyor. Araka ayağı içeriye doğru bükülmüş. Taşın üst kısmında bir geyiğin İskit üslubunda natamam bir tasviri daha var.

425. Resim

Taşın yüzeyine sağa dönük dört hayvan tasvir edilmiş. Bu resim şematik olarak yapılmış. Hayvanlardan birinin çift düz boynuzu görülüyor. Sağ tarafta çift hörgüçlü ve kısa kuyruklu bir devenin natamam resmi var.

426. Resim

Taşın yüzeyine sağa dönük karacalara has yüzü ile bir hayvan çizilmiş. Gövdesinin arka kısmı kalkık, öne doğru olan ön ayakları uzun. Kulakları uzun olan, başı yukarıya kalkık.

427. Resim

Taş yüzeyine dokuz bölüme ayrılan dörtgen bir figür oyulmuş. İçerisinde on dört işaret var. Bu bir ahır olabilir. Yanında çok sayıda aralıksız çizgiler ve çizgilerle taranmış bir dikdörtgen var. Sağ tarafta bir çember ve bir dörtgen görülüyor.

428. Resim

Taş üzerine başı sağa dönük boynuzsuz bir hayvanın figürü ve binaya benzeyen bir figür genel hatlarıyla çizilmiş.

429. Resim

Taş üzerine sağa doğru koşan belirsiz bir hayvan şematik olarak tasvir edilmiş.

430. Resim

Çiçek, çam dalı veya bir meyveyi oluşturan çizgilerin yumağı tasvir edilmiş.

431. Resim

Sağ tarafa doğru koşan bir grup hayvan. Bütün hayvanlar boynuzsuz ve genel hatlarıyla profilden tasvir edilmiş. Önlerinde çizgiler var.

432. Resim

Taşın yüzeyine hareketsiz duran büyük boynuzlu bir hayvan genel hatlarıyla resmedilmiş.

433. Resim

Taşın yüzeyinde çeşitli çizgiler mevcut. Aralarında ve altında çeşitli hayvan figürleri var. Yüzeyin sol tarafında zikzak şeklinde bir çizgi geçiyor.

434. Resim

Taş üzerine çizgilerle üç hayvan figürü çizilmiş. Hayvanların yüzü sivri, boyunları zarif, çift ayakları var. Ortadaki figür natamam. İkişer çizgi ile boynuzları ve ön ayakları görülüyor. Hayvanlar sağa dönük.

435. Resim

Av sahnesi. Taşın yüzeyine çok sayıda koşan hayvanların küçük simge tasvirleri çizilmiş. Sağ üst köşede yayı ile atışa hazır bir insan figürü görülüyor. Resmin orta kısmında başka bir insan figürü var. Taşın sağ kısmında bir atlı ve ağaç resmedilmiş. Tarafta, sağ alt bir şaman davulu çizilmiş.

436. Resim

Çok güçlü eğik boynuzlu ve basık yüzlü bir karaca tasvir edilmiş. Karaca resminin üzerinden çizgiler geçmekte. Büyük ihtimalle bu bazı hayvan figürlerinin natamam resimleri.

437. Resim

Taş yüzeyine ikisi sağa dönük beş hayvanın figürü sütun halinde çizilmiş. Üst sırada üç geyik resmedilmiş. Birin başında çatallı boynuzlar görülüyor. Hayvan figürleri taranmış. Alt sırada koşan iki hayvan tasviri…

438. Resim

Taşın yüzeyinde üç hayvanın tasviri var. İki figürün resmi natamam.

439. Resim

Bir geyik figürü resmedilmiş. Çatal boynuzlu geyiğin yüzü sivri ve kalkık, kalçası yuvarlak, çift ayaklı.

440. Resim

Bir geyik tasvir edilmiş. Boynuzu öne çıkık, yüzü sivri. Hayvan sağa dönük.

441. Resim

Boynuzsuz bir hayvan şematik olarak resmedilmiş. Hayvanın yüzü sivri ve kalkık, boynu uzun, gövdesi ise kalça ve ayaklar kısmına kadar uzanmakta. Hayvan sola dönük.

442. Resim

Şematik olarak tasvir edilmiş bir av sahnesi. Sol tarafta bir hayvan tasviri. Resimde hayvanın ayakları natamam. Sağ tarafta büyük yuvarlak başlı bir insan simge olarak tasvir edilmiş. Bu figürden uzanan bir yay hayvana doğru uçuyor.

443. Resim

Taşın yüzeyine içinde yıldız işareti olan yarım çember şeklinde geometrik bir figür çizilmiş. Bu figürün sağ tarafından kısa çizgiler uzanmakta.

444. Resim

Taşın yüzeyinde çok sayıda çizgi var. Bu çizgilerin arasında sol tarafta basık yüzlü, iki boynuzlu bir hayvan görülüyor. Yüzeyin ortasında ucu yukarıya doğru bir ok çizilmiş. Okun üstünde bir ağaç tasviri var. Diğer çizgiler belirgin bir tasvir oluşturmuyor.

445. Resim

Bir üçgen şekli. Bu üçgenin sol tarafında dikey bir çizgi görülüyor.

446. Resim

Büyük çift boynuzlu bir hayvan figürü şematik olarak resmedilmiş.

447. Resim

Taşın yüzeyine sağ tarafa ve yukarıya dönük bir hayvanın tasviri şematik olarak çizilmiş.

448. Resim

Sağa dönük bir geyik tasviri. Geyiğin ayakları ince, küçük yuvarlak kalçası, uzun gövdesi ve iri güçlü dört çıkıntısı olan boynuzları var. Resim oyma tekniği ile yapılmış.

449. Resim

Oyma tekniği ile basık yüzlü, yuvarlak kalçalı ve çift ayaklı bir hayvanın tasviri yapılmış. Hayvan sağa dönük.

450. Resim

Taşın yüzeyine üç hayvan oyma tekniği ile resmedilmiş. Hayvanlardan birinin kısa boynuzlar, yuvarlak kalça ve bükülmüş arka ayakları görülüyor. Hayvanların üzerinden dikey çizgiler geçiyor. Sağ tarafta bir çizgiler ağı görülüyor.

451. Resim

Taş yüzeyine on hayvan figürü çizilmiş. Hayvanların yüzü sivri ve gövdeleri uzun. Hayvanların başı sağa dönük. Sol tarafta simge olarak yuvarlak bir baş ve kesik çizgilerle ayakları görülüyor.

452. Resim

Dört hayvanın tasviri oyma tekniği ile yapılmış. Alttaki iki resim aynı. Hayvanlar sağa ve yukarıya doğru koşuyorlar. Yukarıdaki hayvanlar büyük bir ihtimalle keçi. Yüzleri basık, boynuzları var, kuyruk ve çift ayakları görülüyor.

453. Resim

Hayvan figürüne benzeyen bir çizim. Baş kısmı kalın; Çift ayakları görülüyor.

454. Resim

Taşın yüzeyine hızla koşan dört geyik figürü resmedilmiş. Geyiklerin ikisi taranmış. İki geyiğin de büyük çatallı boynuzları var.

456. Resim

Altı hayvan figürü oyma tekniği ile resmedilmiş. Taşın sağ tarafında üst üste yüzleri sağa dönük boynuzsuz hayvan figürleri çizilmiş. Hayvanlar hareketsiz duruyor. Hayvanların gövdeleri enine çizgilerle taranmış. Sol tarafta hızla koşan çatallı boynuzlu geyikler tasvir edilmiş.

457. Resim

Sağa dönük bir hayvan tasviri. Hayvanın boynuzları çıkık, uzun ve ince. Boynu ve başı birleşmiş, gözü yarım yay şeklinde görülüyor. Ön ayakları resimlenmemiş. Gövdesi eğri olarak taranmış. Kalçası yuvarlak. Kısa kuyruğu görülüyor.

458. Resim

Taş üzerine iki hayvan tasviri oyma tekniği ile resmedilmiş. Sol tarafta zıplamaya hazır bir geyik tasvir edilmiş. Boynu uzun, başı kalkık. Orta boyda boynuzları dal şeklinde görülüyor. Ön ayaklarında tırnakları görülüyor. Yukarıda başı sağa dönük bir tavşan figürü resmedilmiş. Hayvanın orta büyüklükte yuvarlak bir başı var; iki uzun kulağı ve gövdesi tam, kuyruğu küçük. Tasvir oldukça gerçekçi.

459. Resim

Sivri yüzlü, kısa gövdeli, uzun ayaklı iki hayvanın figürü şematik olarak çizilmiş. Figürler sağa dönük. Sol tarafta belli bir tasvir oluşturmayan bir çizgiler ağı.

460. Resim

Taşın tam ortasında insanı andıran bir tasvir yer alıyor. Baştan aşağı doğru gövdeyi ve ayakları oluşturan iki paralel çizgi geçmekte. Altı hayvan sağ tarafa doğru yönelmişler.

461. Resim

Taşın üzerine yedi hayvan konturlu olarak tasvir edilmiş. Bu hayvanlardan üçü geyik. Geyiklerin çatallı boynuzları var. Tüm hayvanlar çizim tekniği ile yapılmış. Altı hayvan sağa doğru yönelmiş.

462. Resim

Geyik avı sahnesi. Resmin tam ortasında koşan boynuzlu bir geyik figürü yer alıyor. Ayaklarındaki tırnakları görülüyor. Üstte ve altta şematik olarak yapılmış insan figürleri var. Onlardan resmin ortasında yer alan geyiğe doğru çizgiler uzanmakta.

463. Resim

Taş yüzeyine simge şeklinde hayvan tasvirleri çizilmiş. Hayvanlar arasında çok büyük ve çatal boynuzlu bir geyik fark ediliyor. Yüzeyin alt kısmında bir ağaç, yanında ise at üzerinde bir süvari görülüyor.

464. Resim

Belli bir tasvir oluşturmayan bir çizgiler ağı.

465. Resim

Taş yüzeyinin üst kısmında iki hörgüçlü bir deve tasvir edilmiş. Altında profilden bir araba tasviri mevcut.

466. Resim

Taşın yüzeyine sol tarafa aşağıya doğru koşan bir hayvan figürü çizilmiş. Hayvanın gövdesi taranmış. İki kulağı ve uzun kuyruğu görülüyor. Hayvanın yanında, elinde ne olduğu belli olmayan bir nesne ile bir insan figürü resmedilmiş. Yüzeyin tam ortasında bir hayvan tasviri var. Hayvanın yüzünün karşısında ucunda düğüm ile hendek şeklinde bir nesne çizilmiş. Sağ tarafta uzun kuyruklu bir başka hayvan daha tasvir edilmiş.

467. Resim

Başı sağa dönük bir hayvanın şematik tasviri. Sağ tarafta nal şeklinde eğilmiş bir çizginin içinde birkaç dikey çizgi görülüyor. Altta iki resim daha var: boynuzsuz bir geyik ve dörtnala koşan bir at. Geyik profilden tasvir edilmiş. Ağzı, gözü, kulakları ve tırnaklı ayakları görülüyor. Resim İskit hayvan üslubu geleneklerine uygun tarzda yapılmış. Dörtnala koşan bir at ise tamamen farklı bir tarzda tasvir edilmiş. Çok büyük, arka ayakları yok. Büyük bir ihtimalle çağdaş bir resim.

468. Resim

Oyma tekniği ile konturlu olarak üç geyik figürü profilden tasvir edilmiş. Geyiklerin ikisi boynuzlu, birisi ise boynuzsuz. Figürlerden birinin resmi natamam. Hayvanlar sağa dönük. Sakin duruyorlar.

469. Resim

Taş üzerine sağa dönük dört at figürü resmedilmiş. İki atın gövdesi ve boyunları taranmış. Üstteki figür natamam. Onun üstünde ok ucunu andıran eşkenar dörtgen şeklinde bir işaret var. Sağ kısımda net olmayan bir tasvir.

470. Resim

Taş yüzeyine birkaç hayvan tasviri resmedilmiş. Çizgiler ve bir yıldız görülüyor. Üst kısımda iki hayvan ve net olarak belirgin olmayan bir figür resmi... Altta bir işaret görülüyor. Büyük bir ihtimalle bu modern bir tasvir.

471. Resim

Taş yüzeyine iki hayvan tasviri resmedilmiş. Büyük bir ihtimalle bunlar keçi. Bu keçilerin gövdeleri iki paralel çizgi halinde görülüyor. Boynuzları ince ve düz çizgilerle gösteriliyor.

472. Resim

Taş üzerinde bir dağ resmine benzetilebilecek çeşitli çizgiler geçiyor.

473. Resim

Taş yüzeyinde bazı çizgiler. Bu çizgiler arasında şematik olarak yapılmış yuvarlak başlı iki insan figürü görülüyor.

474. Resim

Taş yüzeyinin tamamında sağa dönük çift hörgüçlü bir deve resmedilmiş. Daha sağında sağa doğru hızla koşan iki hayvanın tasviri oyma tekniği ile yapılmış. Birisi, bir karaca figürü. Boynuzunun altında bu hayvana has boyun altında küpeyi andıran bir tasma var. Diğeri ise arka kısmı natamam belirsiz bir hayvanın tasviri. Bu hayvanın gövdesi boyuna ve çapraz çizgilerle taranmış.

475. Resim

Taşın yüzeyine oyma tekniği ile Türk okların ucuna benzeyen dörtgen figürler yapılmış.

476. Resim

Taşın yüzeyinde üç geyik. Üç figür de farklı şekilde resmedilmiş. Sağdaki geyik şematik olarak resmedilmiş. Soldaki hayvan daha detaylı olarak tasvir edilmiş: güçlü üç çıkıntısı olan boynuzları var. Gözü, kulakları, yüz çizgileri, güçlü ayakları, tırnakları ve küçük kuyruğu görülüyor. Daha aşağıda sola dönük bir başka hayvan daha görünüyor. Onun gövdesi sık ve yatay çizgilerle, bazen de dikey olarak taranmış. Boynuzları çatallı, sekiz çıkıntısı var. Bütün figür çizgilerle taranmış. Kompozisyonun ortasında baş giyimli, uzun elbiseli bir okçu görülüyor. Okçu yayıyla ok atışı için hazır duruyor. Üç oku görülüyor. Tüm figür, yay ve oklar çok iyi bir şekilde resmedilmiş.

477. Resim

Taş üzerine iki insan figürü resmedilmiş. Bir iş yapıyorlar. Belki de deri işliyorlar. Ortada, sağ tarafında çizgiler olan şematik olarak resmedilmiş bir hayvan figürü var.

478. Resim

Taş yüzeyine çizgilerle altı insan figürü cepheden resmedilmiş. Figürlerden birinin elinde kement var. Yanında daha küçük bir figür resmedilmiş. Bu figürün gözleri görülüyor. Elleri belinde. Figür, bir "F" harfi şeklinde çizilmiş. Kompozisyonun ortasında karşı karşıya duran iki insan var. Sol taraftaki adam sol elinde küreğe benzeyen bir nesne tutuyor. Aynı yerde yay ve okları ile iki insan daha tasvir edilmiş. Onlar bir birine atış yapıyorlar. Figürler çizim tekniği ile yapılmış.

479. Resim

Çizim tekniği ile bir av sahnesini anlatan bir kompozisyon. Üst tarafta bir ağacın yanında bağlanmış, eyerli bir at duruyor. Atın yelesi ve kuyruğu görülüyor. Yanında büyük bir ihtimalle halatla karaca yakalamış bir erkek duruyor. Karacanın gövdesi taranmış. Ayaklarının izleri de görülüyor. Aşağıda sağ tarafta bir boynuzlu hayvanlar sürüsü tasvir edilmiş. Daha sağında bir insan şematik olarak resmedilmiş. Küçük bir ağacın yanında bir hayvan duruyor. Alt sağ köşede iki insan figürü daha görülüyor. Birisinin yüzü net olarak görülüyor: gözleri, kaşları, burnu, kulakları ve sakalı. Başında şapkası var. Elinde sol taraftaki geyiğe yöneltilmiş bir silah tutuyor ve atış yapıyor. Bu adamın yanında bir başka adam daha var. Onun başında sona doğru kalınlaşan

çizgiler var. Ayaklarında ayakkabı ve bir birine bağlanmış düğümler var. O da bir hayvana atış yapıyor. İnsan figürlerinden hayvana doğru isabet eden çizgiler görülüyor. Üstte sol tarafta üç hayvan resmi görülüyor. Birisi natamam.

480. Resim

Çizgiler arasında bir geyik, balık ve iki insan figürü görülüyor.

481. Resim

Türü belli olmayan bir hayvanın figürü şematik olarak tasvir edilmiş. Altta bir başka hayvanın daha natamam bir resmi var. Çizgilerle sadece başı ve sırt görülüyor. Hayvan tasvirlerinin üzerinden iki paralel çizgi geçmektedir.

482. Resim

Taş yüzeyinin üst tarafında yuvarlak kesintisiz çizgiler var. Anlamı belirsiz. Alt kısmında bir hayvanın natamam tasviri yer alıyor.

483. Resim

Bir av sahnesi. Taşın üzerine boynuzsuz geyikler ve birkaç hayvanın natamam resmi çizgilerle tasvir edilmiş. Resmin ortasında cepheden hayvanlara doğru yayla atış yapan bir insan figürü var. Sol tarafta hayvanlara tüfekle atış yapan bir başka insan figürü daha var.

484. Resim

Taş yüzeyi üzerine iki hayvan figürü resmedilmiş. Boynuzlarının şekline bakıldığında bir koç ve bir keçi. Hayvanların başları farklı yönlere dönük.

485. Resim

Sola dönük iki hayvan tasviri oyma tekniği ile yapılmış. Figürler şematik olarak yapılmış. Sağ taraftaki hayvanın arka ayakları ve kalçası natamam. Yüzü öne çıkık, başında iki dikey çizgi şeklinde boynuzları görülüyor.

486. Resim

Taşın üzerine başı sağa dönük bir at profilden tasvir edilmiş. Gövdesi ve boynu çizgilerle taranmış. Resimde ön ve arka ayakları, yelesi, kuyruğu iyi görülüyor. Atın önünde iç kısmı taranmış iki dörtgen şeklindeki bir nesnenin resmi görülmekte.

487. Resim

Taş yüzeyine çizgilerle bir geyik tasviri resmedilmiş. Geyiğin yüksek çıkıntılı boynuzları var. Geyik oldukça güzel ve zarif bir şekilde çizilmiş. Geyiğin yukarısında kuyruklu, kulaklı ve oldukça iri bir vahşi hayvanın resmi var. Bu vahşi hayvan geyiği ısırmaktadır.

488. Resim

Taşın üzerine bir dikdörtgenle çevrelenmiş bir süvari tasvir edilmiş. At sağa doğru dörtnala koşuyor.

489. Resim

Taşın yüzeyinde çizgiler var. Bu çizgilerin arasında simge olarak anlamı belirsiz figürler görülüyor. Yüzeyin sağ tarafında aşağıdan yukarıya doğru bir birine yakınlaşan çizgiler geçmekte. Resmin anlamı belirsiz. Sol tarafta çizgiler ve bir erkek figürü şematik olarak tasvir edilmiş.

490. Resim

Taş üzerine çiftleşme anını gösteren üst üste iki hayvan figürü resmedilmiş.

491. Resim

Sağ tarafa yönelen başı sola dönük bir geyik şematik olarak tasvir edilmiş. Ayakları iki ince çizgi ile tasvir edilmiş.

492. Resim

Resim oyma tekniği ile yapılmış. Sol tarafa hızla koşan iki hayvan tasviri… Birisi, şematik olarak resmedilmiş çatallı boynuzlu bir geyik. Biraz yukarıda sırtında dörtgen bir nesne taşıyan diğer bir hayvan. Üstte çizgiler yığılımı. Önde geyiğin biraz altında yuvarlak uçlu farklı yönlere ayrılan kesik çizgilerle resmedilmiş bir uzun nesne. Şematik bir insanın tasviri olarak da algılanabilir.

493. Resim

Taş yüzeyinin üst tarafında çizgiler yumağı arasında bir insanın ve bir hayvanın şematik figürleri görülüyor. Altta, farklı yöne bakan iki geyiğin resmi ve bir yılanın dikey tasviri yer alıyor.

494. Resim

Okçuların mücadelesi. Karmaşık bir kompozisyon: karşı karşıya duran iki okçu görülüyor. Okçuların şapkası var. Okçular yaylarını germişler. Ok sadakları da görülüyor. Resmin altında çizgiler var. Aşağıda iki geyik figürü var. Okçular bir birine atış yapıyorlar.

495. Resim

Taş yüzeyine sağa dönük bir hayvan tasviri oyma tekniği ile yapılmış. Hayvan çok iri yapılı. İnce çizgilerle yapılmış bükük ön ayakları, iki düz boynuzlu görülüyor. Hayvanın gövdesi tamamen taranmış.

496. Resim

Taş yüzeyine oyma tekniği ile yapılmış anlamı belirsiz birkaç tasvir var.

497. Resim

Taş yüzeyinde bir av sahnesi görülüyor: solda dörtnala koşan bir atlı ve okçu var. Süvarilerden biri elinde bir yay tutuyor. Diğeri ise boynunda düğümlenmiş bir görülüyor. Sağ tarafta sağa doğru koşan üç hayvan görülüyor. Kompozisyonun ortasında gövdesi taranmış kaçan iri bir geyik tasvir edilmiş. Geyiğin çatallı boynuzları görülüyor.

498. Resim

Taşın üzerinde düzensiz çapraz çizgiler görülüyor. Bu çizgilerin arasında hörgüçlü, uzun boynuzlu, başı sağa dönük tırnaklı bir hayvan fark ediliyor.

499. Resim

Taş yüzeyinde paralel çizgilerle beş hayvan resmedilmiş. Hayvanların gövdesi ince ve uzun. Ortada yan yana duran elipsler çizilmiş.

500. Resim

Taş üzerinde bir çizgi ağı görülüyor. Sol tarafta başı sağa dönük tırnaklı bir hayvan figürü çizilmiş. Ucu düğümlü bir çizgi geçiyor.

501. Resim

Resim oyma tekniği ile yapılmış. Sol üst köşede çatallı boynuzlu bir geyik tasvir edilmiş. . Önünde belirsiz bir nesne görülüyor. Kompozisyonun ortasında bir insan figürü ve çiftleşen iki at çizilmiş. Kompozisyonun sağ kısmında bir ufak çizgiler yumağı ve küçük çemberlerin arasında bir başka at tasviri daha görülüyor.

502. Resim

Çok figürlü bir kompozisyon. Çok sayıda boynuzsuz hayvan. Onlara atış yapan insanlar. Bir atlı ve bir şamanın figürü. Aşağıda boynuzlu geyikler, inekler ve ağzını açmış bir vahşi hayvanın

tasvirleri var. Çember içerisinde cepheden bir figür görülüyor. Yuvarlak başı, iki yana açılmış kolları ve ayakları çok net.

503. Resim

Taşın üzerine konturlu bir geyik tasvir edilmiş. Boynuzu yok. Bu tasvirin üzerinde natamam iri boynuzlu bir geyik tasviri daha var. Resim oyma tekniği ile yapılmış.

504. Resim

Taş üzerinde sağa dönük boynuzlu bir geyik resmedilmiş. Hayvanın ayakları ince ve düz bir kalçası var. Resim oyma tekniği ile yapılmış.

505. Resim

Sola yönelmiş bir geyik tasviri. Hayvanın arka kısmı düz, uzun bir boynu var. Ayakları ince çizgilerle gösterilmiş.

506. Resim

Taş üzerine kuyruklu bir hayvanı anımsatan bir figür çekilmiş. Hayvanın iki düz boynuzu ve dikey olarak kalın çatallı, büyük bir ağacı andıran tek boynuzu var.

507. Resim

Bir şaman. Resim oyma tekniği ile yapılmış. Ön planda bir insan figürü gösterilmiş. Başı yuvarlak, gövdesi, kolları ve ayakları çizgilerle tasvir edilmiş. Şaman elinde bir davul tutuyor. Yanında küçük bir insan figürü daha var. Sağa doğru çizgiler ve türü belli olmayan bir hayvan var.

508. Resim

Taşın yüzeyine sağ tarafa yönelmiş iri boynuzlu bir geyik profilden şematik olarak çizilmiş.

509. Resim

Taşın yüzeyine sağa yönelmiş bir geyik resmedilmiş. Geyiğin gövdesi taranmış. İri, çıkık ince boynuzları gösterilmiş.

510. Resim

Taşın yüzeyine dalgalı çizgiler oyulmuş. Dağları gösteriyor olabilir.

511. Resim

Bir hayvanın şematik tasviri. Arka ayaklar hayvan gövdesini gösteren alt çizgiden geçiyor.

512. Resim

Taş üzerindeki çizgiler hayvanı andıran bir figür oluşturuyor.

513. Resim

Şematik olarak oyma tekniği yapılmış bir geyik resmi. Hayvan sağa dönük. Boynuzları çok büyük değil; gözleri işaretlenmiş, kısa kuyruğu çizgi ile gösterilmiş. Gövdesi ve arka ayakları taranmıştır.

514. Resim

Taş üzerine çok sayıda rastgele muhtelif çizgiler çizilmiş. Sol tarafta boynuzsuz, büyük bir ihtimalle bir geyik tasviri görülüyor.

515. Resim

Taşın yüzeyinde sola doğru hareket etmekte olan havanların hatları üst üste çizilmiş. Hayvanların boynuzları uzun, ayakları uzun ve ince. Birinin tasviri natamam.

516. Resim

Taş üzerine şematik bir insan resmi çizilmiş. Adam seğirten bir hayvana silahıyla atış yapıyor. Hayvanın başı, ayakları, kulakları ve kuyruğu net olarak resmedilmiş.

517. Resim

Taşın yüzeyine çizgilerle bir grup şaman ve davulları tasvir edilmiş. Elbiseli dört figür gösterilmiş.

518. Resim

Atlılar. Taş üzerinde sağ tarafa iki süvarinin gidişi tasvir edilmiş. Atların kulakları, yeleleri ve kuyruğu gösterilmiş. Atlılar daha şematik olarak tasvir edilmiş. Ellerinde uzun mızrak görülüyor.

519. Resim

Taşın yüzeyinde belirgin bir resim oluşturmayan bazı çizgiler görülüyor.

520. Resim

Taşın üzerine şematik olarak bir grup hayvan tasvir edilmiş.

521. Resim

Taş yüzeyinin sol kısmında türü belli olmayan bir hayvan resmedilmiş. Resmin üzerinden çizgiler geçiyor. Üst tarafta hafifçe kamburlaşmış bir insan figürü var. Yuvarlak başı, gövdesi ve ayağı var. Biraz sağında başka bir insan figürü daha var. Karnı büyük. Tasvir cepheden yapılmış. Yanında kıvrımlı çizgilerle bir ağaç şematik olarak tasvir edilmiş. Sağ tarafta bir küçük eşek figürü görülüyor.

522. Resim

Taş yüzeyinin sol kısmında başı sola dönük natamam bir at tasviri oyma tekniği ile yapılmış. Gövdenin arka kısmı yok. Yüzeyin orta kısmında da natamam tırnaklı hayvan tasvirleri görülüyor.

523. Resim

Taş üzerine başı sola dönük belirsiz bir hayvan resmi yapılmış. Yüzeyin orta kısmında içerisinde anlaşılmaz tasvirler bulunan bir geometrik figür çizilmiş. Sol tarafta ise çizgiler görülüyor.

524. Resim

Resim oyma tekniği ile yapılmış. Sola doğru hareket eden sekiz hayvan şematik olarak tasvir edilmiş. Figürler şematik, baş ile gövde elips şeklinde çizilmiş. Ayakları çizgilerle belirtilmiş.

525. Resim

Taş yüzeyinin sol tarafına yan yana hareket eden beş hayvan tasviri çizilmiş. Sağ kenardaki hayvan diğerlerinden biraz uzakta duruyor. Resimler şematik. gövde, ayak ve boynuzlar çizgi şeklinde görülüyor.

526. Resim

Başı sola dönük bir geyik figürü. Gövdesi, ayakları boynu ve kulakları kare şeklinde taranmış. Başında çizgi şeklinde çatallı boynuzlar görülüyor. Çizgiler çember şeklinde çizilmiş.

527. Resim

Atını tutan bir insan şematik olarak tasvir edilmiş. Sağ tarafta bir başka hayvan figürü görülüyor. Sağ üst köşede bir elips ve üç grup düz çizgi görülüyor.

528. Resim

Taş yüzeyinin sol kısmında çadır ev veya dağları andıran düz çizgiler . Yüzeyin üst sağ köşesinde sadece bir çember görülüyor.

529. Resim

Taş yüzeyine düzensiz ve belli bir figür oluşturmayan çapraz çizgiler çizilmiş.

530. Resim

Av. Sağa doğru kaçan yedi hayvan figürü oyma tekniği ile yapılmış. Resmin ortasında büyük çatallı boynuzu olan bir geyik var. Geyik uzunlamasına çizgilerle kaplı. Okçuların attığı oklar hayvanlara isabet ediyor. Avcılardan biri at üzerinde resmedilmiş. Resim çizgilerle taranmış.

531. Resim

Belirsiz bir resim oluşturan küçük çizgiler. Büyük bir ihtimalle ağaçlar böyle tasvir edilmiş.

532. Resim

Taş yüzeyine herhangi bir resim oluşturmayan beş çizgi yumağı çizilmiş.

533. Resim

Taş üzerine bir hayvan sürüsü resmedilmiş. Sağ tarafta hareketsiz duran boynuzlu bir geyik tasviri var. Hayvan sağa dönük. Sol tarafında natamam hayvan resimleri ve büyük bir hayvan sürüsünü andıran çok sayıda yatay çizgi görülüyor.

534. Resim

Taş üzerine üç büyük ve üç küçük figür çizgi tekniği ile tasvir edilmiş. Yüzeyin alt kısmında da çizgiler geçiyor.

535. Resim

Taş yüzeyinde net bir resim oluşturmayan kalın çizgiler var. Net olmayan hayvan tasvirleri görülüyor.

536. Resim

Üç hayvan figürü simge olarak görülüyor. Bunlardan sadece aşağıya sağa koşan gerçekçi olarak tasvir edilmiş.

537. Resim

Bir hayvan tasviri. Gövdesi ve başı elips şeklinde, dört ayağı çizgilerle belirtilmiş. Baş üzerinde iki çizgi ile kulakları görülüyor.

538. Resim

Taş üzerinde bir çizgi ağı var.

539. Resim

Taşın yüzeyinde çeşitli çizgiler görülüyor. Yoğun çizgiler arasında iki hayvan tasviri var.

540. Resim

Küçük taş yüzeyine sol yöne hareket eden iki hayvan resmedilmiş. Hayvanların boynu ve gövdesi uzun, iki paralel çizgi şeklinde görülüyor.

541. Resim

Taşın yüzeyinde sola dönük bir at tasviri var. Kavisli çizgiler kuyruğu ve yelesini oluşturuyor. Yanında bir adam görülüyor. Taşın sağ kısmında çadırı veya dağı tasvir eden bir çizgi ağı yer alıyor.

542. Resim

Taş yüzeyinde sağa dönük bir karaca şematik olarak tasvir edilmiş. Karacanın küçük boynuzları var. Boynu uzun. Gövdenin arka tarafı kalkık.

543. Resim

Taşın üzerine sola doğru dönük iki at figürü çizilmiş. Kavisli çizgiler birinin yelesini oluşturuyor. Kuyruk şematik olarak yapılmış. İki ayağı parantez şeklinde. Gövdesi çizgilerle taranmış. İkinci figürün dört ayağı görülüyor.

544. Resim

Taşın yüzeyine bir koç figürü tasvir edilmiş. İki eğri çizgi hayvanın boynuzunu oluşturuyor. Gövdesi çizgilerle taranmış. Ayaklar çizgilerle gösterilmiş. Hayvan sola dönük.

545. Resim

Başı sola dönük bir hayvan resmi. Gövdesi ve ayakları paralel çizgilerle tasvir edilmiş.

546. Resim

Dikey olarak üç tasvir yer alıyor. Üst kısımda başsız bir insan figürü. Aşağıda bir koç veya keçi tasviri. Altında ayaklarını yaymış, sağ eli belinde bir adam figürü cepheden resmedilmiş. Erkeklik organı görülüyor.

547. Resim

Taşın yüzeyine hızla koşan bir hayvanı andıran bir figür şematik olarak çizilmiş.

548. Resim

Taşın yüzeyine oyma ile natamam bir geyik tasviri yapılmış. Çatallı boynuzları çizgi şeklinde görülüyor. Gövdenin ön kısmı natamam.

549. Resim

Taşın yüzeyine başları sola dönük iki hayvan tasviri resmedilmiş. Üstte boynuzları öne çıkık, gözleri belirgin, yaprak şeklinde kulaklarıyla iri bir geyiğin figürü yer alıyor. Ayaklarının ucunda tırnakları görülüyor. Tasvir İskit- Sibirya üslubunda yapılmış. Aşağıda başka bir geyik daha görülüyor. Başında yaprak şeklinde kulağı görülüyor. Ucundan ayrılmış iki çizgi boynuzlarını oluşturuyor. Gövdesinin arka kısmı kalkık. Gövdesi zayıf. Ayaklarında tırnakları görülüyor. Hayvan figürleri çizgilerle taranmış.

550. Resim

Taş üzerinde net bir resim oluşturmayan belirsiz çizgiler görülüyor.

551. Resim

Taş üzerine koşan, boynuzlu bir hayvana benzeyen bir figür dövme tekniği ile yapılmış.

552. Resim

Taşın yüzeyinde üç grup çizgi görülüyor.

553. Resim

Hayvanlara benzeyen iki çirkin figür şematik olarak tasvir edilmiş.

554. Resim

Taşın yüzeyinde çizgiler var. Bu çizgiler yumağı arasında hayvan ve insan tasvirleri görülüyor.

555. Resim

Bir şaman. Taşın yüzeyinde iki çizgi ile bir insan figürü çizilmiş. Baş kısmı kalın, iki çizgi ile ayakları gösterilmiş. Elinde davul ve baget görülüyor. Aşağıda da çizgiler var. Yanında ipler bağlanmış bir kazık var.

556. Resim

Taşın yüzeyinde bir çizgiler ağı var. Aralarında sağ tarafta belirsiz bir hayvan figürü görülüyor.

557. Resim

Taş üzerinde çeşitli çizgiler var. Aralarında bazı hayvan figürleri görülüyor. Hayvanların yüzleri sivri, kulakları büyük.

558. Resim

Taşın yüzeyine üç boynuzsuz hayvan resmi genel hatlarıyla çizilmiş.

559. Resim

Taş yüzeyinin iki tarafında çatlaklar var. Çatlak kısmından yukarıya doğru sağa yönelmiş hayvanların tasviri çizilmiş. Alt tarafta simge olarak tasvir edilmiş bir insan figürü görülüyor. Tüm yüzeyden çizgiler geçiyor. Taş büyük parçalara ayrılarak tahrip olmuş.

560. Resim

Muharebe. Taş üzerine yedi insan figürü çizilmiş. Ortada şapkalı, ayaklarını ve kollarını tam yaymış bir insan cepheden tasvir edilmiş. Erkeklik organı işaretlenmiş. Yanında sağ tarafta diğer bir adam elinde dörtgen şeklinde bir kalkan tutuyor. Daha sağında yayla ok atan başka bir figür var. Sol tarafta üç figür daha görülüyor. Onlardan biri solunda duran bir insana yayla atış yapıyor.

561. Resim

Taşın yüzeyinde başı sağa dönük bir geyik resmi. Gövdesi zayıf, figür statik. Hayvanın ön kısmı taşın tahribi sonucu harap bir şekilde. Arka kısım natamam.

562. Resim

Taş üzerinde düz ve elips şeklinde bir çizgiler ağı. Çizgilerin çoğu belli bir noktada toplanmış. Keçeden bir çadır şekli oluşturmuş.

563. Resim

Kısa ayaklı, yuvarlak gövdeli bir hayvan tasviri.

564. Resim

Üç insan figürü tasvir edilmiş. Onlardan ikisi aynı şekilde yapılmış: gözler, burun ve alın çizgi olarak gösterilmiş. İnsanlar el ele tutuşmuşlar. Üçüncü kişi ellerini böğrüne koymuş ve ayaklarını açmış.

565. Resim

Taş yüzeyinde bir av sahnesi tasvir edilmiş. Sağa yönelmiş iki hayvan resmi şematik olarak çizilmiş. Birisinin boynuzları çatallı. Bir insan geyiğe ulaşmak üzere. Yayı ile atış yapıyor. İnsan figürünün yanında çizgiler var. Etrafına bir çember çizilmiş.

566. Resim

Taşın yüzeyinde düz ve yay şeklinde çizgiler mevcut. Bu çizgiler herhangi bir resim oluşturmuyor.

567. Resim

Taş yüzeyinin sol tarafında bir kısım çizgiler. Sağ tarafta bir hayvan resmi var. Gövdesi uzun; boynu ise orantısız uzun.

568. Resim

Sola yönelmiş bir hayvan tasvir edilmiş. Resim genel hatlarıyla yapılmış. Tüylü kuyruğu, ön ve arka ayakları ve iki kulağı gösterilmiş. Büyük ihtimalle at yavrusu tasvir edilmiş.

569. Resim

Taş yüzeyinde oyma tekniği kullanılarak profilden sağa dönük tırnaklı bir hayvanın tasviri yapılmış. Resim çizgilerle taranmış.

570. Resim

Oyma tekniği kullanılarak sağa yönelmiş boynuzsuz bir hayvan genel hatlarıyla tasvir edilmiş. Hayvanın arka ayakları ön ayaklarından oldukça büyük.

571. Resim

Taş yüzeyine türü belli olmayan hayvanlar genel hatlarıyla çizilmiş. Bu hayvanların gövdeleri uzun, ayakları kısa.

572. Resim

Taşın yüzeyinde çitlerin giriş kısmına benzeyen figürler oluşturan ikili çizgiler mevcut. Ortada çift dikey çizgi geçmekte. Çit kanatları tasvir edilmiş olabilir.

573. Resim

İki geyik figürü genel hatlarıyla şematik olarak tasvir edilmiş.

574. Resim

Taşın yüzeyinde çizgilerin üzerinden geçtiği bir av sahnesi. İki insan figürü şematik olarak çizilmiş. Başı yuvarlak, gövdesi çizgiyle yapılmış. Kolları ve ayakları yatay çizgiler şeklinde. Sağ tarafta türü belli olmayan hayvanlara ait resimler. Taşın tüm yüzeyinden çizgiler geçiyor.

575. Resim

Taşın üzerine hızlı koşan hayvan figürleri çizilmiş. Sol tarafta bir insan figürü çizgilerle belirtilmiş.

576. Resim

Başı sağa dönük bir atın profilden şematik tasviri. Yelesi, tüylü kuyruğu ve tırnakları görülüyor.

577. Resim

Taşın yüzeyinde ilkel bir türü belli olmayan bir hayvan tasviri. Kalçası elips şeklinde çizilmiş. Dikey çizgilerle ucunda tırnakları görünen dört ayağı gösteriliyor. Hayvan figürünün üstünde çizgiler görülüyor.

578. Resim

Cepheden bir insan tasviri. Gövdesi çizgilerle taranmış. Sağda ve aşağıda çizgiler görülüyor.

579. Resim

Taşın yüzeyinde cepheden bir insan tasviri. Tasvir dikey çizgilerle taranmış. Büyük bir ihtimalle elbiseyi tasvir ediyor. Aşağıda da natamam bir hayvan figürünü oluşturan çizgiler var.

580. Resim

Taşın yüzeyine iki uzun ve taranmış figür oyulmuş.

581. Resim

Taşın yüzeyine üç hayvanın şematik tasviri çizilmiş. Figürlerden biri ters resimlenmiş.

582. Resim

Taşın yüzeyinde belirli bir figür oluşturmayan kesişen çizgiler görülüyor.

583. Resim

Taş yüzeyine beş insan figürü simge olarak çizilmiş. Onlardan birisi daha net olarak tasvir edilmiş. Gövdesi taranmış. Kolları ve ayakları görülüyor. İki figür şematik: baş yerine çember, gövde ise dikey çizgi şeklindedir.

584. Resim

Taşın yüzeyinde belirsiz hayvan figürlerinin parçaları ve çizgiler görülüyor.

585. Resim

Taş üzerinde şematik hayvan tasvirleri çizgilerle taranmış. Yüzeyin alt kısmında çizgiler arasında tasvir edilmiş belirsiz hayvan figürleri simge olarak görülüyor.

586. Resim

Taş üzerinde oyma tekniği ile yapılmış sağa dönük bir hayvanın natamam tasviri. Tasvir şematik: enine çizgilerle gövde, baş ve ayakları gösteren ince çizgileri görülüyor.

587. Resim

Taş üzerine hızla koşan bir karaca figürü çizilmiş.

588. Resim

Çizim tekniği ile bir keçi tasvir edilmiş. Arka tarafı biraz kalkık. Kuyruğu, boynuzları ve kulakları görülüyor. Hayvan sağa dönük.

589. Resim

Bir şaman. Taş üzerine büyük bir şamanın figürü resmedilmiş. Bıyıklı bir yüz, başında yandan bağlanmış örtü, dikey çizgilerle gösterilmiş gövde, aynı şekilde çizgilerle gösterilmiş ayaklar belirgin. Elinde bir davul görülüyor. Yanında hızla koşan hayvanlar. Alt tarafta şematik olarak iki çizgi ile betimlenmiş bir insan figürü bir hayvanı halatla avlıyor.

590. Resim

Taşın yüzeyinde yan yana duran iki boynuzsuz hayvan ve bir insan tasviri. İnsan tasviri simge olarak cepheden yapılmış. Başı büyük, yüz hatları belirgin.

591. Resim

Çizim tekniği ile sağa dönük bir hayvan tasvir edilmiş. Oku andıran bir çizgi hayvanın gövdesi ve boynundan geçiyor.

592. Resim

Herhangi bir figür oluşturmayan kesişen çizgiler.

593. Resim

Taş üzerine anlaşılmaz bir figür resmedilmiş: bir çizgi ile bağlanmış bir çember ve eşkenar dörtgen. Sol tarafında insan tasvirine benzeyen bir figür ve sağ tarafa koşan küçük boynuzlu ve çift ayaklı bir hayvan görülüyor.

594. Resim

Taş üzerine beş parçaya ayrılmış dörtgen şeklinde bir figür tasvir edilmiş. Yanında belirsiz bir nesne daha var.

595. Resim

Taş üzerine bir at tasviri çizilmiş. Gövdesinin orta kısmı kırık çizgilerle taranmış. Ön ayakları bir birine çok yakın ve hareket halinde gösterilmiş, arka ayakları şematik olarak çizilmiş, nerdeyse geniş ve tüylü kuyruğuna ulaşıyor.

596. Resim

Resim kalın çizgilerle yapılmış. Altı insan figürü ve çizgiler şematik olarak tasvir edilmiş.

597. Resim

Resim çizim tekniği ile yapılmış. Resmin ortasında insan figürü var. Sol kısımda sağa koşan bir hayvan. Sağ kısımda gövdesi yarım çember şeklinde, üçayaklı belirsiz bir varlık görülüyor. Onun üstünde birkaç çizginin kesişmesi görülüyor. Üst sağ tarafta natamam bir geyik tasviri.

598. Resim

Taş yüzeyine çizim tekniği ile resimler yapılmış. Beşi boynuzlu sekiz geyik. Alt kısımda simge olarak resmedilmiş insan, sola kaçan boynuzlu geyiklere doğru atış yapıyor. Hayvanların üstünde bir simge figür yükseliyor. Büyük ihtimalle bu bir Şaman. Yukarıda ve ortasında çıkıntılı çizgiler şeklinde dağlar görülüyor.

599. Resim

Taşın yüzeyine geyik ve sola dönük belirsiz hayvan tasvirleri çember şeklinde çizilmiş. Pozlar statik. Figürler kontur olarak tasvir edilmiş. Üstte ve altta çemberler çizilmiş. Bu çemberlerden çıkan dikey çizgiler görülüyor.

600. Resim

Bir av. Resim oyma tekniği ile yapılmış. Tasvirler üst üstedir. Üstte sol tarafta sağa dönük iri çatallı boynuzlu büyük bir geyik tasvir edilmiş. Hayvanın gövdesi taranmış. Biraz altta şematik olarak resmedilmiş olan avcı onu vurmuş. Aşağıda başka bir avcı tüfekle atış yapıyor ve boynuzsuz dişi geyiğe isabet ediyor. Geyiğin gövdesi taranmış, ön ayaklar yok. Aşağıda boynuzlu bir geyik daha şematik olarak resmedilmiş. Üst tarafta insan figürleri şematik olarak çizilmiş: başı ve gövdesi çember olarak görülüyor. Figürler başı arkaya dönük boynuzlu geyik tasviri ile bağlı. Kompozisyonun orta kısmında başı aşağıda olan bir insan figürü, yanında mızrak isabet eden bir başka insan figürü daha var. Sağ tarafta bir başka figür görülüyor. Büyük bir ihtimalle ahırın etrafındaki çit.

601. Resim

Taşın yüzeyine üç hayvan tasviri çizilmiş. İkisinin dikey boynuzları çizgilerle gösteriliyor. Onların altında solda kontur olarak boynuzsuz bir geyik resmedilmiş.

602. Resim

Taşın yüzeyine kontur olarak boynuzsuz bir geyik veya geyik yavrusu figürü tasvir edilmiş: zarif ince bir gövde, yukarıya doğru kalkık bir başı, iki yöne ayrılmışçasına tırnaklar. Resim İskit-Sibirya sanatı üslubunda yapılmış.

603. Resim

Çatallı boynuzları olan bir geyik figürü şematik olarak tasvir edilmiş. Hareketsiz duran hayvan sağa dönük. Resim natamam.

604. Resim

Taşın üzerine boynuzsuz hayvanların figürleri şematik olarak tasvir edilmiş. Ayağının altında bir noktadan çıkan üç çizgi görülüyor. Daha aşağıda başka çizgiler görülüyor.

605. Resim

Hızlı koşan çatal boynuzlu bir geyik figürünün şematik çizimi. Geyiğin başı sağa dönük. Resim çizim tekniği ile yapılmış.

606. Resim

Taş üzerine öne çıkmış boynuzlarıyla küçük bir hayvan figürü çizilmiş. Büyük ihtimalle bu bir öküz resmi.

607. Resim

Taşın yüzeyinde çok sayıda çizgi var. Onların arasında natamam hayvan tasvirleri görülüyor.

608. Resim

Başı sağa dönük dört ayaklı bir geyik tasviri oyma tekniği ile yapılmış. Altı çıkıntısı olan uzun boynuzları arkaya doğru atılmış. Erkek geyiğin organı kısa bir çizgi ile gösteriliyor.

609. Resim

İki hayvan tasvir edilmiş. Üstte sağa doğru hızla koşan bir dişi geyiğin şematik tasviri görülüyor. Arka ayakları ön ayaklarından çok daha uzun. Boynundan kesik bir çizgi geçiyor. Gövdenin içerisinde enine kısa iki çizgi görülüyor. Daha aşağıda ikinci hayvan görülüyor. Bu hayvanın ağzı açık, ayakları kısa. Bir köpek olabilir.

610. Resim

Taş üzerine bir kısım çizgi ve natamam resimler çizilmiş. Sağ tarafta sağa dönük resmi natamam bir at. Aşağıda natamam bir başka hayvan resmi daha görülüyor.

611. Resim

Başı sola dönük bir hayvan tasviri. İki paralel çizgi ile gövde ve arka ayakları belirtilmiş. Ön ayakları kısa iki çizgi ile gösteriliyor.

612. Resim

Taşın yüzeyinde kapanmamış bir üçgen şeklinde bir kırık çizgi görülüyor.

613. Resim

Taş üzerine çizgilerle nehri andıran bir figür resmedilmiş. Resmin üzerinden çok sayıda çizgi geçiyor.

614. Resim

Taş üzerine davulu ile bir şaman figürü tasvir edilmiş. Sağ eli gergin, sol elinde ise davulu tutuyor. Yanında sağ tarafta uzun elbisesi ile bir başka figür daha görülüyor.

615. Resim

Oyma tekniği ile yapılmış bir av resmi. Ağaçlara bağlanmış iki at ve boynuzlu bir iri geyik tasvir edilmiş. Hayvana isabet eden ok iki çizgi ile gösteriliyor. Geyiğin sağında ve aşağıda şematik olarak iki insan figürü resmedilmiş: baş çember şeklinde, gövde çizgi ile gösteriliyor. Silahla hayvanlara atış yapıyorlar.

616. Resim

Bir süvari resmi. Atlının başı yuvarlak, yüzü görülüyor. Ellerinde bir yay var. Yaydan çıkan düz çizgiler, büyük ihtimalle oklar, belirgin olmayan hayvanlara doğru yönlenmiş.

617. Resim

Taş üzerinde bir çizgiler ağı görülüyor. Biraz yukarıda natamam bir hayvan tasviri var. Sağ kısımda sağa dönük çatal boynuzlu bir geyiğin simge tasviri görülüyor.

618. Resim

Yay şeklinde iki çizgi arasında natamam hayvan resimlerden oluşan bir kompozisyon.
çizgiler iç mekanı geçiyor. Yüzeyin altında hızla koşan bir hayvan figürünün parçası görülüyor.

619. Resim

Taş üzerine oyma tekniği kullanılarak başı sağa dönük ata benzeyen bir hayvan figürü tasvir edilmiş. Yelesi, kuyruğu ve kulakları iyi görülüyor. Sağ tarafta da yatan bir insan resmi var.

620. Resim

Taş üzerine başı sağa dönük bir at figürü resmedilmiş. Hayvanın boynu uzun, yelesi tüylü ve kuyruğu bir demet çizgi şeklinde. Hayvan hareketsiz duruyor.

621. Resim

Taşın alt kısmında peş peşe yürüyen başları sağa dönük iki geyik resmedilmiş. Önde yürüyen boynuzsuz dişi geyik, arkasında daha küçük bir geyik yavrusu. Sol kısımda başı sola dönük belirsiz bir hayvanın resmi görülüyor. Üstte belirsiz bir hayvanın resmi var. Ama bu hayvanın başı sağa dönük.

622. Resim

Oyma tekniği ile uzun bir yay şeklindeki gövdesi ve sağa dönük sivri yüzü ile belirsiz bir hayvan tasvir edilmiş.

623. Resim

Taşın yüzeyinde üç hayvan resmi var. Üstteki hayvan büyük ihtimalle koşan dişi bir geyik. Alttaki hayvan tasviri natamam. Aşağıda bir at, ağaç ve şematik olarak çember şeklinde tasvir edilmiş bir süvari.

624. Resim

Taşın sağ kısmında belirsiz bir hayvanın resmi oyma tekniği ile tasvir edilmiş. Çizgilerle uzun başı ve uzun boynu görülüyor. Solunda daha iki hayvanın natamam tasviri görülüyor.

625. Resim

Develer ve insanlar. Taş üzerine iki hörgüçlü bir deve ve önünde yer alan iki insan figürün oluşan bir kompozisyon çizilmiş. Adamlardan nakışlı uzun bir elbise giymiş olanı devenin yularını tutuyor. Diğeri ise yanında duruyor.

626. Resim

Taşın yüzeyine sol tarafta sağa dönük bir hayvan figürü çizilmiş. Önünde bir çizgiler yumağı görülüyor.

627. Resim

Çizgiler ağı oyma tekniği ile yapılmış. Bu çizgilerin arasında sağa doğru yönelmiş, ama başı sola dönük bir hayvanın tasviri görülüyor. Aşağıda bir başka hayvanın daha natamam tasviri görülüyor: gövdesi ve arka ayakları resmedilmiş.

628. Resim

Şaman ve büyük davulu oyma tekniği ile resmedilmiş. Davul, şaman figüründen çok daha büyük. Davulun kulübü insan figürü şeklinde tasvir edilmiş, elinde tokmak olan şaman çok küçük. Şamanın elbiseleri çizgilerle gösterilmiş. Saçları dağınık. Davulun altında iki belirsiz figür daha görülüyor.

629. Resim

Sağa doğru hızla koşan belirsiz bir hayvan resmi oyulmuş.

630. Resim

Taşın yüzeyine iki figür oyulmuş. Yüzeyin üst kısmında yay şeklinde bir figür, daha aşağıda uzun bir dörtgen görülüyor.

631. Resim

Çok zarif bir karaca resmi. Resim şematik olarak yapılmış. İskit-Sibirya sanatı üslubunda yapılmış: küçük zarif bir baş, iki uzun kulak, göz ve tırnakları net olarak görülüyor.

632. Resim

Taş üzerinde natamam insan figürleri görülüyor. İkisinin yüzü ve yuvarlak başları görülüyor. Aşağıda tamamen simge olarak tasvir edilen bir hayvan: ayaklar ve boynuz gibi bir şey. Çağdaş bir resim.

633. Resim

Oyma tekniği ile yapılmış bir şematik tasvir. Yayı ve halatı olan bir insan figürü resmedilmiş. O, sağa doğru kaçan hayvana isabet ediyor.

634. Resim

Taş üzerine natamam iki hayvanın resmi çizilmiş.

635. Resim

Resim oyma tekniği ile yapılmış. Muhtelif çizgiler oluşturulmuş. Çizgilerin arasında net olarak bir yarım çember veya yay tasviri görülüyor.

636. Resim

Birkaç hayvan figürü ve bir avcı tasviri oyma tekniği ile yapılmış. Yüzeyin üst kısmında çiftleşme sahnesi resmedilmiş. Aşağıda solda bir okçu figürü var. Okçu yayını çiftleşen hayvanlar tarafına doğrultuyor. Okçu figürü oldukça şematik olarak çizilmiş. Daha altta belirsiz bir hayvanın tasviri. Bu bir köpek olabilir.

637. Resim.

Taşın yüzeyinde net bir resim oluşturmayan çizgiler görülüyor.

638. Resim

Sola yönelmiş bir hayvan tasviri oyma tekniği ile yapılmış. Gövdesi konturla resmedilmiş. İnce boynuzları görülüyor. Kuyruğu yok, ayakları ince ve uzun.

639. Resim

Bir hayvan tasvir edilmiş. Bir tilki olabilir. Arka ayakları ve kuyruğu iki paralel çizgi ile gösterilmiş.

640. Resim

Taş üzerine çizgi ile yüzü sağa dönük belirsiz bir hayvan resmedilmiş.

641. Resim

Taş üzerinde solda çizgiler ağı, sağda ise harfler ve işaretler, altta da aynı işaretler görülüyor.

642. Resim

Taş yüzeyinde aralarında okların da resmedildiği çizgiler görülüyor.

643. Resim

Kalın çizgilerle sola dönük bir hayvan tasvir edilmiş. İnce ön ve arka ayakları, kısa boynuzlar, oval bir yüz ve uzun kuyruğu görülüyor.

644. Resim

Taşın yüzeyine boynuzsuz bir hayvan, dişi bir geyik veya karaca resmedilmiş. Altında aynı küçük tasvir: bir yavru ve dalgalı bir çizgi görülüyor.

645. Resim

Taş yüzeyinin sol tarafında düz çizgiler görülüyor. Aralarında herhangi figür yok.

646. Resim

Taş yüzeyinde kırık çizgiler ağı ve yuvarlak başlı bir insan figürü görülüyor. Yanında bir hayvan var.

647. Resim

Taşın ortasında çizim ile yan yana sağa doğru koşan iki hayvan şematik olarak resmedilmiş. Sağ taraftaki hayvanın kuyruğu kısa, diğerinin ise kısa, ayakları, uzun gövdesi ve uzun kuyruğu görülüyor. Hayvanların sağında belirsiz çizgiler görülüyor.

648. Resim

Muharebe. Taş yüzeyinin orta kısmında karşı karşıya duran ve büyük bir ihtimalle silahla atış yapan sekiz insanın figürü çizilmiş. Aralarda isabet eden çizgiler görülüyor. Sol tarafta ayrı olarak çatal boynuzlu bir geyik tasvir edilmiş. Gövdesi taranmış. Aşağıda eyerlenmiş bir at figürü görülüyor. Adam atın yularını tutuyor.

649. Resim

Türü belli olmayan üç hayvan ve bir insan figürü tasvir edilmiş. Sol kenardaki hayvan kısa ayaklı, uzun gövdeli, kuyruklu, çenesi ve kulakları var. Büyük ihtimalle bu bir köpek. Biraz aşağıda simge şeklinde bir insan figürü gösterilmiş. Başı, gövdesi, iki ayağı ve kolları görülüyor. Elinde eğri bir nesne tutuyor. Sağ tarafta köpeği andıran koşan bir hayvan görülüyor. Altta iki kısa çizgi ve uzun kuyruklu bir hayvan var. Büyük ihtimalle bu bir köpek.

650. Resim

Av sahnesi. Taş yüzeyinin üst kısmında bir av sahnesi tasvir edilmiş. Dört insan ve dokuz hayvan figürü. İnsanlar şematik olarak tasvir edilmiş: başları çember şeklinde, gövdeleri dikey çizgilerle ve onlardan ayrılan çizgilerle kollar ve ayaklar görülüyor. Ortada bir insan atın üzerinde görülüyor. İnsanların hepsi sola koşan hayvanlara isabet ediyorlar. Hayvanlardan sadece birinde boynuz var. Diğer hayvanlar boynuzsuz.

651. Resim

Orta boylu hayvan figürleri resmedilmiş. Resim çizgilerle taranmış. Sağ tarafta yuvarlak başlı bir insan figürü görülüyor.

652. Resim

Hayvan tasvirleri oyma tekniği ile yapılmış. Sağ tarafta uzun boyunlu, başı sola dönük bir hayvanın şematik tasviri görülüyor. Karşısında eğri boynuzlu, başı ve boynu natamam bir hayvan görülüyor. Bu tasvirlerin altında çok sayıda düzensiz çizgi ağları ve üzerinde silinmiş hayvanın figürü görülüyor. Daha solda bir ok resmi var. Sol tarafta birkaç dikey ve bir yatay çizgi görülüyor. Bunlar büyük ihtimalle bir ahırı simgeliyor.

653. Resim

Taş üzerine sağa doğru hızla koşan bir geyik veya boynuzsuz karaca ile bir insan figürü şematik olarak çizilmiş. Aşağıda çizgiler görülüyor.

654. Resim

Taş üzerine cepheden bir insan figürü çizilmiş. Elleri belinde, başı kalın, ayak tabanları farklı yönlerde.

655. Resim

Taş üzerine beş hayvan figürü resmedilmiş. Hayvanlardan ikisi taranmış, sırt üstü dönmüş. Beş insan figürü daha var. Onlardan hayvanlara isabet eden çizgiler geçiyor. Bütün tasvirler minyatür tarzında.

656. Resim

Taş yüzeyine bir hayvan figürü çizilmiş. Yeleli ve kuyruklu bir ata benziyor. Hayvanın karşısında bir dikey çizgi; Taşın alt kısmında çizgilerden oluşan bir ağ görülüyor.

657. Resim

Hızlı seğirten geyikler. Taş üzerine sağ tarafa yönelmiş boynuzsuz bir hayvanlar grubu çizilmiş. Hayvanların başı büyük değil, boynuzlar da küçük. Sağda çok sayıda hayvan profilden çizilmiş. Sol tarafta bir adam figürü şematik olarak tasvir edilmiş: çember şeklinde bir baş, noktalarla yüz, iki paralel çizgi ile gövdesi görülüyor. Adam hayvana atış yapıyor.

658. Resim

Anlatımlı bir sahne. Hayvanların arasında insan figürleri resmedilmiş. Resim oyma tekniği ile yapılmış. Bir grup evcil hayvan tasvir edilmiş: Uzun kuyruklu atlar, yarım çember şeklinde boynuzlu koçlar, düz ince boynuzlu dişi keçiler. Hayvanların ortasında iki insan figürü tasvir edilmiş. Yüzeyin orta kısmında iki ağaç resmedilmiş. Atlar bu ağaçlara bağlı.

659. Resim

Anlatımlı bir sahne. Çok sayıda hayvan, ağaç ve insan figürü resmedilmiş. Taşın sol kısmında yatay pozisyonda bir okçu resmedilmiş. Ortada ve üstte iki insan figürü ve uzun tüylü kuyrukları olan atlar ve ağaçlar var. Üstte büyük at tasvirinin altında ayakları arasında küçük bir insan figürü var. Sağ tarafta bir buzağı ile bir inek görülüyor.

660. Resim

Taşın yüzeyinin sağ tarafında uzaktan bir hayvanı andıran şematik çizgiler görülüyor. Sağdaki tasvir ise bir insan figürüne benziyor.

661. Resim

Çok figürlü bir kompozisyon. Kompozisyon çatal boynuzlu geyik ve insanların şematik tasvirlerinden oluşuyor. Geyiklerin gövdesi taranmış. Soldaki geyiğin altında akyalarını ve kollarını yaymış bir insan şematik olarak tasvir edilmiş.

662. Resim

Taş üzerinde çizgi ve işaretler.

663. Resim

Sağ tarafa doğru seğirten bir hayvan grubu tasvir edilmiş. Hayvanlardan birinin gövdesinden birkaç çizgi geçiyor. Üstünden ayrı olarak bir büyük boynuz tasvir edilmiş. Ortadaki hayvanın büyük çatal boynuzları görülüyor. Üstünde büyük bir elips var. Sol kısımda bir başka hayvan daha görülüyor.

664. Resim

Av sahnesi. Taş üzerine geyik ve süvari figürleri resmedilmiş. Ortada sağa dönük büyük ve boynuzlu bir geyik görülüyor. Koşan bir geyik. İri çatallı boynuzları, yüzü, gözü net olarak görülüyor. Gövdesi tamamen çizgilerle taranmış. Sağdan bir adam bu hayvana atış yapıyor. Daha yukarıda gene sağda bir başka adam daha görülüyor. Geyiğin solunda dört süvari var. Onlar da geyiğe atış yapıyor. Yukarıdaki süvari geyiğe isabet ettiriyor. Süvariden geyiğe doğru bir çizgi görülüyor. Bu çizginin ucu hayvanın karnındaki küçük bir çemberle tamamlanıyor. Aşağıdaki çizgilerin arasında iki insan şematik olarak tasvir edilmiş. Onlardan da hayvanlara doğru uzanan çizgiler görülüyor.

665. Resim

Av sahnesi. Resimde insan ve hayvanlar figürleri resmedilmiş. Av sahnesini anlatan bir resim. Ortada bir süvari figürü görülüyor. Tasvir oldukça şematik. At ise oldukça detaylı ve gerçekçi olarak profilden resmedilmiş. Gövdesi elma şeklinde; nalları ve tüylü kuyruğu görülüyor. Süvarinin üstünde ve önünde ellerinde dörtgen bir nesne tutan şematik insan figürleri görülüyor. Resmin kenarlarında hayvanlara atış yapan on yaya insan figürü görülüyor. Hayvanlara isabet eden oklar çizgilerle gösterilmiş. Sağ tarafta ağaca bağlı bir at; yanında yayla atış yapan bir insan ve bir keçi yavrusu görülüyor. Sağ kenarda uzun boylu davullu bir şaman görülüyor. Şamanın kurdeleli bir elbisesi var. Saçları dağınık

666. Resim

Sadakların içerisinde oklar. Taş üzerinde yaklaşık on sadak resmedilmiş. Ortada trapez şeklinde nakışları olan altı oklu iki sadak görülüyor. Soldaki sadakta nakışlar var. Sağdaki sadağın ise sadece üst kısmı tasvir edilmiş. Solda birkaç sadak daha tasvir edilmiş. Aşağıda, içinde uzun oklar bulunan büyük bir sadak görülüyor.

667. Resim

Taş yüzeyinde beş ağ oluşturan düz ve kırık çizgiler. Solda elipsler ve sadak içinde oklar. Ağlar ahırları, elips işaretler ise kazılı tuzakları simgeliyor olabilir.

668. Resim

Hayattan bir kesit. Mesken ve ahırlar. Solda beş ahır resmedilmiş. İkisinin tam yanında konutlar var. Ahırın içerisinde küçük dairelerle, büyük ihtimalle hayvanlar işaretlenmiş. Bütün alan belki de ahırı simgeleyen çizgilerle çevrelenmiş. Üstte sağ tarafta etrafı çevrilmiş dörtgen bir mekân. Bu ahırların sağında üç bölümden oluşan başka bir ahırlar mekânı görülüyor. Ortada iki büyük insan figürü, bir ağaç, boynuzlu geyik ve ona doğru uçan Türk okları görülüyor. Soldaki figür, doğum yapan bir kadın. Sağda ise bıyıklı bir adam. Daha sağda belirsiz figürler görülüyor. Altta iki insan figürü cepheden tasvir edilmiş. Bir kadının uzun örgülü saçları ve rahmindeki çocuğu görülüyor.

669. Resim

Bir geyik figürü şematik olarak tasvir edilmiş. Resim ilkel bir tarzda iki paralel çizgi ile yapılmış. Gövdesi, boynu ve başı enine çizgilerle taranmış. Geyiğin uzun boynuzları ve dörtgen şekilde yüzü görülüyor. Altında aynı şeklinde bir hayvanın şematik resmi görülüyor.

670. Resim

Taş üzerinde birkaç natamam tasvir. Bu tasvirler hayvan figürlerini ve çizgileri anımsatıyor.

671. Resim

Oyma tekniği ile sola dönük iki geyik tasvir edilmiş.

672. Resim

Taş üzerine bir insan figürü şematik olarak resmedilmiş: başı kalın, iki ayağı ve kolları. Elinde yay var. Altta nal şeklinde bir işaret görülüyor.

673. Resim

Stilize edilmiş bir geyik figürü. Tasvir sola dönük. Uzun, sırtı bükülmüş. Ayakları, basık yüzü ve çok sayıda çıkıntıları olan uzun boynuzları görülüyor. Hayvanın üst tarafında başka dört hayvanın şematik figürü daha çizilmiş.

674. Resim

Öne atılan boynuzlu iki geyik şematik olarak görülüyor. Sağdaki figürün karşısında bir insan figürü var.

675. Resim

Taş yüzeyinde üç grup tasvir. Sol tarafta büyük bir geyik figürü görülüyor. Geyiğin gövdesi hayvanın tüylerini gösteren çizgilerle taranmış. Kısa ama çatallı boynuzları, ince ayakları görülüyor. Geyiğin ön üst tarafında bir yabani domuz, ön ve arka ayaklarının arasında ise bir başka yabani domuz tasviri daha görülüyor. Yüzeyin sağ kısmında şematik olarak resmedilmiş 17 insan simgesi arasında iki hayvan figürü görülüyor. İnsanlar aynı şekilde resmedilmiş: Yüzleri yuvarlak, gövde ve ayakları çizgi halinde resmedilmiş. Bazılarının kolları da görülüyor. Bu resimlerin altında karşı karşıya duran iki insanın figürü daha var. Sol figürden çıkan iki tane çizgi sağdakine doğru uzanmaktadır.

676. Resim

İki sütundan oluşan hayvan tasviri. Üstte sağa doğru koşan, köpeğe benzeyen iki figür şematik olarak resmedilmiş. Önünde belirsiz küçük bir hayvanın figürü, yılan ve kazan tasvirine benzeyen bir elips görülüyor. Altta şematik olarak tasvir edilmiş sağa doğru koşan yedi hayvan figürü görülüyor. Hayvanların ayakları ve gövdesi iki çizgi ile gösterilmiş. Bunların arasında çatal boynuzlu beş figür ve iki boynuzsuz hayvan simge olarak resmedilmiş.

677. Resim

İki hayvanın figürü şematik olarak çizilmiş. Biri natamam, başı yok. Onların üstünde, bir ayı figürü görülüyor.

678. Resim

Geyik hatlarına benzeyen bir resim şematik olarak tasvir edilmiş. Yüz şekli düz çizgi, gövdeden uzanan ayak çizgileri elips tarzında. Üzerinde sağda büyük ihtimalle boynuzlar görülüyor.

679. Resim

Taş üzerinde dikey olarak sütun şeklinde sola dönük beş figürün şematik tasviri. Onların arasında boynuzlu üç geyik, bir keçi ve bir koç görülüyor.

680. Resim

Taş üzerine ayıyı anımsatan bir hayvan figürü tasvir edilmiş. Yüz sivrileşmiş elips şeklinde, gövdeden uzanan ayak ve kol çizgiler halinde görülüyor. Sağ tarafta da büyük ihtimalle boynuzları gösteren çizgiler görülüyor.

681. Resim

Üç grup tasvirden oluşan ifade yüklü bir sahne. Taş yüzeyinin sol kısmında bir hayvanın şematik tasviri görülüyor. İnce çizgilerle ayakları, uzun eğik gövdesi, gövdesinden uzun boynu ve küçükbaşı görülüyor. Ön ve arka ayakları arasında bir okçu var. Okçu iki hörgüçlü deve figürüne

doğru ok atıyor. Hayvanın üst tarafında çok sayıda çizgi ağı görülüyor. Bu çizgilerin arasında yayla atış yapan bir insan figürü görülüyor. Yanında çok köşeli konik çatılı bir konut görülüyor. Taş yüzeyinin sağ kısmında eğik çizgiler, üzerinde beş ağaç ve şematik olarak resmedilmiş üç hayvan figürü görülüyor. Aralarında bir insan figürü var. Bu iki sahnenin altında bir hayvan resmedilmiş. Önünde natamam iki hayvan resmi daha var. Bu resimlerin altında iki insan figürü görülüyor. Bu figürlerden biri diğerine yayla atış yaparak isabet ettiriyor. Daha aşağıda sağa kaçan on hayvana atış yapan bir insan şematik olarak resmedilmiş.

682. Resim

Taş üzerine peş peşe giden süvarilerin figürleri oyulmuş. Atlar profilden yeleli, tüylü kuyruklu, eyerli görülüyor. Sağdaki atlının başı yuvarlak, yüzü, gözü ve ağzı net olarak görülüyor.

683. Resim

Natamam hayvan figürleri arasında bir geyik görülüyor. Tasvir simge şeklinde. Resmin üzerinden bazı çizgiler geçiyor.

684. Resim

Taş yüzeyine natamam bir davul resmi çizilmiş.

685. Resim

Taş yüzeyine belirsiz bir hayvan resmedilmiş. Başı şematik olarak görülüyor. Hayvan çenesi ile belirsiz bir nesne tutuyor. Biraz aşağıda çizgiler ve işaretler var.

686. Resim

Taşın yüzeyine başı sağa dönük, uzun gövdeli belirsiz bir hayvan figürü çizilmiş. Küçük başı, gözü, kulakları, uzun boynu ve iki ayağı net olarak resmedilmiş.

687. Resim

Sağa dönük belirsiz bir hayvan şematik olarak tasvir edilmiş. Daha aşağıda çizgiler var.

688. Resim

Taş üzerine sağa dönük bir hayvan şematik olarak tasvir edilmiş. Gövdesi ince ve uzun, boynu ince ve başı küçük. Başı üzerinde çizgilerle büyük boynuzlar görülüyor.

689. Resim

Süvari ve hayvanlar. Üstte sağ tarafta hızla koşan bir hayvan, peşinde ise bir süvari tasvir edilmiş. Atın yoğun yelesi, küçük kulağı ve uzun tüylü kuyruğu var. Sol alt köşede bir başka hayvanın şematik tasviri var.

690. Resim

Birkaç natamam tasvir arasında okların isabet ettiği hedefler görülüyor.

691. Resim

Anlatımlı sahne: geyikler, bir at, insan figürleri ve bir davul. Solda iki köpek tasvir edilmiş. Sağında tüy kuyruklu, yeleli bir at görülüyor. Tasvir konturlu, ama net resmedilmiş. Altında büyük boynuzlu bir geyik. Bu resmin üstünde bir davul, yanında ise bir şaman görülüyor. İnsan tasvirleri ve bir sığın geyiğin figürü görülüyor. Sağında sığın geyiğe atış yapan bir adam görülüyor. Geyiğin altında erkeklik organı net olarak görülen bir erkek figürü görülüyor.

692. Resim

Kadim Türk yazılardan üç satır.

693. Resim

Taş üzerine dikey olarak yan yana dört figür tasvir edilmiş. Üstte bir geyik, aşağıda bir çember. Çemberin altında karacanın boynuzuna benzeyen bir figür ve bir insan figürü görülüyor.

694. Resim

Taşın yüzeyinde türü belli olmayan iki hayvan figürü. Hayvanların başı sola dönük.

695. Resim

Taş üzerinde belirsiz bir figür.

696. Resim

Taşın yüzeyinde türü belli olmayan boynuzlu bir hayvanın resmi görülüyor.

697. Resim

Taş yüzeyinde türü belli olmayan bir hayvan figürü.

698. Resim

Şaman davulu oyma tekniği ile tasvir edilmiş.

699. Resim

Taşın yüzeyinde belirgin bir resim oluşturmayan çizgiler.

700. Resim

Resimde belirsiz bir nesne, dörtgen ve çizgiler oyulmuş.

701. Resim

Taş üzerinde bir sadak ve oklar tasvir edilmiş.

702. Resim

Taşın yüzeyine üç boynuzsuz hayvan tasvir edilmiş.

703. Resim

Taşın yüzeyine beş iri büyük ve boynuzlu geyik tasvir edilmiş. Ortadaki figürün boynuzu İskit-Sibirya geleneğine göre tasvir edilmiş. Bir yaban domuzu bu geyiği ısırıyor. Resmin etrafında

çizgiler ve natamam resimler var. Sağ tarafta tırnaklı hayvanlar tasvir edilmiş. Resim üzerinden çiziler geçiyor. Altta boynuzsuz ters dönmüş geyiklerin tasvirleri görülüyor.

704. Resim

Dağlar ve ayılar. Çok sayıda kırık çizgi görülüyor. Büyük ihtimalle dağları simgeliyor. Aralarında küçük sivri yüzlü ve nokta ile işaretlenmiş gözü ile iki ayı figürü görülüyor. Hayvanlardan birinin gövdesi taranmış.

705. Resim

Hayvanların çiftleşmesi. Taş üzerine üç çift geyik tasvir edilmiş. Ortada bir dişi geyiğin büyük bir tasviri görülüyor. Gövdesinden iki çizgi geçmekte. Yanında şematik olarak bir ağaç görülüyor.

706. Resim

Taşın yüzeyine hayvanlar şematik olarak resmedilmiş. Taş yüzeyinin üst sol kısımda sığın geyiğine benzeyen, sola dönük kuyruğu uzun bir hayvan görülüyor. Hayvanın boynuzları var: eğik çizgilerle taranmış gövdesi büyük değil. Sağında boynuzu çok büyük, ama kendisi küçük bir geyiğin figürü resmedilmiş. Sağ tarafta boynuz damgası var. Sağ tarafta seğirten uzun boynuzlu bir geyik figürü var. Gövdesinin eğilimi figüre dinamizm katmakta. Yüzeyin orta ve alt kısımlarında bazı hayvan figürü fragmanları muhafaza edilmiş. Büyük ihtimalle bu resimler daha sonra ilave edilmiş.

707. Resim

Küçük bit taş yüzeyine sağa dönük iki boynuzsuz hayvan şematik olarak resmedilmiş.

708. Resim

Taş üzerine dövme tekniği ile kollarını ve ayaklarını yaymış bir insan tasvir edilmiş.

709. Resim

Sağa dönük belirsiz bir hayvan figürü resmedilmiş. Arka taraftan tasvir üzerinden çizgiler geçiyor. Figürün sırtına iki kanat resmedilmiş.

710. Resim

Köpekler. Taş üzerine köpeğe benzeyen koşan hayvanlar şematik olarak tasvir edilmiş.

711. Resim

Şematik olarak farklı taraflara dönük iki hayvan figürü görülüyor. Büyük ihtimalle karacalar.

712. Resim

Bir biriyle kesişen iki dalgalı çizgi. Dağ tasviri olabilir.

713. Resim

Taş üzerine üç figür resmedilmiş: karacaya benzeyen iki hayvan; iki çizgi ve çember ile bir insan figürü çizilmiş.

714. Resim

İki hayvanın resmi. İkisi de sola dönük. Resimler üst üste. Üst figürün yelesi görülüyor. Gövdesi bir yatay çizgi ile kesişen dikey çizgilerle taranmış. Kuyruğu küçük. Alttaki hayvanın kulağı, gözü ve tüylü kuyruğu görülüyor. Gövdesi dikey çizgilerle taranmış. Üsluba göre bu tasvirler çağdaş.

715. Resim

Dağlar. Taşın yüzeyinde dağları anımsatan çizgiler görülüyor. Aşağıda bir koçun şematik tasviri var.

716. Resim

Sağa koşan bir grup hayvan oyma tekniği ile tasvir edilmiş. Onların arasında iki geyik var. Bazı tasvirler natamam.

717. Resim

İri bir hayvanın şematik tasviri. Gövdesi iki çizgi ile gösteriliyor. Başı ve boynuz çizgisi simgeli olarak resmedilmiş. Bu figür çevrelenmiş bir mekânı oluşturur. İçerisinde kadın rahim figürleri ve şematik olarak hayvanlar görülüyor. Bazı tasvirler natamam.

718. Resim

Taşın yüzeyinde kırık çizgiler görülüyor.

719. Resim

Başı sağa dönük türü belli olmayan bir hayvan figürü resmedilmiş. Küçükbaşına sanki bir topuz atılmış veya boynuzları bir çember oluşturmuş. Ok, simge olarak görülüyor. Altta bir resim daha var. Büyük ihtimalle yatan bir hayvanın resmi.

720. Resim

Oyma tekniği ile yapılmış belirsiz resimler. Bu resimler arasında bir insan yüzü görülüyor. Çağdaş bir resim.

721. Resim

Taşın yüzeyine sağa dönük boynuzlu bir hayvanın şematik resmi çizilmiş.

722. Resim

Taş üzerinde sağa dönük belirsiz bir hayvan resmedilmiş. Etrafında bir çizgiler ağı var. Önünde büyük bir ihtimalle bir insanın simge halinde tasviri görülüyor.

723. Resim

Başı sağa dönük türü belli olmayan bir hayvan resmedilmiş. Başı küçük, ağzı çizgi şeklinde görülüyor. Boynu ve gövdesi güçlü, iki ayağı ve kuyruğu görülüyor. Gövdesi boyunca çizgiler görülüyor.

724. Resim

İki hörgüçlü deveye benzeyen bir hayvanın natamam tasviri.

725. Resim

Dağlar. Taşın yüzeyine kesişen yarım çember şeklinde dağlar tasvir edilmiş.

726. Resim

Uzun boyunlu, yüzü sola dönük türü belli olmayan bir figür şematik olarak resmedilmiş.
Yüzeyin sağ kısmında da dikey gövdeli, uzun kulaklı türü belli olmayan bir varlığın resmi görülüyor.

727. Resim

Taş üzerine türü belli olmayan sağa doğru koşan bir hayvan; yuvarlak başlı, iki çizgi ile gösterilmiş gövdesi ve ayakları, görünen bir insan figürü tasvir edilmiş. Elinde uzun bir nesne tutuyor. Büyük ihtimalle bu bir urgan.

728. Resim

Taş yüzeyinin sol kısmında çizgilerle eğri bir ağ; sağında ise başı eğik, uzun boyunlu bir hayvanın tasviri görülüyor. Kuyruğu uzun tek bir çizgi ile gösterilmiş. Hayvan sanki bir şey kokluyor gibi.

729. Resim

Taşın yüzeyine birkaç resim yapılmış. Yüzeyin sol kısmında belirsiz bir figür, sağında ise sağa dönük bazı hayvan tasvirleri şematik olarak yapılmış.

730. Resim

Taş üzerinde üç tane hayvan şematik olarak resmedilmiş. Üstte boynuzlu bir dişi keçi figürü; aşağıda küçük boynuzlu bir karaca, daha aşağıda başında büyük ihtimalle boynuzları simgeleyen çizgi ile üç çıkıntısı olan bir hayvan görülüyor.

731. Resim

Başı sağa dönük bir hayvan figürü oyma tekniği ile resmedilmiş. Büyük ihtimalle bu bir geyik. Sivri yüzü, başında çizgi şeklinde çıkıntıları olan boynuzlar, uzun boyun, oldukça büyük gövde ve ayakları görülüyor.

732. Resim

Taş üzerinde belirgin bir resim oluşturmayan çizgiler görülüyor.

733. Resim

Taş yüzeyinde belli bir resim oluşturmayan çizgiler görülüyor.

734. Resim

Taş yüzeyine iki boynuzlu bir geyik tasvir edilmiş. Çatallı boynuzlar, başı ve ayakları net olarak görülüyor. Geyikler hareketsiz duruyor.

735. Resim

Bir hayvan oyma tekniği ile resmedilmiş. Hayvanın gövdesi, kuyruğu, başı ve kulakları görülüyor. Sol tarafta bir insan figürü çizilmiş. Gözleri, burun hatları, saçları ve elinde gerilmiş bir yay görülüyor.

736. Resim

Taş üzerine sağa dönük üç hayvan figürü şematik olarak resmedilmiş. Alt taraftaki hayvan diğerlerinden küçük. Hayvanın yüzü sivri, iki küçük kulağı var, arka ayakları dizinden bükülmüş. Daha yukarıda bir birini kapatan iki hayvan figürü görülüyor.

737. Resim

Taşın yüzeyinde dikey eğri çizgiler görülüyor.

738. Resim

Taşın yüzeyinde peş peşe yürüyen üç hayvan tasvir edilmiş. Birinci hayvan bir eşeğe benziyor: sivri yüz, büyük kulaklar, gövdesi hafifçe taranmış. İkinci hayvan uzun kuyruklu. Büyük ihtimalle bu bir buzağı. Üçüncü figür bir koç.

739. Resim

Bir hayvan figürü oyma tekniği ile tasvir edilmiş. Ön ayakları ve başı eksik.

740. Resim

Taş üzerinde belirsiz bir figür taranmış. Bu figür iki kuşu anımsatıyor. Yaban horozu olabilir

741. Resim

Taş üzerinde çizgiler görülüyor. Sağ tarafta beş köşeli bir yıldız var.

742. Resim

Taşın yüzeyinde birkaç hayvan resmi oyulmuş. Tasvirler üst üste geliyor. Sadece alttaki resim tamamlanmış. Basık yuvarlak yüz, uzun boyun, kuyruk, iki natamam ön ayak ve bir tırnaklı arka ayak görülüyor.

743. Resim

Kendine has boynuzlarıyla koşan bir koç figürü tasvir edilmiş. Hayvana isabet eden altı ok. Üstte çizgiler, arkada bir çizgi ağı, büyük ihtimalle bir ahır görülüyor.

744. Resim

Sağa doğru seğirten tırnaklı bir hayvan oyma tekniği ile resmedilmiş. Başı çok küçük, arka ayakları çok uzun.

745. Resim

Taşın yüzeyinde eğri ve çapraz çizgiler görülüyor. Bu çizgilerin arasında profilden bir hayvan figürü görülüyor.

746. Resim

Bahar sevinci. Büyük bir levha üzerinde iki güneş tasviri görülüyor. Birisinin üzerinde ortada İskit-Sibirya havyan üslubunu yansıtan boynuzlu bir koçun güzel figürü profilden görülüyor. Önünde at figürü ve aşağıda çiftleşen hayvanlar. Etrafında çok sayıda çizgi; tasviri natamam hayvanlar ve boynuzlar görülüyor.

747. Resim

Üç hayvan ve insanların figürleri oyma tekniği ile çizilmiş. Hayvan hatları oldukça şematik. Aşağı sağda cepheden bir birine mızrakla saldıran iki insan figürü resmedilmiş.

748. Resim

Taş üzerine bir insan figürü resmedilmiş. Başı yuvarlak. Gövdesi, kolları ve ayakları çizgilerle gösterilmiş. Elinde yaya benzeyen bir nesne tutuyor.

749. Resim

Cepheden çizilmiş iki insan figürü. Başları yuvarlak, gözleri, burunları ve ağızları görülüyor. Figürlerin üzerinden geçen çapraz çizgiler. Büyük ihtimalle sembolik bir muharebeyi tasvir ediyor.

750. Resim

Taş üzerine sağa dönük bir hayvan tasvir edilmiş.

751. Resim

Taşın yüzeyine sağa doğru koşan hayvan figürleri çizilmiş. Sağ tarafta çok sayıda küçük çizgi, sol tarafta gövdesi ve boynu uzun, başı küçük, ayakları kısa bir hayvan figürü görülüyor. Resim paralel çizgilerle yapılmış.

752. Resim

Taşın yüzeyine çizgiler ve belirsiz iki şematik hayvan figürü çizilmiş.

753. Resim

Bir süvari resmi. Tüm tasvirler şematik olarak düz çizgiler ile yapılmış. Bu resmin sağ tarafında çizgilerden oluşan yoğun bir ağ görülüyor. Aralarında hayvan hatlarının fragmanları görülüyor. Altta yatay ve dikey iki çizgi var.

754. Resim

Taş üzerine kuyruksuz bir atı andıran bir figür resmedilmiş.

755. Resim

Hikayelik bir sahne. Taş üzerine şematik olarak iki at tasvir edilmiş. Birisi sola dönük, eyerlenmiş. Hayvanların altında bir çadır ev ve davulu ile bir şaman tasviri var. Sağ tarafında üç ağaç, devamında bir insan figürü mevcut. Altta üzerinde ne olduğu tam anlaşılmayan nesnelerin asılı olduğu bir çizgi görülüyor.

756. Resim

Taşın yüzeyinde hayvanların şematik tasvirini kapatan kırık çizgiler görülüyor. Yüzeyin sol kısmında başı kalkık bir hayvanın figürü görülüyor. Gövdesi uzun, ön ayaklarında tırnakları var.

757. Resim

Taşın yüzeyinde oyma tekniği ile yapılmış düz, dalgalı ve zikzak şeklinde muhtelif çizgiler görülüyor. Yüzeyin orta kısmında başı sağa dönük çıkık büyük boynuzlu bir geyik figürü resmedilmiş. Boynu zarif, hafifçe kamburlu sırt, arka tarafı yuvarlak ve gövdesi zayıf. Dizleri bükük. Boynunda kısa çizgilerle kıllar görülüyor. Gövdesi çapraz çizgilerle taranmış. Hayvan hareket halinde görülüyor. Figürün üst tarafında ve aşağıda çizgiler var.

758. Resim

Taş yüzeyinde üç grup hayvan şematik olarak çizilmiş. Bazı figürler natamam. Üstte insan figürünün simge olarak tasviri görülüyor: başı yuvarlak, gövdesi, kolları ve ayakları çizgilerle tasvir edilmiş. Adam elinde trapez şeklinde bir nesne tutuyor. Solunda bir boynuzsuz hayvanlar grubu, sağında ise bir ağaç simgesi ve koşan hayvanlara ait şematik figürler çizilmiş.

759. Resim

Taşın yüzeyinde bazı çizgiler görülüyor.

760. Resim

Sola dönük bir geyik figürü oyma tekniği ile resmedilmiş. Tasvir oldukça sembolik, ama tanınır şekilde yapılmış. Çizgilerle yapılmış dört ayağı görülüyor. Hayvanın boynuzundan devam eden ve gövdeye paralel bir elips çizilmiş. Bu figürün içerisinde üçgenler ve zikzak çizgiler görülüyor.

761. Resim

Taşın yüzeyinde üç dikey elips ve üzerinden geçen çizgiler yer alıyor.

762. Resim

Taşın yüzeyinde belli bir resim oluşturmayan bir çizgiler ağı görülüyor.

763. Resim

Taşın yüzeyinde bir çizgiler ağı var. Natamam hayvan resim fragmanları görülüyor.

764. Resim

Yoğun çizgilerin arasında gövdesi ve arka ayakları taranmış sağa dönük bir hayvan görülüyor.

765. Resim

Taş üzerinde belirsiz bir figür çizilmiş.

766. Resim

Hayvan avı. Taş üzerinde oyma ile ata benzeyen bir hayvan resmedilmiş. Kuyruğu ve tırnaklı dört ayağı görülüyor. Hayvanın yanında bir okçu şematik olarak resmedilmiş. Yuvarlak başı ve yüzü görülüyor. İki çizgi ile gövdesi ve ayakları resmedilmiş. Elinde bir yay var. Hayvana beş ok isabet etmiş.

767. Resim

Taşın yüzeyinde küçük bir çizgiler ağı var.

768. Resim

Taş üzerine uzun kuyruklu ve öne çıkık kulaklarıyla bir hayvan çizilmiş.

769. Resim

Bir süvari. At resmi küçük çizgilerle oyulmuş. Yelesi ve kuyruğu görülüyor. Atın üzerinde bir insan silueti var.

770. Resim

Kısa çizgiler. Kesik bir çember görülüyor.

771. Resim

Taşın yüzeyinde çizgilerden oluşan yoğun bir ağ görülüyor.

772. Resim

Sağa dönük belirsiz bir hayvan şematik olarak çizilmiş. Başında iki kulağı görülüyor.

773. Resim

Koşan hayvanların tasviri. İki figürün resmi natamam.

774. Resim

Tek gövdeli başları farklı yönlere dönük iki hayvan tasvir edilmiş. Boynuzların şekline göre soldaki hayvanın biri geyik, sağdakinin ise koç veya keçi olduğu tahmin edilebilir.

775. Resim

Türü belli olmayan bir hayvan figürü görülüyor.

776. Resim

Taşın yüzeyine büyük çatal boynuzlu bir hayvanın figürü resmedilmiş. Daha yukarıda belirgin bir resim oluşturmayan bazı lekeler görülüyor.

777. Resim

Taşın yüzeyine dövme yöntemi ile birkaç muhtelif hayvan figürü resmedilmiş. Sağ kısımda başı sola dönük bir öküz tasviri görülüyor. Hayvanın gövdesi iri, öküzlere has yüzü, uzun eğik boynuzlar ve büyük boynu belirgin. Aşağıda daha küçük hayvan figürleri yapılmış. Hangi hayvan olduğu belli değil. Daha aşağıda büyük ihtimalle bir buzağı tasvir edilmiş. Altta boynuzlu bir koç tasviri görülüyor.

778. Resim

Taşın yüzeyinde belli bir resim oluşturmayan çok sayıda ufak çizgiler görülüyor.

779. Resim

Sağa dönük bir keçi tasvir edilmiş. İki boynuzu ve ayakları görülüyor.

780. Resim

Dövme tekniği ile şematik olarak iki keçi resmedilmiş. Boynuzları ve dört ayağı görülüyor. Hayvanların yüzü yukarıya doğru sola dönük.

781. Resim

Bir koç figürü tasvir edilmiş. Yüzü kısaltılmış, başında eğri boynuzlar, boyunu kalın ve kuyruğu küçük.

782. Resim

Taş üzerine başı sağa dönük bir keçi figürü şematik olarak tasvir edilmiş. Başı büyük, boynuzları kavis şeklinde ve iki arka ayağı görülüyor. Ön ayakları yok.

783. Resim

Taş yüzeyinin üst kısmında çizgiler ve oklar görülüyor.

784. Resim

Taş üzerine belirgin bir resim oluşturmayan muhtelif çizgiler oyulmuş.

785. Resim

Taş üzerinde kısa ince çizgiler var.

786. Resim

Bir köşe oluşturan iki çizgi resmedilmiş. Bu çizgilerden kısa çizgiler geçmekte.

787. Resim

Taş üzerinde ince düz ve yay şeklinde çizgiler var.

788. Resim

Taşın yüzeyine genel hatlarıyla sola dönük bir geyiğin figürü tasvir edilmiş

789. Resim

Taş üzerine iki grup insan oyulmuş.

790. Resim

Taş üzerine sola doğru hızla koşan boynuzsuz iki hayvan figürü oyulmuş.

791. Resim

Taş üzerine net olmayan belirsiz bir hayvan figürü oyma tekniği ile resmedilmiş. Solda başka bir hayvanın natamam tasviri görülüyor. Aşağıda şematik olarak bir insan figürü resmedilmiş. Başı yuvarlak, çizgi şeklinde gövdesi görülüyor.

792. Resim

Taş üzerine çatal boynuzlu ve sola dönük bir geyik resmedilmiş.

793. Resim

Taş üzerine muhtelif çizgiler çizilmiş. Onların arasında bazı hayvan resimlerine fragmanları görülüyor.

794. Resim

Taş üzerine bir geyik avı sahnesi tasvir edilmiş. Solda geyiğe yayla atış yapan bir insan figürü görülüyor. Yanında bir at figürü görülüyor. Bir küçük ve bir büyük geyik şematik olarak resmedilmiş. Büyük figürün üzerinden üç veya dört uçlu bir büyük ok geçmekte. Bu kompozisyonun sağındaki çizgilerin arasında karnı sarkan hayvana benzeyen bir figür ve bükülmüş bir vaziyette duran hamile bir kadın tasvir edilmiş.

795. Resim

Taş yüzeyinde sağ tarafa doğru hareket eden bir süvari tasvir var. Başında yukarıya doğru genişleyen bir şapka var. Taşın sağ kısmında bazı çizgiler ve çit görülüyor.

796. Resim

Taşın yüzeyine dövme tekniği ile bir küçük keçi veya bir koç şematik olarak resmedilmiş.

797. Resim

Taş üzerine çeşitli hayvan resimleri oyma tekniği ile yapılmış. Sol kısımda okun isabet ettiği bir geyik. Diğer hayvan figürleri natamam. Tasvirlerin üzeri çizilmiş.

798. Resim

Taş üzerinde bir çizgiler ağı.

799. Resim

Taş üzerine sağa doğru yönelmiş belirsiz bir hayvan figürü çizilmiş.

800. Resim

Taş üzerine bir hayvan figürü çizilmiş. Üst sol tarafta çıkıntıları olan boynuzlu bir geyik tasvir edilmiş. Biraz aşağıda kavis boynuzlu bir keçi figürü görülüyor. Sağında koşan boynuzsuz iki hayvan çizilmiş. Altta boynuzlu, sakallı bir keçi figürü var.

801. Resim

Taş üzerine sayısız hayvan tasviri çizilmiş. Resmin ortasında yatan bir at şematik olarak resmedilmiş. Üstte başı olmayan bir hayvan ve ondan ayrı olarak resmedilen bir boynuz görülüyor. Yedi boynuzsuz hayvan figürü ve bir at figürü natamam. Belirsiz resimler.

802. Resim

Hikâyesi olan bir sahne. Büyük bir taş üzerine çok figürlü bir kompozisyon resmedilmiş. Taşın bütünü üzerinde çizgiler görülüyor. Bu şekilde belki de dağlar tasvir edilmiş. Onların üstünde bir çember resmedilmiş. Büyük ihtimalle bu bir güneş resmi. Dağların fonunda çok sayıda başka tasvirler görülüyor. Ortada, sağ tarafa koşan üç atın taranmış figürü belirgin. Aşağıda yayla atış yapan bir süvari var. Solda sola doğru yönelmiş geyik figürleri, çizgiler ve işaretler görülüyor. Sağ kısmı doğru bir atlı görülüyor. Süvarinin etrafında hayvan figürleri var. Hayvanların hepsi sağa hareket etmekte. Sağ tarafta bu hayvanlara doğru atış yapan üç okçu duruyor. Yayları gerilmiş, yandan okları da görülüyor. Taşın alt kısmında farklı yönlere seğirten boynuzsuz hayvan tasvirleri var. Figürlerin çoğu taranmış. Dört ayakları görülüyor. Bu durum figürlerin büyük olduğu izlenimini bırakıyor. Alt sol tarafta, yayı elinde iki adam ve eyerlenmiş bir at görülüyor. Biraz yukarıda boynuzlu iki dişi keçi ve hareket algılamasını güçlendiren sayısız kısa çizgiler mevcut.

803. Resim

Taşın yüzeyinde bir mekânı ifade eden çizgiler ve yarım çemberler görülüyor.

804. Resim

Taşın yüzeyinde çok sayıda çizgi görülüyor. Ortada bir kalın çizgiden ayrılan ince çizgiler var. Sağda hayvana benzeyen bir figür görülüyor.

805. Resim

Taş üzerine sağa doğru hareket eden birkaç hayvanın dış hatları çizilmiş. Ortasında bir insan figürü resmedilmiş. Yüzü, gözleri, burnu ve ağzı görülüyor. Resmin üzerinden tamamen çizgiler geçiyor.

806. Resim

Taş üzerinde belirgin bir resim oluşturmayan ince düz çizgiler ve bir elips görülüyor. Büyük ihtimalle bu bir gökyüzü tasviri.

807. Resim

Taşın yüzeyine üç figür dövme yöntemi ile yapılmış. Üstte ve altta hayvanları andıran figürler var. Sağda ise bir insan figürü görülüyor.

808. Resim

Taş üzerinde iki grup şeklinde çizgiler ağı görülüyor. Taşın sağ kısmında çizgiler arasında bir atın natamam tasviri mevcut.

809. Resim

Taş üzerinde çizgiler görülüyor. Çizgilerin arasında dört hayvan ve gövdesi ve yüzü yuvarlak bir insan figürü tasvir edilmiş.

810. Resim

Taş üzerine hayvanı andıran muhtelif figürler çizilmiş. Ayrıca, düz ve kavisli çizgiler görülüyor. Üst kısımda başı sola dönük bir keçi figürü ve başı sağa dönük bir at şematik olarak çizilmiş.

811. Resim

Taş üzerinde üzeri çizilmiş Türk yazı işaretleri görülüyor.

812. Resim

Taş üzerine çizilmiş tasvirler kısmen muhafaza edilmiş. Üstte konturlu olarak bir at figürü resmedilmiş. Biraz aşağıdaki natamam resimde koşan hayvanlara isabet eden oklar görülüyor. Resimlerin bir kısmı taşla birlikte tahrip olmuş.

813. Resim

Taş yüzeyinde sağa dönük bir grup hayvan tasviri var. Hayvanların önünde ve arkasında şematik olarak iki süvari resmedilmiş. Hayvan tasvirleri üst üste. Bütün resim sayısız çizgilerle taranmış.

814. Resim

Taş üzerinde beş figür görülüyor. Üstte başı olmayan bir insan figürü. Biraz aşağıda küçük bir keçi ve onun altında erkeklik organı belirgin bir figür. Sol tarafta ayrıca iki natamam hayvan figürü görülüyor.

815. Resim

Taş üzerinde iki boynuzsuz hayvanın çiftleşmesine benzeyen belirsiz bir figür dövme yöntemi ile yapılmış. Üstte kuyruğu tüylü bir başka hayvan figürü daha var.

816. Resim

Orta yükseklikteki bir taş üzerine sağa dönük boynuzlu iki geyik tasviri oyulmuş. Sol tarafta şematik olarak resmedilen hayvan daha iri. Hayvan figürleri ağ şeklinde taranmış. İki figürün de ayakları altına alınmış. Onların arasında da küçük bir insan figürü çizilmiş. Bu bir okçu olabilir. Adamın attığı ok ikinci hayvanın arka ayağına saplanıyor. Resimler iki paralel çizgi ile ayrılıyor. Büyük ihtimalle bu bir yol işareti olabilir.

817. Resim

Taş üzerine sağa doğru hareket eden muhtelif hayvanlar oyma tekniği ile çizilmiş. Ortada bir geyik görülüyor. Geyiğin boynuzları büyük, gövdesi ve ön ayakları çizgilerle taranmış. Yanında birkaç tasvir daha var. Sağ tarafta küçük bir insan figürü görülüyor. Bütün resim üzerinden çizgiler geçmekte. Çoğu hayvan tasvirleri natamam.

818. Resim

Taş üzerinde çizgiler ve bir hayvanın küçük figürü görülüyor.

819. Resim

Taş üzerinde bir çizgiler ağı görülüyor.

820. Resim

Taş yüzeyine sağa doğru koşan bir geyik resmi çizilmiş. Başında büyük çatallı boynuzları görülüyor. Gövdesi çizgilerle taranmış. Sağında elinde yay ile bir insan figürü var. Hayvana doğru atış yapıyor. Geyiğin başından bir çizgi geçiyor. Hayvana isabet eden okun simgesi.

821. Resim

Taş üzerinde sola dönük bir at figürü şematik olarak tasvir edilmiş. Aşağıda elinde kamçıya benzeyen uzun bir nesne tutan bir insan figürü şematik olarak görülüyor.

822. Resim

Taş yüzeyinin alt kısmında bir çizgi yumağı var. Üstte geyik veya karacaya benzeyen üç hayvanın şematik resmi görülüyor.

823. Resim

Taş yüzeyinde farklı yönlere uzanan çizgiler görülüyor. Resmin genel anlamı belirsiz. Üstte profilden bir karaca resmedilmiş.

824. Resim

Taş yüzeyine iki hayvan resmi çizilmiş. Boynuzlarından tüm tespit edilmeyen keçi veya bir koç tasviri.

825. Resim

Başı sağa dönük bir geyik figürü çizilmiş. Çatallı boynuzları, kısa boynu ve iri gövdesi net olarak görülüyor.

826. Resim

Şematik olarak çizilmiş iki insan figürü. Başı çember şeklinde, gövdesi, kolları ve ayakları çizgilerle gösteriliyor.

827. Resim

Sola dönük bir geyik figürü çizilmiş.

828. Resim

Taş üzerine dört figür çizilmiş. Üstte büyük boynuzlu bir geyik koşarken resmedilmiş. Altta üç tasvir daha var. Düz boynuzlu bir geyik sırt üstü yatmış şekilde resmedilmiş.

829. Resim

Taş üzerine kalın bir hayvan figürü çizilmiş. gövdesi, ayakları, iki hörgücü ve kuyruğu çizgilerle resmedilmiş. Tüm tasvir ilkel. Çağdaş bir resim.

830. Resim

Belirsiz bir tasvir. Bir hayvan resmi olabilir.

831. Resim

Taşın yüzeyine sağa dönük bir hayvan resmi oyulmuş. Resim sembolik. Tırnaklı bir hayvan tasviri.

832. Resim

Sağa dönük bir geyik oyma tekniği ile şematik olarak resmedilmiş. Çatallı boynuzları görülüyor.

833. Resim

Türü belli olmayan bir hayvan sola doğru koşuyor. Tasvir şematik olarak yapılmış.

834. Resim

Taş üzerine başları sağa dönük geyik veya karacaya benzeyen boynuzsuz dört hayvan resmedilmiş.

835. Resim

Taş üzerinde boynuza benzeyen bir figür ve bazı çizgiler görülüyor.

836. Resim

Başı sola dönük bir keçi tasviri. Yüzü asık, boynuzlar kavisli ve gövdesi düz çizgi şeklinde çizilmiş. İki ayağı görülüyor. Figür hareketsiz.

837. Resim

Taş üzerinde düz ve kavisli bazı çizgiler görülüyor.

838. Resim

Taş üzerine türü belli olmayan başı sağa dönük bir hayvanın tasviri şematik olarak çizilmiş. Etrafında çizgiler, ortada büyük dörtgen bir figür görülüyor.

839. Resim

Taş üzerine büyük boynuzlu bir keçi tasviri edilmiş.

840. Resim

Taş üzerinde bazı çizgiler ve iki çember çizilmiş.

841. Resim

Taş üzerine farklı yönlere doğru hareket eden çeşitli hayvan figürleri şematik olarak çizilmiş. Yüzeyin üst kısmında ve ortada türü belli olamayan bazı hayvan figürleri resmedilmiş. Altta sola dönük boynuzsuz iki geyiğin büyük olmayan figürleri görülüyor.

842. Resim

Taş üzerinde bir grup boynuzsuz hayvan resmedilmiş. Geyik veya karaca olabilir. Üst kısımda iki insan figürü görülüyor. Onlardan biri yayla hayvana doğru atış yapıyor. Altta yayıyla atışa hazırlanan bir insanın figürü daha var.

843. Resim

Büyük başlı ve boynuzlu bir geyiğin oyma tekniği ile yapılmış resmi. Ayaklarında, kalçasında ve yüzünde çizgiler görülüyor. Resim oldukça ilginç. Büyük ihtimalle bu çağdaş bir resim.

844. Resim

Taş üzerine ince çizgilerle birkaç şematik resim yapılmış. Resmin ortasında geyiği andıran taranmış bir figür. Hayvanın yüzü kısa bir çizgi ile gösteriliyor. Başından uzanan iki çizgi çatallı boynuzlarını simgeliyor. Boyun tek çizgi ile göstermekte. Tek düz çizgi halinde sırtı ve sarkan karnı görülüyor. Gövde çaprazlamasına taranmış. Ön ayaklar çizgilerle belirlenmiş. Hayvanın arkasında haçlı bir tepe şeklinde bir figür görülüyor. Bu tasvirin altında aynı şekilde şematik olarak daha küçük boyutta acayip bir geyik figürü görülüyor. Gövdesi eğik çizgilerle taranmış. Önünde dikey olarak başları kalkık vaziyette tasvir edilmiş iki geyiğin şematik figürü görülüyor. Hayvanların boynuzları var. Yüzeyin alt kısmında içi taranmış orta büyüklükte bir elips resmedilmiş.

845. Resim

Taş üzerine çok ince çizgilerle beş köşeli bir ağ; çizgiler ve bunların üzerinden geçen diğer çizgiler daha dört yerde tasvir edilmiş. Büyük ihtimalle bunlar tuzaklar ifade ediyor olabilir.

846. Resim

Taş üzerine boynuzsuz ve tırnaklı genç bir hayvan profilden çizilmiş. Geyik veya karaca olabilir.

847. Resim

Beş hayvan figürü oyma tekniği ile resmedilmiş. Karaca, geyik, çift paralel çizgi ile gösterilmiş şematik bir figür ve boynuzsuz bir hayvan. Figürlerden birinin ayaklarının arasında küçük boynuzlu bir keçi yavrusu resmedilmiş.

848. Resim

Bir çizgi ağı resmedilmiş. Bu çizgilerin arasında sadece bir ok ve belirsiz bir hayvanın şematik resmi görülüyor.

849. Resim

Taş üzerine boynuzlu durağan bir geyik figürü resmedilmiş. Bu figürün üst tarafında şematik bir insan figürü görülüyor. Başı çember şeklinde, gövdesi çizgi ile gösterilmiş. Gövdeden uzanan çizgiler kolları ve ayaklarını gösteriyor.

850. Resim

Taş yüzeyinde oyma tekniği ile yapılmış davul ve uzun elbisesiyle bir şaman figürü görülüyor. Davulun tokmağı var. Üst sağ tarafta kuyruğu ve boynuzları olmayan bir hayvan resmedilmiş.

851. Resim

Taş yüzeyinin ortadan sola dönük bir hayvan resmedilmiş. Resmin tamamı düz ve eğik çizgilerle taranmış.

852. Resim

Boynuzlu geyikler. Taş üzerine üç grup halinde hayvan figürleri resmedilmiş. Yüzeyin alt sol kısmında oyma tekniği ile başları sağa dönük çatallı boynuzlu iki geyik resmi yapılmış. Gövdeleri dikey çizgilerle taranmış. Ayakları yok. Orta kısım üstte sağa dönük hareketsiz duran büyük boynuzlu bir geyik figürü görülüyor. Sağında ağaç dalları şeklinde boynuzları olan bir geyik ile uzun boyunlu, küçükbaşlı ve tırnaklı bir hayvan tasviri görülüyor. İki figür de sağa dönük. Alt kısımda sağa dönük olarak çatallı boynuzları olan üç geyik figürü resmedilmiş.

Tasvirler çizgilerle taranmış. Resimlerden biri sık çizgilerle taranmış. Hayvanların boynuzları İskit-Sibirya geleneği üslubunda resmedilmiş. Boynuzlar öne çıkık.

853. Resim

Taşın yüzeyine bir muharebe sahnesi resmedilmiş. İki insan, ellerinde yayları ile karşı karşıya. Atış yapıyorlar. Şapkaları farklı, yandan okları ve sadakları görülüyor. Soldaki adamın başından bir ok geçiyor. Sağdaki saldırıyor. Çizgiler ağının içinde okçuların arasında ok, yay ve kılıç görülüyor. Okçuların alt tarafında hayvanlar ve çizgiler resmedilmiş.

854. Resim

Büyük av. Taşın yüzeyinde insanlar, şamanlar ve muhtelif hayvanlara ait çok sayıda resim görülüyor. Resimlerin hepsi aynı anda yapılmamış. Büyük ihtimalle farklı zamanlarda ilave edilmiş. Fakat tüm resimler manada genel bir kompozisyon meydana getiriyor. Tasvir edilen sahne bir nevi resimli hikâyeler. Kompozisyonun üst tarafında bir keçi yavrusunun şematik tasviri görülüyor. Aşağıda hayvanlara atış yapan üç adamın şematik figürü yer alıyor. Biraz daha aşağıda davulları ile iki şamanın gelenekli tasviri ve beş hayvan görülüyor. Üç adam silahlarıyla onlara atış yapıyorlar. Ortada da atış yapan iki at figürü görülüyor. Etraflarında boynuzsuz hayvanlar var. Aşağıda çok sayıda hayvan ve ortalarında bir inek resmi görülüyor. Büyük ihtimalle üstte ve ortadaki resimler hayvanlar için yapılan mücadeleyi ortaya koyuyor. Yüzeyin alt kısmında sayısız çizgi; insan ve hayvan figürleri, çemberler ve çeşitli işaretlerin natamam tasvirleri görülüyor. Bu kalabalığın arasında büyük boynuzlu dört geyik, saldırı için ağzını açmış bir hayvan, aşağıda yayla atış yapan bir adam... Cepheden tasvir edilmiş büyük bir kadın figürü görülüyor. Resmin etrafına bir elips çizilmiş. Büyük ihtimalle bu bir çağdaş resim. Elips bu tasvirin özelliklerini taşımakta.

855. Resim

Taşın tüm yüzeyini sağa dönük hayvan figürleri kaplıyor. Resimler dövme yöntemi ile yapılmış. Sol kısımda bir at tasviri görülüyor. Hayvanın dört ayağı ve uzun kuyruğu görülüyor. Sağ tarafın aşağısında kollarını yukarıya kaldırmış, ayağını açmış şematik bir insan figürü Yüzeyin orta ve sağ kısmında yoğun olarak hayvan tasvir grupları yer almaktadır. Altı hayvanın başı sola dönük; on bir hayvanın başı ise sağa dönük. Orta kısımda uzun gövdeli, uzun boyunlu, başı eğik ve uzun kuyruklu bir hayvanın büyük figürü yer alıyor. Yüzeyin sağ kısmındaki hayvanların türlerini resimler şematik olduğu için belirlemek mümkün değil.

856. Resim

Muharebe. Taş yüzeyindeki bütün alanı kaplayan çizgilerle bir muharebeyi anlatan bir resim görülüyor. Beş insan figürü cepheden tasvir edilmiş. Birisi uzun şapkalı. Üçü simge olarak tasvir edilmiş ve at arabasındalar. Aslında at arabaları resmedilmemiş, onlar sadece tahmin edilebilmekte, çünkü sadece tekerlekleri tasvir edilmiş. İki tekerlek de ince detaylarıyla resmedilmiş. Sol kenardaki tekerlek çember şeklinde. Süvarisi olan iki atla eyerlenmiş diğer at ve araba sağ tarafta resmedilmiş. At arabasındaki üç figür yay ile sağdaki iki figüre doğru atış yapıyorlar. Onlardan biri elinde kareli olarak taranmış dörtgen şeklinde bir nesneyi tutuyor. Büyük ihtimalle örgülü bir kalkan olabilir. Ortadaki figürün elinde yay yok. Onun elinden mızrak olarak algılanabilecek uzun bir çizgi geçiyor.

857. Resim

Taş üzerine ortada ince çizgilerle iki hayvan resmedilmiş. Sağdaki hayvanın boynuzları uzun ve ince. Büyük ihtimalle bir keçi olabilir. İkinci hayvan boynuzsuz. Taş yüzeyinde çizgiler görülüyor.

858. Resim

Taş üzerine bir insan ve birkaç hayvan figürü resmedilmiş. Toplam beş tasvir. Sol tarafta sağa dönük bir at figürü görülüyor. Tasvir çatlaklarla tahrip olmuş. Yanında geyik tasviri ve bu tasvire bağlı vaziyette bir keçi tasviri ve cepheden bir insan figürü görülüyor. Geyik figürünün altında şematik bir keçi tasviri yer alıyor. Yanında iyi muhafaza edilememiş bir hayvan tasviri daha var.

859. Resim

Taş üzerine solda şematik bir geyik figürü çizilmiş. Yüzeyin ortasında kol ve ayaklarını açmış bir insan figürü dövme yöntemi ile yapılmış. Elinde atışa hazır yayı ve ok görülüyor. Yüzeyin sağ köşesinde şematik bir hayvanın resmi çizilmiş.

860. Resim

Taş üzerine şematik olarak dört ağaç resmedilmiş. Altında sakin vaziyette üç hayvan figürü görülüyor. Birisinin boynuzları var. Yanında bazı işaretler ve bir insan figürü görülüyor.

861. Resim

"Uzay avı". Oyma tekniği ile yapılmış çok sayıda resimlerden oluşan bir kompozisyon. Üstte büyük disk tasvir edilmiş. İçinde ise küçük disk daha var. Altta elips ve konik figürler, gökyüzü, güneş ve dağ zirveleri tasvirleri olarak algılanabilir çizgi resimler görülüyor. Daha aşağıda çemberlerden oluşan bir figür var. Yanında koşuşan hayvanlar görülüyor. Onlara birkaç ok isabet ediyor. Hayvan tasvirleri dikey çizgilerle taranmış. Sağda çatlağın arkasında ok isabet etmiş birkaç hayvan resmedilmiş.

862. Resim

Taşın yüzeyine iki grup resim yapılmış. Sol tarafta çizgiler ağı ve ucu yukarıda olan bir ok görülüyor. Taşın sağ yukarı kısmında üst üstte şematik olarak türü belirsiz hayvanlar çizilmiş. Daha aşağıda zikzak şeklinde ve düz çizgiler görülüyor. Bu çizgiler ağı ile zikzakların arasına kolye şeklinde bir figür çizilmiş. Eşkenar dörtgen şeklindeki figürden aşağıya doğru iki yerinden bağlanmış bir demet uzanmakta.

863. Resim

Taş üzerine cinsiyeti farklı üç insan figürü resmedilmiş. Tasvirler sayısız çizgi ve hayvanların şematik tasvirleri ile taranmış. Resimler kalın çizgilerle yapılmış.

864. Resim

Üç yüzeyli bir taşta çeşitli tasvirler yer alıyor. Sol tarafta üst üste dört at, çam şeklinde üç ağaç ve iki şaman davulu resmedilmiş. Yüzey üzerinde ortada sekiz hayvan ve iki insan figürü görülüyor. Hayvanların arasında at, boynuzsuz geyikler veya karacalar ve silahla atış yapan bir insan figürü görülüyor. Tasvirlerin üst tarafında bir insan figürü daha var. Tasvir çok şematik: yuvarlak baş, çizgi şeklinde gövde, çizgi şeklinde ayaklar resmedilmiş. Yüzeyin sağında iki at, birinin üzerinde süvarisi, yanında bir tay ve arkasında başka atlar ile boynuzsuz on üç hayvan figürü görülüyor. Üstte ve altta şematik resmedilmiş insan figürleri görülüyor.

Taş üzerinde binlerce resim. Her birinde onlarca tasvir. Bunlar Dağlık Altay'ın tarihî- kültür kaynaklarının çok değerli mirası. Bu bilgiler 1930 yılında G.İ.Çoros-Gurkin tarafından kopyalanmış resimleri ***(ERKİNOVA, KUBAREV, 2004, s.88-97)*** ve farklı yıllarda yayınlanmış, ama taşlarda muhafaza edilememiş resimleri ***(UBRYATOVA,1974, s.156-162; MİNORSAKİ, 1951, s.184-188; BARIKİNA, 1962, s. 23-32)*** ile tamamlanabilir. Taş üzerindeki bu ilginç ve sıra dışı tasvirler uzak bir geçmişten gelerek kağıda, kameralara, internete ve disklere alışık olan bizlerin hayatına girdi; tabiat, tarih ve kültür bağlarını bugüne ulaştırdı. 2000 yıl önce yapılmış tasvirlerin yanı sıra arada çağdaş resimlere rastlamamız da bir başka güzellik katıyor. Dağlık bölgelerin, özellikle Dağlık Altay geleneklerinin ve tüm Sayan-Altay bölgesinin önemi de budur.

2. RESİM TEKNİĞİ VE ÜSLUP

Her sanat eserinde, bu ister kadim taş devri resmi veya çağdaş bir sanat eseri olsun, ister kaya üzerindeki bir tasvir, portre veya ikon olsun, önemli olan bu tasvirlerin yapıldığı yöntemdir. Bir tasvirin ortaya çıkması için gereken malzemeler ve aletler çok önemli. Bunlar olması gereken şeylermiş ve incelenmesine ihtiyaç yokmuş gibi görünüyor. Fakat gerçek böyle değil. Tasvir için öncellikle uygun bir taşın bulunması; sonra da bu taşın resim için hazırlanması gerekir. Taş pürüzsüz ve düşünülen resmin işlenmesine uygun olmalıdır. Bazı taş yüzeylerinin önceden işlenip

hazırlandıktan ve pürüzsüz hale getirildikten sonra üzerine resim yapıldığı zaten biliniyor. Resimler için kullanılan malzemeler, aletler ve yöntemler kadar, nasıl yapıldığı da çok önemlidir. Kaya resim sanatında genel olarak taş üzerine tasvir yapımının dört yöntemi bilinmektedir: noktalı vuruş yöntemi, taşlama (perdahlama, parlatma) yöntemi, kontur çizim yöntemi ve boyama yöntemi. Bazen aynı resimde iki veya daha fazla usul kullanılabilir. Mesela, hayvan başı figüründe kullanılan vuruş ve taşlama yöntemleri gibi. Taşlardaki tasvirlerden bunu görebiliyoruz.

Biçiktu-Boom'un tüm resimleri teknik açısından iki yöntemle resmedilmiş. Vuruş ve çizim tekniği ile. Vuruş tekniği ile yapılmış tasvirler miktar olarak daha az. Vuruşlar taş üzerinde oyuklar bırakan metal bir nesne veya sert sivri bir taşla sağlanıyordu. Vuruş tekniği ile genelde iki tip resim yapılıyordu. Vuruşlarla oluşturulan çizgi ile figürlerin konturu çiziliyordu ve tam tasvir, yani resim alanının tamamı nokta vuruşlarla kaplanıyordu. Bu tür tasvirler de oyuklar arasında bir mesafe bulunur; yani resmin tamamı oyma şeklinde değildir. Bunlar ilk çıplak gözle incelemede hemen dikkat çekiyor. Daha teferruatlı ve iyi sonuçlar alabilmek için elbette özel araştırmalar gerekmektedir. Resimlerin çoğu taş yüzeyinde çizgi çekme tekniği ile yapılmış. ***(20.RESİM)*** Çizgiler genel olarak ince, "biz" veya "bıçak" ucuyla meydana getirilmiş. Aslında bu bilinen bir grafik tekniği; ama alışıldığı gibi kurşunkalem veya boya ile değil; taş üzerine kontur çizimi ile gerçekleşiyor. Bunlar normal grafik resimler, yani şeklin çizgilerle aktarması. Bizim bilimsel kaynaklarda buna nedense yabancı bir kelime kullanılarak "grafiti" denilmekte. Bazen resim bütün figürü kaplayan çok sayıdaki çizgiyle yapılıyor. Bu durumda biz "oyma" (gravür) terimini kullanıyoruz. ***(21. RESİM)*** Çizgiler incelendikçe, bazen onların çok ince olduğu; ince demir "biz" veya "iğneye" benzeyen bir aletle yapılmış olduğu görülür. Kalın bir nesne, belki de bıçak ucu veya hançerle meydana getirilmiş olan daha kalın çizgilerle resmedilmiş tasvirler grubu da görülmektedir. Fakat resim yapma yöntemi her zaman bu sürecin teknik yönü değildir. Bunun dışında gelenekler, devrin özellikleri, estetik ve tarihî unsurlar ile bağlantı olduğu da görülmektedir. Holosen devri en eski kaya resimlerinin noktalı vuruş yöntemi ile yapıldığını kesin olarak söyleyebiliyoruz. Daha sonra paleometal devrinde, M.Ö. 3. yüzyılda diğer yöntemler de kullanılmaya başlandı. Toprak boyalar ve kül ile yapılmış resimler de ortaya çıkıyor. Çizimler daha önce de vardı ve bu çizimler her ressamın yaptığı bir resmin ön çalışması gibi idi. Sonradan

bu belirlenmiş çizgiler üzerinden noktalama vuruşları yapılırdı. Çizimler tek başına çok kullanılmazdı. Bu teknik yöntem daha sık Hun-Sarmat devrinden başlayarak kullanılmaya başlamıştı. Kadim Türk döneminde ise bu yöntemin Biçiktu-Boom'daki taşlarda gördüğümüz gibi çok önemli bir yer aldığını görüyoruz. Bunun bir gerekçesi var. Noktalı vuruş yöntemi ile resim yapma tarzı çok zaman almaktadır ve çok yönlü becerilerin mevcudiyetini gerektirir. Türk resimleri tamamen kendine has bir üslupla çizilirdi. Bu resimler çok hızlı bir şekilde yapılabilirdi. Bunun için çok büyük ve özel bir sanat yeteneğin olması gerekmezdi. Bu durum hareketlilik, çatışma ve at üzerindeki hayat gibi zamanın şartlarına da uygundu.

20. Resim *Biçiktu-Boom resimleri. Biz veya bıçak gibi ince ve sivri demir alet ile taş üzerinde yapılmış resimler.*

21. Resim. *1. Oyma yöntemi ile yapılmış resimler; 2. Taş üzerine nokta vuruşu tekniği ile yapılmış resimler.*

Kaya üstü resimlerindeki tasvirlerin kronolojik ve bölgesel özelliklerine has belli bir şekil, tasvir yöntemi ve detaylar büyük önem taşımaktadır. Resim yapımında kullanılan yöntemler tarihî unsurları da ihtiva etmektedir. Tasvirin nasıl yapıldığı ve kullanılan üslup kronolojik ve bölgesel farklılıkları temsil etmektedir. Bu konuya kutsal Biçiktu-Boom resimlerinin kronolojik gruplarını inceleyeceğimiz bir sonraki bölümde döneriz.

Burada sadece kaya resimlerinin yapımına ve gelişmesine has iki önemli özelliği üzerinde duracağız. Bir kültürün önemli bir parçası olan kaya resimleri sanatını bir bütünlük içerisinde incelerken, kadim dönemine ait büyük anıtlarından farklı olarak kaya üstü resimlerinin hızlı ve ortaçağ tasvirlerinde görüldüğü uzmanlık yetisi aranmadan yavaşça basitleştirmeye yönelik şematizme doğru gelişmesinin önemli bir husus olduğunu göz önünde bulundurulmalıyız. İkinci olarak, Biçiktu-Boom kaya resimlerinin farklı üslupla yapılmasına rağmen aynı döneme ait olması özelliği önem taşımaktadır.

3. SİMGE-RESİMLER VE TASVİRLER

Biçiktu-Boom'da bulunan binlerce resmin yaklaşık üçte ikisi kolektif eylemleri yansıtan grup sahnelerden oluşuyor. Bu resimler birkaç bin ayrı tasviri içeriyor. Resmin tek olması ve herhangi bir anlam ifade etmiyor gibi gözükmesine rağmen bunların tesadüfî olmadığı aşikârdır. Bu tasvirlerden her biri insanların düşünce ve duygu faaliyetlerinin birer neticesidir. Bu resimlere insanların iki bin yıllık uzun bir döneme yayılmış tarihî, kültürel ve hayat tarzı özellikleri yansımaktadır. 20. yüzyıla ait belirttiğimiz çağdaş resimler geleneksel tasvir dairesinden çıkarak büyük tarihî ve kültürel değer oluşturmuyor. Biçiktu-Boom tasvirlerinin toplamından bu anıt kompleksine has özellikleri belirtmemizde fayda var.

Tasvirler ve simgeler. Biçiktu-Boom'un tüm tarihî dönemlere ait resimlerine bakıldığında hayvan tasvirlerinin çokluğu hemen fark ediliyor. İlk bakışta bunun çok önemli bir özellik olmadığı düşünülebilir, çünkü kaya resim sanatı anıtlarının büyük çoğunluğunda hayvan tasvirleri yer almaktadır. Her anıtın özelliği tasvirlerin geleneksel bir temel üzerinde kurulması; her ayrı anıt için belli tasvirlerin bir hâkimiyet oluşturmasıdır. Biçiktu-Boom'da geyik, karaca, alageyik, sığın geyiği, dağ keçisi, keçi, köpek, tilki ayı ve kurt tasvirleri kaydedilmiştir. Ev hayvanlarından da at, öküz, inek, deve ve köpekler var. Bu hayvan resimleri kronolojik olarak eski dönemlerden tüm evrelerden geçerek bugüne kadar gelmiş ve üslup açısından gerçek resim ve işaret resim olarak ayrılmaktadır.

İskit dönemi geleneklerini yansıtan jeraldik boynuzlar, özel duruşlar ve hayvan tırnakları gibi en eski dönem tasvirlerinden sonraki Cungar dönemine kadar uzanan kaya resimleri Biçiktu-Boom'un en önemli ve şüphesiz öncü tasvirler grubudur. İki bin yıllık bir dönem içerisinde halklar değişiyor, başka kültürlerin etkisi oluyordu, ama Biçiktu-Boom kayalarındaki geyik resimleri yapma geleneğinin gücü, Hun-Sarmat döneminden beri av sahneleri, yaylada geyik avı, at olarak üzerinde av ve sonraki dönemlere ait hayvanlara silahla atışı tasvir eden resim geleneği olarak hep devam etti.

Tasvirler çeşit olarak oldukça zengindir. Çok sayıda, boynuzlu geyik tasviri, hikayeli av sahnesi, çift paralel çizgi ile yapılmış şematik ve simgeli hayvan tasvirleri; tek çizgi ile hayvan gövdesi ve çizgilerle ayakları simgeleyen resimler.

Karacalar ve alageyikler. Resimlerin büyük bir kısmını ceylan ve karaca tasvirleri oluşturuyor. Bu hayvanlar daha fazla av sahnelerinde yer alıyor. Resimlerdeki bu hayvan figürlerin de çok az farklılıklar görünüyor. Belki de bu farklılık karacaların her zaman küçük boynuzlu olarak resmedilmesidir. Alageyikler ise çoğunlukla boynuzsuz, daha küçük ve zarif olarak resmedilmiştir. Bu farklılıklar ancak çeşitli hayvanların yer aldığı grup sahnelerinde fark edilebilir.

Sığın geyikleri. Biçiktu-Boom'da yer alan resimlerin arasında geyik ve karacalara göre sığın figürleri daha az görülüyor. Grup sahnelerinde sığınlar daha iri ve büyük tasvir ediliyor. Gövdeleri daha büyük, ama en önemli farklılıklar boynuzların resmedilmesinde görülüyor. Sığın boynuzların çatalları her zaman daha kalın. Boynuzların büyüklüğü ve kuvvetini belirtmek için ikili çizgilerle veriliyor. Bazı durumlarda sığının büyük başı ve ağzı ön plana çıkarılıyor.

Keçi ve koçlar (dişi keçiler ve koyunlar). Bu hayvanların sayısı geyikler ve karacalar kadar çok. Onlarla birlikte kaya resimlerinin büyük çoğunluğunu oluşturuyor. Bu hayvanlar çok figürlü kompozisyonlarda daima mevcut. Koşma, zıplama ve sakin duruş gibi farklı pozlarda görebiliyoruz. Bu hayvanlara ait tasvirlerde zaman talebine bağlı olarak üslupta da farklılıklar var. Fakat her zaman dağ koyunu ile dağ keçisi arasındaki tür farklılığı muhakkak belirtilmiştir. Bu farklılık göğüs ve boynuzları vasıtasıyla ortaya konulmuş. Koçların boynuzları her zaman spiral şeklinde kıvrık. Keçilerin boynuzları ise daima paralel ve düz; hafif kavisler ile resimlenmiş. Koçların göğsü her zaman güçlü ve kalkık vaziyette görülüyor. Bu grup hayvanların çok sayıda olmasının sebeplerinden biri, resim üslubuna bağlı olarak vahşi ve evcil hayvanların çok zor ayrdedilmesidir. Genel olarak dağ keçilerindeki bazı detaylar ve av sahnesindeki hayvan grupları göstermektedir.

Atlar, boğalar ve inekler. Bu evcil hayvanlar kaya resimlerinde çok geniş bir şekilde temsil edilmiştir. Bu tasvirlerin özelliği, bu evcil hayvanların her zaman insanın, daha doğrusu insan simgelerinin de bulunduğu resimlerde; hayvan otlatılması, savaş ve av gibi grup sahnelerinde yer almasıdır. Bu grup içerisinde, at tasvirleri çoğunluğu oluşturuyor. Kaya resimlerinde büyük baş hayvanların sayısı çok az; genel olarak şematik resimler yer alıyordu, ama atın yeri bam başka idi. At çok farklı şekillerde tasvir ediliyordu: ağaca bağlı olarak, durgun ve hareketsiz bir şekilde, koşarken; süvarili ve süvarisiz olarak çeşitli durumlarda görülüyor. Atın geleneksel olarak üç

özelliği öne çıkıyordu: yelesi, uzun kuyruğu ve bazen hayvanın rengini gösteren çemberlerle süslenmiş gövdesi.

İnsanlar ve "antromorflar", yani insan biçimli figürler. Biçiktu-Boom'da bu grup tasvirlerin birçok özelliği mevcut. Öncelikle iki anlamlı grup belirtilebilir. 1. Yüz hatları ve elbiseli insan tasvirleri. 2. İnsan biçimli, yani gövdesi, ayakları, kolları ve başları şematik olarak tasvir edilen, bazen sadece insan işareti haline dönüştürülen "antromorflar". İnsan figürü parçaları çoğu durumlarda şematik olarak tasvir edilmiş: ayak ve kollar çizgi halinde; baş ise bir çember şeklinde resimleniyor. Bununla birlikte bir özellik vurgulanabiliyordu. Meselâ, yayla atış yapma veya halat atma vs. Fakat Türk kaya resimlerinde daha eski dönem resimlerde görüldüğü gibi insan ve "antromorf" tasvirleri arasında net bir fark görülmüyor. İnsan portresi oluşturan öğelerin olmadığı tasvirlere "antromorf" denilebilir. Aynı zamanda bunları mitolojik olarak değerlendiremeyiz. Bu durumun insanların şematik olarak tasvir edilmesi dönemine ait olduğunu düşünüyoruz. Çünkü resimlerde her zaman bir eylem görüyoruz. Onlar atın üzerinde ava çıkıyorlar, savaşıyorlar ve hayvan otlatıyorlar; yani her zaman belli gerçek olay ve hadiselerin, yani hayatın içinde aktif bir yere sahipler. Böylece "antromorflar" sadece bir üslup olarak dönemine has olan tasvirler olarak değerlendirilebilir. Gerçek "antromorflar" genel olarak mit ve destanla ilişkilidir. Bu tür tasvirler de Biçiktu-Boom'da mevcut, fakat onların sayısı azdır. Bu tür "antromorf" figürlerde muhakkak, insana has olmayan bitkisel veya hayvansal özellikler oluyor. Dolayısıyla onları ancak mit kahramanları olarak söz edilebilir.

III. BÖLÜM.

RESİMLER VE ZAMAN

Biçiktu-Boom kayalarındaki çeşitli resimleri incelerken, bu resimlerin aynı anda değil, uzun bir süreç içerisinde oluştuğunu anlıyoruz. Resimlerin çok farklı tarihî dönemlerde ortaya çıkması, bu tasvirlerin çeşitli üsluplarla mitolojik, epik, güncel hayat anlatımlı farklı süjeler ihtiva etmesi de göstermektedir. Kaya resimlerinin farklı tarihî dönemlere ait olması ayrıca sanat değerini de arttırmaktadır. Bununla birlikte elbette birkaç soru da gündeme gelmektedir. Resim yapmak için çok uygun olan Biçiktu-Boom kayaları Dağlık Altay sakinleri tarafından ne zaman kullanılmaya başladı? Hangi resimler en eskidir? Hangi tarihî dönemlere aittir? Biçiktu-Boom kayaları ne kadar bir süre için resim malzemesi olarak kullanıldı, hangi kültürel ve tarihî dönemleri yansıtır? Bu soruların sadece bilimsel araştırmanın bir parçası değil, kültür tarihi araştırma alanına ait olduğunu dikkate almak gerekir.

Kaya resimlerinin kronolojisini belirlemek gerçekten çok zor. Hangi yılda ve asırda Biçiktu-Boom kayalarının bir halk kültürü simgesi olarak algılanmaya başlandığını tespit etmek imkânsız diyebiliriz. Bu durum bütün kaya resim sanatı eserleri için de geçerlidir. Çağdaş ilimde farklı yöntemler kullanılıyor, fakat hiçbirisinin tam olarak güvenilir ve belirleyici olduğu söylenemez. Burada da en önemli yöntem karşılaştırmalı incelemedir. Resimlerin yapılış üslubuna göre kıyaslanması; süje özelliklerinin, çoğu durumlarda tam tarih belirlenememesine rağmen belli kronolojik dönem sınırlarında tanınan diğer arkeolojik malzemeler ile karşılaştırılması. Peki, ilk tasvirler ne zaman yapıldı? Hangi döneme aittir? Neden resmin yapıldığı kayalar bu dönemde tercih edildi? Nasıl bir dönemdi? Bunlar çok önemlidir.

Demirin keşfedildiği eski çağ ve ortaçağ dönemi kaya üstü tasvirlerinin kronolojisini belli tarihî hadiseleri göz önünde bulundurmadan belirlemek mümkün değil. Ama aynı zamanda bu tasvirler, bilinen tarihî hadiseleri yansıtan resimler olarak da değerlendiremeyiz. Bu çok ilkel ve

yanlış bir tespit olurdu. Fakat tasvir değişimlerine, üslup farklılığına rağmen büyük tarihî hadiseler bir şekilde kaya resimleri sanatına yansımıştır.

1. HUN DÖNEMİNE AİT RESİMLER

Biçiktu-Boom'un en eski tasvirleri ilk defa L.Evtyuhova'nın dikkatini çekti. L.Evtyuhova şöyle yazıyordu: "A.İ.Minorskiy tarafından yayınlanmış kaya resimlerinin örnekleri çok farklı dönemlere aittir. Bazı hayvan tasvirleri kesik çizgi tekniği ile yapılmış. Hatların içi de dolu. Bu özelliklere bakıldığında bu resimler Tatar-Mayemir dönemine, yani M.Ö. 6.-4. yüzyıllara ait olduğu ifade edilebilir. ***(EVTYUHOVA, 1951, s.189)*** L.A.Evtyuhova'nın tespitinin gerçeğe yakın olduğunu düşünüyorum. Fakat bütün malzemeyi incelerken, resimlerin arasında M.Ö. 4. yüzyıla ait tasvirlerin olmadığı açıkça anlaşılmaktadır. Bu döneme an yakın anıt olarak Booçi köyü yolundaki Süterlü kayalarındaki resimleri belirtebiliriz.

Sibirya kaya resimlerindeki geyiklerin ve diğer hayvanların tasvirleri İskit-Sibirya döneminin sonuna ve Hun-Sarmat döneminin başlangıcına, M.Ö. 3. yüzyılın sonundan öncelikle bozkır ve dağlı Avrasya'ya yayılan Kavimler Göçü ve milattan sonraki döneme geçiş yıllarına, yani Avrasya tarihinin önemli dönemlerine ait olduğu görülmektedir. Çok şey tam olarak bilinmemekte, ama bu hadiselerin neticesi olarak Orta Asya'nın dağlı vadilerinde ve Sibirya bozkırlarındaki ve elbette Dağlık Altay hayatın değişmesine yol açmış olduğu aşikârdır.

Avrasya bozkırlarında binlerce yıl içerisinde biçimlenmiş İskit gelenekleri M.Ö. 2.-1. yüzyıllarda yıkılmaya başladı. Bu, toplumsal hayatta, nüfusun etnik durumunda, manevi hayatta, insanların düşünce tarzına ve günlük hayatına yansıyan bir nevi devrimdi. M.Ö. 1. yüzyılda Dağlık Altay Avrasya'nın İskit-Sibirya bozkırları dünyasına dahil idi. Çok büyük alanda, yani batıda şimdiki Ukrayna'nın bozkırlarından Orta Asya'ya kadar doğuda Hint-

Iranlılar, yani Avrupailer lider durumunda idi. Onlar M.Ö. 1. yüzyılda o dönemin siyaset, ziraat ve sanat alanlarında, bilhassa eşi görülmez hayvan üslubu sanatında öncülerdi. Bu sanat, kaya resimleri dahil, çok sayıda bilimsel literatüre de yansıdı. ***(SKİFO-SİBİRSKİY ZVERİNIY STİL', 1976)*** Aslında o dönemin insanları, Avrasya'nın bozkır uygarlığının temelini atmıştı. Ukrayna'nın, Kazakistan'ın, Güney Sibirya'nın güney kısmı, Dağlık Altay'ın ve Tuva'nın arkeologları bunun belgelerini 100 yıldan fazla bir dönemde araştırmaktadırlar. Pazırık, Ukuyuk kurganından ve Biçiktu-Boom'un yakınlarındaki Tüekta, Şibe, Başadar ve Dağlık Altay'ın diğer vadilerinde yer alan muhteşem kültürel miras bu döneme ait. ***(RUDENKO,1960; POLOS'MAK,2001)***

22.Resim. *Hun devrine ait İskit-Sibirya üslubunda yapılmış hayvan tasvirleri.*

M.Ö. 3.-2. yüzyıl değişimin başlangıcı oldu. Sakin ve yerleşik İskit-Sibirya dünyasına savalar, hayatlarının her alanında, hatta nüfusunda değişim yer almaya başladı. Burada hayvancığın üstün olduğu ve Türkleşmenin başlangıcı olan nomadizmin oluşumunda çok önemli

ve temel olan durumun dikkate alınması gerekir. Fakat toplum hayatında, etnosta ve kültürde tamamıyla bir değişim olduğunu düşünmek de hata olur. Hayır. Hiçbir şekilde öyle olmadı. Sadece geçmiş her zaman, yen zamanın içinde farklı şekillerde muhafaza ediliyordu. Aynı şey Hun-Sarmat devrinde de olmuştur. Eski nüfusun büyük kısmı yaşadıkları yerde kaldı; etnik ortam daha karmaşık hale geldi. Yeni tarihî döneme geçişte maddî ve manevî kültür unsurların çoğu yeniliklerle birlikte muhafaza ediliyor; bazıları değişime uğruyordu. Etnik, toplumsal ve günlük hayat tarzındaki değişimim hızlı ilerlediği bu karışık zamanda Biçiktu-Boom dağındaki resim için bu uygun olan kayalar keşfedilmişti. Mesele sadece resimlerde değil; Dağlık Altay'ın kültürel ve tarihî simgesi olan Biçiktu-Boom kayaları bu zor zamanlarda, halklar tarafından bir kutsal mekân olarak algılanmaya başlamıştı.

Kadim resimlere göre, değeri olarak öncelikli dağ ve çevredeki doğa, görsellik ve resimlerin kendisi teşkil ediyordu. ***(MARTINOV, 1990, s.13-18)*** Bu, İskit-Sibirya hayvan üslubuna has geyik simgeleri: özel boynuzları, duruşları, güneş sembollerin varlığı, yani herkese yakın olan ve İskit döneminden gelen Dağlık Altay'da yeni tarihî şartlarda ve yeni kültürel ortamda hayatına devam eden insanlar tarafından tanınan işaretli resimler. ***(PREEMSTVENNOST' İ İNNOVATSİİ …, 1981)***

Bir dizi kıyaslamaya ve özelliklerine göre Biçiktu-Boom'daki en eski resimler grubu M.Ö. 2.-1. yüzyıllara ve M.S. ilk yüzyıllara ait. Bu, İskit-Sibirya gelenekleri üslubunda yapılmış olan geyik ve diğer hayvanların simge resimleri. Bu bir tesadüf değildir. Çünkü bu dönemler Orta Asya, Güney Sibirya ve özellikle Avrasya'nın bozkır bölgesi tarihinin dönüm noktası idi. Maddî ve manevî kültürdeki başarılarıyla İskit-Sibirya döneminin yerine yeni Hun-Sarmat dönemi gelmişti. Bu konu, çok sayıda bilimsel literatürde yer almıştır. ***(KIZLASOV,1984, s.7-30; KIZLASOV, 1992; MARYINOV, 1988 s. 23-28; MARTINOV, 1999, s.284-292; MARTINOV, 1993, s.28-30)*** Bu hadiseler biliniyor: M.Ö. 205.-201. yıllarında Orta Asya'dan gelen Hun ordusunun önderi Motun, tüm Sayan-Altay bölgesine hakim olmuştu…

Yenisey'deki Tagar-Diplin devleti, Tuva'daki Uyuk kabile odağı, Dağlık Altay'daki Pazarıklılar imha edildi. Hun istilası sırasında Güney Sibirya'daki tarihî sürecin değişmesiyle nüfusun etnik yapısı, toplumsal ve iktisadî yapısı değişti. Yeni toplumsal ve etnik münasebetlerin oluşmasına yol açtı. Hunlar, Çin'deki Ordos'u geri alarak, güneye doğru ilerlemeye başladı. Sonra kuzeye ve batıya doğru geçerek, Sayan Altay bölgesinin dağlık vilayetlerini, Dağlık

Altay'daki Pazarıklıların devletlerinden Hakasya Minusin bölgesindeki Tagarlıları ve Tuva'daki Uyuk kabilelerini birleştirerek hâkimiyetleri altına aldılar. Bu, alışılmış düzenin değişime uğradığı bir dönem idi. İskit-Sibirya dünyasının oluşturduğu kültür geleneklerinin hala muhafaza edildiği, yeni kültürel ve tarihî değerlerin ortaya çıkmaya başladığı bu geçiş zamanı dönemin arkeolojik anıtlarında da yansıtılmıştır. Ayrıca, Sayan Altay bölgesi halkının tamamıyla kaybolmadığını, sadece yeni ortama uyum sağladığını dikkate almamız gerekir. Bu devirden itibaren siyasî liderlik dönemi başlıyor. Güney Sibirya'da ve Orta Asya'da Hunlar lider konumunda varlığını böyle sürdürüyorlardı. Hayvancılığın iktisadî rolü ve öneminin artmaya başladığı bu dönemde, madencilik alanında da ilerlemeler kaydedildi. Güney Altay'da ve Baykal ötesinde demir üretilmeye başladı; şehir tipi çeşitli meslekler icra eden köyler ortaya çıkmaya başladı. Meselâ, Baykal civarında bulunan Duryonı köyünde madenciler ve demirciler yaşıyorlardı. Arkeologlar tarafından Ordos'ta, Tuva'da ve Hakasya'da bazı Hun şehirleri bulunmuştu. Bu dönemin kültür katmanlarını yansıtan bazı yerleşim yerleri, Dağlık Altay'ın farklı bölgelerinde P.İ.Şulga tarafından keşfedilmiştir. M.Ö. 1. yüzyıldan M.S. ilk yüzyıllara ait Baykal'dan Yedi Su'ya uzanan kurganlar ve yerleşim yerleri kadar böylece bilinmektedir.

Güney Sibirya'daki Hun-Sarmat dönemi ile ilgili arkeolojik kaynakların çoğalmasıyla verilerin senkronize edilme imkânı ortaya çıkmış. D.G.Savinov bu çalışmayı başarılı bir şekilde yaptı. Savinov, arkeolojik kültürlerin gelişme sürecini yansıtan tablolarda Dağlık Altay, Minüsin ve Tuva bölgelerindeki M.Ö. 7. yüzyıldan itibaren M.S. 460 yılına kadar vuku bulan tarihî hadiseleri karşılaştırarak, Orta Asya bölgesindeki tarihî gelişmeleri değerlendiriyor. ***(SAVİNOV, 1991, s.93-98)*** Netice olarak, arkeolojik kaynaklar ve Dağlık Altay kaya resimleri tarihî netlik kazanmaya başladı. Birkaç belirgin tarih var. Meselâ, M.Ö. 201 yılı Motun önderliğinde Hunların Kuzey seferi ve Güney Sibirya'da Dağlık Altay'da Karakoba kültürü, Minüsin'de Tesin anıtları; Tuva'da Uluğhem gibi Hun kültür unsurlarının ortaya çıkışı. Bu değişimler bağlamında Hun İmparatorluğun başkenti M.Ö. 120 yılında Kuzey Moğolistan'a taşındı. Bu durum dağlı Altay'daki Bulan-Başı medeniyetinin başlangıç dönemine denk gelmişti. Aynı dönemde Hun seramiğinin merkezi Üstül'de seramik ocaklar ortaya çıkar. M.Ö. 55 yılında Hunlar Kuzey ve güney Hunlar olarak ikiye ayrıldılar ve Siyen'-Piler tarafından mağlup edildiler. M.Ö. 3. yüzyıl Siyen'Piler'in Altay'daki hakimiyetinin sonu idi. Bu durum, Bulankoba kültürünün sonu ve Gök-

Baş türü anıtların ortaya çıkmasıyla tevafuk etmişti. Hun devleti bünyesinde bulunan Sayan Altay kadim halkı yaklaşık 160 yıl, yani 201 yılından M.S. 40 yılına kadar varlığını sürdürmeye devam etmiştir. Şüphesiz, bu dönem yerel kabilelerin tarihî, kültürel, toplumsal ve iktisadî gelişmelerini büyük ölçüde etkilemiş oldu. ***(KIZLASOV, 1984, S.24)***

Dağlık Altay'ın Moğol bölgesinin Kırgız-Nur gölü civarında yaşayan Türk Gyangün ile ilgili ilk malumatlar da bu döneme ait. ***(TASKİN, 1973, s.37, 124)*** M.Ö. 55 yılında Hun odağının parçalandığı bilinmektedir. Güney Hunlar'ın önderi Şanyü Ho-Han-Yeh, Kuzey Hunlar'ın önderi ise ağabeyi Çiçi Şenyu idi. Büyük ihtimalle Dağlık Altay ve Yenisey vadisinde Türkçe konuşan nüfusun yerleşim alanları genişlemeye başlamıştı. Bu dönemde Biçiktu-Boom kayalarını kutsallaştırma ve ilk resimler ortaya çıkmaya başlar. Bu resimler değişik dönemin özelliklerini taşır. Resimleri yapan insanlar, Pazırık kültürünün taşıyıcıları olabilir. Onlar Dağlık Altay'dan göç etmediler. Nesilleri bu topraklarda yaşamaya devam etti.

1960-80'li yıllarda E.A.Novgorodova, Hun kaya tasvirlerinden bahsetmişti. ***(NOVGORODOVA,1984, s.116-128)*** Harezm'den, Moğolistan topraklarına kadar bulunan Hun tamgaları ile Yamanius, Zavsar ve Samangöl vadisinde hayvan resimleri grubu özellikle belirtilmişti. Bu döneme has özellikleri ile kısaltılmış yeleli uzun kuyruklu at figürleri, kaftanlı insan figürleri aynen Gryaznov tarafından yayınlanmış levhalarda görülüyor. ***(GRYAZNOV,1971, s. 3-6)*** E.A.Novgorodova'nın Hun devri Tariat kurganında tunç bir nesne üzerindeki gravür tasvirler ile ilgili verileri önemli kaynak olarak değerlendirilebilir. ***(NOVGORODOVA, 1984, s.118; 55. Resim)*** LA.Evtyuhova'nın belirttiği gibi, bu tasvirler çok yakınlarında bulunan Karakol vadisinde bulunan Süterlü ve Sulek kaya resimlerine çok benziyor.

Hun devri tasvirlerin özellikleri nedir? Onların sayısı çok değil. Genel olarak insan, hayvan, at arabası ve damga resimleri bulunuyor. Merkezî ve Orta Asya'nın çok geniş topraklarına dağılan bu resimler, İskit devri kaya resimlerinden ve hayvan tasvirleri özellikleri ile bilinen Pazırık sanatından ayrdedilbiliyor. Meselâ, koçların koşması ve keçilerin kaçış anı veya antilopların sanki uçuşta donakalmış tasvirleri. Koşan hayvanlar; onların duygularını ve hareketlerini yansıtan tasvirler, Güney Sibirya'daki Tepsey mezarının ahşap çerçevesindeki işlenmiş av sahnelerdeki yabani hayvanları anımsatıyor.

1
2
3
4

23.Resim. *Hun devri resimleri: 1. Hun mezarından boynuzdan yapılan bir nesne üzerinde gravür; 2. Moğolistan'dan bir resim (Novgorodtseva E.A); 3-7 Biçiktu-Boom*

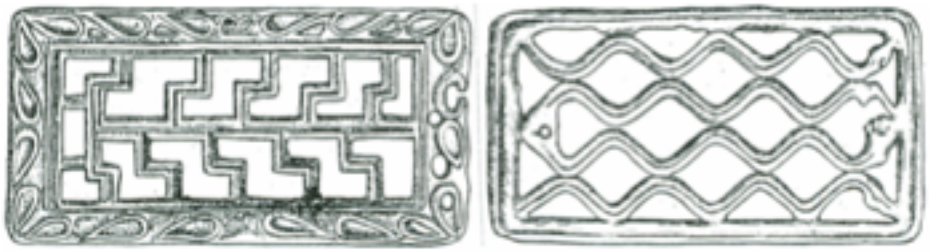
Hun devri kaya resimleri doğallığı ile fark ediliyor. İskit öncesi devri sanatı, kutsal hayvanlardan oluşan belirli pozlar, çene, gaga, pençe, kuyruk ve boynuz gibi sembolleşmiş uzuvlar, ve belirgin pozlar ihtiva eden resim türü sanatıdır. Hun devri sanatı ilk bakışta bu geleneği devam ettiriyor gibi gözükse de, sadece geyik türlerini ve koçları tasvir etmeye çabaladığı görülüyor. Diğer bir açıdan İskit sanatıyla kıyasladığımızda daha gerçekçi ve daha canlı. Hayvanlar, hareketliliği ve doğallığı ile ön plana çıkıyor. ***(KUZNETSOV, 1999, s.411-415)***

M.A.Devlet'in doğru fark ettiği gibi, göç, savaşlar ve mücadeleler devri belirli manevî değerler oluşturdu. "1. yüzyılın başlarında mitolojik kahramanlar yerine epik efsanelerin

kahramanı, savaşan ve hayatta mücadele eden insan geliyor”. ***(DEVLET, 1998, s. 192)*** Hayvanların ayakları başka bir şekilde tasvir ediliyor: bir ayağı karnının altında, diğeri ise koşuyor gibi öne atılmış. Böylece resimler genişlik, hareketlilik ve canlılık kazanıyordu. Hun sanatının bu önemli özelliği çoğu araştırmacılar tarafından belirtilmişti. ***(SAVİNOV, 1995, s.6; SAVİNOV, 1997, s. 206; SURAZAKOV, LARİN, 1994, 2-3.RESİM)*** M.A.Devlet, Hun dönemine ait yüksek sanat değeri olan Aldımozag kayasında ***(40. RESİM)*** yer alan resim kompozisyonunu yayınladı. ***(DEVLET, 1998, s. 190-193; 16. RESİM)*** Türk öncesine 4.-6. yüzyıllara ait resimler Moğol Altay’da keşfedilmiş **(*KUBAREV,2005; s.149-153)***

24. Resim. *Hun devri M.Ö. 2. yüzyıl Güney Sibirya'dan tunçtan yapılmış kemer parçaları ve plastik sanat eşyaları.*

Kaya üstü resim sanatında değişimler sadece üslup ve süjelerde yer almadı. Kaya resimleri sanatı manevî ve görsel kültürün sadece bir parçası idi. Plastik sanatlarda ve aksesuar yapımında da değişimler görülüyor. Hayvan mücadele sahnelerini yansıtan ajur levhalar örnek verilebilir. ***(MARTINOV, 1976, s. 34-43; 24. RESİM)*** Hun devri kaya sanatı resimlerinin değerlendirilmesinde, döneme has tasvir edici özelliklerin tespit edilmesi çok önem taşımaktadır. ***(MİKLOŞ ERDİ, 1999, s. 195-203)*** Özellikle Hun dönemi Dağlık Altay'ın Elangaş ve Kalbak-Taş anıtlarında yer alan resimlerin tespit edilmesi söz konusu. ***(SOYONOV, 2003, S.100-107)*** Hun-Sarmat dönemi Altay toplumunun askerî eğilimini, kurganlar yansıtıyor. ***(ELİN, KORÇAGİN, 2005, s. 56-59)*** 1. binyıllın ilk yüzyıllarında Biçiktu-Boom kaya resimler iki grup tasvirden oluşmaktadır. Birisi tamamen yeni devri yansıtarak, maralları ve dağ keçilerini gerçekçi olarak Hun dönemine has hareketlerle tasvir ediyor. Bu tür resimlerin muhakkak Hun halkı ile ilgili olduğu tahmin edilebilir. Uğuntal, Ulandırık, Ak-Boom, Bulankoba ve benzeri anıtlardan bilinen Kök-Paş ve Bulankoba türü kurganların bu yerleşim toplumlarına ait olduğu aşikârdır. ***(BOBROV, VASÜTİN A.S., VASÜTİN S.A., 2003, s. 42-43)***

Bu dönem, Altay'da İskit (Pazırık) ve Hun geleneklerinin iç içe olduğu bir dönemdi. Bu durum en eski resimlere de yansımış durumdadır. Bir önemli tarih daha var. M.S. 460 yılı Aşina Türklerinin Moğol Altay'a yerleştiği zaman. Bu tarih, kadim Türk döneminin başlangıcı sayılabilir.

2. VI.-VIII. YY. KADİM TÜRK RESİMLERİ

Biçiktu-Boom tasvirlerinin büyük bir kısmı kadim Türk ve Türklerin sonraki, yani Altay dönemi tarihi ve kültürüne aittir. Biçiktu-Boom kaya resimleri sadece şekil olarak değil, süjelerine göre de M.S. 1. yüzyıl Minusin'deki çok iyi bilinen yazılı resimlere şaşırtıcı derecede benzediği geçen asrın ortasında belirtilmişti. Bilhassa Sulek kaya "yazılı" resimlerinin Karakol resimlerine muhteva ve yapılış açısından çok yakın olduğu görülüyor. Kaya resimlerindeki av sahnelerinde tasvir edilen süvarilerin at takımı, ok, mızrak ve diğer silah türlerinin ve Sulek yazılarının incelemesi neticesinde 8.-9. yüzyıllara ait olduğu ortaya konulmuştu. Yenisey Kırgızlarının kurganlarında bulunan silah, savaşta kullanılan nesneler ve at takımları tamamen kaya resimlerinde tasvir edilenlerin aynısı. ***(EVTYUHOVA, 1951, s.189; HUDYAKOV, 2005, s. 263-265)***

Son araştırmalar, Merkezî Asya'nın tüm dağlık bölgelerindeki orta çağ kaya resimlerinin Diğer Avrasya bölgelerine göre daha zengin olduğunu göstermektedir. Orta çağda kaya geçitleri, resimler için diğer çağlara nazaran daima daha büyük önem taşıyordu. Dolayısıyla birkaç önemli sonuca varabiliriz. Öncelikle kaya resimleri sanatının hiç kesintiye uğramamış olduğunu belirtmek gerekir. Üsluplar değişiyordu, sanat yöntemleri, imgeler, süjeler, resimlerin manevî muhtevası, kayalar değişime uğruyordu; ama manevî kültürün önemli unsurunu oluşturan kaya resmi sanatı her zaman fasılasız gelişmeye devam etti. Daha önce kısmen ifade ettiğimiz gibi farklılıklar da yer alıyor. Meselâ, Türk kaya resimlerinin İskit sanatı, hatta Hun-Sarmat dönemi resimlerden dahi farkı olduğunu düşünmekteyiz. İskit dönemi resimlerindeki hayvanların duruşu, boynuzlarının şekli, ayakları gibi belirli kalıpları sayesinde kutsal mekânlardaki bu resimlerin büyük ihtimalle "din" ile ilgisi olan bu sanata hâkim ve bilen belli insanlar tarafından tasvir edildiği tahmin edilebilir. Belki Hun döneminde de bu aynı şekilde devam ediyordu. Türk döneminde grafik resimleri farklı bir şekilde yapılıyordu: bu resimler daha demokratik bir amaç doğrultusunda halk unsurlarını içeriyordu. Bu resimlerin ortak özelliği, özel ve seçilmiş kişiler tarafından değil, herkes tarafından yapılabilmesidir. Dolayısıyla resimlerin yapılış şekli ve sanat değerleri ikinci planda kalıyordu. Belli bir dönem, toplumun estetik değerleri çerçevesinde bireysel sanat da gelişiyordu. Resmin çizgileri anlam kazanıyordu. Meselâ, iki çizgi ile hayvanın gövdesi, ayakları ve başı tasvir edilebiliyordu. Bunun için özel bir sanat yeteneği de gerekmiyordu.

Orta çağ kaya resim sanatında görülen halka ulaşırlılıktan süsleme sanatını ayrı tutmak gerekir. Kapkacak, kemer, eğer ve koşum gibi bazı değerli eşyaların süslenmesi ustalar, ressamlar ve uzmanlar tarafında yapılıyordu. Süsleme sanatının kaya resim sanatından farkı, daha prestijli olmasıdır. İkinci önemli özellik ise, kaya resmi sanatında günlük hayat, mitolojik unsur içermeyen belirgin eylemler, yani muharebe, hayvan otlatma, yayla ve silahla ateş etme gibi ayrıntılarıyla av hadiseleri tasvir ediliyordu. Bu tür resimlerde ayrıntılı açıklama önem taşıyordu. Dolayısıyla Dağlık Altay'da görülen Orta Çağ Türk sanatının en önemi özelliği bu idi.

Orta Çağ resimlerinin yapılışında çoğu durumlarda, daha önce tasvirler için kullanılan ve dolayısıyla önem taşıyan kutsal mekânların kullanıldığına dikkat etmek gerekir. Dolayısıyla kaya resimlerinde daha önce yapılan tasvirler taranarak veya silinerek, üzerine resim yapmaları sıkça karşımıza çıkıyor. Bu demektir ki, resmin yapıldığı taş çok önemli ve kutsal idi. Bu taşın üzerindeki resmin sadece yok edilmesi amaçlanmıyordu. Bu taşlarla belli manevî bir bağ olduğu için aynı taş üzerine tasvir etme ihtiyacı duyuyorlardı. Bu durumun anlamının daha derin olabileceği kanaatindeyiz.

Bu ameliyle diğer kültürün nesnesini yok etmek olarak değerlendirilemez. Yeni kayalarda da resimler yapılıyor, ama onların sayısı oldukça az. Elbette, asırlar boyunca biçimlenen temel ilkeler muhafaza ediliyor. Meselâ, doğa ortamına uygun olan taşın seçimi, aydınlanma şartları, su ile bağlantısının olması ve görsellik her zaman önemli idi. Böylece her zaman olduğu gibi, tabiatın kültür oluşturucu unsur olarak etkin olmaya devam ettiğini görüyoruz. Her zaman bu durumla karşı karşıya kalmamıza rağmen biz, maalesef bu önemli özelliğe gerekli hassasiyeti göstermeden araştırma alanı dışında bırakıyoruz. Kaya resmini yapmanın iki önemli tarzı olan dövme ve çizme teknikleri yöntemi muhafaza edilmiştir. Hat çizimi ve gravür tekniği vasıtasıyla yapılmış resimler daha fazladır. Devrin dinamizmi resimlerin hızlı yapılmasını gerektiriyordu. Anında resim yapmak ve yola devam etmek önemli ihtiyaçlardan biri idi. Dolayısıyla çoğu resimlerin sanki acele ile yapılmış veya tamamlanmamış olduğu gözden kaçmıyor. Resimlerin bir kısmı sanki çala kalem yapılmış gibi görünüyor. Resimlerin yapılış tarzının teknik olarak devrin taleplerine ve hayat tarzına uygun olması gayet doğal idi.

Altay'ın Türk dilini konuşan nüfusu M.S. 6.yüzyılda tamamen oluşmuş oldu. Zira, birleşim ve kadim Türk özbilincin oluşumunun önemli üç ana unsurunu belirtmek gerekir: 6.-7.

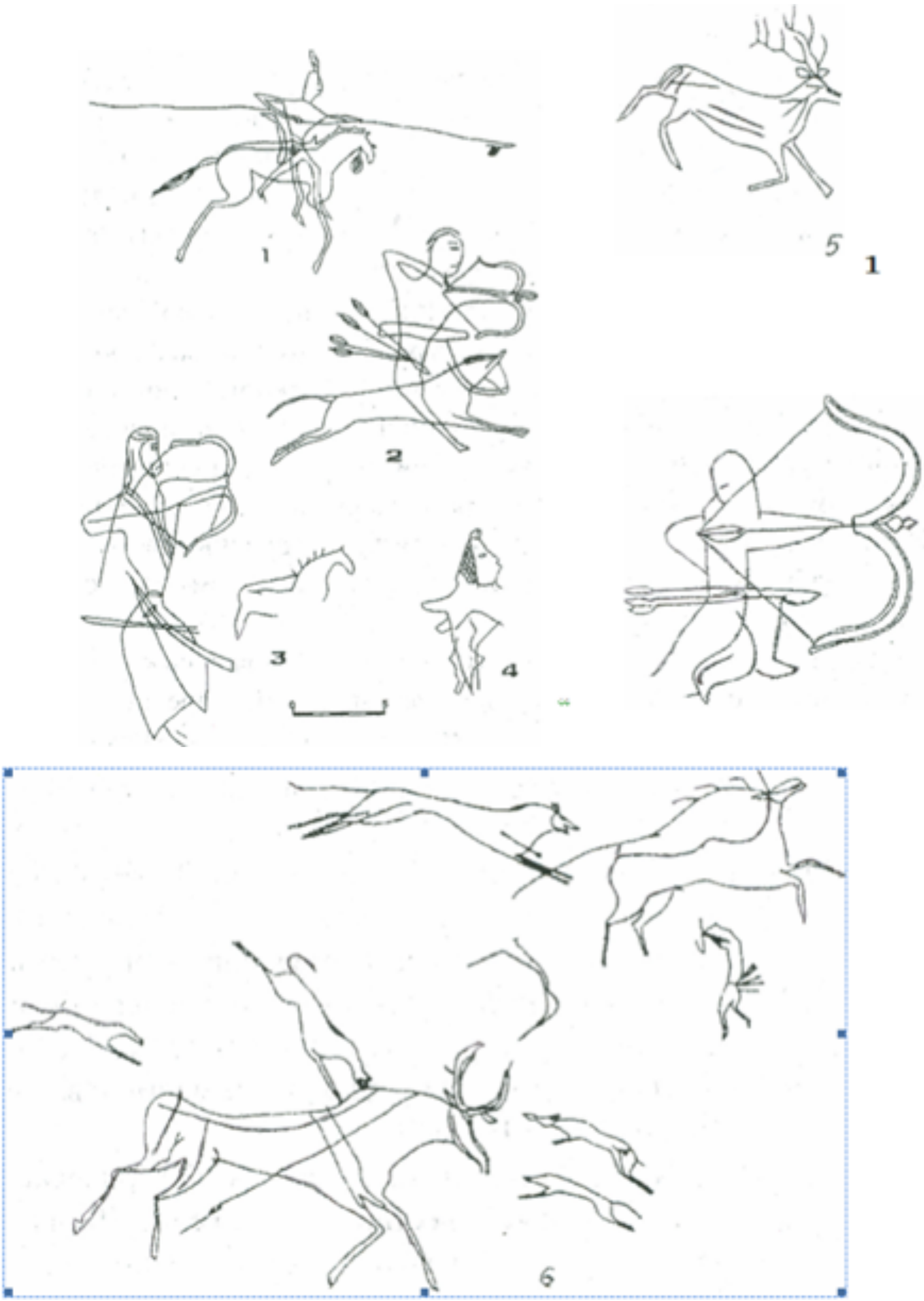
yüzyıllarda Orhon-Yenisey yazıtlarındaki kadim Türk dili; Cenaze töreni gelenekleri, kurganlarda bulunan eşyalar ve silah; kadim Türk devletinin oluşumu: Birinci Türk kağanlığı. Bu olgular, Hun döneminden başlayarak uzun süren, yaklaşık 500 yıllık sürecin tamamlanmasını simgeliyor. Neticede iktisadî temellerin ve etnik unsurların değişimi ile yeni değerlerin oluşumu görülüyor. Fakat başlangıçta "Türk" kelimesi belli bir büyük halkı değil, kabilelerin siyasî birliğini temsil ediyordu. Dolayısıyla bu genel ve siyasî temelli terim muhafaza edildi ve bugüne kadar da Türk dünyasında yaşamaya devam etmektedir. ***(BARTHOLD, 1927, s.9-10; TOLSTOV, 1938, s. 81)***

Resimlerin kadim Türk katmanı şüphesiz Dağlık Altay'da ve Merkezî Asya'da yer alan tarihî hadiselerle ilgilidir. Bilindiği gibi, M.S. 3. yüzyılın ortalarında Siyenpiler'in hâkimiyeti sona ermiştir. "Kadim Türk döneminin başlangıcı" sayılan M.S. 460. yılında Aşina Türkleri Doğu Altay'a yerleşmişti. ***(SAVİNOV, 1991,s.96; 25.RESİM)*** M.S. 1. yüzyılın ilk yarısında halkların yerleşim alanı ve biçimi önem taşıyordu. Yenisey nehri boyunca Ssu-ma Ch'ien (Sı-ma Çien)'in "Tarihî Kayıtlar"ında adı geçen Türk dilini konuşan Kırgızlar (Hakaslar) yaşıyordu. M.Ö. 1. yüzyılın ilk yarısında Ertis ve Tole Nehirleri boyunca Uygur kabileleri yaşıyorlardı. L.P.Patapov'a göre, Altay tarihi açısından M.S. ilk yüzyıllarda yaşayan Uygurlar büyük önem taşımaktadır; "büyük ihtimalle onlar Altay Türklerinin etnografik oluşumunda aktif bir rol oynadılar." ***(POTAPOV, 1948, s.98)***

Sui hanedanı kroniklerinde 6.-7. yüzyılın başlarında Uygurlar, bir kısım Altay Türklerinin etnonimi olan "tele" olarak ortak bir adla anılıyordu. Fakat 5. yüzyıla kadar muhtemelen, liderlik pozisyonu Juan-Juanlara ait idi. Gan-Şu yıllığına [1] göre, Altay'da 536 yılında Tumın (Bumın – ç.n.) önderliğinde Aşina Türk kabilesi güçleniyor. Tumın hâkimiyetini arttırarak, Altay kabilelerini birleştirdi ve 6. yüzyılda tamamen imha edilen Juan-Juanlara karşı mücadeleye başladı. Bunun neticesinde 552 yılında yeni bir birleşim vuku buldu. Yedisu'da ordularıyla göçebe hayatı yaşayan Türkçe konuşan Dağlık Altay kabilelerin merkezi sayılan bu ilk Türk kağanlığının başında kağan Tumın ve kardeşi İstemi vardı.

---

[1] Adı geçen dönem ile ilgili kayıtlar için bakınız: Chou-shu, Sui-shu ve Pei-shih kronikleri –ç.n.

25. Resim. *Erken Orta Çağ sanatı (Hun ve eski Türk tasvirleri). 1-4 Jaltırık-Taş, Kırgızstan (Ya.A.Şer, E.A.Milakaşeviç, O.S.Sovetova); 5,6 Kalbak-Taş (V.D.Kubarev); 7. Karakol, Biçiktu-Boom (A.İ.Minorsjiy)*

Dağlık Altay'da Türklerin etki alanı hızla genişlemeye devam etti. Kuçi (İstemi –ç.n.) Kağan döneminde 570'li yıllarda sınırlar batıya doğru Amuderya'ya, sonra Aral denizine uzanan; doğuya Çin sınırlarına; batıda Bizans sınırlarına kadar genişlemişti. Bilindiği gibi, Bizans 6. yüzyılda Türklere birkaç elçi gönderiyor. Türklerin siyasî hâkimiyeti ve birliği askerî güç ve seferlerle destekleniyordu. Seferler başarısız olduğunda merkezi hâkimiyet de zayıflamaya başlıyordu. 588 yılında Türklerin Hazarlar ve Bizans ile birlikte Sasani İran'a karşı mücadelenin sonucunda da öyle olmuştu. Türkler mağlup olmuş ve iktidarları sarsılmıştı. Türk göçebelerin askerî gücüne dayanan Birleşik Türk kağanlığı parçalanarak, merkezi Moğolistan'da bulunan Doğu ve merkezi Yedi Su'da bulunan Batı kağanlığı olarak ikiye ayrıldı. 7. yüzyılda Dağlık Altay Türkleri Doğu Türk kağanlığı içerisinde yer alıyordu. 7. yüzyılın sonunda İlteriş'in önderliğinde Altay Türkleri yineden birleşmeye başladılar. İlteriş, Uygurların bir kısmını hâkimiyeti altına alarak kendisini han olarak ilan etmeyi başarmıştı.

Böylece İkinci Göktürk Kağanlığı kurulmuş oldu. 8. yüzyılın başında Mojo (Kapgan –ç.n.) kağan zamanında Göktürkler Uygurların ve Yenisey Kırgızlarının topraklarını fethetti. Fakat 745 yılında hâkimiyet gene Uygurların eline geçer. Uygur hanı Boylo (Kutlug Bilge Kül Kağan – ç.n.), Uygur kabilelerini birleştirip, Doğu Göktürkleri mağlup etti. Uygurların hâkimiyeti Batı Altay'dan Mançuriya ve Güney Sibirya Gobi çölüne kadar yayılmıştı. Fakat Uygurların da iktidarı aynı kaderi paylaşmış oldu. 790'lı yıllarda inişe geçti. Uygurlar çok geniş topraklara sahip olarak, birliği sağlayamadılar. Ayrıca güneyden Tibetliler sıkıştırmaya başladı. Uygurların iktidarı 840 yılında sona erdi. Kırgız-Hakasların hücumu ile Orhun'daki başkent düştü, kabilelerin bir kısmı Çin hâkimiyetine girdi, bir kısmı batıya doğru Karluklara Tarbagatay'a geçti, bazıları ise Tibet'e gitti. Diğerleri ise şimdiki batı Çin'de Sincan Uygur eyaletinde yerleşti. Uygurların yazıya sahip olduğu biliniyor. Onlar kadim İran-Sogd ve Aramey alfabelerine yakın olan ve Uygur alfabesi olarak adlandırılan Göktürk alfabesini kullanıyorlardı. Bu yazıda satırlar dikey olarak kullanılıyordu ve bu tarz sonradan Türkler arasında da yayılmıştı.

Birinci Göktürk kağanlığı dönemi, büyük Avrasya toprakları için, 6.-8. yüzyıllarda Hazar denizinden doğuda Çin Seddi'ne kadar medeniyetlerin, ulusların gelişimi ve değişim dönemi olarak biliniyor. İran, Tunguz- Mançur ve diğer diller Türk lehçeleri ile yer değiştiriyordu. Bu

büyük coğrafyada silah, giyim, kapkacak, mücevherler, at takımı, taşıt araçları, kurganlar, anıtlar, kaya resimleri ve süsler bile az veya çok aynı şekil ve muhteva ile yayılmıştı. Bu dönem, Avrasya'nın geleneklerini ve kadim mitolojik unsurları da ihtiva eden Türk kahramanlık destanlarının ortaya çıktığı bir dönemdi. ***(KUBAREV, 1998, s.290-298)***

Bu tarihî dönemde Biçiktu-Boom kayaları doğal tarihî-kültürel kutsiyet rolünü oynuyordu. Belli tasvirleri, süjeleri ve kendine has üslup özellikleri taşıyan resimlerin büyük bir kısmı 6.-8. yüzyıllara ait. Dağlı Altay'da her yıl bu resimler sergileniyor ve yayınlanıyordu. Altay-Sayan bölgesinde Dağlık Altay'ın 6.-7. ve 9.-12. yüzyıllara ait çok sayıda kaya resimleri ile temsil edildiği görülüyor. Bu kronolojik resim grubunun ortak yönü, üslup birliği ve imgelerin geleneksel tarzıdır. Meselâ, atın muhakkak tüylü kuyruğu ve yelesi; geyik türleri ve dağ keçisinin boynuzları muhakkak kıvrık; ceylan ve karacalar ise düz boynuzlu olarak tasvir ediliyordu. Çoğu durumlarda bu detaylar bir göstergedir. Meselâ, tırnaklı otla beslenen bir hayvanın özelliklerini ortaya koyuyor. Süvarilerin tasviri de bir anlam tasvir taşıyor ve kompozisyonun önemli bir öğesini meydana getiriyor. Bir çeşit eylemli hikâyeler: av, kompozit yaylar yapılan bir atış, okun özellikleri vs.

Biçiktu-Boom'daki kadim Türk kaya resimlerinin Moğol Altay resimleri ile çok ortak noktası var. Üslup ayniyeti, tasvirlerin gerçekçi ve detaycı olması dikkat çekiyor. Meselâ, sadak, ok uçları ve at koşum takımları gibi örnekler bunu açıkça ortaya koymaktadır. V.D.Kubarev göre, Moğol Altay'ının çoğu kaya resimleri, kadim Türk sanatının güzel örnekleri olabilir ve emsali olmayan Kudırga gravürleri ve Kalbak-Taş, Kara-Uyuk, Biçiktu-Boom grafitti ile aynı safa konulabilir. ***(KUBAREV,2003, s. 51; ÇEREMİSİN, 2004, s.42-47)***

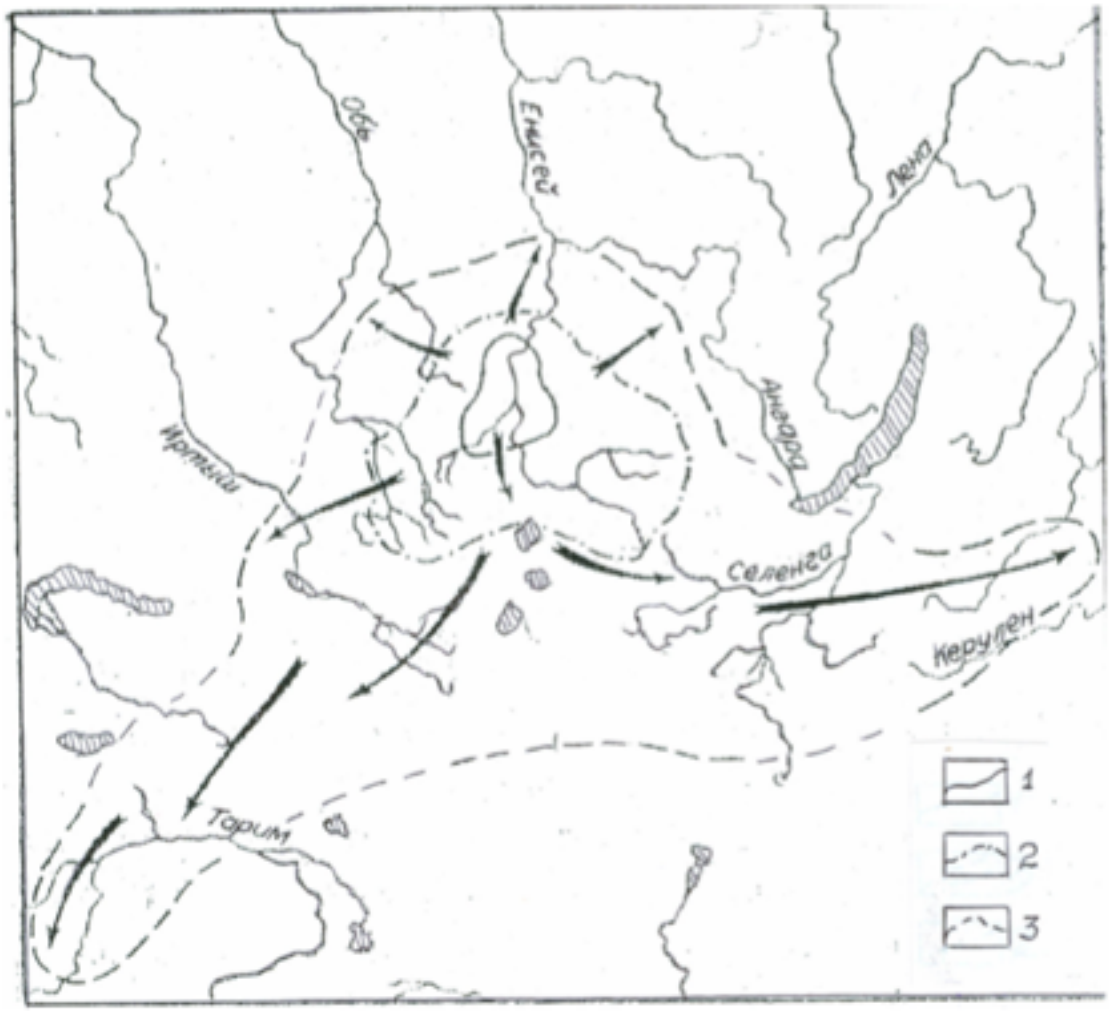
Biçiktu-Boom'un yakınlarında, Kulada köyü civarındaki Kızıl-Tal vadisinde petrpoglif kompleksi çok teferruatlı olarak incelenmişti. Bu araştırma neticesinde Göktürk dönemine ait bir grup resim tespit edilmiştir. Resimler arasında kadim Türk tasvirlerinin tespiti ile ilgili V.N.Elin ve V.A.Nekrasov'un Ust-Kan köyü civarındaki kaya resimlerinin incelemesine dair çalışmalarda yer aldı. ***(ELİN, NEKRASOV, 1994, s. 116-122; 281-283)*** Elin tarafından Kızıl-Tal kayasında eşkenar dörtgen şeklindeki temren ve iki dişli temren tasviri tespit edildi. ***(ELİN,1995, s. 185-186, 4.RESİM)*** Ayrıca kadim Türk runik yazılarının olması da önem taşımaktadır. Maalesef, Biçiktu-Boom kayalarındaki yazılar bugüne kadar çözülememiştir. 1987 yılında Biçiktu-Boom köyü civarında,

büyük ihtimalle Biçiktu-Boom kaya resimleri kompleksi mekânı kastediliyor, Gorno-Altaysk Sosyal Bilimler Enstitüsü ve Halkbilim Müzesi Araştırma Heyeti tarafından kadim Göktürk yazısı tespit edilmişti. ***(KOÇEEV ve başk. 1998, s.204-206)***

Altay kaya resimleri farklı devirlere aittir. Bu durum, kaya resim gruplarını kıyaslama imkânını sağlıyor, böylece tasvirlerin yapılış tarihini tespit etmek için vesile oluyordu. Kıyaslama yöntemi Jalğız-Tobe, Kurman-Tau ve Buratı petroglifleri için de uygulandı. ***(ELİN,1993, s. 52-55)*** Bu kaya anıtları Tunç devrinden orta çağa ve sonraki döneme ait etnografik tasvirleri ihtiva ediyor. Kadim Türk resimleri ince hatlarla yapılmıştır. Elin, "Bunların kadim Türk resimleri olduğu kabul edilebilir, farklı bir etnografik özellik fark ediliyor: avcıların ve hayvanların ayak tasvirleri değişik ve özel olarak yapılmıştır". ***(ELİN, 1993, s.54)*** Üçgen şeklinde tasvir edilen ayaklar Biçiktu-Boom kayalarındaki bazı resimlerinde de görülüyor. Göktürk dönemine ait kaya resim grubu oldukça zengin; genel olarak grup sahneleri ile temsil edilmiş ve kronolojik olarak tespit edilebilmiştir.

3. IX-XII YY. TÜRK RESİMLERİ VE MOĞOL HÂKİMİYETİ DÖNEMİ RESİMLERİ

Biçiktu-Boom kaya resimlerinin bir kısmı 9.-12. yüzyıllara ait. 9. yüzyılın ikinci yarısından başlayarak mücadelelerle dolu 12.-13. yüzyıllar, Dağlık Altay'ın tarihinde önemli bir yer tutmaktadır. L.P.Kızlasov, Dağlık Altay'ın 9. yüzyılda Kırgızların*)* hâkimiyeti altında olduğuna dair Hudûd el-âlem'e atıfta bulunmaktadır.

26 Resim. *6-12. yy.'da Yenisey Kırgızlarının askerî harekatı ve bölge halklarını hakimiyet altına almaları ve topraklarının genişlemesini gösteren harita.*

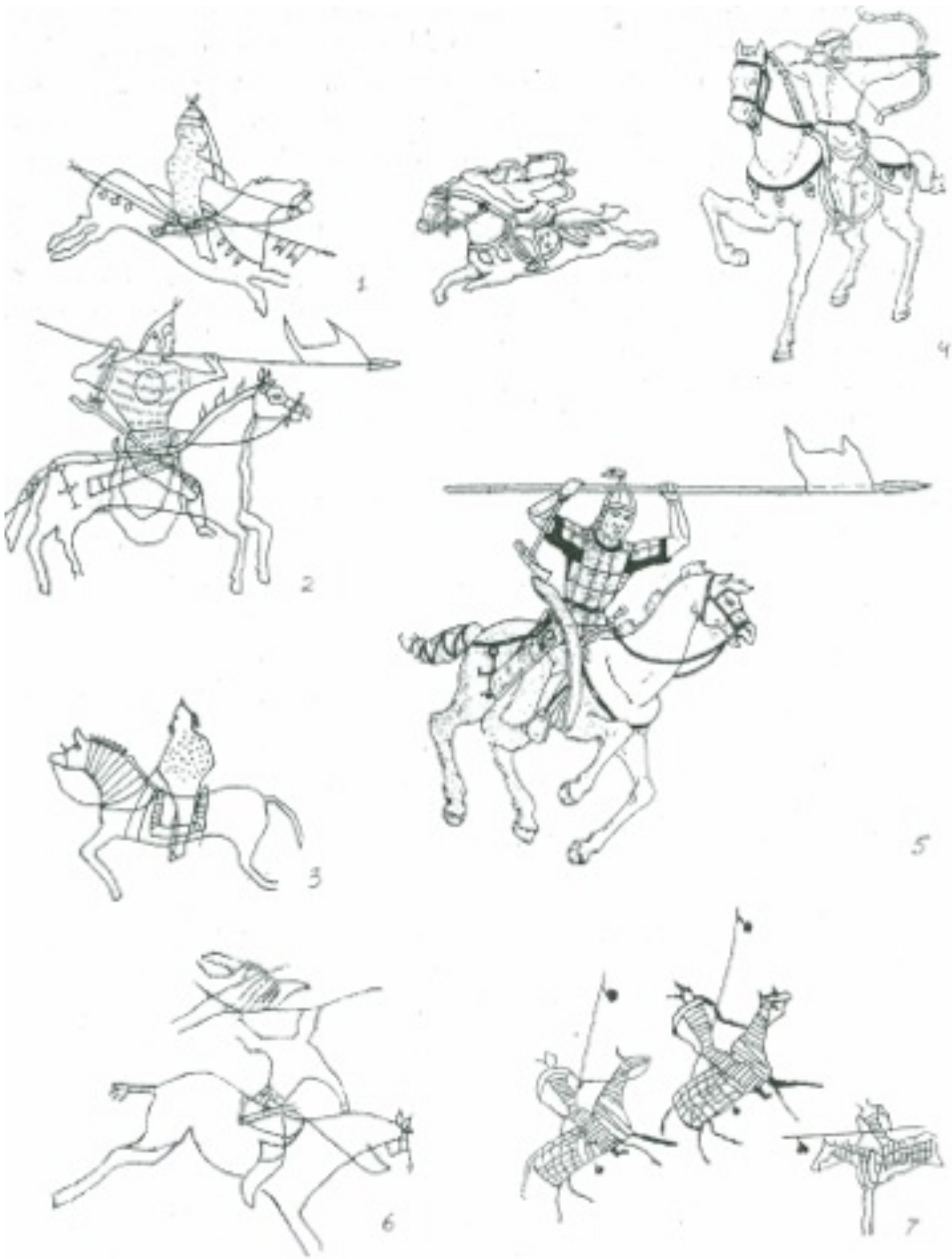
Tülaye (Altay) Dağı Kırgız kabilelerin bir eyaleti ihtiva ediyordu. Bu dağda samur, sincap ve ceylan var; sonradan iki göl oluşturan Altın göl de burada bulunuyordu. Altın göle güney tarafından Çulışman Nehri dökülüyor; kuzey tarafından ise Biy Nehri çıkıyor. ***(KIZLASOV,1984, s. 75)*** 9.-10. yüzyıl, İkinci Türk kağanlığının düşüşünden sonra V.V.Barthold'un ifade ettiği gibi "Kırgızların Hâkimiyeti" olarak değerlendirilmiş. ***(BARTHOLD,1983, s.489)*** 9.-10. yüzyıllarda Kırgızlar ordu kurdular. Ordu çeşitli askeri birimlere ayrılıyor ve savaş taktiklerinde değişimler görülüyordu. ***(HUDYAKOV,1980, s.144)***

Savaşı hafif silahlanmış süvariler başlatırdı. Sonra safın dağılmasıyla düşmanın etrafını sararak yayla atış yapardı. Bu taktiğin amacı düşman planlarını bozmak idi. Sonra savaşa bir birine çok yakın saf oluşturan ağır silahlı süvari birliği katılıyordu. “Mızrakçıları hücumunu teke tek kılıç ve kalkanla mücadele takip ediyordu.” ***(HUDYAKOV, 1980, s.146)*** Bu tür askerî taktiği kullanarak Kırgızlar sınırdaş kabileleri dize getirmiş oldu. Netice olarak, kuzey, batı ve doğu sınırlarını güçlendirilmişti. Batıda Kırgızlar, Tomi ve Biy Nehirlerinin yukarılarından Salayır tepelerine ve ormanlı bozkırlarda yaşamış ve Karluklarla komşu idi. Kuzeyde çağdaş Krasnoyarsk şehrinin kuzey kısmından ta Tomsk’a kadar uzanan topraklara hâkimiyet altına almışlardı. Doğuda ise komşuları Kurıkanlar’dı. ***(HUDYAKOV, 1980, s.156)*** Bu dönemlerde hâkimiyet kurdukları bölgeler daima genişliyordu. Muharebelerde Kırgız kağanlığının bayrağı altında 100 000 kadar asker yer alıyordu. Sefer ise Sayan-Altay’dan Baykal ötesine kadar, batıda ise Doğu Türkistan’a kadar uzanıyordu. ***(MOLDOBAEV,1998,s.319-325)***

27.Resim. *Biçiktu-Boom kayalarında Kırgızlar ile muharebe tasviri.*

28. Resim. *Kırgız askerlerinin tasviri: 1-3. Sulek petroglifi (Güney Sibirya); Hafif silahlı bir asker (rekonstrüksiyon); 5. Ağır zırhlı bir asker. 11*12 yy.: Bozurgan, Katun nehri (Rekonstrüksiyon; Hudyakov) ; 7. Petroglif. Moğolistan (Novgorodova)*

Resim 29. *Kadim Türk resimleri: 1,2,5,6 – Biçiktu-Boom; 3,4 – Kurıkan resimleri*

“Böylece Altay 8. yüzyılın ikinci yarısından beri, yani Göktürk Kağanlığın düşüşünden sonra ve 13. yüzyılın başlarına kadar, yani Cengiz Han’ın göçebe devletine ilhak edilmesine kadar Orta Asya’nın doğu kısımlarında yer alan oldukça hareketli tarihî hadiselerin içerisinde yer almış oldu. Devamlı olarak çeşitli kabilelerin oluşumu ve dağılımı, sık sık değişen siyasi iktidar bu sürecin en önemli temelini oluşturur. Bu süreç, Altay’ın da dahil olduğu Cengiz Han devletinin kurulmasıyla tamamlanıyor.***(POTAPOV, 1948, s.122)*** Bunların kaya resimleri sanatını etkilememesi elbette ki mümkün değildi. 9.-12. yüzyıllar arası yaklaşık 400 yıl daimî mücadele ve iktidar değişimleriyle dolu idi. Bu döneme ait resim kayalarının tespit edilmesi bugüne kadar tartışma konusu olmaya devam ediyor. Bazı örnekler üzerinde kesin tespitler yapılabiliyorsa da, tamamı üzerinde kesin sonuçlara varmak zordur. Bu açıdan bakıldığında Biçiktu-Boom kaya tasvirleri çok güzel malzeme oluşturuyor. İlk bakışta tasvirlerin tarzında bir önceki döneme ait olan resimlerden önemli bir farkı görülmüyor, ama detaylı inceleme esnasında muharebe sahneleri, süvari ve yaya asker tasvirleri, farklı insan tasvirlerinin baş giyimlerine ve ok uçlarına göre resimlerin bu döneme ait olduğunu düşünebiliriz. Belki, hayvanların çizgili resimlerini de bu kronolojik gruba dahil edebiliriz. Resimler çok basit ve simge şeklindedir. Bu döneme has belirgin ve daimî olarak tekrarlanan tasvir damgası olarak değerlendirilebilir.

10. yüzyılın başlarından Orta Asya’da Kitanlar veya Karakitanlar’ın önemli etkisi görülmeye başladı. 11. yüzyılın sonu - 12. yüzyıllarda Dağlık Altay ve Yedi Su onların hakimiyeti altında idi. L.P.Potapov bir misyonerin ağzından Altaylıların yenildiğini ve bu topraklardan sürüdüğün; onların yerine ise sarı saçlı, sakallı, çiftçilikle ve demircilikle uğraşan Çin halkının yerleştiği efsanelerini dile getirmişti. ***(POTAPOV, 1948,s.120)*** Büyük ihtimalle burada İskit dönemi Avrupaîliler hakkında daha eski bilgiler verilmiş. Gene de çiftçiliğin gelişmesini, Çu vadilerinde, Katun’un sol yakasındaki, Ursul vadisindeki, Ulağan ve Çulışman’daki sulandırma sisteminin yapımını Kitanlarla ilişkilendirildiği bilinmektedir. Belki de Çigi-Taman ve Ulegem vadisinden geçen yol yapımı ve Katun köprüsünün inşası da aynı döneme aittir. Fakat bu yapılarla ilgili arkeolojik verilerin olmayışı nedeniyle onların Moğol dönemine de ait olabileceği; barajları ve diğer yapıları inşa eden ünlü Sartakbay Batur efsanelerinin yansıması olarak da düşünülebilir. Bu döneme ait askerî yerleşimler ve çiftlikler de bilinmektedir.

Orta Asya bölgesinde 11. yüzyılda en önemli hadise, Moğol dilli halkların tarih sahnesine çıkışı ve batıya doğru genişlemeye başlaması sayılabilir. hayvancılıkla uğraşan Moğollar çok kısa sürede yaya orman avcılığından göçebeli hayata geçmişler. "Göçebe Türklerden bozkır hayvanlarının tüm türlerini, göçebelerin tecrübesini, hayat tarzını ve keçeden yapılan taşınır konutlar gibi bozkırlıların diğer maddî kültürlerini benimsediler. Aynı zamanda kendilerine has eski yaşayış tarzlarından da birçok şeyi muhafaza etmişlerdir". ***(KIZLASOV, 1984, s.81)*** Moğol-Naymanlar'ın tarih sahnesine çıkışı Güney Sibirya'daki Türk halklarının göçebe hayatını etkiledi. Kimekler'in birliği yıkılmıştı. Fakat Kırgız (Hakas) hâkimiyeti, Hakas Dağlık Altay, Tuva ve Kuzey-Batı Moğolistan'da devam ediyordu. Tahminen 1207 yılında Cengiz Han'ın büyük oğlu Çöçi Sayan-Altay'ın ormanda yaşayan halkların üzerine gönderildi. O, Baykal'dan Batı Sibirya'ya kadar uzanan tüm orman halklarını hâkimiyeti altına almış oldu.

1
2
3
4
5
5
6
7
8
9
10

__30. Resim.__ 9 -14 üzyıl Türk resimleri: 1-2,5 - Yenisey, Mugur-Sargol; 3 Cengiz Han Yolu; 4 – Altay; 6 – Kuyluğ-Hem (M.Devlet); 7 – Mendur-Sokkon (V.Koçeev, E. Yamaeva, O. Mayçikov); 8 – Kurman-Tau (V.Elin); 9,10 – Biçiktu-Boom.

4. CUNGAR DÖNEMİ TASVİRLERİ

Biçiktu-Boom kayalarında Moğol istilaları döneminden sonraki döneme ait bir grup resim dikkat çekiyor. Bu grubu ortaçağ resimlerinden ve çok eski dönem resimlerinden pek farkı olmayan, av sahnelerinde silahların görüldüğü geç dönemlere ait olanlardan ayırmamız gerekir. Dağlık Altay'ın Moğol hâkimiyeti altına girdiği döneme ait arkeolojik anıtlar yeteri kadar araştırılmamıştır. Fakat genel kanaate göre, halk kültürü, maddî kültür, günlük yaşayış tarzı, ve manevî kültürde bir durgunluk olduğunu kabul etmek gerekir. 12.-15. yüzyıllarda kadim Türkâyazıtları, çiftçilik deneyimleri, inşaat yöntemleri ve bazı teknolojiler gibi bazı kültür izleri kaybolmuş durumdadır. Zengin asilzade sınıfı, yani toplumun belli maddî ve manevî kültürünün taşıyıcısı olan, bir nevi göçebe aristokrasi Dağlık Altay'yı terk etmişti. Bilinen çok sayıda arkeolojik anıt, o zamanın yerleşim yerleri ve cenaze törenleri Altaylıların o dönemdeki hayatının fakirliğini (eşyaların azlığı vs) gösteriyor. Moğol istilasından sonra çoğu yerleşim yerlerinin kaybolduğu aşikârdır. Moğol hâkimiyeti altındaki topraklar, uygulanan hayvan, deri ve demir eşyalar olarak toplanan vergiler, zorunlu askerlik ve işçilik yüzünden boşaltılmış oldu. B.Vladimirtsov'un ifadesine göre, 15. yüzyılda "Moğolların refahı, bilhassa Cengiz Han ve onun üç halefi döneminden sonra düşüşe geçmeye başladı. Bitmek bilmeyen feodal savaşlar ve imparatorluğu korumak için beslenen kalabalık ordunun masrafları devleti zayıflatıyordu. ***(VLADİMİRTSOV, 1926, s.127)*** Moğol devlet kültürünün zayıflaması en çok hâkimiyetleri altında kalmaya devam eden Dağlık Altay bölgesine yansımıştı. Ticaret yolları sessizliğe büründü, ticaret durdu, çiftçi ve ustaların bulunduğu yerleşim yerleri kayboldu; her yerde gasp hâkimdi. Bu kültürel yoksullaşma Batı Moğol, Oyrat veya Cungar hükümdarları döneminde devam etti.

1

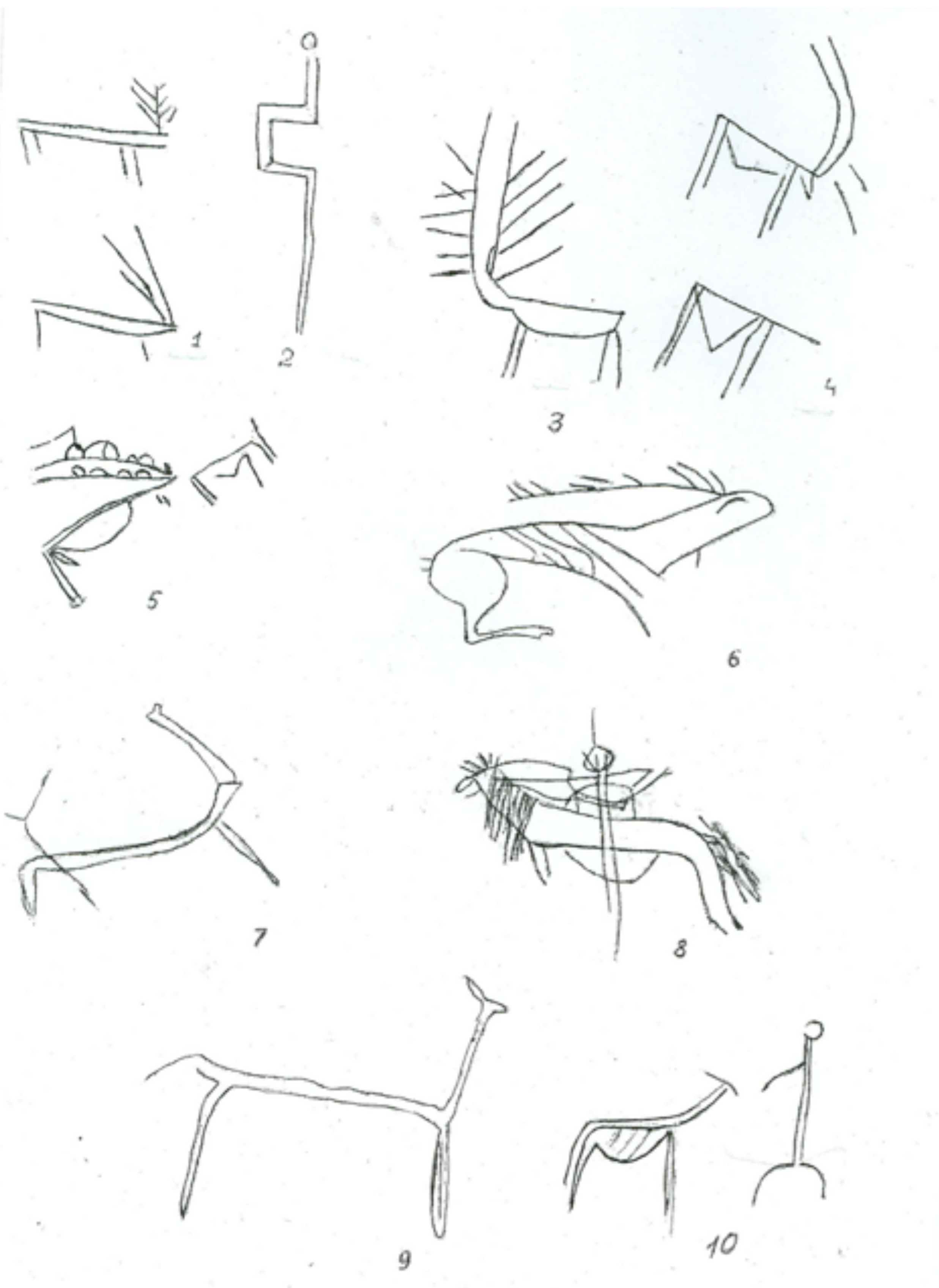

2

31. Resim. *Cungar dönemi resimler: 1. Biçiktu-Boom'da bir av; 2,3 – Cungarlar ile bir mücadele, Çağan Nehri (D.Çeremisin)*

L.P.Potapov'a göre, 15. yüzyılda Doğu Moğol ve Batı Oyrat Hanları arasında mücadele başlıyor. Neticede Çoros kabilesinden Mahalu Han ile Oyratlar güçleniyor; Esen adlı torunu döneminde ise Orta Asya hâkimiyetini kuruyorlar. Çinlileri yeniyorlar, Beiping'i kuşatarak 1449 yılında Çin imparatorunu esir alıyorlar. Fakat birkaç yıl sonra Esen 1456 yılında öldürülüyor. Dolayısıyla bu zafer tam olarak hissedilmiyor. Oyrat Hanları'nın Orta Asya'daki hâkimiyeti sona erdi; ancak 17. yüzyılın ikinci yarısında Moğolların birleşmesini hedefleyen Cungarya'nın kurulma çabaları esnasında tekrar alevlendi. ***(POTAPOV,1948, s.135)***

1
2
3
4
5
6
7
8
9
10

32. Resim. *1. Debelü; 2. Çu'nun sol yakası; 3-5 - Ahtı-Katındoy ırmağı (D.Çeremisin); 6-10 -Biçiktu-Boom.*

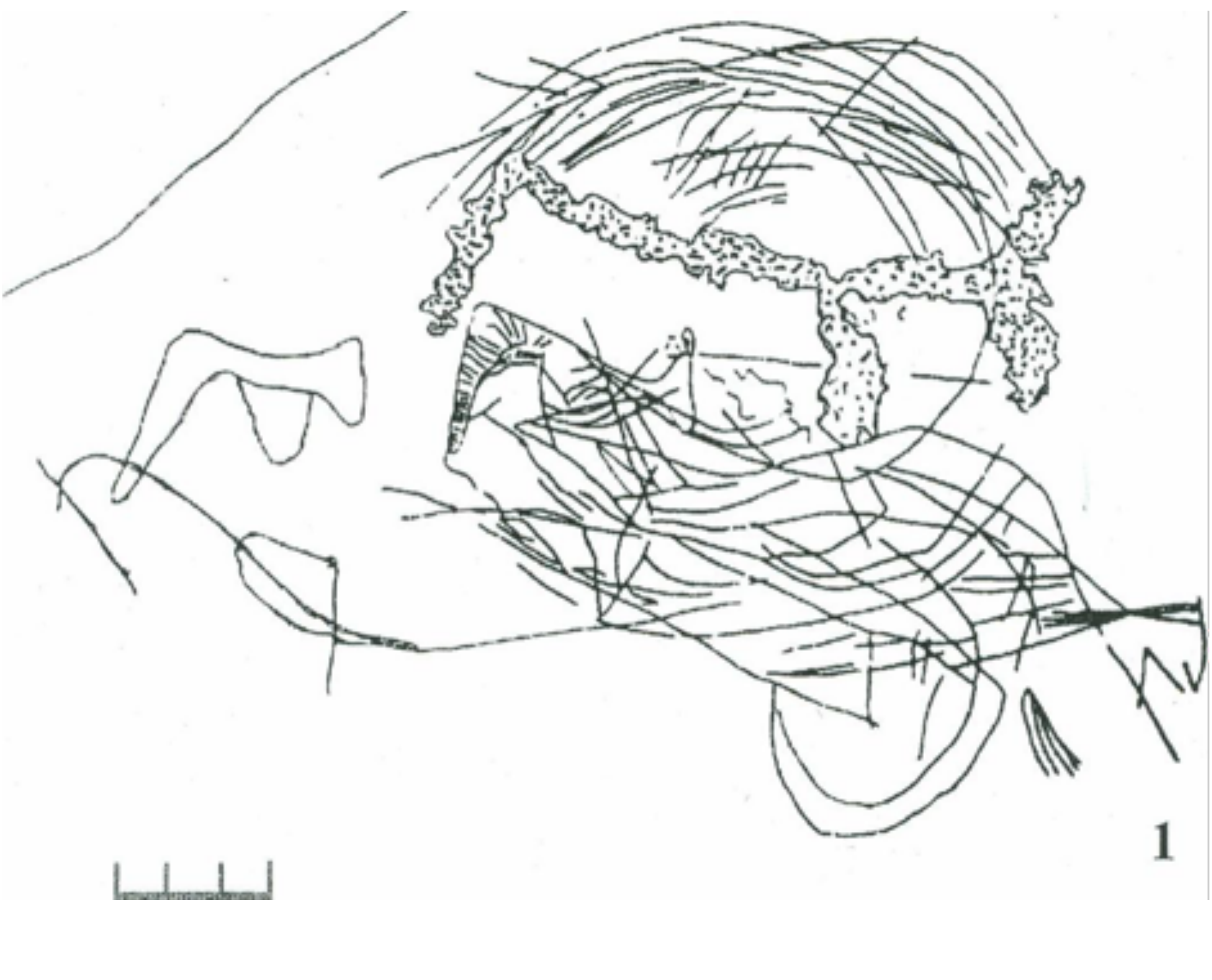
16.-18. yüzyılın ilk yarısında Altaylılar, Oyrat kabilelerin birinin adını taşıyan Cungarlar olarak tanınan Batı Moğolların hâkimiyeti altında idi. 17. yüzyılın ortasında Cungarya Altay, Tanrı Dağları ve Balkaş aralarındaki geniş bölgeye hâkimdi. Dağlık Altay o zamanlarda Cungar hanlarına haraç vermek zorundaydı**.** ***(İAKİNF,1893)*** B.Vladimitsov'a göre, "Moğol hanedanının Çin'den (1368 y.) kovulmasından sonra 14. yüzyılın sonlarında ve 15. yüzyılın başlarında Oyratlar, Moğol İmparatorluğu devrinde bulunmadığı yeni topraklarda görüyoruz. Onlar bozkırlara doğru Altay ve etrafındaki bozkır ve dağlara göç etmeye başladı. Böylece bozkır göçebe olarak yaşamaya başlamışlardı." ***(VLADİMİRTSOV, 1926, s.149)*** Bu dönem mücadeleyle dolu, maddî ve manevî kültür değerlerinin düşüş dönemi olarak değerlendirilebilir. Ancak Marksizmde bir toplumun gelişiminde gericilik ve durgunluk olamaz tezi savunulabiliyor. Fakat böyle bir durgunluğun açık örneği Orta Asya ve Güney Sibirya bölgesidir. Biçiktu-Boom'da Cungar dönemine ait çok sayıda resim var. Dağlık Altay'ın orta kısmında bulunan bu kaya resimleri elbetti ki döneminin belirli sembollerinin taşıyıcıları niteliğindedir.

5. ÇAĞDAŞ TASVİRLER

20. yüzyılda yapılan resimler genel olarak çağdaş resimler olarak değerlendirilir. Bu resimlerin belirlenmesi zor değildir. Resimler aynı grafik tekniğiyle yapılıyor, fakat resimlerin çizgileri genellikle daha kalın ve kaba, figürler primitif ve belirli bir üslup kalıbına sığmıyor. Bu resimler, tema ve kompozisyonuna göre de farklıdır. Bu grup tasvirlerin arasında, anlam taşıyan grup sahneleri yok. Tasvirler genel olarak tektir. Hayvan figürleri çoğunlukla statik ve kaba şekilde resmedilmiş. Aynı zamanda tasvirler arasında beş köşeli yıldızlar, at arabaları ve çağdaş araba tasvirlerine rastlayabiliriz.

Böylece kaya resmi sanatı, daha önce resimlerin yapıldığı mekânlarda bir şey tasvir etmek için sadece bir duygusal dürtü ve gelenek olmaya devam ediyor. Bu resimlerde bir şeyler tasvir

etme ihtiyacı dışında manevî ve estetik anlamda bir ifade yüklendiğini düşünmek zordur. İnsanın resimli enformasyon amaçlı toplumsal faaliyet ihtiyacı diğer çağdaş iletişim araçlarına yerini bırakmış oldu. Bilindiği gibi, bu resimler, yıldız, araba, bazen kadim dönem eserlerinin taklidi şeklinde hayvan figürleri gibi tarihî şablonların da çağdaş insanın kolektif isteği olarak tarihî, kültürel ve sanat değeri taşıyan kaya üstü resimlerine zarar vermemek şartı ile var olmaya hakkı var. Bu grup çağdaş resimlerin genel olarak bir sanat değeri taşımaz ve herhangi bir özel anlam içermez. Dolayısıyla çağdaş kaya resimlerini biz kaya üstü resim sanatını tamamlayan eserler olarak değerlendirme kapsamına almıyoruz. Bu resimlerin tasnifini yapmayı, tarihî olaylarla ilgili bir bağ aramayı veya onların çağdaş kültürü yansıttığını düşünmüyoruz. Biz bu resimleri sadece halkın kaya üstü resim yapma faaliyeti olgusu olarak değerlendiriyoruz.

1

33. Resim. *Biçiktu-Boom. 1,2 doğal afeti tasvir eden karmaşık çizgiler.*

,

IV.BÖLÜM

BİÇİKTU-BOOM HAZİNESİ

Okuyucuya çok sayıda resimler sunduk, açıklamasını yaptık, kronolojisini belirlemeye çalıştık, ama daha önemli bir soru akla geliyor. Biçiktu-Boom nedir? Dağlık Altay'ın Türk tarihinin farklı dönemlerine ait sayısız resimler neden burada yapılmıştır? Rusya'nın diğer bölgelerine göre Dağlık Altay'ın tarihî mirası daha zengin ve geniş bir şekilde sunulmuştur. Bu mirasın içinde kahramanlık destanları, halk edebiyatı, sayısız arkeolojik anıtlar, kazı malzemeleri ve zengin etnografik kanıtlar mevcuttur. Halkın bu kültürel ve tarihî değerleri arasında kaya resimlerinin yeri tam olarak anlaşılmamış ve halk tarafından yeteri kadar ilgi görmemiştir.

1. HAYATTAN RESİMLER

Biçiktu-Boom resimleri arasında bir nevi hikâyelik sahnelerin sayısı oldukça çoktur. Hikâyelik sahneler, gerçek hadiseleri veya hayatta sık rastlanan özel durumları genelleyerek sunan üsluptur. Bu tür resimleri Dağlık Altaylıların hayatından bir nevi bilgi, yani "hayattan resimler" olarak değerlendirebiliriz. Bu resimler birkaç grup şeklinde verilmiş. Resimlerden her biri ayrı bir bilgi içermektedir. Yaklaşık iki bin yıl boyunca halkın hayatından en önemli kesitler sunuluyor. Daha önce, Altaylıların Kırgızlar ile mücadelesine dair önemli hadiselerin ***(560. Resim)***, esir alma ***(156. VE 334. RESİM)***, okçuların bir biri ile mücadelesi ve hayvancılıkta hâkimiyetin ***(148, 853. RESİM)*** yansıtıldığı sahnelerden söz etmiştik. Bu halkın hayatında yer alan önemli ve belirleyici hadiselerin bir nevi kroniği olarak değerlendirilebilir. Farklı dönemlere ait oklarla, süvarilerle, yaya ve hatta at arabalarıyla savaş sahnelerinde 17.-18. yüzyıllarda Ruslarla yapılan savaş sahneleri hiç yer almıyor. Neden olduğunu bilemiyoruz. Bu konuda bir fikir yürütmeyi düşünmüyoruz.

İkinci grup hikâyelik resimler çok sayıda av sahnelerinden oluşuyor. Bu gayet doğaldır, çünkü asırlar boyu, av bu dağlı bölgenin en önemli uğraşı idi. Ayrıca, monoton bir eylem olan

hayvanların otlatılmasından daha farklı idi. Av ise her daim dramatik, daha değişik ve aktif bir eylemdir. Dolayısıyla Biçiktu-Boom kayalarındaki av sahnelerinin en duygusal hadiseleri de bu resimlerde yansıtılmıştı. Avı, Dağlık Altaylılar'ın en önemli kolektif eylemi olarak değerlendirebiliriz. "Altaylılar iri hayvanlar için birlikte ava çıkarlardı. Bu avlarda hayvanların yollarını engellemek için çit şeklinde ahşaptan yapılmış elemanlar kullanırlardı. Avlanmak için sıkça kapan hazırlanıyordu. Hayvanların geçtiği yollara ortaklaşa gizli kapanlar yapılıyordu. Bu tür avlanmak çok yaygındı. Çünkü ancak deneyimli ve usta avcıların okları vardı. Kürklü hayvanlar için ahşaptan yapılmış kapanlar kullanılıyordu". ***(POTAPOV,1948, s.147)*** Av sahneleri farklı dönemlere ait resimlerinde tasvir edilmiştir. ***(146,162,182. RESİM)***

2. MİTOLOJİ VE EPOSUN KUTSAL TASVİRLERİ

Biçiktu-Boom resimleri arasında Altaylıların destanları ve mitoloji ile ilgili tasvirler önemli yer tutuyordu. E.G.Devlet ve M.A. Devlet'e göre, kaya resim sanatının en önemli araştırma alanı, bu kaya resimlerinin mitolojik yorumlanması idi. ***(E.DEVLET, M.DEVLET, 2005, s.75-78)*** Elbette ki, kaya resimleri belirli epik süjelerin resimleri değil. Onların her zaman resmedenin algısından ve yorumundan geçmiş tasvirler olduğuna dikkat etmeliyiz. Aynı şey ortak halk bilincinde oluşan mit kahramanları ve mitolojik süjeler ile ilgili de söylenebilir. Çünkü bu tasvirler ikonografik tasvirler olarak değil, ancak halkın bilincinde, sözlü sanatında, çok işlevsel olarak var olmaya devam ediyorlar. Dolayısıyla resimdeki kahramanlar somut değil, muğlak olarak tasvir edilmiştir. Daha sonra bu konuya değineceğiz. Belki de biz, bugüne kadar ulaşan mitolojik tasvirlerin bulunduğu birkaç teferruatlı yapının mevcudiyetini kabul etmemiz gerekir. Bu gelenekli, günlük hayatı yansıtan teferruatlı yapılarda, meselâ, konutların yapısı, parçaları, elbiseleri ve süsleri; çocuğun doğuşu ve bayramlarla ilgili örf-adetleri görmek mümkün

Biçiktu-Boom'da bulunan tüm resimleri bir bütünlük içinde incelediğimizde, bu resimlerin arasında, çoğu tasvirlerin altında farklı boyutta mitolojik simgeleri fark edebiliriz. Bu genel olarak kutsal bir hayvan olabilir. Meselâ, geyik, koyun veya at; kutsal ağaç, kutsal bir dağ; Umay veya Erlik gibi kutsal mitolojik bir tasvir bulunabilir. Bunlar, dünya yaratılışının üçlü dikey yapısı ve dünya görüşleriyle bağlantılı olduğunu düşünüyoruz. Üst (Gökyüzü), orta (Yeryüzü) ile alt

dünya aralarındaki bağ, ebedî dünyadaki değişim; dünyevî hayatın da bu fasılasız çemberindeki bir evre olduğu anlayışı vardı. "İnsan ve doğayı birleştiren hayat, çok hızlı geçen orta dünyada bulunuyor. Bütün dünya: canlı varlıklar, bitkiler, dağlar, taşlar yaşıyormuş gibi algılanıyor. Dünyanın dualistik, yani bedenî (fizikî) ve manevî bütünlüğü ile algılamanın özü budur. Fakat dünya yaratılışında parçalar ve hareketler arasında muhakkak bir denge vardır. Dolayısıyla orta dünyadaki, yani dünyevî hayat, üst (Gök) dünya hayatından orta hayata ve oradan da alt dünya hayatına geçiyor olarak algılanıyordu. Dünya zıtlıklarının nispî olduğunu dikkate alarak, bu hayatlardan geçişlerde "rehberlik yapanlar"; üst ve alt dünyaları bağlayan nesneler, yani ağaç, dağ, kuş, nehir hizmet edebilir." ***(SAGALAYEV, 1991, s.126,127)*** Buraya gökyüzündeki yıldızlar ve gündüz ve gece gezegenleri ile ilgili görüşlerini de ilave edebiliriz." ***(SAGALAYEV, OKTYABRSKAYA,1990; SAGALAYEV,1991, s.414-417)***

Ağacın kökleri, gövdesi, dal ve yaprakları sanki üç boyutlu dünya yaratılışını, akışını, gökyüzü dünyasına "şamanların yolunu" simgeliyor. Mitolojik ağaç aynı zamanda dünya ekseni. "Kök kavramıyla atalarını özdeşleştirilmesi, eski dünya algılayışının temeli olabilir". ***(.SAGALAYEV, 1991, s.112)*** Bu sebeple biz, ağaç tasvirlerini gerçekçi olduğunu düşünmüyoruz. Umay iki ağaçla birlikte iniyor. Ağaçlardan biri, dayanağı temsil eden asa şeklinde, yani ruh ile bağlantılı, Bu, yüksek boyutun ruhlarıdır. İnsanların dünyayı, doğayı, kendisini anlama felsefesinin temelinde mitolojik unsurlar önemli yer tutmaktadır. Bunu temel alarak, daha somut dünya algılama yapısı inşa ediliyor.

Biçiktu-Boom resimlerinde cenaze törenlerini yansıtan gelenekler, simgeler, ritüeller de yer alıyordu. Bu tasvirler sadece Biçiktu-Boom ile özdeşleşmiyor. Çünkü bu unsurlar mitolojik kategoriler bazında mevcut. Ayrıca, cenaze törenleri geleneksel kültürün mitolojik ve epik unsurunu oluşturmaktadır.

Kutsal hayvan tasvirlerinin çok eski bir tarihi var. Eneolit döneminden başlar. Önce öküz ve koç; sonra İskit-Sibirya döneminde kutsal geyik ve koç tasvirleri ortaya çıkar. M.Ö. 1. yüzyılda İskit-Sibirya döneminde kutsal güneş ile ilgili her şey: doğuşu, hareketi gibi daha karmaşık simgeler mevcuttur. "Kutsal koç" simgesi de çok karmaşık ve çok işlevsel. Bu koruyucu tasvirleri silahların üzerinde de görebiliriz. Bu tasvirlerin mutluluk ve şans getirdiğine inanılıyordu. Bu tasvirler Türk döneminde de kutsal olarak muhafaza ediliyor. yeni devire has sadece mitolojik içerik değişebiliyor. G.N.Potanin 19. yüzyılın sonunda Ulala'da kozmik av ile

ilgili bir hikaye yazmıştı: “Kutüldey Batur maralların peşinde koşuyordu. Marallar yerin her tarafına kaçıyor, fakat sığınacak yer bulamadığı için gökyüzüne yükseliyordu. Bunun üzerine Kutüldey de gökyüzüne yükselir. Atını büyük yıldızın bulunduğu doğuda bırakır ve marallara iki kez ateş eder. Kurşunlar yıldıza dönüşür. Biri beyaz yıldız, diğeri ise maralın gövdesinden geçerek kırmızı bir yıldız olur.” ***(POTANİN, 1883, s.204)***

Biçiktu-Boom kayalarındaki hayvan resimlerinde bilinçli olarak boynuzlar çok iri, uzun ve ağacı anımsatan bir şeklinde resmedilmiş. Bu tasvirlerde önemli olan hayvan figürü değil; bizim de dikkat ettiğimiz gibi boynuzlar. Boynuz bu durumda sembolün bir analojisi. Hayat ağacı hayvancılıkla uğraşanlar için daha yakın olduğundan dolayı benimseniyordu. Böyle boynuzu anımsatan ağaçları Dağlık Altay’ın diğer bölgelerinde de görebiliyoruz. Meselâ, Elangaş’ta ve hayvancılığın yaygın olduğu Merkezi ve Orta Asya’nın diğer kaya anıtlarında da sıkça rastlanabiliyor. Kutsal hayvanın böyle yorumlanması bir tesadüf değildir. Türk döneminden çok önce, Tunç devrinde, hayvancılıkla ilgilenenlerin kutsal hayvan tasvirini ortaya çıkarınca ve çok uygulamalı ve bir nevi o zamanın mitolojik sembolü olmaya başladığında doğmuştu. Boynuzun aynen ağaç gibi gerçekçi işlevi vardı: büyüyordu, değişiyordu, yenileniyordu. Bu çok önemli idi, çünkü özünde hayatı, hareketi ve değişimi ihtiva ediyordu.

İncelemiş olduğumuz resimlerde Umay Ana tasvirinin olmaması mümkün değildi. Umay’ın mitolojik tasviri Altay ve Türk dilinde konuşan komşu halklarının dünya sezişi ve algılayışının özünde vardır. Fakat bu tasvirin net bir portre olarak açıklaması mevcut değil. Umay bazen ak saçlı tombul yaşlı bir kadın olarak, bazen altın örgülü saçları ve uzun beyaz elbise ile tasvir ediliyor. ***(SAGALAYEV,1991, s.52-60)*** Ama ortak olan bir şey var: tasviri çok büyük oranlarda yapılıyor.

34. Resim. *Hayat ağacı. Yatay çizgiler (Üst, Orta. Alt) dünyaların sınırlarını belirtiyor.*

Biçiktu-Boom resimlerinin arasında Umay ve Erlik tasvirleri olarak algılanan iki tane resim var. ***(46.809 RESİM)*** Birinci durumda ***(809.RESİM)*** bu insana benzeyen büyük bir varlık: Cepheden yuvarlak bir yüz, etrafında çok sayıda çizgi, hayvan, net olmayan ağaç ve dağ tasvirleri var. Diğer resimde ise gene büyük antropomorf figür cepheden tasvir edilmiş. Kollarını iki yana açmış, uzun elbisesi, elleri ve ayakları ucunda dallar şeklinde parmaklar görülüyor. Belki bu Erlik'in tasviridir. Bilindiği gibi, Altaylıların şaman mitolojisinde Erlik yer altı ile bağlantısı olan bir kök, aynı zamanda bir direk, dayanak, temel ve ata olarak algılanıyordu. A.M.Sagalayev'a göre, "kök ve ata kavramlarının özdeşleştirilmesi kadim dünya algılayışının genel unsuru olarak değerlendirilebilir. Bu kompozisyonda dikkate değer bir figür daha var. Varlığın gövdesi kaotik çizgiler arasında sanki kaybolmuş. İki uzun kulaklı insan başı ve net görünen küçük boynuz resmedilmiş. Altaylılar'ın inanışına göre, Erlik'in başındaki boynuzlar kök şeklindedir." ***(KOLUNOVSKAYA,1935, s.178)*** Yer altı Tanrısı olarak kökleriyle dünya doğuşu, topraklarıyla ve atalarıyla bağlıdır. Toprak, yeraltı ve kök-direk bağı bu mitolojik tasvirin özünde bulunmaktadır.

Resimlerin arasında tahminen kozmik mit konularıyla ilgili birkaç tasvir gösterilebilir. Bu resimler muğlak. Daha doğrusu bu resimlerde doğa afetler yansıtılıyor: çemberler, spiraller, çizgiler, zikzaklar, tireler arasında hayvan ve insanların net olmayan tasvirleri görülüyor. Büyük bir ihtimalle, bu resimlerde anlayış ve kavrama süreci yansıtılmıştı. Dünyanın yaratıcısı genellikle bu resimlerde yer almıyor. Belki de dünya yaratılışı ile ilgili mitlerin Ülgen, Erlik, Tengri veya Kuday gibi belli ve tek bir mitolojik kahramanla özdeşleştirilmesinin zor olduğu anlayışından kaynaklanıyor. Çünkü bu mitolojik kahramanlardan her biri dünya yaratılışının belli bir alanının muhafızı olarak temsil ediliyor. Dünya yaratıcısı olarak ancak Tengri (Kuday) tercih ediliyor. Fakat bu süreçte Erlik de yer alıyor. Kuday dünyayı yaratıyor; Erlik ise dağları ve bataklıkları yaratıyor. Onlar tarafından tüm orta dünya, yani maddî, bitkisel, hayvansal dünya oluşturuluyor. ***(MUYTUYEVA, 2004, s.80)*** Umay ise büyük bir ihtimalle doğuşun, (kadın temelini) ve ailenin koruyucusu olarak algılanıyor. Umay'ın sevilmesi ve iyi olarak bilinmesi bundan kaynaklanıyor.

35. Resim. *Üst dünya tasviri: güneş, yağmur, gökyüzü (Biçiktu-Boom)*

Biçiktu-Boom resimlerinde net olarak yer almayan, ama dünyayı algılama açısından son derece önemli olan bir hususa değinmemiz gerektiğini düşünüyoruz. Bazı resimlerin arasında dalgalı çizgilere rastlanabiliyor. Bu dalgalı çizgiler, büyük bir ihtimalle ırmak veya pınarı simgeliyor. Bunun belli bir su kaynağının simgesi olduğunu söylemek zordur. Suyun, dağın ve ağacın hissi, sezinişi; doğanın doğuşu ve yazın başlaması ile bağlantılıdır. İnsan bilincinde akan su yeraltı ve yeryüzünün bağı olarak görülüyordu. ***(LİVOVA, OKTYABRSKAYA ve diğerleri, 1988,s.75)***

Grup resimlerindeki bir detay daha önemlidir. Bu resimlerde her zaman belirli bir mekan bulunmaktadır. Av sahnesi, hayvanların otlatılması veya bir köyün tasviri olsun, yani insanların ikamet ettiği yerlerde, ruhların, ormanın, dağların, pınarların ve vadilerin sahiplerinin bulunduğu yerlerde muhakkak bir mekân boşluğu olduğu dikkat çeker. Kaya üstü resimlerde insanların mekân ”sahipleri” ile iletişimleri ve ortaklaşa sürdükleri hayatları yansıtılmaktadır. Çünkü insanların çiftçilik hayatı dağların, ağaçların ve diğer doğa unsurların sahipleri ile kurdukları iletişime bağlı idi. Tehlike durumlarında da onlardan yardım bekliyorlardı. ***(LİVOVA, OKTYABRSKAYA ve diğerleri, 1988, s.90)***

Resimlerde çok sayıda semboller mevcut. Bu ağaçlar, taşlar, pınarlar… Resimlerdeki semboller sadece basit bir tasvir den ibaret değildir. Çünkü doğa ve bilhassa hayvan semboller inin özel işlevleri barındırdığı aşikârdır. Dolayısıyla resimlerde çok sayıda geyik veya çok değişik, ağaca benzeyen boynuzlarıyla koça rastlayabiliriz. Bu semboller sadece insanların hayallerinde yaşıyor. Çünkü beyaz kutsal dağ koçunu veya boynuzları ağaca benzeyen ve kendisinden kat kat büyük olan bir geyiği veya parlayan boynuzlu güneş geyiğini hiç kimse görmemişti. Mitolojik hayallerine dayanarak böyle tasvir ediyorlardı.

Kaya resimleri sanatına yansıyan geleneksel dünya görüşlerinde çevre ve dünya sadece tasvir ve sembollerden ziyade onların işlevselliği vasıtasıyla algılanıyordu. Çünkü gerçek ve mitolojik dünya bir eylem olduğu için ancak eylem vasıtasıyla algılanıyordu. Kaya üzerinde, kutsal ağaçta veya pınarın yanında bulunan kutsal semboller bu mitolojik düşüncenin temsilcileri olarak değerlendirilebilir. ***(LİVOVA, OKTYABRSKAYA ve diğerleri, 1988,s.103)***

Biçiktu-Boom resimlerinde çok önemli bir unsur daha var: dünyayı algılama sembolünü yansıtan bir merkez. Çünkü bir merkez, dünyaları birleştiren, mekân ile zamanı; geçmişi, bugünü ve geleceği bağlayan bir simgedir. Doğada, gerçek bir durumda böyle bir merkez olarak bir dağ, bir ağaç olabilir; kaya resimlerde ise büyük ihtimalle tüm resmi geçen bir çizgi, çok büyük boynuzlu bir geyik, ağaç veya dağ tasviri olabilir. Merkez, sadece bir simgeden ibaret değildir. Meselâ, dünya ağacı analojisi gibi, merkez çok işlevsel ve büyük önem taşımaktadır.

Biçiktu-Boom resimlerinin arasında epik kahramanlar ve onların eylemleri de yer alıyor. “Kahraman avı” muhakkak kutsal at üzerinde yapılıyordu. Elbette, somutlaştırılmış bu süjelerde her zaman yorum açık. Fakat bazı gözlemler bu tasvirleri anlamaya yardımcı olabilir. S.S.Surazakov, kahramanların kutsanmış ata bindiklerini; mitolojik dünya temsilcileri ise boğayı

kullandıklarına dikkat çekmişti. ***(SURAZAKOV, 1985, s.33)*** Kahramanın düşmanları genel olarak yer altı dünyasının çok güçlü, ama ruhsuz canavarları idi. Bu ruhsuz canavarlar: yılan, yabani domuz veya kuş yavrusu olarak da somutlaştırılmıştı. Bu tasvirlerin hepsi resimlerin içerisinde mevcut. "Maaday-Kara" destanında, kötü Kara-Kula kendi atına şöyle diyor:

"Altay'da yedi engel var,
Kötülüğün yedi korkunç temeli
Sen sadece ikisinden geçebildin
İz bırakmadan öleceksin
Kayaların etrafında
Yedi yabani domuz
Yer seni…." *(Maaday-Kara, 1995, s.42)*

Bazı resimlerde inanılmaz büyük boyutta oklar tasvir edilmiş. Bu resimlerden biri G.İ.Gurkin'in albümünde yer alıyor. Belki de böyle özel boyutlarla Kögüdey'in attığı ve yeraltını geçen canlı, kırmızı gökyüzü okunu hayal edebiliriz.

Gökyüzü okunu aldı
Yayı gerdi ve karanlığa attı
Canlı kızıl ok
Alt dünyaya geçti.
Yılan şeklinde yiğitleri
Domuza benzeyen gençleri
Kan emen pis köleleri
Ok hepsini yok etti. *(Maaday-Kara, 1995, s.203)*

Resimlerin arasında ancak birkaç yerde iri boğa tasvirleri var. Genel olarak büyük baş hayvanların tasvirleri diğer evcil veya yabanî hayvanlara göre daha az. Bu durumun, hayvanların işlevselliğinden ziyade, onların mitolojik tasvir özelliklerinden kaynaklandığı aşikârdır.

Dolayısıyla boğaların büyük tasvirleri dikkati çeker. Belki de, bu yeraltı boğalarının epik tasviri olabilir:

“Orada kara hayvanlar arasında
Halkın mutsuz yaşadığı yerde
Dokuz yaşlı kara boğa
İleri geri yürüyor.
Korkunç tuman gibi iri
Büyük boğanın boynuzları
Gökyüzünü delip geçer
Ağır uzun kuyruğu
Mavi yıldıza kadar tozu saçar
Sol boynuzu
Boğaların kemikleri ile kaplı
Sağ boynuzu ise
İnsan kemikleri ile kaplı” *(Maaday-Kara, 1995, s.88-89)*

Kahraman ve at destanlarda bir birinden ayrılmaz. Onlar farklı. Büyük ihtimalle resimlerde kahramanların at üzerinde av sahnelerini görüyoruz. At yabanî hayvanların ormandan çıkmasını sağlayarak sahibine, yani kahramana yardımcı oluyordu. Asker kahramanlar muhakkak at üzerinde tasvir ediliyordu. “Atsız kahraman olmaz. Ancak atına sahip olabilen kahraman olabilir.” ***(SUZAKOV, 1985, s.26-27)***

Şamanizm tarihi ile ilgili araştırmalar çok zengin, bilhassa Altay Şamanizm çalışmalar çok. Bu ayrı özel araştırma alanıdır. Burada biz Şamanizm’i ancak kutsal Biçiktu-Boom resimleri ile ilgili kısmına değineceğiz. Resimlerdeki şaman unsurları, şamanların kendileri ve hareketleri o kadar çok değildir. Hepsi de farklı ve taş üzerinde tasvir edilen farklı durumları yansıtır. Bu resimlerin arasında tek başına davul tasvirleri dikkat çekiyor. Fakat hayvan resimlerinin arasında veya üstünde elinde davulu ile şaman tasvirleri mevcut. Davul veya şaman

ile ilgili tasvirler hayvan tasvirleri arasında yer alıyor. ***(393. RESİM)*** Bir özellik dikkate değer: davul her zaman dış yüzüyle değil, iç yüzüyle resmediliyor. Davulun kulpu ve askısı gösteriliyor.

Tasvirlerin belirttiğimiz grafik özellikleri dışında durum ile ilgili de bir kaide belirtilebilir. Tüm bilinen resimlerin somut bir obje veya av, hayvan sürüsü ve yerleşim yeri gibi bir durum ile direkt bağlantılı olduğu görülüyor. Bir özellik daha: davulun üstünlüğü. Çünkü davul her zaman ayrı olarak veya şamana göre daha büyük boyutta tasvir ediliyordu. ***(614,628,755 Resim)*** Böylece davulun gücü ve üstünlüğü ortaya konuluyordu. Taş üzerinde genel hatlarıyla çizilmiş şamanların tasviri net değil, ama kendilerine has elbiseleri ve davulu sayesinde tanınıyorlar. Elbiseleri her zaman uzun. Saçları da daima uzun. Şamanizm ile ilgili süjeler Tunç devri, Demir devri ve orta çağ dönemi kaya resimlerinde görülür. Bu resimlerde belli kült deneyimleri kaydedilmiş oldu. Bu, Şamanizm'in unsurları, özellikle elbiseleri ve davulları. ***(ÇEREMİSOV, 2004, s.347)*** Bu tür tasvirler Biçiktu-Boom Türk kaya resimlerinde, dahil mevcut. Bu resimlerin, insanların günlük hayatında yer alan somut eylemlerini yansıttığı aşikârdır. Büyük ihtimalle sadece şamanı veya davulu resimlemeyi amaçlamamışlar. Bu resimleri basitleştirmemek gerekir. Muhakkak bu resimlerin arkasında sadece şamanların ritüellerini yansıtma amacı değil; bir mitolojik dünya algılayışının sistemi gizlenmektedir. Çünkü bu eylemler halkın günlük gerçek hayatlarında her daim yer alan şeyler. Dolayısıyla bunları taşlarda ebedileştirmeye ihtiyaç yoktu. Burada somut olayların kaydı dışında başka derin bir şey var: durumun mitolojik dünya vasıtasıyla algılamaları. Şamanizm'in ritüelleri, gelenekleri, unsurları ve uygulamaları diğer dünya dinleri açısından bir din olarak algılanmaması gerekir. Şamanizm çok daha farklı ve geniş bir kavramdır. Şamanizm, dünyayı algılayışı sistemi, dünyanın yaratılışı, ikilemi ve hayat tarzı ile ilgili halkın kolektif felsefesidir. ***(MARTINOV, 1992, s.10-18)*** Daha detaylı bu bakış açısı şöyle ifade edilebilir: " … Şamanizm, din öncesi veya dinin ilk şekli olarak algılanıyordu. Bu yaklaşımın yanlış olduğunu düşünüyoruz. Şamanizm'in dinlerle karşılaştırılması yanlıştır. Çünkü Şamanizm'in temelinde inanç değil, dünyayı algılayış şekli, mitolojik ve geleneksel hayat algılayışı, dünya dikey ve yatay modeli düşüncesi, mitolojik objeler, kategoriler ve kahramanlar; Mitolojik bilincin özünde belirli dominant semboller ve tüm canlıların bütünlüğü, yani doğanın, nesnel dünyanın ve insanın bunlarla ilişkisi var. Kuzey Asya'nın "şaman" dünya algılayışının kaya resimlerinde yansıtılması ve oldukça çok sayıda olması bir tesadüf değildir. ***(MARTINOV, 1992,s.11)***

36. Resim. *Biçiktu-Boom.*

37. Resim. *Biçiktu-Boom. Bir Erlik tasviri; kök şeklinde ayak parmakları.*

Şamanizm, dünya algılayışı ve düşünce tarzı olarak halkın hayat sistemi ile bağlıdır. Bu bakış açısı M.A.Devlet ***(DEVLET,1998, s.195-196)*** **ve Karl Muzi** ***(MUSİ,1997, s.79-91)*** tarafından desteklenmişti. Şamanizm'de ruha, yani mekânın sahibine bir hayvan kurban etme geleneği var. Genelde bu evcil bir hayvan oluyordu. Mekânın ruhu, dağlar insanlara avda yardımcı oluyordu. ***(ŞTERNBERG,1933, s.55-56)*** Bu süje şüphesiz Biçiktu-Boom resimlerinde de yer alıyor. L.R.Kızlasov ve N.V.Leontyev'e göre, Altaylılar ve Hakaslar tarafından ruhlara genel olarak atlar kurban ediliyordu. ***(KIZLASOV, LEONTYEV, 1980, s.711)*** Önemli süjelerden biri, şamanın kullandığı ve yardımcısı olan at ile ilgilidir. Tuvalılarda Şamanın yardımcısı özel işaretleri ve rengi olan bir boğa idi. Altaylılarda ise her zaman at oluyordu. Yardımcı ruh olarak kullandıkları hayvan dağ keçisi de olabiliyordu. Davul onun derisi ile kaplanıyordu. L.P.Patapov'a göre, şaman dağ keçisini "bineceği at" (hol'ge) olarak düşünüyordu. Bu hayvan ritüeller esnasında şamanı üzerinde taşıyordu ve düşmanlardan koruyordu. "Şaman ruhlarla iletişim kurma ritüellerini (ancak onun yardımıyla yapıyordu." ***(POTAPOV, 1969, s.352; DEVLET, 1998, s.217-218)***

Biçiktu-Boom resimleri arasında, başta anlaşılmayan bir resim bulundu. Resimde çizgilerden oluşan birkaç sütün vardı. İlk bakışta bir çit veya ağaçlar sembolünü anımsatıyordu. Bu resmin açıklanmasında diğer benzer tasvirler yardımcı oldu.

G.N.Potanin'in arşivinden 1913 yılına ait Teleut şamanının "Ülgen'e Seyahat" resmi E.Livova ve İ.Oktyabrskaya tarafından yayınlandı. ***(LIVOVA VE OKTYABRSKAYA, 1988, S.83-86, 2.RES.)*** Orada şamanların ruh alemine yolları ile ilgili diğer açıklamalar ve tasvirler bulunmakta; Yolculuğu başlattığı bir çatı, direğe bağlanmış kurban at, ahşaptan yapılmış bir kapta içecek, merdiven şeklinde kertikleri olan bir kayın ağacı, sonra gökyüzüne giden dikey bir yol. Bütün resimlerde ritüel esnasında şaman figürü yukarıya, gökyüzüne doğru değil, engellere karşılaşarak sağa ve sola yönelen çizgiler şeklinde tasvir edilmiş. Gökyüzünde Ülgen ile karşılaşıyor ve gene çemberler (su, beyaz ve mavi kumlar vs) şeklinde engeller ile karşılaşıyor. Nihayet, "bulutların bile yükselemediği mekâna ulaşıyor. Orada Ak-Ülgen yaşıyor." ***(LİVOVA , OKTYABRSKAYA, 1988, s. 83)*** Bunların hepsi Biçiktu-Boom kaya resimlerindeki tasvirlere benziyor. ***(173. RESİM)*** Bu resimlerde ritüeller esnasında şamanın "yolunu", yani Ülgen'in mekânı olan Gökyüzü'ne giden semahatın süreci yansıtılıyor. Bulutlar oval çizgiler vasıtasıyla veriliyor.

Böylece halkın geleneksel manevî kültürünü oluşturan mitolojik tasvirler, epik süjeler, Şamanizm unsurları ve temel mitolojik süjeler Biçiktu-Boom kaya resimlerinde yansıtılmıştır.

3. BİÇİKTU-BOOM – DOĞANIN TARİHÎ HAZİNESİ

Kaya resimlerinin bulunduğu mekânların tanımı ve değerlendirilmesi ile ilgili araştırmalar geçen asrın sonunda başlamıştı. ***(MARTINOV, 1990, s.13-19)*** Çok sayıdaki kaya resimlerinden oluşan kaya-anıtlar, doğa-tarihî hazinesi niteliğindedir. Bunun bilincinde olan çoğu araştırmacılar çok değerli araştırmalarıyla katkıda bulundular. Çoğu soruların cevaplarını aramaya çabaladılar. Kaya resimlerinin yoğunlaştığı yerler sadece resimden ibaret değil, sadece bizim gördüğümüz şeyler değil; biz, çağdaş araştırmacıların bütün dikkatimizi sadece resme yoğunlaştırdığımız için göremediğimiz veya görmek istemediğimiz çok başka şeyler de var. ***(MARTINOV, 2005, s.165-171)***

Doğada yer alan kutsal mekân nedir? İnsanlar tarafından belli bir amaç için seçilen mekân kadim dönemde de çok farklı değildi. Son zamanlarda "kutsallık" kavramı bilimsel bir yaklaşım kazandı. Tam'daki kaya resimlerini incelerken, A.P.Okladnikov ve A.İ.Martınov bu anıtların özelliğine, bilhassa resimlerde yer alan sunağın önünde, küçük da olsa bir meydanın oluşuna dikkat etmişler. ***(OKLADNİKOV, MARTINOV, 1972; MARINOV, MARTINOVA, 1987, s.190-191)*** M.A Devlet, Mugur-Sargola kaya resimlerinden oluşan anıtın da kutsal bir mekân olduğunu düşünerek, şöyle ifade ediyor: "Anıtın merkezinde doğanın oluşturduğu bir sunak, yani büyük görkemli mavimsi siyah kaya parçalar yığını bulunuyor. Ortadaki taşın ana yüzeyi dağlara bakıyor. Yanlarında iki muhteşem sütün şeklinde kaya parçası mevcut." ***(DEVLET, 1980, s.245)*** Bu anıt, M.A.Devlet tarafından Aldı-Mozaga'da Daha ayrıntılı bir şekilde açıklanmış:"Kaya resim sanatının iki tane anıtı - Mugur-Sargol ve Aldı-Mozaga kutsal mekânının oluşmasına vesile olmuştu. Mekânın durumu, yabaniliği, sertliği, yalnızlığı ve sularla çevrili olması bu kutsal mekânın seçilmesi için en önemli ve belirleyici unsur idi. ***(DEVLET,1998, s. 23)*** Kutsal törenlerin yapıldığı bu kaya resimlerinin bulunduğu mekân için A.İ.Mazin "eşi ve emsali olmayan özellikler bu bölgede yaşayan kadim insanların tarihî geçmişi ile ayrılmaz bir bütünlük oluşturuyor" demektedir. ***(MAZİN, 1994, s.93-94)***

V.D.Kubarev, çok sayıda ve farklı dönemlere ait kaya resimlerinin bulunduğu Kalbak-Taş, Sagaan-Salaa, Baga-Oygur mekânlarını da kutsal olarak değerlendiriyor. ***(KUBAREV, 2005, s.75-77)*** Doğal kutsal mekânların belli bir standart ölçüsü olamaz. Bu mekânlar bir birinden çok farklı, çünkü muhtelif tabiat şartlarında ve ortamlarda şekilleniyorlar. Dolayısıyla bir birinden farklı oluyor. Bu farklılıklara rağmen gene de bazı ortak özellikleri mevcuttur. Meselâ, resmin önünde muhakkak bir alanın olması. Bu alanlar küçük veya büyük, taşlı, çakıllı kum ve çim zeminli olabilir. Fark etmez, ama ortak faaliyetler için muhakkak böyle bir alan bulunuyordu. Coğrafî ortam da önemlidir: sağ ve soldaki hâkim doğa çevresi, yol, vadi ve su ile bir bağlantı. Bu bir kıyı, nehir veya dere olabilir. Ama suyun muhakkak bulunması gerekir. Ve nihayet, güneş ve aydınlık bu resimlere farklı bir özellik katıyor, bilhassa dövme resimlerde sanki bir hareketlik ve değişim varmış gibi bir izlenim bırakıyor. Gün boyunca ışığın geliş açısı değişince resimler de farklılaşıyor. Dolayısıyla resimler çok farklı algılanabiliyor ve sanki canlanıyorlar.

Elbette, bu mekânın seçiminde çok önemli unsurlardan biri de bitkiler; bilhassa ve öncelikle mitolojik anlam taşıyan bitkiler. Meselâ, eğrelti otugiller, çalılıklar, fundalıklar ve diğer, ağaçlar gibi bitkiler. Taşlar ve ağaçlar özelliklerinden dolayı kutsal sayılmazdı. Sadece bitkisel veya mineral üstünlükleri olduğu için değil; İnsan bilincinde kutsal olarak algılandığı için önemseniyor ve kutsal sayılıyordu. ***(ELİADE, 1996, s.141)*** Bunların hepsi sanki toprağın kendisi, tabiat bir işaret veriyormuşçasına bu mekânın doğadan ayrı bir kutsallığı olduğunu gösteriyor. Ayrıca, alan faktörü dikkate alınmalı idi. Çünkü kutsal mekânlar belli bir coğrafi bölgenin kült merkezi idi.

Biçiktu-Boom kayalarının böyle bir mekân olarak seçilmesinin temelinde hangi unsurlar belirleyici idi? Öncelikle, coğrafî konumunun Karakol ve Ursul nehirlerinin birleştiği yerin yakınlarında ve Karakol Nehri vadisinin ortasında olmasıdır. Kadim dönemde iki ana yolun buradan geçmesinin de önemli bir unsur teşkil ettiği söylenebilir. Yollardan biri kuzeye, diğeri ise Moğol Altay'a, yani güney doğu yöne giderdi. Bu yol şimdi Çu ve vadi boyunca batıya giden yol ve devamında Çarış, Anuy ve Batı Altay'a giden yoldur. Bu bölgenin şu an Dağlık Altay'ın orta kısmında yer alan Altay-Kiji etnik grubun yerleştiği bölge olduğunu da unutmamak gerekir. Bu bölgenin yakınlarında başka kaya resimlerinden oluşan farklı anıtlar mevcut. Eneolit, İskit, Hun-Sarmat dönemi mezarlıklar ve kadim Türk dönemi anıtlarının varlığına da dikkat edilmesi

gerekir. Böylece kutsal mekânların bulunduğu Dağlık Altay'ın, manevî ve tarihî açıdan son derece önemli ve değerli bir alan olduğu aşikârdır. Resimli kaya oluşumları vadinin başından yukarıya doğru giden ilk yoldan başlıyor. Bu, Karakol nehri vadisinin yakınlarında yer alan doğal bir oluşum. Çıplak kaya dizisi arkasında sanki resimli kayalar için bir arka fon hazırlanmışçasına yüksek dağ sıraları görülüyor. Bunlar, yani ulaşırlılık, muhteşem manzara ve taşların önünde bir alanın yer alması gibi özellikler bir tesadüf değildir.

Elbette, çok önemli gibi gözükmeyen başka unsurlar da aslında önem taşımaktadır. M.A.Devlet bununla ilgili şöyle diyor: "Bu toprakları düşündüğünüzde sürekli ve ani değişen iklim şartları, aydınlatma ve boya değişimi, sert rüzgarlar, ani yağan dolu, akşamları sessizce uçup geçen baykuşlar ve yarasalar, diğer mistik ve büyüleyici unsurlar hafızada sabit yerini alır". ***(DEVLET, 1998, s.233)*** Bunların hepsi kültürel ve tarihî mekânların belirleyici çok önemli unsurlardır.

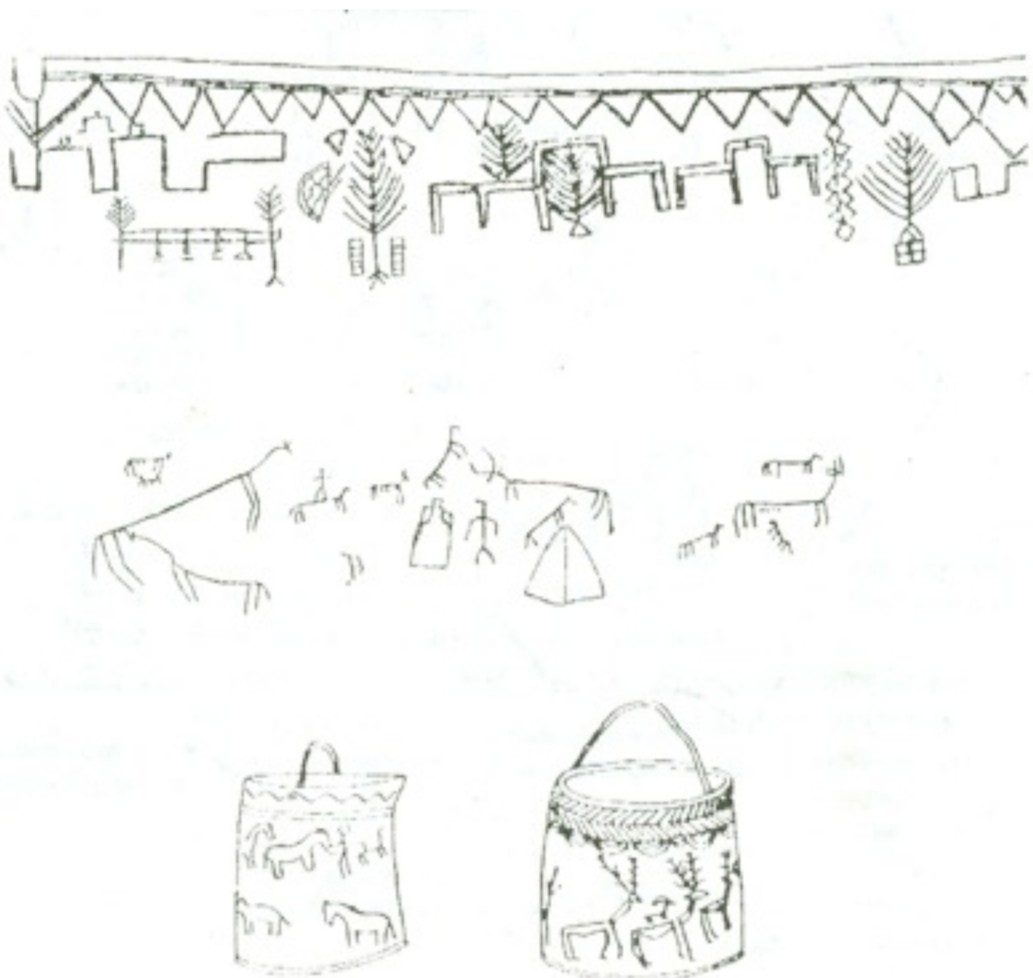

38. Resim. *Şaman, hayvanlar, başında boynuzları ile Erlik. Biçiktu-Boom.*

Kutsal mekânlarda genel olarak farklı tarihî dönemlere ait resimler temsil ediliyor. Bu, kutsal mekânların önemli bir özelliğini teşkil eder. Resimler ne kadar çoksa ve ne kadar uzun ömürlü olursa kutsal mekânın manevî değeri de o kadar yüksektir. Yani kutsal mekânın mutlaka tarihî bir hafızası olması gerekir. Değeri resimlerde toplanıyor ve tarihî hafızayla sarılıyor. Mekân kutsal olmaya başlıyor. Bu özelliklerin hepsi, kadim ve kutsal bir mekân olan Biçiktu-Boom'da mevcut.

Kutsal mekânların işlevi aynı mı? Ortaya koyduğumuz genel işlevsel unsurlarla birlikte, doğal kutsal mekânla ilk bakışta doğrudan hiç ilgisi yokmuş gibi gözüken başka özellikleri de dikkate almak gerekir. Kutsal mekân, sadece doğadan ve farklı dönemlere ait resimlerden ibaret değil. Bu kutsal mekânda gerçekleşen canlı ve ilginç eylemler de son derece büyük önem taşımaktadır. Elbette, bütün olayları canlandırmak ve tüm eylemlerin rekonstrüsyonunu yapmamız zordur, ama en azında bunları belirlemeye çalışacağız. Kutsal mekânlarda yapılan faaliyetleri birkaç bloka ayırmamız doğru olur. Birinci blok, bütün dönemlerin doğal tarihî mekânlarına has temel dünya görüşü ile ilgili kategoriler ve eylemlerden oluşuyor. Bu grup içinde kayanın, mekânın ve atalar ruhu ile bağlı eylemlerin doğal akışı mevcut. İkinci grup, büyük ihtimalle belli bir bölgenin veya ulusun, bir devire has mistik eylemlerinden oluşuyor.

Hun-Sarmat ve Türk devirlerinde, tüm devirlere ve çoğu kadim topluluklara has genel özelliklerin dışında büyük ihtimalle epik eylemler, tarihî hadiseler ve kahraman atalara atfedilen önemli olaylar yer alabilir. Büyük ihtimalle bu tür kutsal mekânlarda yapılan bayram merasimleri, belli işlevleri ihtiva ediyordu. Hadiselere atfedilen esrar yerine şamanın eylemleri, kült şarkıları, toplu danslar ve ritüeller yer almaya başlıyor. Bunların hepsi bir şekilde destanla ve onun aktarım türleri ile bağlantılıdır. Üçüncü önemli ayrılmaz parça ise resimlerin tasvir edilmesiydi.

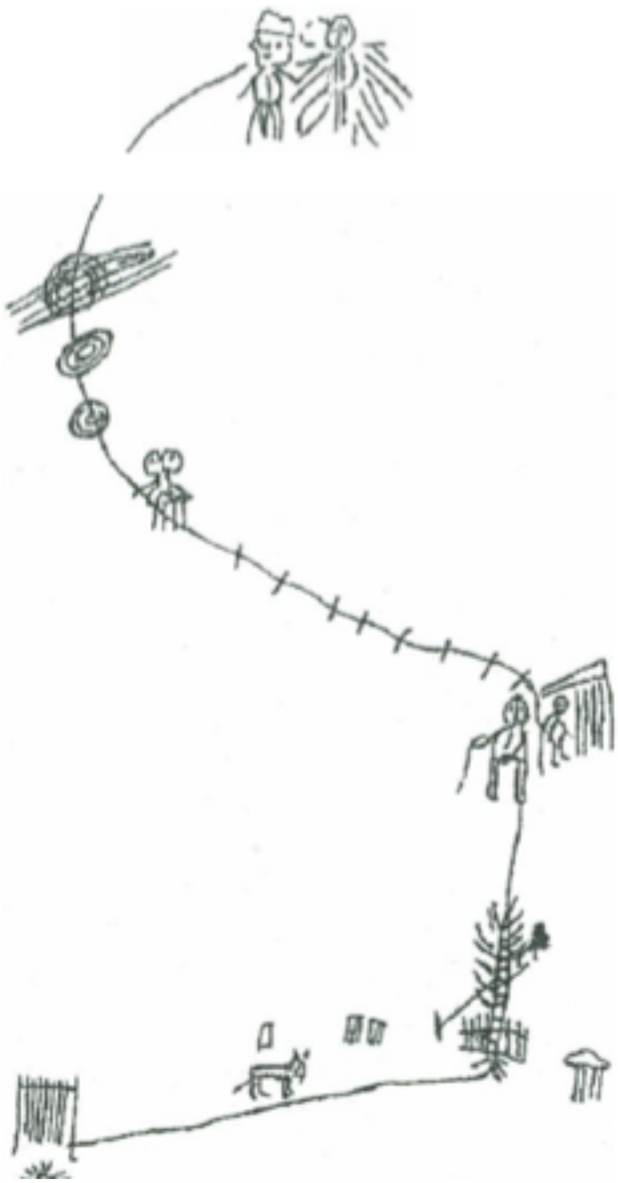
39. Resim. *G.İ.Çoroas-Gurkin arşivinden Biçiktu-Boom kaya resimlerinden örnekler.*

Resimlere gelince, onları kökeni ve kutsal mekânla bağlantısına göre birkaç temel gruba ayırabiliriz. Neolit, paleolit ve erken demir çağ kutsal mekânlarında resimlerin büyük çoğunluğu kutsal eylemler ve ritüeller esnasında yapılıyordu. Bu işlem, yapılan faaliyetlerin ayrılmaz bir parçası idi. Bu resimleri büyük bir ihtimalle belirli kişiler yapıyorlardı. Ortaçağın Biçiktu-Boom ve diğer kutsal mekânlarındaki resimler farklı şekilde oluşuyordu. Daha önceki dönemlere göre tasvirlerin oluşması farklı idi ve kendi dönemin özelliklerini taşıyordu. Burada daha fazla tekli resimlerin hâkim olduğu görülüyor. Onları her zaman olarak faaliyetlere bağlayamazsınız. Bu resimler belli bir kişi tarafından yapılıyordu. Çobanlara, seyyahlara ve avcılara ait olabilir. Bu resimler onların düşünce tarzı, duygusal durumu ve kültürünün genetik köklerinin sonucudur.

Kolektif sahneler tamamen farklıdır. Onlar büyük ihtimalle ortak faaliyetler esnasında yapılmıştı. Böylece bu eylemlerin tamamlayıcı parçası haline gelmişti. Bu resimlerin büyük ihtimalle o dönemin en önemli hadiselerini kaydetme amacıyla yapıldığı tahmin edilebilir. Biçiktu-Boom kayalarındaki sayısız resimlerin de böyle ortaya çıkarak çoğalmış olduğu düşünülebilir.

40. Resim Davullu bir şamanın Üst dünyaya, Umay'a gezisi (şaman solda). Biçiktu-Boom.

41. Resim. "Gökyüzüne Ülgen'e Seyahat" Bir şamanın resmi, 1913 (G.N.Potanin'in arşivinden)

Алтайский край
Кемеровская область
Турочак
4
5
Алтайский край
Горно-Алтайск
3
Республика Хакасия
Черга
Чемал
6
Шебалино
Республика Тыва
Усть-Кан
Онгудай
2
1
Чибит
Усть-Кокса
2
Кош-Агач
7
8
Республика Казахстан
1. Алтай-улус.
2. Теленгиты.
3. Тубалары.
4. Чалканцы.
5. Кумандинцы.
6. Телеуты.
7. Русские (Старообрядцы)
8. Алтайские казахи
Республика Казахстан
Монгольская Народная Республика
Китайская Народная Республика

42. Resim. Dağlık Altay Türklerinin etnik grupları. (A.V.Edokov)

KAYNAKÇA

GİRİŞ

- *BOBROV V.V., VASÜTİN S.A.* **Vostoçnıy Altay v Epohu Velikogo Pereseleniya Narodov (III-VII vv.)** – Novosibirsk, 2003.
- *DEVLET M.A*. **Petroglifı na Dne Sayanskogo Morya**. – M.,1998
- *ELİN V.N.* Kızıl-Tal: problemı hronologii i semantiki // **İzvestya Laboratorii Arheologii. – No 1**. Gorno-Altaysk. 1955. S. 181-194
- *ELİN V.N. NEKRASOV V.A*. Novıye petroglifı Gornogo Altaya // **Ohrana i İssledovanya Arheologiçeskih Pamyatnikov Altaya (tezisı dokladov i soobşeniy k konferentsii).** Barnaul, 1991. S. 145-148
- *KUBAREV V.D*. **Drevniye Risunki Karakola**. Novosibirsk, 1988.
- *RUDENKO S.İ.* **Kul'tura Naselenya Tsentralnogo Altaya v Skifskoye Vremya**. M.-L., 1960
- *SAVİNOV D.G*. O proishojdenii taştıkskogo stilya // **Naskal'noye İskusstvo Azii**. – Kemerovo, 1955.
- *SAVİNOV D.G.* K voprosu o formirovanii okunevskoy izobrazitelnoy traditsii // **Okunevskiy Sbornik: Kul'tura. İskusstvo. Antropologiya.** – SPb., 1997
- *SURAZAKOV A.S., LARİN O.V.* K semantike karakolskih pisanits // **Arheologiçeskiye i Fol'klornıye İstoçniki po İstorii Altaya.** – Gorno-Altaysk, 1994.

I. BÖLÜM

- *BARIKİNA L.* Pisanitsı Altaya // **Sbornik Nauçnıh Studençeskih Rabot**. – Kemerovo, 1962. S 23-32.

- *GORBUNOV V.V.* Tyajelovoorujennaya konnitsa drevnih türok (po materyalam naskalnıh risunkov Gornogo Altaya) // **Snyarajeniye Verhovogo Konya v Rannem Jeleznom Veke i Srednevekovye**. – Barnaul, 1998
- *EVTYUHOVA L.A.* K voprosu o pisannitsah Altaya. // **KSİİMK**. – M,1951. – Vıpusk XXXVI. S.189-191
- *ERKİNOVA P.M., KUBAREV G.V.* Graffiti Biçiktu-Boma (iz tvorçeskogo Nasledya G.İ. Çoros-Gurkina) //**Arheologiya i Etnografiya Gornogo Altaya**. – Gorno-Altaysk, 2004, S.88-97.
- *KUBAREV V.D.* **Naskalnoye İskusstvo Altaya**. – Novosibirsk – Gorno-Altaysk, 2002.
- *KUBAREV V.D.* Altay – Mongoliya. İtogi i perspektivı izuçeniya naskalnogo iskusstva // **Drevnosti Altaya. No.10**. Gorno-Altaysk, 2003, S.46-61.
- *KUBAREV V.D. , MATOÇKİN E.P.* **Petroglifı Altaya**. – Novosibirsk, 1992.
- *KUBAREV G.V.* Janrovaya Stsena iz Biçiktu-Boma // **Stepi Evrazii v Drevnosti i Srednevekovye**. – SPb, 2002, kn.II. S.242-246.
- *MARTINOV A.İ.* İssledovaniya petroglifov v doline Karakola // **AO** 1982 goda. M., 1984, S. 218-219.
- *MARTINOV A.İ.* O drevnih izobrajeniyah Karakola.// **Arheologiya Yujnoy Sibiri**. KGU. Kemerovo,1985. S.80-86.
- *MARTINOV A.İ.* Petroglifi Gornogo Altaya //**Priroda**, 1984 No 6. S.118.
- *MARTINOV A.İ., ABSALYAMOV M.B.* İssledovaniya v Gornom Altaye // **AO** 1978 goda. M., 1979. S.248-249.
- *MARTINOV A.İ.,MARTINOVA G.S.* K voprosu o kultovıh tsentrah i svyatilişah v arheologii Sibiri // **Religiyoznıye Predstavleniya v Pervoobıtnom Obşestve**. M., 1987, S. 192-192.
- *MİNORSKİY A.*İ. Drevniye naskalnıye risunki Gornogo Altaya // **KSİİMK**. M.,1951. Vıp. XXXVI. S.184-188.
- *OSTROVSKİH P.* Novoye İzuçeniye Altaya // **Severnaya Aziya**. 1927, No. 5, 6. S. 185-186.

- *SEYDAKMATOV* K. Drevnetürkskiye nadpisi v Gornom Altaye // **Materiyalı po Obşey Türkologii i Dunganovedeniyu.** Frunze, 1964. S.95-101.
- *TENİŞEV E.R.* Drevnetürkskaya epigrafika Altaya // **Türkologiçeskiy Sbornik**. M., 1966.S 262-265.
- *TOŞAKOVA E.M.* Drevnetürkskaya Epigrafika Altaya // **İzvestiya** SO AN SSSR. Seriya obşestvennıh nauk, 1970. No. 11. Vıp. 3. S.119-120.
- *UBRYATOVA E.İ.* Drevnetürkskaya runiçeskaya nadpis' iz Biçiktu-Boma // **Drevnyaya Sibir'**. Bronzovıy i jeleznıy vek Sbiri. Novosibirsk, 1974. Vıp. 4. S.156-162.
- *HOROŞİH P.P.* Pisanitsı Altaya (Predvaritelnoye soobşeniyue) // **KSİİMK**. M., L., 1949. Vıp. XIV. S.26-34.
- *MARTYNOV A.* New monument of Petrogliph Art in Asia // **Art Preistorica e Trebole. Velkamonika Simposium**, 1991, İtalia, p.23.
- *MARTYNOV A.* Rock Drawnings on the Bichektu-Bom Hill **// İnternational Newsletter on Rock Art.** Paris, 1993, No. 4. S. 20-21.
- *MARTYNOV A.* The Suterloo sanctuary in the Gorny Altai // İ**nternational Newsletter on Rock Art.** Paris, 1995, No. 10. S. 15-17.
- *MARTYNOV A., OKLADNİKOV A.* **Sziberial Sziklarajsok**. Budapest, Gorniva, 1983. P. 234.
- *MARTYNOV A. , MİKLASHEVİCH E.* The Tuekta petroglyphs I the Gorny Altay // **İnternational Newsletter on Rock Art.** Paris, 1995, No. 10. S. 15-17.

II. BÖLÜM

- *BATIKİNA L.* Pisanitsı Altaya // **Sbornik Nauçnıh Studençeskih Rabot**. Kemerovo, 1962. S. 23-32.
- *DEVLET M.A.* **Petroglifı Mugur-Sargoda**. M., 1980.

- *ERKİNOVA R.M., KUBAREV G.V.* Graffiti Biçiktu-Boma (iz tvorçeskogo naslediya G.İ.Çoros-Gurkina) // **Arheologiya i Etnografiya Gornogo Altaya**. Gorno-Altaysk, 2004. S. 88-97.
- *MİNORSKİY A.İ.* Drevniye naskalnıye risunki Gornogo Altaya // **KSİİMK**. M.,1951. Vıp. XXXVI. S.184-188.
- *UBRYATOVA E.İ.* Drevnetürkskaya runiçeskaya nadpis' iz Biçiktu-Boma // **Drevnyaya Sibir'**. Bronzovıy i jeleznıy vek Sbiri. Novosibirsk, 1974. Vıp. 4. S.156-162.

III. BÖLÜM

- *BARTHOLD V.V*. **Oçerk İstorii Turkmenskogo Naroda**. Turkmeniya, 1927.
- *BARTHOLD V.V*. **Kırgızı. İstoriçeskiy Oçerk**. M., 1963. T.2.
- BOBROV V.V., VASYUTİN A.S., VASYUTİN S.A. **Vostoçnıy Altay v Epohu Velikogo Pereseleniya Narodov (III-VII vv.)** Novosibirsk, 2003.
- *VAYNŞTEYN S:İ: DYAKONOV V.P*. Mogilnik Kokel kontsa I tısyaçeletiya do naşey erı – pervıh vekov naşey erı // **Trudı Tuvinskoy Kompleksnoy Arheologo-etnografiçeskoy Ekspeditsii**. T.II. L., 1966.
- *VASYUTİN A.S., ELİN V.N. i dr.* Pogrebeniya predtürkskogo vremeni na mogilnike Kok-Paş iz Vostoçnogo Altaya // **Problemı Ohranı Pamyatnikov Sibiri**. Novosibirsk, 1985. S.21-50.
- *VLADİMİRTSOV B.Ya.* **Obşestvennıy Stroy Mongolov**. L., 1926.
- *GAVRİLOVA A.D*. **Mogil'nik Kuderge kak İstoçnik po İstorii Altayskih Plemen**. M., L., 1965.
- *GRYAZNOV M.P*. Miniyatüra taştıkskoy kulturı // **Arheologiçeskiy Sbornik Gos. Ermitaja.** Vıp. 13. L., 1971.
- *GRYAZNOV M.P.* Drevneyşiye pamyatniki geroiçeskogo eposa narodov Yujnoy Sibiri // **Arheologiçeskiy Sbornik Gos. Ermitaja**. Vıp.13. L., 1971.
- *DEVLET M.A*. **Petroglifı Mugur-Sargoda**. M., 1980.
- *DEVLET M.A*. **Petroglifı na Dne Sayanskogo Morya**. M., 1998.

- EVTYUHOVA L.A. **Arheologiçeskiye Pamyatniki Yeniseyskih Kırgızov (Hakasov).** Abakan, 1948.
- *EVTYUHOVA L.A.* K voprosu o pisannitsah Altaya. // **KSİİMK**. – M,1951. – Vıpusk XXXVI. S.189-191
- *ELİN V.N., KORÇAGİN E.Yu.* Voprosı otnositelnoy hronologii pamyatnikov i sotsiyalnoy strukturı naseleniya gunno-sarmatskogo vremeni // **Gornıy Altay. İstoriçeskiy Sbornik.** Gorno-Altaysk. Biysk, 2005. S.56-59.
- *ELİN V.İ.* İssledovaniya na petroglifiçeskih pamyatnikah Kurman-Tau i Buryatı // **Altaica**. Novosibirsk, 1993, No. 2.
- *ELİN V.N., NEKRASOV V.A.* Graffiti s izobrajeniyem ohotnikov u sela Ust-Kan // **Arheologiçeskiye i Fol'klornıye İstoçniki po İstorii Altaya**. Gorno-Altaysk, 1994. S. 116-122; 281-283.
- *İAKİNF*. **İstoriya o Narodah, Obitavşih v Sredney Azii v Drevniye Vremena**. Ç.I. SPb. 1851.
- *KOÇEEV V.A., YAMAEVA E.E., MAYÇİKOV O.V.* Novıye nahodki pamyatnikov drevnetürkskoy pismennosti v Gornom Altaye // **Sohraneniye i İzuçeniye Kul'turnogo Naslediya Altayskogo Kraya.** Barnaul, 1998. S.204 – 206.
- *KUBAREV G.V.* K etnopolitiçeskoy situstsii na territorii Altaya v VI-XI vv n.e. // **Sibir' v Panorame Tısyaçeletiy**. T.I. Novosibirsk, 1998. S.290-298.
- *KUBAREV G.V.* Rannesrednevekovıye vsadniki v petroglifah Şaveet-Hayrhana (Mongolskiy Altay) // **Mir Naskalnogo İskusstva**. *M., 2005,. S. 149-153.*
- *KUBAREV GV*. Tsevendorj. Rannesrednevekovıye petroglifı Mongolskogo kraya // **Pamyatniki Kulturı Drevnih Türok v Yujnoy Sibiri i Tsentralnoy Azii.** Novosibirsk, 1999.
- *KUZNETSOV D.V.* İzobrajeniya loşadey v iskusstve hunu (po materyalam Zabaykalya) // **Problemı Arheologii, Etnografii, Antropologii Sibiri i Sopredel'nıh Territoriy**. Novosibirsk, 12999. S. 411-413.
- *KIZLASOV L.R.* **İstoriya Yujnoy Sibiri v Sredniye Veka**. M., 1984.
- *KIZLASOV L.R* **Oçerki po İstorii Sibiri i Tsentral'noy Azii**. Krasnoyarsk, 1992.

- *KIZLASOV L.R*. **İstoriya Hakasii s Drevneyşih Vremyon do 1917 g**. M., 1993.
- *MALOV S.E.* **Pamyatniki Drevnetürkskoy Pismennosti**. L., 1950.
- *MARTINOV A.İ.* K voprosu o posletagarskom iskusstve Yujnoy Sibiri II – I vv. Do. N.e. // **Yujnaya Sibir' v Skifo-Satmatskuyu Epohu.** Kemerovo, 1976. S. 34-43.
- *MARTINOV A.İ.* İssledovaniya petroglifov v doline Karakola // **AO** 1982 goda. M., 1984, S. 218-219.
- *MARTINOV A.İ* O stepnoy skotovodçeskoy tsivilizatsii I tısyaçeletiya do n.e. // **Vzaimodeystviye Koçevıh Kultur i Drtevnih Tsivilzatsiy.** Alma-Ata, 1989.
- *MARTINOV A.İ.* O kontseptsii zakonomernostey istoriçeskih vzaimootnoşeniy drevnego mira i stepey Evrazii // **Koçevniki Evraziyskih Stepey i Antiçnıy Mir: Materyalı II Arheologiçeskogo Seminara.** Novoçerkask, 1989. S. 148-157.
- *MARTINOV A.İ.* K voprosu o tipologii pamyatnikov petroglifiçeskogo iskusstva // **Problemı İzuçeniya Naskal'nıh İzobrajeniy v SSSR**. M., 1990. S. 13-18.
- *MARTINOV A.İ.* O naçale sibirskogo srednevekovya // **Kulturno-Genetiçeskiye Protsessı v Zapadnoy Sibiri.** Tomsk, 1993. S 28-30.
- *MARTINOV A.İ.* O razvitii gosudarstvennosti u drevnih narodov Sibiri // **İzvestiya SO AN SSSR. No. 3. Seriya İstorii, Filologii, Filosofii.** Vıp. I. S. 23-28.
- *MASLOV.V.E.* O datirovke izobrajeniy poyasnıh plastin iz Orlatskogo mogilnika // **Evraziyskiye Drevnosti. 100 let B.N.Grakovu: Arhivnıye Materiyalı, Publikatsii, Statii**. M., 1999. S. 219-231.
- *MOLDOBAEV İ.B*. Kırgızı i narodı Sibiri: istoçniki etniçeskoy obşnosti // **Sibir' v Panorame Tısyaçeletiy.** T. 2. Novosibirsk,1998. S. 319-325.
- *MOLODİN V.İ.* Ust-Kanskaya pisanitsa // **Naskal'nıye Risunki Evrazii**. Novosibirsk, 1992. S.91-93.
- *MİKLOŞ ERDİ.* Analiz petroglifov sünnu/hunu basseyna Srednego Eniseya // **Trudı Mejdunarodnoy Konferentsii po Pervoobıtnomu İskusstvu**. Tom I. Kemerovo, 1999. S. 115-203.
- *NOVGORODOVAS E.A.* **Mir Petroglifov Mongolii.** M., 1984.
- *POLOSMAK N.*V. **Vsadniki Uyuka**. Novosibirsk, 2001.

- POTAPOV L.P. **Oçerki po İstorii Altaytsev**. Novosibirsk, 1948.
- *RUDENKO S.İ.* **Kultura Naseleniya Tsentralnogo Altaya v Skifskiye Vremena**. M.,L., 1960.
- *SAVİNOV D.G.* Voprosı izuçeniya petroglifov drevnetürkskogo vremeni Tsentralnoy i Sredney Azii // **Filologiya i İstoriya Türkskih Narodov**. L., 1967.
- *SAVİNOV D.G.* Vozmojnosti sinhronizatsii pismennıh i arheologiçeskih dat v izuçenii kulturı Yujnoy Sibiri skifo-sarmatskogo vremeni // **Problemı Hronologii i Periodizatsii Arheologiçeski Pamyatnikov Yujnoy Sibiri.** Tezisı dokladov Vsesoyuznoy nauçnoy konferentsii. Barnaul, 1991. S. 93-96.
- *SAVİNOV D.G.* O proishojdenii taştıkskogo stilya // **Naskal'noye İskusstvo Azii.** Kemerovo, 1995.
- *SOYONOV V.İ. EBERT A.V.* **Kurganı Gunno-Sarmatskoy Epohi na Verhney Katuni.** Gorno-Altaysk, 1992.
- *SOYONOV V.İ.* Petroglifı Gornogo Altaya gunno-sarmatskogo vremeni // **Drevnosti Altaya. No. 10**. Gorno-Altaysk, 2003. S. 100-107.
- Skifo-sibirskiy zverinıy stil. M., 1978.
- *SURAZAKOV A.S.* Pamyatniki Gornogo Altaya pervoy polovinı I tıs. (kuderginskaya kultura) // **Etniçeskaya İstoriya Türkoyazıçnıh Narodov Sibiri i Sopredelnıh Territoriy (po dannım arheologii).** Materiyalı Vsesoyuznoy konferentsii**.** Omsk, 1992. S. 92-97.
- *SURAZAKOV A.S., LARİN O.V.* K semantike karakolskih pisanits // **Arheologiçeskiye i Folklornıye İstoçniki po İstorii Altaya.** Gorno-Altaysk, 1994.
- *TASKİN V.S.* **Materiyalı po İstorii Sünnu**. Vıp. I. M., 1968.
- *TOLSTOV S.P.* K istorii drevnetürkskoy sotsiyalnoy terminologii // **VDİ. No. 1**. M., 1938. S. 81-89.
- *HUDYAKOV Yu.S.* Voorujeniye plemen Gornogo Altaya pervoy polovinı I. Tıs. N.e. // **Materiyalı po Arheologii Gornogo Altaya.** Gorno-Altaysk, 1986. S. 84-99.
- *HUDYAKOV Yu. S.* Problemı genezisa kulturı hunskogo vremeni v Gornom Altaye // **Drevnosti Altaya.** 1998. S.97-112.

- *ÇİKİŞEVA T.A., POZDNYAKOV D.V.* K osobennostyam morfologii naseleniya gunno-sarmatskogo vremeni tsentralnıh i vostoçnıh rayonov Gornogo Altaya // **Sotsyal'no-Ekonomiçeskiye Strukturı Drevnih Obşestv Zapadnoy Sibiri**. Barnaul, 1997. S. 154-159.
- *MARTYNOV A.* The Solar Cult and the Tree Life // **Arctic Anthropology**. 1988. Vol. 25. No. 2. P.12-29.
- *MARTYNOV A*. La civilization pastorale des steppes dul es cillinaire avant ere // **Nomades et Sedentaires en Asie Centrale**. Paris, 1990. P. 187-192.
- *MARTYNOV A.* Rock Drawnings on the Bichektu-Bom Hill **// İnternational Newsletter on Rock Art.** Paris, 1993, No. 4. S. 20-21.
- *HUDYAKOV Yu.S.* İzobrajeniya orujiya na petroglifah skifskogo i hunskogo vremeni v Minusinskoy kotlovine kak hronologiçeskiy indikator **// Mir Naskal'nogo İskusstva**. M., 2005. S. 263-265.

IV. BÖLÜM

- *ANOHİN A.V.* Materiyalı po şamanstvu altaytsev // **Sbornik MAE**. L., 1924, T. 4. Vıp. 2.
- Devlet E.G., Devlet M.A. Mifı v kamne **// Mir Naskal'nogo İskusstva**. M., 2005. S. 75-78.
- *DEVLET M.A.* **Petroglifı Mugur-Sargoda**. M., 1980.
- DEVLET M.A. **Petroglifı na Dne Sayanskogo Morya**. M., 1998.
- *KALUNOVSKAYA L.E.* Predstavleniya altaytsev o Vselennoy // **Sovetskaya Etnografiya.** No. 4,5. 1935. S.178.
- *KUBAREV V.D.* O novom pamyatnike naskalnogo iskusstva Altaya // **İzuçeniye İstortiko-kulturnogo Naslediya Narodov Yujnoy Sibiri.** Gorno-Altaysk, 2005. S. 75-79.
- *KIZLASOV L.R., LEONTYEV N.V.* **Narodnıye Risunki Hakasov**. M., 1980.

- *LVOVA E.L., OKTYABRSKAYA İ.V. i dr.* **Traditsiyonnoye Mirovozzreniye Türkov Yujnoy Sibiri. Prostranstvo i Vremya. Veşiy Mir.** Novosibirsk, 1988.
- *MALDAY-KARA*. **Altayskiy Geroiçeskiy Epos**. Gorno-Altaysk, 1995.
- *MAZİN A.İ.* **Dreviye Svyatilişa Priamurya.** Novosibirsk, 1994.
- *MARTINOV A.İ.* Sovremennoye obşestvo i pamyatniki naskalnogo iskusstva // **Mir Naskal'nogo İskusstva**. M., 2005. S.168-171.
- *MARTINOV A.İ.* K voprosu o tipologii pamyatnikov petroglifiçeskogo iskusstva // **Problemı İzuçeniya Naskal'nıh İzobrajeniy v SSSR**. M., 1990. S. 13-18.
- *MARTINOV A.İ. MARTINOVA G.S.*. K voprosu o kultovıh tsentrah i svyatilişah v arheologii Sibiri // **Religioznıye Predstavleniya v Pervoobıtnom Obşestve**. M., 1987. S. 190-191.
- *MARTINOV A.İ.* Şamanizm i naskalnoye iskusstvo Cevernoy Azii // **Şamanizm kak Religiya: Genezis, Rekonstruktsiya, Traditsiiya.** Yakutsk, 1992.
- *MAYTUYEVA V.A.* **Traditsiyonnaya Religiozno-mifologiçeskaya Kartina Mira Altaytsev.** Gorno-Altaysk, 2004.
- *OKLADNİKOV A.P., MARTINOV A.İ.* **Sokrovişa Tomskih Pisanits**. M., 1972.
- *POTANİN G.N.* **Oçerki Severno-Zapadnoy Mongolii. Materiyalı po Etnografii.** SPb., 1883. Vıp. IV.
- *POTAPOV L.P.* **Oçerki Narodnogo Bıta Tuvintsev**. M., 1969.
- *SAGALAEV A.M*. Neomifologiya Altaya // **Sibir' v Panorame Tısyaçeletiy**. T.2. Novosibirsk, 1998. S. 414-417.
- *SADALOVA T.M.* Ponyatiye o tryoh mirah v altayskom folklore // **Sibir' v Panorame Tısyaçeletiy.** T.2. Novosibirsk, 1998. S. 431-439.
- *SOYONOV V.İ.* Petroglifı Gornogo Altaya gunno-sarmatskogo vremeni // **Drevnosti Altaya. No. 10**. Gorno-Altaysk, 2003. S. 100-107.
- *SOYONOV V.İ.* **EBERT** A.V. **Kurganı Gunno-sarmatskoy Epohi na Verhney Katuni.** Gorno-Altaysk, 1992.
- *SAGALAEV A.M.* **Uralo-Altayskaya Mifologiya. Simvol i Arhetip**. Novosibirsk, 1991.

- *SAGALAEV A.M., OKTYABRSKAYA İ.V*. **Traditsionnoye Mirovozzreniye Türkov Yujnoy Sibiri. Znak i Ritual.** Novosibirsk, 1990.
- *SURAZAKOV S.S*. **Altayskiy Geroiçeskiy Epos**. M., 1985.
- *ÇEREMİSİN D.V.* K izuçeniyu naskalnıh izobrajeniy Altaya novogo i noveyşego vremeni // **İzobrazitelnıye Pamyatniki. Stil', Epoha, Kompozitsiya.** SPb., 2004. S. 346-349.
- *ŞTERNBERG L.Ya*. **Pervobıtnaya Kul'tura v Svete Etnografii**. L., 1933.
- *ELİADE M*. **Aspektı Mifa**. M., 1996.
- CARLA CORRADİ MUSİ**.** Opıt izuçeniya naskalnoy kompozitsii iz Çaganki (Kara Oyuka) na Altaye // **Vestnik SAİPİ**. Vıp. 6-7. Kemerovo, 2003-2004. S. 42-47.

KISALTMALAR

- **AO** (Arheologiçeskiye otkrıtiya) - arkeolojik buluşlar
- **KSİİMK** (Kratkiye soobşeniya İnstituta istorii, materiyalnoy kulturı) - Tarih ve Maddî Kültür Enstitüsü Bildirileri
- **SE** (Sovetskaya Entsiklopediya) – Sovyet Ansiklopedisi
- **KGU** (Kemerovskiy Gosudarstvennıy Universitet)
- **SPb** (Sankt-Peterburg) – Sankt-Petersburg
- **M** (Moskva) - Moskova
- L. (Leningrad) bugünkü Sankt-Petersburg

- Kn. (kniga) - “Cilt” anlamında

RESUME

Bichiktu-Bom Mountain is situated in the central part of the Altai mountains in the Karakol valley not far from the confluence of the two mountainous rivers - the Karakol and the Ursul Rivers. On the stone faces directed to the south, to the sun, one can find separate pictures and scenes carved in stone. There are more than one thousand stones with pictures.

The earliest group of image s is referred to the beginning of the first millennium B.C. and first centuries A.D. The oldest pictures can be referred to II-I centuries B.C., the period, which was a turning point in the history of Central Asia, Southem Siberia, and all the Eurasian steppe space. That was the time when the Scythian-Siberian cu1ture with its stable traditions in land use, material and spiritual values was ousted by a new Hun and Sarmat culture of nomads, when the

great migration of peoples and local wars to ok place, and when new ethnic groups, different material and spiri ual values were formed. At that time the rocks of Bichiktu-Bom Mountain were considered to be sacred and taken as a specific cultural and historical symbol of the centralpart of the Altai. Evidently the natural factor was the main reason for this as the mountain dominated over the valley and the symbols carved there were becoming sacred with historicaland cultural value. These were the symbolic pictures of deer imitating the Scythian-Siberian st yle. Practically these were signs close and clear to the descendants of the Scythian population who lived in theAltai valleys in a new historical situation. At the same time some new images appeared that were typical for the Hun civilization. Rock images of the Hun Age were characterized by their natural way and dynamism. The hero of epic tales, who. fighting,
killing animals, chasing enemies, changed the mythical images. The animals were pictured running, galloping with one leg bent under the belly and the other straightened forward.

StilI the majority of the pictures belong to the two next periods of historyand culture: ancient Turkic Vl-Vl II and ıx-XII centuries, to the period of fighting with Kirghiz and Kidan peoples and including the Altai into the Genghis Khan empire. The group of images of the ancient Turkic time is numerous and mainly hunting scenes, bow shooting and sham an ceremonies represents it.

In this pictorial representations the scenes of fighting with the Kirghiz people in the IX - Xth centuries are singled out. That was the time af ter the fall of the Second Turkic Kaganate when the Altai was in the centre of intensive historical events marked by the fonnation and disintegration ofthe tribal states and the consistent change of the political domination ofnomadic dynasties in Central Asia. Historical events of that period were reflected in scenes of fighting in the sacred place of the Bichiktu-Bom. In group pictures the people were represented in different headgear, on horseback and on foot, and on horse carts, fighting, or looting the cattle. No doubt that these scenes are reflecting re al events that took place at that time, as theyare full of details.

Among the pictures there are many images that belong to the time ofthe Dzungar state of the XVIIth century. Most probably these are the scenes ofhunting and fighting where the participants are using powder guns on the support.

Quite a big group ofhistorically modern images belongs to the XXth century. Theyare rough and more static, and theyare different from the pictures of previous epochs. Wide line s and different topics and images characterize them: mainly trucks, five-pointed stars and other symbols of the end of the Soviet period. As a rule they have no artistic value and do not bear any special sense.

Still, sacred Bichiktu-Bom Mountain, accumulating images on its rocks for more than two thousand years, has become a cult place and a natural and historical sanctuary ofthe Altai Mountains.

Many pictures of the rocks of Bichiktu-Bom Mountain telI about real events or they deseribe some characteristic real life situations, which give information on the life of ethnic Altaians, especially about li vestock breeding and hunting. Scenes of hunting make a special group of images, as hunting was the most important occupation of the people there. The pictures reflect collective hunting using fences, pits and traps.

Some special places among the Bichiktu-Born pictures are occupied by images connected with mythology andepic songs. These are not the iconographic image s but those that exist in the colIective mind of the people and this is why they have no definite description and theyare a bit slurred. Most probably they deseribe the upper world and the big image of goddess Umai and the image of Erlik (Fig.46 and 809), Some pictures might be connected with cosmological myths. There are no corıcrete image s but they reflect conditions of the elements: rings, spirals, zigzags where one can find some unclear outlines ofpeople and animals, Clearer are the canonized images of sacred deer and sheep.

They have a very long pictorial history since the BronzeAge, flourished in theAge of the Scythian- Siberian era and these images are found in a changed way in the Turkic art. These are mainly sheep, goat and deer with huge homs as symbols of the tree of knowledge in the minds of ancient nomadic people while animals represent solar symbols.

Some of the pictures represent epic heroes with the images oftheir hunting and other activities on sacred horses. The typical enemies ofthe hero are monsters of the underground world, materialized in the form of snakes, otters, wild boars, and nestlings. All these images can be found on the rocks of Bichiktu-Bom Mountain.

A number of pictures of Bichiktu-Bom are connected with shamanism: images of shaman in long elothes with the drum in his hand, and drum image s without shaman. The priority of drum s is always singled out. The drums are much bigger than the shaman images, which are represented in general outlines and one can recognize them only because ofthe drums and characteristic elothes. it is important to notice that the shamans with a drum or a drum without a shaman are always pictured with animals and some practices in which theyare involved.

It was not a coincidence that Bichiktu-Bom Mountain with its bare rocks became a natural and sun lit side of the mountain, a special turf space big enough for colIective ceremonies, the river flowing nearby, mountain ranges on the left and right, and the plants that carried sacred functions. The stones, trees, and springs are becoming sacred not only because oftheir natural existence but as a sign to the minds of the people that theyare sacred. The confluenceof two rivers might have also influenced the choice of the place as anatural sanctuary, and some other factors worked as well: there are some ancient burials in the area including a famous burial in the Karakol community, stone barrows in the valleys of Shiby and Bashadar, near Kulady, and in the valIey ofthe Tuekta River, One should also take into account that nearby there was a road to the east, to Mongolia, and along the valley to the west - to Westem Altai and Central Asia. Andagain, that was the territory where the Altai-Kizhy ethnic group was formed. All that had certain significance in forming the Bichiktu-Bom sanctuary.

Still the sanctuary is not only nature and pictures belonging to different epochs, but other interactive ceremonies as well, that were held in this place, it is impossible to reconstruct them fully but the ethnographic data suggest that these were the collective activities of the natural cycle connected with the spirits ofthe rocks, locality and tribal anscestors. The second group of activities might be represented by mysteries characteristic for that period of time devoted to some special historic events and national heroes. These festivals were connected with some special practices that had several functions: a mystery devoted to the event, and the shaman ceremony, cult songs and danees, and ceremonies having the epic significance. Making pictures on the rocks was the last stage. The situation changed in the Turkic period when individual images appeared, which could not be connected with collective activities. They might belong to shepherds, hunters, and travelers. The images might be the result of'their thoughts, emotional state, and traditional

genetic roots oftheir culture. Bichiktu-Bom might be considered to be the natural-historical sanctuary of the Altaian people.